

T.C.
İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA

Hobbesyen Anlayışın Post-Moderniteye Mirası
GÜVENLİK DEVLETİ

A. ERSİN BAYRA

KAMU HUKUKU DOKTORA PROGRAMI

DANIŞMAN
Prof. Dr. Nihat BULUT

İSTANBUL, 2019

T.C.
İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA

Hobbesyen Anlayışın Post-Moderniteye Mirası
GÜVENLİK DEVLETİ

A. ERSİN BAYRA

KAMU HUKUKU DOKTORA PROGRAMI

DANIŞMAN
Prof. Dr. Nihat BULUT

İSTANBUL, 2019

TEŞEKKÜR

Picasso'nun bir peçete üzerine ayak üstü karaladığı bir resim için "*bunu yapmam otuz saniye değil, kırk yıl sürdü*" dediği herkesçe bilinir. Ancak bu çalışma, değerli ressamın bu anekdotunun aksine ayak üstü bir uğraşın değil, yıllar süren disiplinli bir çalışmanın ürünüdür. Ancak ben de son yıllarımın her anına sirayet eden bu çalışmayı sadece son iki üç senemin değil, var olan ömrümün bir ürünü olarak görüyorum. Bununla birlikte bu konuda Picasso'dan ayrıldığı bir nokta daha var. Nitekim bu çalışma sanırım benden çok, benim her zaman arkamda duran büyük insanların ürünü.

Öncelikle, akademik hayatın bambaşka noktalarında savrulurken tanıştığım saygıdeğer hocam Prof. Dr. Nihat BULUT'a şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim. Keza sayın hocam olmasaydı, böyle bir tez de ortaya çıkmazdı. Öyle ki kendisi yoğun programında değerli zamanını bana ayırarak; tez konusunun seçiminden, tez başlığının belirlenmesine, hatta tezin içeriğinden, cümle cümle ne anlatılmak istenildiğine kadar, tezin her aşamasında benden desteklerini esirgemedi. Nitekim ne zaman konuyu dağıtsam, farklı disiplin alanlarına kaysam, beni Genel Kamu Hukuku doktrini çeken hep o oldu. Bu bakımdan kendisinden sadece devlet teorisine ait değerli fikirlerini değil, bir bilim adamı olarak bilimsel çalışma yöntemlerini de öğrendiğimi açık yüreklilikle söyleyebilirim.

Bu noktada saygıdeğer hocam Prof. Dr. Eyüp ÖZDEMİR'e ayrı bir parantez açmak istiyorum. Nitekim sayın hocam yukarıda değindiğim anekdotun ömre olan kısmına karşılık geliyor. Öyle ki kendisi ile ilk üniversitem yıllarımda dönemlik bir hukuk dersinde tanıştık. Ardından ise benim Prometheus'um oldu. İkinci kez üniversite okumam, hatta yüksek lisans ve doktora başlamam konusunda beni yüreklendiren, avukatlık stajımı tamamlamama ve akademik kariyere atılmama vesile olan hep kendisidir. Bana hocalıktan çok ağabeylik yapan, karanlığımı aydınlatan, hakkını ödemem mümkün olmayan bu değerli insana teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Ayrıca belirtmek isterim ki tez süreci boyunca değerli fikirlerini benden esirgemeyen, araştırma görevine başladığım daha ilk gün beni bir asistan olarak değil, meslektaşısı olarak konumlandıran sayın hocam Doç. Dr. Selman KARAKUL'a, ben bambaşka bir kariyerin içinde iken değerli hocam Doç. Dr. Serdar KALE ile birlikte akademisyen kimlikleriyle bana örnek model olan ve sadece tez yazımı esnasında değil, akademik hayatım boyunca

kıymeti fikirlerinden faydalandığım sayın hocam Doç. Dr. Müjgan TUNÇ YÜCEL'e ve bana tez jürimde bulunma onurunu yaşatan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Bihterin VURAL DİNÇKOL'a şükranlarımı sunmak isterim.

Son parantezi ise sevgili aileme açmak istiyorum. On altı yıl boyunca hayalini kurmuş olsam da, yeni bir hayata başlamak oldukça çok zor bir karardı. Çoğu kez işler iyi gitmedi. Önüm oldukça karanlıktı. Ben bir mağaranın içinde bir gölge olmaktan yorulmuştum. Dışarısı aydınlıktı biliyordum. Bana inandığınız için size çok teşekkür ediyorum. Annem Türkan BAYRA, babam Erol BAYRA. Bu benim değil, sizin eseriniz. Çok sağ olun.

Ersin BAYRA

İstanbul, 2019

ÖZET

Güvenlik herhangi bir tehdit veya tehlikeden uzak halde bulunma durumunu ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Bu bakımdan güvenlik kişilerin emniyet içinde bulunduğu bir hali nitelendirmektedir. Ancak güvenlik sürekli dönüşüm içinde olan bir kavramdır. Keza her çağın güvenlik anlayışının birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Zira Cicero'ya kadar güvenliğin karşılığı olarak bir kavramdan (*securitas*) söz edilemez. Aynı şekilde modern çağa kadar ortak bir güvenlik yaklaşımı da mevcut değildir.

Modern güvenlik yaklaşımının ortaya çıkışı ise modern devletin doğuşuna paralel olarak gerçekleşmiştir. Devleti insan yapısı ve sözleşme ürünü bir aygıt olarak tasarlayan düşünürler, güvenliği devletin varlık sebebi olarak ele almışlardır. Öyle ki devlet öncesi toplumu mutlak bir barış içinde tasvir eden liberal görüş ile doğa halini bir kaos durumu olarak niteleyen korku odaklı görüş devletin kökeni konusunda hemfikirdir.

Ancak mutlak egemenlik taraftarı düşünürlerin aksine legalist ve liberal düşünürler, iktidarın sınırlandırılması gerektiğini savunmaktadır. Bu noktada iktidar, legalistler vasıtasıyla pozitif yasayla, liberaller tarafından özgürlüklerle sınırlandırmıştır. Fonksiyonu güvenlik ve adaleti sağlamaya indirgenen liberal devlet ise güvenliği hak ve özgürlükleri sınırlandırma aracı olarak hukukileştirmiştir. Öte yandan çekirdek haklar da bu sınırın sınırını teşkil etmiştir.

20.yy. ise güvenliğin hiç olmadığı kadar öne çıktığı bir çağ olmuştur. Keza bu dönemde güvenlik konusunda birçok farklı teori ortaya koyulmuştur. Zira 9/11 sonrası dönem güvenliğin hikmet-i hükümetin yerini aldığı yeni bir dönemdir. Korkunun ayakta tutulmak zorunda olduğu ve olağanüstü halin olağanlaştığı bu dönem, güvenlik devletinin ortaya çıktığı dönemdir. İşte bu bağlamda çalışmamızda sırasıyla güvenlik konseptinin antik çağdan modern çağa kadar geçirdiği değişim, modern çağ güvenlik yaklaşımı, hukuk devleti ilkesi çerçevesinde güvenlik, modern güvenliğin dönüşümü ve güvenlikçi devletin ortaya çıkışı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Güvenlik, güvenlik devleti, modern devlet, olağanüstü hal.*

ABSTRACT

Security is a concept used to express the situation of being away from any threat or danger. In this regard, the security characterizes the safety situation of persons. Yet security is also a concept that is constantly in transformation. It is seen that the security concept of each age is different from each other. A common term (*securitas*) which points out this concept cannot be mentioned until Cicero. Likewise, no common security approach exists until the modern age.

The emergence of the modern security approach has occurred in parallel with the birth of the modern state. Thus, philosophers who consider the state as man-made and a contractual product, have considered security as the reason for the existence of the state. Hence, the liberal view that depicts the pre-state society in an absolute peace and the fear-focused view that characterizes the state of nature as a state of chaos, agree on the origin of the state.

However, contrary to the supporters of absolute sovereignty, legalist and liberal thinkers argue that power should be limited. At this point, power has been limited to positive law through legalists and to liberties by the liberals. The liberal state, whose function is limited to providing security and justice, legalized security as a tool for limiting fundamental rights and freedoms. On the other hand, core rights constituted as a limit of this limit.

20th century has been an era in which security has become prominent as never before. Accordingly, many different theories about security have been introduced in this period. And eventually the post-9/11 period became a new era in which security has replaced the state of reason. Besides, the security state has emerged in this period which the fear had to be maintained and the state of emergency became ordinary. In this regard, the change of security concept from antiquity to modern age, security approach in the modern age, security within the framework of the rule of law, transformation of the modern security and the emergence of security state will be examined respectively in this study.

Keywords: *Security, security state, modern state, state of emergency.*

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	xiv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
KADİM ÇAĞDAN MODERN ÇAĞ ÖNCESİNE GÜVENLİK KAVRAMININ DOĞUMU VE DEĞİŞİMİ	5
I. GENEL OLARAK	5
II. KADİM GÜVENLİK ANLAYIŞI: DOĞAYA VE DİĞER TOPLUMLARA KARŞI GÜVENLİK.....	8
III. ANTİK YUNAN/SİTE DEVLETİNDE GÜVENLİK ANLAYIŞI: ENDİŞENİN VE KORKUNUN YOKLUĞU	10
A. Antik Yunan’da Güvenlik Kavramının Gelişimi.....	10
B. Antik Yunan Güvenlik Yaklaşımı: Endişenin ve korkunun yokluğu	12
1. Genel olarak.....	12
2. Platon: Polis’in varoluş amaçlarından biri olarak güvenlik.....	13
3. Aristoteles: Yasa ile sağlanan güvenlik.....	17
4. Epikür: Güvenlik amacıyla ortaya çıkan yapay bir ürün olarak devlet.....	20
IV. ROMA DÖNEMİ/İMPARATORLUK GÜVENLİK ANLAYIŞI: PAX ROMANA.....	23
A. Roma’da Güvenlik Kavramının Gelişimi.....	23
B. Roma Dönemi Güvenlik Yaklaşımı	26

V. ORTAÇAĞ GÜVENLİK ANLAYIŞI: İNANCIN GÜVENCESİ.....	29
A. Güvenlik Kavramının Teokratik Dönüşümü	29
1. Genel olarak.....	29
2. Aziz Augustine ve Boethius: İnancın Güvencesi.....	30
3. Papa Büyük Gregorius, Canterbury Başpiskoposu Anselm ve Aquinolu Thomas: “Securitas”tan “certitudo”ya ilahi güvencenin kesinliği ve metanet	32
B. Feodal Düzendeki Güvenlik	34
1. Genel olarak.....	34
2. Feodalitenin Siyasi Yapısı	35
3. Feodal Güvenlik Yaklaşımı	37
VI. MODERN DEVLET ÖNCESİ GÜVENLİK KAVRAMININ DÖNÜŞÜMÜ: DEVLET TARAFINDAN SAĞLANAN SÜKÛNET VE BARİŞ DURUMU	39
A. Dante Alighieri ve Padova’lı Marsilius: Evrensel barış ve dünyevi güvenlik..	39
B. İbn-i Haldun: Yerleşik hayata geçişin ve güvenliğin devlet eliyle sağlanması	41
İKİNCİ BÖLÜM	45
MODERN ÇAĞDA GÜVENLİK YAKLAŞIMI.....	45
I. GENEL OLARAK.....	45
II. MODERN DEVLET OLUŞURKEN: GÜVENLİK DEVLETİNİN ERKEN TEMELLERİ	47
A. Genel olarak.....	47
B. Güvenlik Devletinin Erken Temelleri	49
1. Niccolò Machiavelli: Prens’in güvenliğinden yasanın güvencesine	49
a. Genel olarak	49
b. Devletin güvenliği olarak prens’in güvenliği.....	50
c. Güvenlik bağlamında ordunun ve yasanın önemi	53
2. Jean Bodin: En üstün yasa olarak toplumun güvenliği	56
a. Genel olarak	56

b.	Egemenin, yasanın ve devletin varoluş sebebi olarak güvenlik.....	57
c.	Güvenliğin egemenlik kavramı üzerinden somutlaştırılması	60
C.	Thomas Hobbes: Kaos ve korku odaklı güvenlik devleti anlayışı.....	63
1.	Doğa hali-sivil toplum karşıtlığı üzerinden insandan topluma varan bir devlet kuramı.....	63
2.	Modern güvenlik kavramının ortaya çıkışı.....	65
3.	Bir savaş durumu olarak doğa hali tasavvuru: Kaos ve korkunun temellendirilmesi.....	68
a.	İnsandan doğasından doğa haline korku ve kaos	68
b.	Kötücül bir varlık olarak insan.....	70
c.	Bir savaş durumu olarak doğa hali	73
4.	Güvenlik ihtiyacı nedeniyle devletin doğuşu.....	75
a.	Doğa halini terk etmenin gerekliliği.....	75
b.	Güvenlik ihtiyacı nedeniyle doğan bir canavar olarak Leviathan.....	77
5.	Barış ve güvenliğin yokluğunda devletin durumu	80
III.	GÜVENLİK DEVLETİ ANLAYIŞINDAN ÖZGÜRLÜĞÜ GÜVENLİKTE ARAYAN DEVLET ANLAYIŞINA GEÇİŞ.....	82
A.	Legalist-İdealist Yaklaşım: Egemenin yasayla sınırlandırılması.....	82
1.	Genel olarak	82
2.	Alberico Gentili: Uyrukların güvenliği ile sınırlı egemenlik anlayışı.....	83
a.	Temel egemenlik görevi olarak güvenlik	83
b.	Egemen ve egemenliğin sınırı olarak güvenlik.....	87
3.	Hugo Grotius: Egemen egemenlik ayrımı üzerinden geliştirilen güvenlik anlayışı.....	89
a.	Genel olarak	89
b.	Devletin ve hukukun kaynağı olarak güvenlik.....	90
c.	Bir barış ve güvenlik yöntemi olarak savaş	94

d.	Güvenlik yokluğunda ortaya çıkan bir hak: Direnme	97
4.	Samuel, baron von Pufendorf: Güvenlik için bir zorunluluk olarak yasa ve devlet	100
a.	Toplum sözleşmesi vasıtasıyla güvenlik, hukuk ve etik arasında kurulan ilişki	100
b.	Zayıf bir varlık olarak insan	102
c.	İğreti bir barış hali olarak doğa durumu	104
d.	Güvenlik için yasanın ve devletin gerekliliği	107
e.	Özgürlüğün ve egemenliğin sınırı olarak güvenlik	109
B.	Liberal Yaklaşım: Egemenin özgürlüklerle sınırlandırılması	111
1.	Genel olarak	111
2.	Baruch Spinoza: İktidarın varoluş amacı olarak özgürlük ve güvenlik	112
a.	Doğa yasası, insan doğası ve doğa hali: İnsanın devlete varış süreci ...	113
b.	Güvenlik, refah ve devletin doğuşu	114
c.	Devletin erdemi olarak güvenlik	116
d.	Güvenlik amacıyla devredilen erkin sınırı: Doğal haklar	118
e.	Birbirinin sınırı olarak özgürlük-güvenlik	120
3.	John Locke: Barış ortamı olarak doğa hali tasavvuru ve sınırlı devlet anlayışı	122
a.	Genel olarak	122
b.	Doğa hali üzerinden özgürlüğü temellendirmek	123
(1)	Genel olarak	123
(2)	İnsanın doğası gereği sahip olduğu haklar	125
(a)	Özgürlük	125
(b)	Eşitlik	127
(c)	Mülkiyet	128
(3)	İktidarın yokluğu ve doğa halindeki barışın güvensizliği	130

c.	Güvenlik ve özgürlüğün garantisi olarak devletin doğuşu	132
(1)	Tabula rasadan paternal iktidara, paternal iktidardan siyasal iktidara 133	
(2)	Doğa halindeki hak ve özgürlüklerin koruyucusu devletin doğuşu ..	135
(a)	Mülkiyetin güvenliği için oluşturulan bir aygıt olarak devlet.....	135
(b)	Doğa halindeki iki iktidarın devri ve devletin oluşumu: Kendini koruma ve cezalandırma	136
(3)	Güvenliğin özgürlükler, özgürlüklerinse güvenlik amacıyla sınırlandırılması.....	138
(a)	Siyasi iktidarın sınırı olarak özgürlükler.....	138
(b)	Özgürlüklerin sınırı olarak güvenlik.....	141
(4)	Varoluş amacına aykırı davranan devletin durumu: Bir hak olarak direnme	141
IV.	ÖZGÜRLÜK GÜVENLİK DENGESİNİN HUKUKİLEŞMESİ.....	144
A.	Siyasal toplumun amacı olarak özgürlük	144
B.	Hak ve özgürlüklerin sınırı olarak güvenlik	145
1.	Genel olarak hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması.....	145
2.	Hak ve özgürlüklerin sınırı olarak güvenlik	146
a.	Anayasalarda ve Uluslararası belgelerde özgürlüğü sınırlandıran güvenlikçi kavramlar.....	146
(1)	Olağan dönemler	148
(2)	Olağanüstü dönemler	150
b.	Sınırın sınırı.....	154
(1)	Olağan dönemler	155
(2)	Olağanüstü dönemler	157

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	159
MODERNDEN POST-MODERNE, POST-MODERNDEN GÜVENLİK DEVLETİNE	159
I. GENEL OLARAK.....	159
II. MODERN GÜVENLİK YAKLAŞIMINDAN POST-MODERN GÜVENLİK YAKLAŞIMINA GEÇİŞ	161
A. Teorik Tartışmalar.....	162
1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Değişen Güvenlik Paradigması	162
a. Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik Yaklaşımları.....	162
b. Detant (Yumuşama) Dönemi Güvenlik Yaklaşımları	168
c. Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Güvenlik Yaklaşımları	172
2. Eleştirel Yaklaşımlar: Güvenlik Ekolleri.....	177
a. Genel olarak	177
b. Aberystwyth Okulu: Özgürleşme ve ötekileştirme	179
c. Kopenhag Okulu: Güvenlikleştirme ve güvenlik dışılaştırma.....	181
d. Güvenlik okullarının güvenliğin dönüşüm ve hukukileşme sürecine etkisi	183
B. Değişen Güvenlik Anlayışı Karşısında Ulus Devletin Yetersiz Kalması: Sınırları Aşan Güvenlik.....	185
1. Genel olarak.....	185
2. Çok Boyutlu Güvenlik.....	189
3. Uluslararası ve Bölgesel Örgütler	198
a. Genel olarak	198
b. AB güvenlik politikasının gelişim süreci.....	199
c. NATO ve güvenlik politikası	202
d. BM ve insani güvenlik yaklaşımı.....	203
4. İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu.....	205

III. OLAĞANÜSTÜ HALİN OLAĞANLAŞMASI: HUKUK DEVLETİNDEN GÜVENLİK DEVLETİNE DÖNÜŞ MÜ?	212
A. Düşünsel Temeller	213
1. Carl Schmitt: “Siyasal olan”ın güvenlik aksiyomu üzerinden somutlaştırılması	213
a. Egemenin aşkın meşruiyeti ve güvenlik	213
b. Devletin meşruiyeti olarak korku ve güvenlik	218
c. Modern devlet: Pozitif kanun yapmaya yönelmiş makine Tanrı	221
d. Olağanüstü hal: Güvenlik nedeniyle hukukun dışına çıkabilme erki	223
2. Walter Benjamin: Şiddetin meşruiyeti ve otoritenin mistik kökeni	226
a. Şiddetin eleştirisi ve meşruiyeti üzerine	226
b. Jacques Derrida: Adalet-hukuk ilişkisi üzerinden bir şiddet eleştirisi ..	229
3. Leo Strauss: Batı medeniyetinin modernite krizi ve siyasal olanın dost düşman ayrımında somutlaştırılması	232
4. Michel Foucault: Bir iktidar teknolojisi olarak güvenlik	235
a. Güvenliğin biyo-iktidar kavramı üzerinden çözümlenmesi	235
b. İktidar, disiplin ve güvenlik mekanizmaları	237
c. Güvenlik için toplumun devletleşmesinden, devletin yönetselleşmesine	239
5. Giorgio Agamben: Bir güvenlik pratiği olarak istisna hali	241
a. İstisna hali üzerinden getirilen bir güvenlik devleti eleştirisi	241
b. Güvenlik devletinin hukuki kökenleri	244

B. Hikmet-i hükûmetin yerini güvenlik hikmetlerinin alması	248
1. Genel olarak	248
2. 9/11 Sonrası Değişen Güvenlik Algısı: “İnsan insanın kurdudur”dan “Devlet devletin kurdudur”a	250
a. ABD’nin güvenliği bağlamında yeni dünya düzeni	250
b. AB kapsamında Avrupa güvenlik konsepti	258
3. Korkunun Ayakta Tutulması: Karşılaştırmalı hukuk perspektifinden olağanüstü halin olağanlaştırılması	261
4. 9/11 Sonrası Terörle Mücadele Hukuku	266
a. ABD örneği üzerinden yasayı yapan olarak güvenlik (Securitas facit legem)	266
b. Terörle mücadele yasaları bağlamında olağanüstü halin olağanlaştırılması	274
SONUÇ	280
KAYNAKÇA	285
İNTERNET KAYNAKLARI	310

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABKS	: Avrupa Birliği Küresel Stratejisi
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AST	: Avrupa Savunma Topluluğu
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BİO	: Barış İçin Ortaklık
Bkn.	: Bakanız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMA	: Birleşmiş Milletler Antlaşması
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
çev.	: çeviren
der.	: derleyen
edit	: editör
EU	: European Union
EUROCORPS	: Avrupa Kolordusu
EUROPOL	: Avrupa Polis Teşkilatı
f.	: fıkra
FBI	: Federal Bureau of Investigation
FISA	: The Foreign Intelligence Surveillance Act
Frontex	: Avrupa Birliği Sınır Güvenliği Birimi

GWOT	: Global War on Terrorism
ICISS	: Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu
ISIS	: Irak ve Suriye İslam Devleti
İŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
ibid	: aynı yerde
KAİK	: Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
m.	: madde
MC	: Milletler Cemiyeti
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
ODGP	: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
para.	: paragraf
PATRIOT Act	: Vatansever Yasa
PESCO	: The Permanent Structured Cooperation
R2P	: Responsibility to Protect
s.	: sayfa
ŞEÜ	: Şiddetin Eleştirisi Üzerine
tras.	: translator
UK	: United Kingdom
UN	: United Nations
UNDP	: BM Kalkınma Programı
UNHCR	: Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNIFEM	: Birleşmiş Milletler Kadınlar Kalkınma Fonu

USA PATRIOT : Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate
Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism

vd. : ve devamı

WHO : Dünya Sağlık Örgütü

yy. : yüzyıl

9/11 : 11 Eylül 2001

GİRİŞ

Güvenlik her zaman insanoğlunun en temel ihtiyaçlarından biri olmuştur. Ancak ilkel çağdan günümüze kadarki döneme güvenlik perspektifinden bakıldığında, güvenliğin hem kavramsal hem de yaklaşım olarak büyük bir dönüşüm geçirdiği görülmektedir. Nitekim Antik Yunan'da ve Ortaçağ'da devletin varoluş nedenlerinden sadece birisi olarak görülen, bu anlamda erdem ve ahlakın yedeğinde kalan güvenlik, modern devletin doğuşu ile birlikte, özellikle de Hobbes'la beraber devleti açıklayan başat kavram haline gelmiştir. Öyle ki bir topluma dışarıdan bakıldığında güvenlik, karşımıza devletin mevcudiyetini zorunlu kılan bir ihtiyaç olarak çıkmaktadır. Bir topluma kendi içinden bakıldığında ise güvenlik, bir yanıla toplumsal düzeni sağlamak için bir gereksinim, diğer yanıla devlet otoritesinin bireylerin üstündeki gücü bağlamında bir tehdittir. Lakin her halükarda, genelde devlet, özelde ise siyaset ve hukuk üzerinde belirleyici bir kavramdır. Bu kapsamda çalışmada güvenlik anlayışındaki değişim tarihsel perspektif bağlamında ele alınacak ve bilhassa değişimin içinde bulunduğumuz yüzyıldaki biçimi üzerinde durulacaktır. Amaç, gelinen noktada, birey ile devlet arasındaki ilişki üzerinden 21.yy.da ortaya çıktığını varsaydığımız güvenlik devletini tartışmaktır.

Gerçekten ilkel çağlardan 21. yüzyıla kadar geçen süreçte güvenlik önce doğaya, toplumsallaşmanın artması ile birlikte de diğer toplumlara karşı alınan tedbirler üzerinden somutlaşmaktadır. Modern güvenlik kavramının ortaya çıkışı ise modern devletin doğumuna paralel olarak gerçekleşmektedir. Bu noktada söz konusu dönemde merkezi bir iktidarın bulunmayışının korku ve kaosa, bu iğreti halin sükûnet ve barış özlemine, bu özleminse modern devletin doğumuna zemin hazırladığını belirtmekte yarar vardır.

Dolayısıyla güvenlik artık sadece ortama ve tehdiye göre değişen bir kavram değil, aynı zamanda toplumu şekillendiren bir kavramdır. Zira modern devlet perspektifinden bakıldığında, yukarıda da vurgulandığı üzere devlet güvenlik ihtiyacı nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan modern devletin güvenlik devleti olarak doğmasını olağan karşılamak gerekmektedir. Öyle ki Hobbes'la somutlaşan bu düşünceye göre devlet öncesi

dönem kaos ve korkunun hakim olduğu bir dönemdir. Buna son vermenin tek yolu, tüm hak ve özgürlüklerin üstün bir otoriteye devredilmesidir.

İşte bu noktada Hobbes'un Leviathan'ı, her şeye kadir mutlak bir otorite olarak doğmaktadır. Dolayısıyla 16.yy. güvenlik devleti aslında o dönemin mutkalityetçi yönetimlerinin bir temsilidir. Bu bakımdan 16.yy. güvenlik devletinde iktidarın zor kullanma ve rıza boyutu öne çıkmaktadır. Bu anlamda güvenlik devleti; mutlak, sınırsız, devredilemez ve bölünmez bir güce sahip olan iktidarın ideogramıdır. Diğer yandan aynı dönemde liberal ve legalist görüşün, yasa ve özgürlük vurgusu ile sınırlı egemenlik düşüncesi geliştirilmektedir.

Böylece mutlakiyet yanlısı düşünürlerle başlayan, legalist ve liberal düşünürler ile devam eden fikir şeması, güvenlikçi devletten özgürlüğü önceleyen devlete doğru ilerlemektedir. Bu güvenlikte özgürlük arayan anlayıştan, özgürlükte güvenlik arayan anlayışa geçiş sürecidir. Öyle ki liberal hukuk devleti ile birlikte güvenlik, devletin varlık nedeni olmaktan çıkarak, hak ve özgürlükleri sınırlandırma aracına dönüşmektedir. Güvenlik liberal anayasacılık hareketleri tarafındansa özgürlüğün sınırı olarak ele alınmaktadır.

Bununla birlikte İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan gelişmelerin, dönemin güvenlik anlayışında büyük dönüşümlere yol açtığı vurgulanmalıdır. Zira sınır ötesi suçlar ve terörizm gibi devleti aşan sorunların ve küreselleşmenin etkisiyle, modern devlet güvenlik konusunda yetersiz kalmaktadır. Bu durum uluslararası örgütlerin güvenlik konusundaki etkinliğini arttırmaktadır. Ancak burada asıl üzerinde durulması gereken nokta, 11 Eylül terör saldırılarının tüm bu şemayı ters yüz etmesidir. Öyle ki bu saldırıların yarattığı korku ve kaos ortamının, 21.yy. güvenlik devletinin doğuma yol açtığı görülmektedir.

Lakin 21.yy. güvenlik devleti ne hukuki, ne de siyasi olarak 16.yy. güvenlik devleti ile aynı devlettir. Nitekim 9/11 sonrası beliren güvenlik devletinin hukuki çerçevesi mutlak devlet ve liberal hukuk devletinden farklıdır. Zira 21.yy. güvenlik devleti yasayla sınırlı olması bakımından, Hobbesyen bir tabirle ifade edecek olursak, barış ve savunmamızı borçlu olduğumuz yeryüzünün ölümlü Tanrısı da değildir. Ancak diğer yandan güvenlik özgürlük dengesinde tercihini güvenlik yönünde kullanması bakımından ideal anlamda liberal de sayılmaz.

Bu kapsamda çalışmanın amacı tarihsel süreç içerisinde güvenlik anlayışında gerçekleşen tüm bu değişimi inceleyerek, güvenlik devletinin hukuki tahlilini ortaya koymaktır. Bu noktada çalışmanın özgünlüğü, güvenlik ve devlet arasındaki ilişkiyi hukuki perspektiften ele almasıdır. Çalışma zaman dilimi olarak ilkel dönemden günümüze kadar olan süreci, alan olarak Batı Avrupa'yı kapsamaktadır. Zaman dilimi tercihi güvenlik anlayışının izinin en son ilkel dönemlere kadar sürülebilir olması nedeniyle gerçekleştirilmiştir. Alan olarak "security" (güvenlik) kavramının doğduğu coğrafya tercih edilmiştir.

Zira çalışmada güvenlik kavramının ve yaklaşımının tarihsel süreç içinde gelişimi ortaya koyularak, hikmet-i hükümetin yerine güvenlik hikmetlerini yerleştiren güvenlik devletinin hukuki tahlilinin yapılması hedeflenmektedir. Bunun için liberal devletlere ait anayasalar, olağanüstü yasalar ve güvenlik stratejileri mukayeseli olarak incelenerek, güvenliğin hukuki boyutu farklı devletlerin hukuki perspektiften ele alınmaktadır.

Bu bağlamda güvenlik devletinin hukuki tahlilini ortaya koymayı hedefleyen çalışmanın ilk bölümünde, güvenlik kavramı ve yaklaşımının tarihsel süreç içinde geçirdiği dönüşüm modern devletin doğuma kadar incelenecektir. Bu kapsamda güvenliğin evvela doğaya, toplumsal yaşama geçişin hızlanması ve toplumlararası ilişkilerin artması ile birlikte diğer toplumlara karşı alınması gereken tedbirlerde somutlaştığı ortaya koyulacaktır.

Antik Yunan düşüncesi ile beraber güvenliğin artık endişe ve korkunun yokluğu olarak ele alındığı, ancak bu yaklaşımın Roma dönemi ile önce *Pax Romana*'ya, ardından ise Ortaçağ ile birlikte de inancın güvencesine dönüştüğü gösterilecektir. Böylece güvenlik kavramının modern devletin doğumuna kadar geçirdiği süreç incelenmiş olacaktır. Amaç, güvenliğin değişen şartlara ve koşullara göre yeniden biçimlenen bir kavram olduğunun üzerinde durmaktır. Böylece modern güvenlik kavramı ve anlayışı ile modern devletin birlikte doğduğunu temellendirilecektir. Bu ise ikinci bölümün konusu olacaktır.

Nitekim çalışmanın ikinci bölümde modern güvenlik kavramı ve anlayışı ile modern devlet düşüncesinin beraber doğduğu açığa çıkarılmaya çalışılacaktır. Böylece hem liberal, hem de mutlak görüşün devletin kökeni konusunda hemfikir olduğundan yola çıkılarak, devlet için asıl olanın güvenlik olduğu ortaya koyulacaktır. Bununla birlikte

legalist ve liberal görüş ile birlikte gerçekleşen eksen kaymasının, güvenlik özgürlük dengesinde yol açtığı değişim ele alınacaktır. Buradan itibaren de liberal hukuk devleti için asıl olanın artık güvenlik değil, özgürlük olduğu üzerinde durulacaktır. Bu noktada liberal anayasacılık faaliyetleri ile güvenliğin özgürlüğün sınırı olarak ele alındığının altı çizilecektir. Diğer yandan çekirdek hakların güvenlik nedeniyle de olsa, dokunulamayan alanlar olarak bu sınırın sınırını teşkil ettiği vurgulanacaktır.

Çalışmanın son bölümünde ise öncelikle İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan farklı güvenlik yaklaşımları ve güvenlik okulları incelenerek, güvenlik yaklaşımında 11 Eylül 2001 (9/11) tarihine kadar gerçekleşen dönüşüm irdelenecektir. Bu safhada çevresel faktörler, salgın hastalıklar, nükleer silahlanma, ekonomik krizler gibi yeni sorunlar güvenliğin çok boyutlu olarak değerlendirilmesini lüzumlu kılmaktadır. Diğer yandan uluslararası suçlar, terörizm ve uluslararası göç gibi yeni sorunlar ulus devletin sınırlarını aşmaktadır. Yaşanan bu süreç modern devletin güvenlik konusunda yetersiz kalmasına yol açmaktadır. Tüm bu gelişmeler farklı sorunların güvenlik çemberinin içine alınması ile güvenlik paradigmasının genişlemesine, devlet yerine bireyin esas alınması ise güvenliğin derinleşmesine katkıda bulunmaktadır.

9/11 sonrası ortaya çıkan ve hikmet-i hükümetin yerine güvenlik hikmetlerini koyan devletin, henüz detaylı bir hukuki tahlilinin henüz yapılmadığı görülmektedir. Ancak ortaya bir hukuki tahlil koymadan önce, güvenlik devletini teorik bir zemine oturtmak gerekmektedir. Bu noktada 21.yy. güvenlik devletinin teorik temellerini, egemeni yasanın dışında ama yasaya içkin bir yerde konumlandıran Schmitt'den aldığı söylenebilir. Bu bakımdan Schmitt tarafından ulus devleti güçlendirmek için ortaya atılan tezlerin, güvenlik devleti tarafından miras alındığının üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda 9/11'den itibaren liberal hukuk devleti çerçevesinde gerçekleştirilen, önleyici meşru müdafaa gibi, aslında hukukun dışında olan eylemlerin, hukukun içine alınmaya çalışıldığı gösterilecektir. Diğer yandan yine bu çerçevede 9/11 sonrası olağanüstü hal rejimi üzerinden ortaya koyulan iktidar pratiği incelenecektir. Ardından da mukayeseli hukuk üzerinden olağanüstü yasalar, terör yasaları ve güvenlik stratejileri birbiri ile kıyaslanarak, güvenlik devletin hukuki boyutu açığa çıkarılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Kadim Çağdan Modern Çağ Öncesine Güvenlik Kavramının Doğumu ve Değişimi

I. Genel olarak

Güvenlik kavramı, ilkel toplumlardan günümüze dek sürekli değişen ve karşılaşılan tehditlere göre yeniden biçimlenen bir kavramdır. Bu bakımdan güvenlik ihtiyacının gelişimi kadim döneme kadar izlenmelidir. Bu noktada modern güvenlik yaklaşımıysa modern devlet ile birlikte ortaya çıkacaktır. Ancak modern devletin kurumsal ve ideolojik kökenleri aslında Antik Yunan ve Roma'ya dayanmaktadır.¹ Bu kapsamda güvenlik kavramının gelişimi ve geçirdiği dönüşüm, çağlar boyunca ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Bir insanın varlığını ya da güvenliğini tehdit eden durumlara tehlike denmektedir.² Zira yapılan araştırmalar da güvenliğin, en başta doğaya karşı kendini savunma düşüncesi bağlamında geliştiğini göstermektedir. Ancak toplumlar arası etkileşimin artması ve zamanla yerleşik hayata geçilmeye başlanması ile birlikte, doğadan ve hayvanlardan gelecek tehlikelere karşı tedbir alma düşüncesinde somutlaşan kadim güvenlik konseptine askeri güvenlik boyutu da eklenmiştir.³

Nitekim sadece bireysel ya da küçük yoğunluklu çatışmaların yaşandığı kadim dönemde, güvenlik daha çok insan dışı tehditlere ya da küçük insan gruplarına karşı alınan tedbirler ile somutlaşmaktadır. Diğer yandan ilkel imparatorlukların ortaya çıkması ile birlikte küçük yoğunluklu çatışmalar yerini muharebelere bırakmış, böylece askeri güvenlik konsepti ortaya çıkmıştır. Üstelik bu güvenlik konsepti etkisini Antik Yunan sitelerinde

¹ Bihterin DİNÇKOL, Atina Demokrasinden Roma Cumhuriyetine-"Demos"tan "Populus Romanus"a, MÜHF-HAD, Cilt:23, 2017, s.751.

² Alaaddin EGEMENOĞLU, Genel Güvenliğin Kasten Tehlikeye Sokulması Suçu, Adalet, Mayıs 2017, s.25.

³ Christon I. ARCHER v.d., Dünya Savaş Tarihi, çev. Cem Demirkan, Akyüz Yayın Grubu, İstanbul, 2006, s.10-17.

de sürdürmüştür. Ancak bu dönemde güvenliğin engel sistemleri ve tahkimatla sağlanamayacağı düşüncesi hakim olmuştur.⁴

Bu noktada Antik Yunan güvenlik anlayışının askeri, siyasi ve idari yönden aynı minvalde ilerlediğinin altını çizmek gerekir. Nitekim güvenlik kavramı bu dönemde siyasi olarak Site'nin korunması ve yurttaşların emniyeti fikrinde somutlaşmış,⁵ askeri ve idari yönden ise Site'nin bekası her şeyin üstünde tutulmuştur. Bu bakımdan güvenlik anlayışının siyasi bağlamda; ilkel dönemde doğadan kaynaklanan, İlk Çağ İmparatorlukları ve devamında ise insandan kaynaklanan tehditlere karşı alınması gereken tedbirler düşüncesi bağlamında somutlaştığı söylenebilir.

Bir insanın diğer insanlar için tehlike olarak görülmesi içinse silah kullanımının yaygınlaşması gerekecektir. Nitekim silahla ve tahkimat kullanımının yaygınlaşması ile birlikte güvenliğin siyasi boyutunun yanına bir de askeri boyut eklenecektir. Bu noktada Roma dönemi güvenlik konseptinin önceki dönemlere oranla oldukça çeşitlendiği ve farklılaştığı görülmektedir. Nitekim Roma'da askeri güvenlikten anlaşılan dış tehditlere karşı emniyet almak değildir. Diğer yandan Roma ile birlikte zirvesini yaşayan askeri güvenlik konsepti, MS 1. yüzyıldan itibaren "*Pax Romana*" ile birlikte siyasi bir dönüşüm yaşamıştır. Öte yandan Roma dönemine kadar güvenlik kavramını tek başına karşılayan bir kelimenin henüz mevcut olmadığını altını çizmek gerekmektedir.

Keza Antik Yunan düşünürlerinin eserleri incelendiğinde güvenlik kavramının 36 farklı kelime ile karşılandığı görülmektedir.⁶ Diğer yandan bu dönemde güvenlik kavramını ifade etmek için en sık başvurulan kelime ise "*asphaleia*"dır.⁷ Roma Dönemine gelindiğinde "*asphaleia*" kelimesi Latince karşılığını "*securitas*" ya da "*securus*" kelimesi ile bulmuştur. Nitekim bu kavram ilk kez olumlu anlamda, yani "*rahatlık, sabitlik*" kavramlarının karşılığı olarak kullanılmakla birlikte,⁸ zamanla olumsuz bir

⁴ PLATON, *Laws*, trans. R. G. Burry, Cambridge, Massachusetts Harvard University Press London, 1961, 6. Kitap, para.760b, s.423.

⁵ ARISTOTLE, *Athenian Constitution*, trans.F.G.KENYON, G.Bell and Sons Ltd., London, 1912, s.54-55.

⁶ (Erişim) <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/definitionlookup?q=security> 22 Mart 2019.

⁷ (Erişim) <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/definitionlookup?q=security> 03 Nisan 2019

⁸ Abdulkadir BAHARÇİCEK, C. Emek İNAN; "*Dış Politika'nın Belirlenmesinde Ulusal Güvenlik Algısının Rolü*", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1, 2013, s.104.

içerik de edinerek “*endişeden uzak olma hali*” anlamında kullanılmaya başlanmıştır.

Ancak Roma ile karşılığını tek bir kelimedede bulan güvenlik kavramı, zamanla “*securitas*”, “*securus*”, “*sine curo (curio)*” yani sadece acıdan, beladan, çileden uzak olma durumunun karşılığı olarak kullanılması bir kenara bırakılmış, özellikle de Aziz Augustine ile birlikte kuşkudan muaf olma durumunu ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. Nitekim Ortaçağ’da yaşanan siyasi gelişmelerin de etkisiyle, “*securitas*” (*security*) kelimesi yerini “*certitudo*” (*certainty*) kelimesine, yani Ortaçağ ile birlikte güvenlik yerini kesinliğe bırakmıştır.⁹

Böylece Augustine gibi Hristiyan düşünürler vasıtasıyla güvenlik, aynı zamanda siyasi bir dönüşüme de uğrayarak “*inancın güvencesi*” biçiminde, yani şüphenin karşıtı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bunun sonucu olarak manevi boyutu öne çıkan güvenlik kavramı, sadece Kilise ayinlerinde kullanılan soyut bir kavram haline gelmiştir.¹⁰

Bununla birlikte Ortaçağ’da merkezi bir otoritenin bulunmamasının yarattığı güvensizlik ortamı nedeniyle insanlar bölgesel iktidarlar altında toplanmak zorunda kalmıştır. Ancak Ortaçağ’a hakim olan ilahi güvenlik anlayışı ve güvenlik nedeniyle oluşan bölgesel iktidar biçimi Hobbes ile birlikte yıkılacaktır. Nitekim Hobbes “*securitas*”ı yüzyıllar sonra tekrar ortaya çıkaracak, üstelik bu kez “*aklın sükûneti, endişenin ve korkunun yokluğu*” anlamında değil, “*devlet tarafından sağlanan sükûnet ve barış durumu*” anlamında kullanılmaya başlanacaktır.

Üstelik Hobbes kendisinden önceki düşünürlerin aksine, güvenlik kavramını soyut bir kavram olarak ele alınmaktan kaçınacak, devletin otoritesini temsil eden somut bir kavram olarak kullanacaktır.¹¹ Görünen o ki “*securitas*” Hobbes ile birlikte yeniden doğmakla kalmayacak, bizzat devletle birlikte somutlaşan bir kavram haline gelecektir. Bu noktada, güvenlik kavramının etimolojik olarak bu yönde ilerlemesinin kökeninde; siyasi, askeri,

⁹ Vişne KORKMAZ; “*Asya’da Bölgesel Güvenlik Ve Kimlik Kurgusu, Kuram, Anlatı Ve Uygulama*”, Marmara Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ABD Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2008, s.18.

¹⁰ J. Frederik M. ARENDS; “Homeros’dan Hobbes ve Ötesine: Güvenlik Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları”, Uluslararası İlişkiler, Cilt:6, Sayı:22, Yaz 2009, s.5.

¹¹ ARENDS, a.g.m., s.20.

idari, sosyal ve ekonomik gelişmelerin yattığı tekrar vurgulanmalıdır. Keza güvenlik anlayışının ilkel çağdan, Hobbes'a kadar uzanan yolculuğu incelendiğinde bu değişim daha kolay anlaşılacaktır.

Bu kapsamda güvenlik kavramının doğuşundan modern güvenlik yaklaşımının oluşumuna kadar gerçekleşen süreç beş ana dönemde incelenecektir. Bu bağlamda sırasıyla; ilkel dönemde doğa olayları ile mücadeleye indirgenen, İlk Çağ İmparatorlukları ile birlikte askeri boyut kazanan, Antik Yunan döneminde soyut bir kavram olarak ele alınan, Roma döneminde devletle özdeşleşmeye başlayan, Ortaçağ'da ise bir yandan manevi yönü ön plana çıkan, diğer yandan bir üretim ve bölgesel iktidar biçiminin oluşumuna neden olan güvenlik konsepti incelenecektir.

II. Kadim Güvenlik Anlayışı: Doğaya ve Diğer Toplumlara Karşı Güvenlik

Batı Asya'da MÖ 6500'lerden itibaren yerleşik yaşama geçişin başladığı ve yerleşik hayata geçişle birlikte farklı insan grupları arasında, ufak çapta da olsa birtakım çatışmalar yaşandığı görülmektedir. Üstelik yaşanan bu çatışmaların çoğu yerleşik düzene geçmiş insanlarla, geçmemiş insanlar arasında gerçekleşmiştir. Dolayısıyla yaşanan bu çatışmaların kökeninde, köylerde yaşayan yerleşik insan gruplarına ait yiyecek ve malların, gezici avcı-toplayıcı gruplar tarafından çalınmaya çalışılması ihtimalinin yattığı kabul edilmektedir.¹²

Ancak yerleşik yaşam öncesi dönemde insanlar için en büyük tehdit henüz diğer insanlar değildir. Keza ilkel çağda güvenlik anlayışı daha çok tahkimat gibi doğa olaylarına karşı alınan birtakım tedbirlere indirgenmişken, insan grupları arasında yaşanan çatışmalar yaygınlaşmadığından askeri güvenlik konsepti henüz gelişmemiştir. Nitekim bu dönemde küçük insan grupları için en büyük tehdit diğer insan grupları değil, vahşi hayvan saldırıları ve bir takım doğa olaylarıdır. Dolayısıyla ilkel çağ şehirlerinde inşa edilen büyük yapıların güvenliğe değil, idari yönden otorite tesis etmeye hizmet ettiği ifade edilmektedir.¹³

¹² ARCHER v.d., a.g.e., s.10-11.

¹³ ARCHER v.d., a.g.e., s.10-11.

Bu bakımdan tarihteki ilk şehirlerin güvenlikten ziyade otorite tesis etmek amacıyla kurulduğu söylenebilir. Keza ilkel çağda az sayıda kişinin şahsi husumetler sebebiyle bir araya gelerek, birbirlerine karşı düzenlediği baskın ve pusular haricinde, insan grupları arasında büyük çaplı çatışmaların yaşadığına dair bir bulgu yoktur. Bu kapsamda MÖ 7000 civarı inşa edilen duvar ve hendek gibi fiziki tedbirlerin asıl amacının sel sularından korunmak olduğu kabul edilmektedir. Ancak zamanla bu şehirlere yönelik saldırıları bertaraf etmek maksadıyla bu engeller tahkim edilerek savunmaları güçlendirilmiştir.¹⁴

Ancak ilk yerleşik insan grupları için doğa olaylarına karşı güvenlik daha fazla öne çıkıyor olsa da, yerleşik düzene geçiş ile birlikte toprağa sahip olma bilinci artmaya başlamıştır. Nitekim MÖ 5000'den itibaren Avrupa'da yerleşik hayata geçişin başlaması ile birlikte, neolitik çiftçiler ile mezolitik toplayıcılar arasında çatışmaların başladığı tespit edilmiştir. Zira ilkel çağda neolitik çiftçilerin topraklarının güvenliğini sağlamak ve mezolitik toplayıcıları bölgelerinden uzak tutmak için yaşadıkları yerin çevresini hendeklerle çevirdikleri görülmektedir.¹⁵ Bu durum barışçıl neolitik çiftçilerin savaşçı mezolitik toplayıcılar karşısında, topraklarını ve mallarını korumak maksadıyla savunma durumunda olduğunu göstermektedir.¹⁶

Bununla birlikte yerleşik hayata geçerek köylerini hendek ve surlarla çeviren bu çiftçiler, topraklarından başkalarının yararlanmasını engellemek ve güvenliğini sağlamak maksadıyla, mülkiyetlerinin sınırını belirleyerek kendilerine ait ilkel bir vatan meydana getirmişlerdir.¹⁷ Bu durum kadim güvenliğin daha çok dış tehditlerden korunmayla, bir toprağın sahiplenilerek yurt haline getirilmesinin ise güvenlikle ilişkili olduğuna işaret etmektedir.

Diğer yandan bu durum aynı zamanda neolitik çiftçiler arasında üretimin ve güvenliğin ortak olduğunu da göstermektedir. Dolayısıyla bu çiftçiler için üretim gibi güvenliğin de eşgüdüm içinde yürütülmesi gerekmektedir. Bu ihtiyaç da bir iktidar tipi olarak şeflik

¹⁴ ARCHER v.d., a.g.e., s.11-13.

¹⁵ ARCHER v.d., a.g.e., s.13-15.

¹⁶ Alâeddin ŞENEL, İlkel Topluluktan Uygur Topluma: Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s.168.

¹⁷ ŞENEL, İlkel Topluluktan Uygur Topluma, s.150-158.

kurumunun ortaya çıkmasına vesile olmuştur.¹⁸ Bu bakımdan ilkel vatan gibi, ilkel iktidar da güvenlik ihtiyacının sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Bu noktada İlkçağ imparatorluklarını incelediğimizde ise güvenliğin daha çok dış tehditlerden korunmayla ilişkilendirildiği görülmektedir. Ancak söz konusu imparatorluklar için bugün anladığımız manada bir sınırdan söz edilemeyeceğini belirtmekte yarar vardır. Zira bu dönemde sınırdan daha çok doğal şekiller ve imparatorluk iktidarının uzandığı noktalar anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu dönemde güvenlik daha çok güçlü bir ordu ve/veya tahkimat ile ilişkilendirilmektedir. Lakin bu uygarlıkların savaş alanında gösterdiği başarılar sadece belirli silahların, metallerin ve orduların gelişmesine değil, askeri ve sivil idarede yaşanan gelişmelere de bağlıdır.¹⁹

Üstelik antik çağ imparatorluklarında gördüğümüz bu durum, Antik Yunan güvenlik anlayışı için de geçerli olacaktır. Diğer yandan bu gelişmeler güvenlik ve iktidarın bir arada doğan kavramlar olduğunu göstermektedir. Zira antikitede önce doğa, sonrasında da diğer toplumlar birer tehdit olarak tasnif edilmiştir. İktidar ise bu tehditleri bertaraf etme amacıyla, yani güvenlik maksadıyla kullanılmıştır. Bu kullanım ilk toplumların güvenlik amacıyla bir araya geldiklerine işaret etmektedir. Dolayısıyla henüz siyasi iktidarın kurumsallaşmadığı bu dönemde, iktidar ile güvenlik arasında bir meşruiyet ilişkisi olduğu söylenebilir.

III. Antik Yunan/Site Devletinde Güvenlik Anlayışı: Endişenin ve Korkunun Yokluğu

A. Antik Yunan'da Güvenlik Kavramının Gelişimi

Güvenliği dış tehditlere yönelik tedbir alma düşüncesine indirgeyen kadim anlayışın aksine, Antik Yunan düşüncesinde güvenlik kavramı daha çok soyut bir kavram olarak ele alınmaktadır. Bunun yanı sıra Antik Yunan düşünürlerinin güvenliği “*emniyet altına alma*” veya “*koruma*” gibi somut kavramlarla ilişkilendirdiği de görülmektedir.²⁰

¹⁸ ŞENEL, İkel Topluluktan Uygar Topluma, s.170.

¹⁹ ARCHER v.d., a.g.e., s.17.

²⁰ (Erişim) http://www.perseus.tufts.edu/hopper/searchresults?target=en&all_words=safety+preservation&phrase=&any_words=&exclude_words=&documents= 22 Mart 2019.

Nitekim güvenlik kavramını karşılayan bir kelimenin henüz üretilmediği bu dönemde, güvenliğe ilişkin 36 farklı ifade bulunmaktadır. Bunlar içinde en sık başvurulanı ise “*asphaleia*”dır.²¹

Bu düşünürlerden Tukidides (MÖ 460-395) “*asphaleia*”yı yenilginin önlenmesi maksasıyla yapılması gereken eylemler anlamında kullanmaktadır. Keza Tukidides’e göre Atinalılar, kendilerine tabi olan halkların ayaklanma tehdidi ile karşı karşıya kaldıklarında, yenilgiyi önlemek için her şeyi yapabilecek insanlardır. Bu bağlamda Tukidides, Atinalılar’ın olası yenilgilerini önlemek için verdikleri mücadeleyi anlatmak için “*asphaleia*” kelimesini, güvenlik kavramının karşılığı olarak kullanmaktadır. Üstelik Tukidides’da “*asphaleia*” kelimesinin kullanımı incelendiğinde, kelimenin kökenin güreşmek eyleminden türediği görülmektedir.²²

Zira “*asphaleia*” kelimesi olumsuzluk eki olan “*a*” ile “*güreşte çelmelemek, layıkıyla düşürmek, devirmek*” anlamlarına gelen “*sphallô*” fiilindeki “*sphal*” köklerinden oluşmaktadır.²³ Burada “*asphales*” sabitliği, yani tamamen hareketsiz olma durumunu ifade etmektedir. “*Sphallo*” ise sendelemek, yalpalamak anlamındadır.²⁴ Böylece “*aspháleia*” sözcüğü ile sabitlik ve bu sabitliğin sarsılması durumu ilişkilendirerek, güvenlik içinde olma halinin ifade edilmesi istenmiştir.

Nitekim Homeros (MÖ 8.yy.) da İlyada adlı eserinde, Tanrı Poseidon’u güvenlikle bu şekilde ilişkilendirerek, bir yandan “*aspharios*” yani dünyayı tutan ve konumunu sabitleyen güç olarak, diğer yandan da yerkürenin sarsıcısı ve parçalayıcısı olarak, yani tehlikenin ve tehdidin, özetle güvensizliğin ta kendisi olarak tasvir etmektedir. İşte bu noktada kavram “*düşürmek, devirmek*” anlamlarına gelen “*sphallô*” fiili ve “*mücadele*” anlamına gelen “*polemos*” sözcüğüyle ilişkilendirilerek, güvenlik kavramının bir idea olduğu, asıl olanın bu sabit olma durumu ile bu durumun bozulması hali olduğu ifade edilmiştir.²⁵

²¹ (Erişim) <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/definitionlookup?q=security> 03 Nisan 2019

²² ARENDS, a.g.m., s.6-7.

²³ *ibid*

²⁴ KORKMAZ, a.g.e., s.18-19.

²⁵ *ibid*

Bu durum Antik Yunan'da güvenliğin daha çok soyut bir kavram olarak ele alındığını açığa çıkarmaktadır. Bununla birlikte bu dönem için güvenlik aynı zamanda ahlak ve yasa ile bir arada ele alınması gereken bir kavramdır. Dolayısıyla bireyden çok toplumun ön planda olduğu bu dönem için güvenlik, soyut bir kavram olmakla birlikte, somut olarak sitenin varoluşuna ilişkin bir mesele olarak ele alınmaktadır. Nitekim Platon, Aristoteles ve Epikür'ün bu konudaki düşünceleri incelendiğinde durum daha anlaşılır olacaktır.

B. Antik Yunan Güvenlik Yaklaşımı: Endişenin ve korkunun yokluğu

1. Genel olarak

Antik Yunan güvenlik anlayışını irdelemeden evvel Kiniklerin ve Sofistlerin yaklaşımlarına kısaca değinmekte yarar vardır. Nitekim siteyi bireyin önüne koyan Antik Yunan düşüncesinin gelişmesinde Kiniklerin ve Sofistlerin etkisi büyüktür. Zira Kinikler için özgürlük ve bağımsızlık her şeyden önemlidir. Bu kapsamda özgürlük ve bağımsızlık karşısında aileyi, toplumu, siteyi ve dini önemsiz görmektedirler. Bununla birlikte Antisthenes gibi Kinik düşünürler, bireyin güvenliğini sağlaması bakımından devlete belli ölçüde değer vermektedir. Diogenes gibi düşünürler ise güvenlik söz konusu olsa dahi bağımsızlık ve özgürlüğü daima devletin önüne koymaktadır.²⁶

Diğer yandan bu dönemde Sofistlerin yasaların, siyasi kurumların, dinsel inançların, ahlaki geleneklerin altını oydukları görülmektedir. Antik Yunan'a bir anarşi ve kaos havası hakimdir. Sitenin içinde bulunduğu bu bozgun ve ümitsizlik durumunu, şiddetli bir fırtına altında yol alan bir geminin durumuna benzemektedir. Bu gelişmeler Antik Yunan'da siteyi bireyin önüne koyan düşüncenin yerleşmesine vesile olmuştur. Böylece Platon gibi düşünürler sitenin güvenli bir şekilde yeniden kurulmasını mümkün kılacak ahlaki bir öğretiyi geliştirme çabası içine girmişlerdir.²⁷

Nitekim bu dönem için Tiranlar dahi site içinde huzuru ve güvenliğini sağlayan, ahlaki iyileştiren, askeri ve ekonomik gelişmeye önem veren kişiler olarak görülmüştür. Bu kişiler meşru olmayan iktidarlarını güvenliğini sağlayarak ve halkı memnun ederek

²⁶ Ahmet ARSLAN, İlkçağ Felsefe Tarihi 2: Sofistlerden Platon'a, İstanbul Bilgi Yayınları, İstanbul, 2006, s.164.

²⁷ ARSLAN, İlkçağ Felsefe Tarihi 2, s.178.

korumuşlardır.²⁸ Bu durum Antik Yunan düşüncesinde ahlakın ve güvenliğin birbirinden ayrılamayacağını göstermektedir. Keza bu dönem için sitenin görevi güvenliği ve ahlaki korumak ve halkın memnuniyetini sağlamaktır.

Dolayısıyla Antik Yunan'da, güvenliği dış tehditlerin bertaraf edilmesi olarak gören antikiteden farklı bir güvenlik anlayışının geliştirildiği söylenebilir. Bu noktada Antik Yunan güvenlik anlayışının çalışma kapsamında önemi, güvenliği sitenin varoluş nedenlerinden biri olarak görmesidir. Bu durum güvenliği devletin varoluş nedeni olarak ele alan modern devlet düşüncesi gelişmeden yaklaşık 2000 yıl kadar evvel, güvenlik ile iktidarın varlığını ilişkilendiren bir düşüncenin var olduğunu göstermektedir.

2. Platon: Polis'in varoluş amaçlarından biri olarak güvenlik

Antik Yunan düşüncesine güvenlik kavramı daha çok “*yenilgilerin önlemesi için verilen mücadele*” anlamında kullanılmaktadır. Bu kullanım Platon tarafından da tercih edilmiştir. Diğer yandan Platon'a göre yurttaşlar sitenin içinde eriyip site ile bir olmaktadır.²⁹ Üstelik insanların bir araya gelmesiyle ortaya çıkan bu doğal varlığın, kendisini oluşturan insanlar gibi birtakım ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlarından bir tanesi de Site'nin savunulmasıdır.³⁰

Platon'a göre Site'yi ortaya çıkaran nedenlerden en önemlisi toplumsal düzenin sağlanmasıdır.³¹ Öyle ki Sokrates, üstelik Atina demokrasisine yönelttiği tüm eleştirilere rağmen, bu gerekçeyle hapisten ve idam kararının sonuçlarından kaçmamıştır. Nitekim ona göre her şeye rağmen yasaları sayesinde Site, bugüne dek onun güvenliğini sağlamıştır.³²

²⁸ Ahmet ARSLAN, İlkçağ Felsefe Tarihi 1: Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi, İstanbul Bilgi Yayınları, İstanbul, 2006, s.55-56.

²⁹ Karl Popper, Platon'un devleti yücelttiğini düşünürken, Ahmet Arslan ise Platon'un devleti yüceltmediğini, bireysel ahlak ile devlet ahlakı arasında bir ayrım yapmadığını, ahlakın kaynağını devlete bağlamadığını ve Platon'da hikmet-i hükümet düşüncesinin yer almadığını ifade etmektedir. Detaylı bilgi için bkn. ARSLAN, İlkçağ Felsefe Tarihi 1, s.235 vd.

³⁰ İlhan AKIN, Devlet Doktrinleri, Beta, 3. Baskı, İstanbul, 2016, s.4-9.

³¹ Mehmet AKAD, Bihterin VURAL DİNÇKOL, Nihat BULUT, Genel Kamu Hukuku, Der Yayınları, 13. Basım, İstanbul, 2018, s.17.

³² ARSLAN, İlkçağ Felsefe Tarihi 2, s.207.

Zira Sokrates için Polis'in varoluş amaçlarından biri de vatandaşların canları ve mallarının işgalcilere karşı korunmasıdır. Bu bakımdan yaklaşan düşmanla savaşmak için Polis'in dışına sefere çıkabilme imkan ve kabiliyetine sahip bir ordunun, her an hazır bulundurulması gerekmektedir. Keza Sokrates'e göre insanlar tek başlarına kendilerini düşmanlara karşı koruma becerisinden yoksundur. İşte devlet de tam olarak bu sebeple inşa edilmiştir.³³

Platon ise devletin kökenini güvenlikle bağdaştırmakla yetinmeyip, güvenliğin nasıl tesis edileceğini ortaya koymak üzere bir askeri teşkilat yapısı tanzim etmiştir. Nitekim Platon'a göre olanakların elverdiği ölçüde hiçbir şey korumasız kalmayacaktır. Bu bakımdan kentin korunması şu şekilde olacaktır:

“ordu komutanları, tabur komutanları, atlı komutanları, alay komutanları ve meclis üyeleri, ayrıca astynom ve agoranomlar yeterli sayıda seçilip işbaşına getirildikten sonra, koruma ile ilgileneceklerdir.”³⁴

...

Aynca yaz kış demeden bütün bölgeleri korumak ve tanımak için silahlarıyla birlikte bütün ülkeyi dolaşıp inceleyeceklerdir. Nitekim, sanırım, herkesin kendi ülkesini tam olarak tanması hiç de önemsiz bir bilgi değildir; işte bu nedenle gençliğin köpeklerle ava çıkması ya da başka bir av türüne bağlanması gerekir, yoksa herkese verdiği zevk ve aynı zamanda sağladığı yarardan ötürü değil. O halde, kendilerine ve yaptıkları işe ister 'kryptoi' ister 'agronom' densin, ya da nasıl hoşlarına giderse öyle ad verilsin, kendi devletini gereğince korumak isteyen nice yurttaş varsa, hepsi gücünün yettiğince bunu canla başla yerine getirmelidir.”³⁵

Bununla birlikte Platon için Site'nin güvenliği sağlama görevi o kadar baskındır ki; üç farklı sınıfa ayırdığı Site'de, Site'nin güvenliğinden sorumlu ayrı bir savaşçılar sınıfı öngörmektedir. Ayrıca toplumun bu sınıfsal yapısını açıklamak ve dayanağını göstermek

³³ PLATON, The Republic, trans. Paul Shorey, Cambridge, Massachusetts Harvard University Press London, 1937, 2. Kitap, para.374, s.165.

³⁴ PLATON, Laws, 6. Kitap, para.760b, s.423.

³⁵ PLATON, Laws, 6. Kitap, para.763b-c, s.433.

için kullandığı Fenike masalında savaşçılar için “*toprak, yani anaları onları yeryüzüne çıkardı. Bu yüzden altında yetiştikleri bu toprağı anaları, süt anneleri saymaları, onu saldırılara karşı korumaları ve aynı toprağın büyüttüğü bu ülkenin diğer evlatlarını kardeşleri saymaları gerekir.*”³⁶ ifadesini kullanmaktadır.

Hatta Platon’a göre savaşçılar o kadar önemlidir ki, doğuştan gelen doğal yeteneklerle donatılan kişiler arasından seçilmelidirler. Bu bakımdan Site, yaratılış bakımından devleti koruma görevini yerine getirmeye yatkın ve uygun insanları seçip bulmalıdır.³⁷ Bununla birlikte koruyucular bütün öteki işlerini bırakıp, kendilerini sadece Site’nin özgürlüğünü koruma ve devam ettirme işine adanmışlardır. Dolayısıyla bu amaçla ilişkili olmayan tüm diğer işlerle ilgilerini kesmeli, koruyuculuktan başka hiçbir işle uğraşmamalıdır.³⁸

Nitekim Platon’a göre toplum hayatındaki kötülüklerin kaynağı çoğu kez mal edinme hırsıdır. Bu bakımdan savaşçı kesim kendini sadece savaş işlerine vermelidir. Platon ayrıca savaşçı kesimin eğitime diğer iki sınıfın eğitime kıyasla daha fazla önem vermektedir. Zira ona göre savaşma eylemi büyük bir özen ve sanat isteyen bir uğraştır. Platon’un savaşçılara bu kadar çok önem vermesinin bir diğer nedeni de, savaşçıların Site’yi sadece düşmanlara karşı değil, iç karışıklıklara karşı koruma görevini de üstlenmiş olmalıdır.³⁹

Bu noktada Platon koruyucuları, görevi toplumun güvenlik içinde yaşamasını sağlamak olan, hiçbir ekonomik faaliyette bulunmayan, para kazanmayan ve hayatını çalışan kesimden alınan vergiler ile idame ettiren bir sınıf olarak nitelendirmektedir. Ona göre bu sınıf askeri ve sivil yöneticiler, bürokratlar ve memurlardan oluşmaktadır. Bu bakımdan koruyucu sınıfı, bizzat yönetimle ilgili kararları alanlar ve alınmış olan bu kararları uygulayanlar olarak ikiye ayrılabilir. Dolayısıyla yöneticiler de bu sınıfa katılabilir.

³⁶ PLATON, The Republic, 3. Kitap, para.414e, s.305.

³⁷ PLATON, The Republic, 2. Kitap, para.374, s.169.

³⁸ PLATON, The Republic, 3. Kitap, para.395b, s.233.

³⁹ Osman ELMALI, “Platon ve Russell’a Göre Devletin Baba Yerine Geçmesi Problemi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:5, Sayı:1, 2005, s.421.

Öyleyse Platon toplumu güvenlik bağlamında üç sınıfa değil,⁴⁰ güvenliği sağlayanlar ve güvenliği sağlananlar olarak ikiye sınıfa ayırmaktadır.

Diğer yandan Platon'un bu yaklaşımı, Atina demokrasinin mevcut askeri politikasının aksine, yani eli silah tutan tüm yurttaşlardan oluşan bir halk ordusu yerine profesyonel bir orduyu tercih ettiğini göstermektedir.⁴¹ Bununla birlikte Platon'a göre görevi düşmanı kovmak, uzak tutmak ve iç güvenliğini sağlamak olan savaşçılar düşmana karşı acımasız olmalı, ancak koruduğu halkına karşı yumuşak huylu olmalıdır.⁴² Bu durum Platon için güvenliğin bir sınırının bulunduğunu göstermektedir.

Güvenlik kavramını Site'nin korunması olarak gören Platon, barışın ancak kelimedenden ibaret bir kavram olabileceğini, dolayısıyla birbirlerine karşı savaş ilan etmemiş devletler dahil tüm devletlerin, doğaları gereği sürekli bir savaş hali içinde bulunduğunu savunmaktadır. Öyle ki her Site diğer Sitelere karşı yaşam boyu sürekli bir savaş halindedir. Bu bakımdan savaş zamanı toplu halde yemek yemesi yasak olan askerler, güvenlikleri açısından barış zamanlarında da toplu halde yemek yememelidir.⁴³

Bu noktada Platon'un, Site'nin surlarla çevrili bir kale gibi inşa edilip edilmemesi konusundaki görüşlerine değinmekte yarar vardır. Nitekim Platon'a göre kenti çevreleyen surların etrafı hendekler ve kanallarla çevrilmeden, düşmanın ülke sınırlarından girişi engellenemez. Hatta bu engel sisteminin düşman için caydırıcı olması için sürekli olarak gözetlenmesi gerekmektedir. Diğer yandan bu tahkimat, yaratacağı güvenlik hissi nedeniyle yurttaşları gevşekliğe itebilir. Bu sebeple Platon şehri surlarla çevirmek yerine, Site içerisinde yer alan tüm evlerin sur gibi tek tip inşa edilerek, tüm Site'nin tek bir ev gibi görünmesinin, savunma açısından daha elverişli olacağını belirtmektedir.⁴⁴

Platon'un demokrasinin hüküm sürdüğü Site devleti bağlamında güvenlik yaklaşımı genel olarak bu şekildedir. Nitekim Platon'un güvenlik kavramı ile Site'nin iç ve dış güvenliğini ilişkilendirmektedir. Üstelik bunu pratikte daha çok fiziksel güvenlik

⁴⁰ ARSLAN, İlkçağ Felsefe Tarihi 2, s.409.

⁴¹ ARSLAN, İlkçağ Felsefe Tarihi 2, s.408.

⁴² PLATON, Devlet, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, XX. Baskı, İstanbul, 2010, s.62-63.

⁴³ PLATON, Laws, 1. Kitap, para.625d-e, s.7.

⁴⁴ PLATON, Laws, 6. Kitap, para. 779 a-e, s.481-483.

tedbirleri ve askeri güç olarak tasvir etmektedir. Bununla birlikte Platon'un tiranlık rejimine karşı yaptığı eleştiride, savaşçı kesimi paralı bekçiler olarak nitelendirmektedir. Nitekim zamanla halk düşmanı haline gelen bir tiran, kendi güvenliğini sağlamak için bu paralı koruyuculara muhtaç olacaktır. Bu bakımdan da tiran kendi güvenliği için bu paralı koruyucuları sürekli olarak tatmin etmek durumunda kalacaktır.⁴⁵

3. Aristoteles: Yasa ile sağlanan güvenlik

Aristoteles insanı tek başına yaşayamayan bir varlık olarak ele almaktadır. Bu bakımdan onun için insan ancak aile düzeni içinde yaşayabilen sosyal bir varlıktır. Zira Aristoteles'e göre aile insanın sosyal ve günlük ihtiyaçlarının çoğunu karşılayabilir, lakin güvenlik ihtiyacını yeterince karşılayamaz. Bu bağlamda Aristoteles devletin kökeninde sosyal güvenlik ihtiyacını bulmaktadır.⁴⁶ Bu noktada Aristoteles'e göre yönetilenin yönetenle birleşmesi, tıpkı soylarının devamı için hayvanların birbiriyle birleşmesi kadar gereklidir. Dolayısıyla bir araya gelmedeki amaç ortak güvenliğin sağlanmasıdır.⁴⁷ Öyle ki Aristoteles'e göre;

“Zihnin beden üstündeki yönetimi (efendinin kölesini yönetişi gibi) mutlaktır; zeka ise tutkuları (devlet adamının yurttaşlarını ya da kralın uyruklarını yönetmesi gibi) anayasal olarak ve kralca yönetir. Bütün bunlarda, beden için zihin tarafından, doğalarımızın duygusal bölümü için de akla sahip olan bölümü, yani zeka tarafından yönetilmenin hem doğal hem de uygun olduğu açıktır. Bunun tersinin olması, hatta ikisinin eşitliği ise hepsi için zararlıdır, insanla öteki hayvanlar arasında da böyle olur; çünkü evcil hayvanlar, doğadan, vahşi hayvanlara oranla daha iyidir; onlar için de insanlar tarafından yönetilmek daha faydalıdır; çünkü böylesi hiç olmazsa, güvenliklerini sağlar.”⁴⁸

Ancak bu noktada belirtilmelidir ki, Aristoteles'e göre devlet, karşılıklı bir koruma sözleşmesi ile ortaya çıkmış değildir.⁴⁹ Zira Aristoteles için Site'nin iç ve dış korunması

⁴⁵ PLATON, Devlet Adamı, çev. Behice Boran-Mehmet Karasan, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1992, s.253-254.

⁴⁶ AKAD, VURAL DİNÇKOL, BULUT, a.g.e., s.24-25.

⁴⁷ ARISTOTELES, Politics, trans. Benjamin Jowett, Batoche Books, Kitchener, 1999, 1. Kitap, 2. Bölüm, s.4.

⁴⁸ ARİSTO, Politika, 1. Kitap, 5. Bölüm, s.13.

⁴⁹ ARISTOTELES, Politics, 3. Kitap, 9. Bölüm, s.63.

kadar, yurttaşlık haklarının güvencelenmesi de önem taşımaktadır. Bu durum Aristoteles'in eşitlik ve özgürlüklerin, anayasalar ile korunma altına alınması gerektiğini belirten görüşlerinde açıkça görülecektir.⁵⁰ Bununla birlikte kısmi bir demokrasi savunucusu olan Aristoteles'e göre insanların çoğunluğunun zorunlu olarak yönetimin dışında bırakılması Site'nin güvenliğini ve istikrarını tehlikeye düşürebilir. Bu bakımdan en azından yasama ve yargıya ilişkin önemsiz görevlerin halkın çoğunluğuna verilmesi gerekmektedir.⁵¹

Bu bağlamda Aristo'da güvenlik vurgusu daha çok siyasi güvenliğe, yani huzurlu demokrasi ortamının güvence altına alınmasına yöneliktir. Öyle ki yönetim biçimlerini tasvir eden Aristoteles'e göre demokrasiler orta sınıfa dayanmaları bakımından oligarşilere oranla daha güvenli ve sürekli dirler.⁵² Dolayısıyla Aristoteles için yöneten ile yönetilen arasında kurulan ilişkinin bir nedeni de güvenlik ihtiyacıdır. Üstelik bu düşünce Aristoteles bağlamında insan doğasının durumu ile bir arada değerlendirildiğinde daha anlamlı hale gelecektir.⁵³ Bununla birlikte Aristoteles'in güvenlik konusunda Platon ile benzer bir düzlemde hareket ettiği söylenebilir. Hatta askerliği o kadar kutsamaktadır ki, ona göre bir askerinin ölümünü soylu kılan şey devletini korurken canını feda etmesidir.⁵⁴ Diğer yandan Platon'a benzer şekilde, askeri birlik tasnifinde bulunmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus ise Aristoteles'in bu tasnifini, Site'nin yönetim biçimini esas alınarak gerçekleştirmesidir. Bu daha çok, Antik Yunan askerlerinin kendi teçhizatlarını bizzat tedarik etmek zorunda olmalarından kaynaklanmaktadır. Zira söz konusu dönem için genel olarak kalkan ve mızraktan oluşan bir hoplit (Antik Yunan ağır piyade sınıfı) teçhizatı oldukça pahalıdır. Aynı şekilde at sahibi olmak da oldukça güçtür. Bu durum Aristo'yu süvarilere dayalı bir askeri yapının, ancak zengin bir azınlık iktidarı tarafından sağlanabileceği düşüncesine itmiştir. Zira ona göre hoplitlere dayalı askeri yapı,

⁵⁰ ARISTOTELES, *Politics*, 6. Kitap, 2. Bölüm, s.142.

⁵¹ Ahmet ARSLAN, *İlkçağ Felsefe Tarihi 3: Aristoteles*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.294-295.

⁵² ARISTOTELES, *Politics*, 4. Kitap, 11. Bölüm, s.96.

⁵³ Olkan SENEMOĞLU; *"Antik Yunan Siyasal Düşünüşünde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı: Platon ve Aristoteles"*, İnsan&İnsan, Yıl: 3, Sayı: 10, Güz 2016, s.48-58.

⁵⁴ W. D. ROSS, *Aristoteles*, çev. Ahmet Arslan, KABALCI, İstanbul, 2011, s.323.

ancak küçük toprak sahiplerine dayalı geniş bir oligarşi ile mümkün olabilecektir. Bununla birlikte maliyeti daha az olan hafif birliklere ve denizcilere dayalı bir askeri yapı ise demokrasiye yol açacaktır.⁵⁵

Nitekim askerlerin kendi teçhizatlarını temin etmekle sorumlu oldukları bir dönemde siyasi yapıda meydana gelecek bir değişikliğin, askeri yapıda da değişime yol açacağı muhakkaktır. Bu bakımdan askeri yapı ile siyasi yapıyı bir arada düşünen Aristoteles'in, Site'de alınacak fiziki güvenlik tedbirlerine göre iktidarı şekillendirdiği söylenebilir. Aristoteles'in bu kapsamdaki fikirleri şu şekildedir:

“Savunma konuları konusunda, bir hükümet türü için en iyi olanın bir başkası için o kadar iyi olmadığını hatırlamak gerekir. Yüksek bir merkezî kale (akropolis) oligarşiye ve monarşiye uygundur, düz bir ova da demokrasiye; bunların hiçbiri bir aristokrasiye uymaz, o bir dizi ayrı ayrı pekiştirilmiş yer (tahkimat) olmasını yeğler. Özel evlerin bulunacağı alanları saptamakta, Hippodamos'un çağdaş yöntemi, düzenlilik üstünlüğüne sahiptir; aynı zamanda daha çekici bir görünüşü vardır ve bir tek sakıncasının dışında, her bakımdan daha yararlıdır. Savunma kolaylığı açısından, evlerin eski yöntemle düzensiz olarak kurulması daha iyiydi; çünkü yabancı paralı askerlerin çıkıp gitmeleri ve saldırganların şehre girmeleri zor oluyordu. Onun için her iki yöntemi de kullanmak gerekir ve bu pekâlâ mümkündür: Yapıları sıra sıra değil de üzüm kütükleri dikerken yaptıkları gibi, (dördü köselere, biri ortaya) beşerli kümeler halinde yerleştirin ve bütün şehri geometrik bir düzenle kurmayın da, yalnızca belirli bölümlerinde öyle yapın. Bu, hem güvenlik hem de güzellik gereksinmelerini karşılayacaktır.”⁵⁶

Bu kapsamda Aristoteles askeri birlikleri, yönetim biçimine göre tasnik etmekte kalmamış, tıpkı Platon gibi Site içindeki tüm evlerin bir bütünlük içinde inşa edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Platon'da da gördüğümüz bu yaklaşıma göre Site içindeki tüm evler belli bir düzlemde inşa edilmeli, Site'nin her noktasından tüm Site görülebilmelidir. Böylece güvenlik ihtiyacı hasıl olduğunda rahatça askeri sevkiyat yapılabilirdir.

⁵⁵ ARCHER v.d., a.g.e., s.71.

⁵⁶ ARİSTOTELES, Politika, çev. Mete Tunçay, Remzi Kitapevi, Birinci Basım, İstanbul, 1975, 7. Kitap, 11. Bölüm, s.168.

Netice olarak Antik Yunan güvenlik düşüncesini Platon ve Aristoteles bağlamında düşündüğümüzde, Platon'un yarattığı siyasal kuramla devletin istikrar ve güvenliğini sağlayacak bir rejim, Aristoteles'in ise Yunan sitelerinde yaşanan iç savaşlar ile siyasal ve sosyal mücadeleleri ortadan kaldırmak için bir çare arayışında olduğu söylenebilir.⁵⁷ İki düşünürün arasındaki fark ise Platon'un bunu Site'nin güvenliği ile Aristoteles'in ise yasaların güvenliği ile ilişkilendirmesidir.

Öyle ki Aristoteles için tüm yurttaşların ortak ödevi toplumun selametini sağlamaktır. Bunu da ancak anayasanın güvenliği ile sağlayabileceklerdir. Zira yurttaşların iyiliği, ancak anayasa ilişkin bir iyilik olabilir⁵⁸ diyen Aristo, Politika adlı eserinin 5. kitabını anayasaların korunması konusuna ayırmıştır. Bu noktada Aristoteles'in anayasanın karşılığı olarak kullandığı "*politea*"nın karşılığının, bugün anladığımız anayasadan daha çok "*anayasal yönetim*" olduğu unutulmamalıdır.⁵⁹

4. Epikür: Güvenlik amacıyla ortaya çıkan yapay bir ürün olarak devlet

Bir Helenistik dönem filozofu olan Epikür'ün (MÖ 341-270) güvenlik kavramı için; kendi felsefi düşüncesinde yer alan "*eudaimonia*" (gerçek ve tam mutluluk) kavramına ulaşmak için gerekli bir koşul olan "*ataraksia*" (kayıtsızlık ve sakinlik) kavramını tercih ettiği görülmektedir.⁶⁰ Bu noktada Epikür için güvenliğin, sadece başkalarının işine karışmadan ve kalabalıktan uzakta yaşamakla sağlanabileceğini belirtmekte yarar vardır. Zira ona göre kuvvet ve zenginlik ile ancak belli bir dereceye kadar güvenlik sağlanabilir.⁶¹

Felsefesini ölüm korkusu üzerine inşa eden ve bunu "*ölüm varken ben yokum, ben varken ölüm yok. O halde üzülecek ne var?*"⁶² şeklinde ifade eden bir düşünürün, güvenlik kavramını bu şekilde ifade etmesine şaşırılmaması gerekmektedir. Üstelik Epikür de bu

⁵⁷ ARSLAN, a.g.e., s.305.

⁵⁸ ARİSTOTELES, Politika, 3. Kitap, 4. Bölüm, s.74.

⁵⁹ Veli URHAN, Aristoteles'in Siyaset Felsefesinde Anayasal Yönetim, Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, Sayı:27, Güz 2016, ss.219.

⁶⁰ ARENDS, a.g.m., s.5-6.

⁶¹ EPIKÜR, Mektuplar ve Maksimler, çev. Hayrullah ÖRS, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1962, para.14., s.58.

⁶² Amelia CARRUTHERS, Writers on... Death, Read Publishing Ltd, British Library Catalogue, Read Publishind Ltd, 2014, s.2.

düşüncesini tıpkı Aristoteles gibi hukuki bir zemine oturtmaya çalışmaktadır. Nitekim Epikür'e göre hukuk belli bir zamanda, belli bir yerde ortaya çıkan kötülüklerin engellenmesi için yapılan ve toplum sözleşmesi ile ortaya çıkan bir kavramdır. Zira ona göre tabiata uygun hukuk, karşılıklı olarak kötülük etmemek ve görmemek üzere yapılmış faydacı bir anlaşmadır.⁶³

Görünen o ki Epikür'e göre siyasal toplum, bir sözleşmenin ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Epikür'e göre devletin bir sözleşme ürünü olarak ortaya çıkan yapay bir varlık olmasının önemi; devletin insanların güven içinde yaşayıp daha fazla haz almasına hizmet eden bir varlık olmasıdır. Nitekim bu noktada Epikür'ün hazdan ne anladığına değinmek gerekmektedir. Keza Epikür için haz, bilinenin aksine, zevke düşkünlükten ziyade insanların kendilerini mutsuz eden düşüncelerden kaçmasıdır.⁶⁴

Ayrıca belirtmeliyiz ki Epikür toplumu ve devleti yapay bir sözleşme ürünü olarak görmekle birlikte, devlet teorisine sağladığı en önemli katkı toplum sözleşmesi fikri değildir. Nitekim Epikür için bu sözleşme yönetilenlere birtakım haklar tanıdığı gibi, yönetenlerin de yetkilerini sınırlamaktadır. Keza böyle bir sözleşme olmadan insanları birbirinden korumak imkansızlaşacağı gibi, bu tip bir sınırlama olmaksızın yapılan sözleşme ile insanları devlete karşı korumak da mümkün olmayacaktır. Zira Epikür'e göre korku ile sağlanan güvenlik yararsızdır. Öyle ki güvenlik tam olarak ancak kimsenin kimseye karışmadığı kalabalıktan uzak yerlerde sağlanabilir.⁶⁵ Dolayısıyla Epikür tarafından sağlanan en önemli katkı, güvenlik nedeniyle oluşturulan siyasi aygıtın bir sınırı olduğu düşüncesidir.

Bununla birlikte “*güvenlik için devlet gerekli midir?*” sorusuna Epikür'ün cevabı açıktır. Keza tarihte bazı kişilerin devlet olmaksızın, salt şan ve şöhret uğruna, insanların güvenliklerini sağlayabildiği görülmektedir. Ancak insanların güvenliklerini sağlayan bu kişiler de, görevlerini korkusuzluk içinde yerine getirebilmek adına, üstün bir otoriteye ihtiyaç duyacaklardır. Öyleyse devlet ve kanunlar, insanların güvenliklerini sağlamak için

⁶³ EPIKÜR, a.g.e., para.31, s.62.

⁶⁴ AKAD, VURAL DİNÇKOL, BULUT, a.g.e., s.32-33.

⁶⁵ EPIKÜR, a.g.e., para.13-14, s.58.

iyi ve yararlı bir kurum olarak ortaya çıkmış olmalıdır.⁶⁶

Epiküryen sözleşme, kişilerin birbirine zarar vermeme ve birbirinden zarar görmeme gibi karşılıklı yarar içeren bir temele dayanmaktadır. Nitekim Epikür, toplum sözleşmesi ile ortaya çıkacak adalet kurallarının, karşılıklı yararlanma ve zarardan korunmanın garantisini vermekte olduğunu farkındadır. Diğer yandan Epikür tarafından ortaya atılan sözleşme fikrinin tutarlı olması için, sözleşme ile ortaya çıkan durumun sözleşme olmadan sağlanamaması gerekmektedir. Zira Epikür'e göre şahsi menfaat ile adaletin çelişmesi her zaman mümkündür.⁶⁷

Dolayısıyla Epikür adaleti de sözleşmesel bir kavram olarak ele almaktadır. Hatta Epiküryen düşünce adaleti tek başına arzu edilir bir erdem olarak görmemektedir. Keza ona göre dürüst olmayan bir politika ile sağlanan adalet, kazançtan çok zarara yol açmaktadır. Lakin yaşamı daha güvenli, dolayısıyla daha fazla zevk verici kılan adalet ise arzu edilir bir şeydir.⁶⁸ Bu noktada Aristoteles ve Platon'un düşüncesinde sözleşme tarafından sağlanan adalet fikrine yer yoktur. Nitekim onlara göre böyle bir düşünce adaleti, sosyal ilişkilerde bireysel faydaları güvence altına almak için kullanılan basit bir araç haline getirmektedir. Dolayısıyla adalet düşüncesi faydaya indirgendiğinde ve külfeti faydaya ağır bastığı durumlarda, vatandaşlar tarafından terk edilebilecek bir kavram haline gelmektedir.⁶⁹

Ancak Epikür için ise adalet, huzur ve mutluluğu güvence altına almak için var olan bir kavramdır. Bu bakımdan Epikür'de insanları toplum sözleşmesi yapmaya iten motif, ileride detaylı olarak inceleyeceğimiz Hobbesyen sözleşmenin aksine, çatışmadan kaçınmak değil, mutluluğu ve yardımlaşmayı sağlamaktır. Diğer yandan felsefesini ölüm korkusu üzerine inşa eden bir düşünür olarak, ölüm korkusu Epiküryen sözleşmenin

⁶⁶ EPİKÜR, a.g.e., para.6-7, s.56.

⁶⁷ John THRASHER; *"Reconciling Justice and Pleasure in Epicurean Contractarianism"*, s.11-18 (Erişim) https://digitalcommons.chapman.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1034&context=philosophy_articles 03 Nisan 2019.

⁶⁸ Ahmet ARSLAN, *İlkçağ Felsefe Tarihi 4: Helelilik Dönem Felsefesi: Epikürosçular, Stoacılar, Septikler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s.141.

⁶⁹ THRASHER, a.g.m., s.3.

kökeninde yer almaktadır.⁷⁰

Bu bakımdan Antik Yunan'da güvenlik anlayışını ele aldığımız her üç düşünür için de güvenliğin, Site'nin varlığı ve adalet duygusu ile ilişkilendirildiği söylenebilir. Bu düşünce Platon'da Site'nin varlık sebeplerinden biri, Aristo'da Site'nin bekasının yasalarla korunması, Epikür'de ise insanları toplum haline getiren bir sözleşme motifi olarak somutlaşmaktadır.

Diğer yandan her üç düşünür için de güvenliğin bir sınırı vardır. Nitekim Platon'a göre koruyucu sınıf halka iyi davranmalıdır. Aristoteles'e göre güvenlik yasayla sağlandığı için güvenliğin sınırı yasadır. Epikür için ise toplum sözleşmesi yönetilenlerin yetkilerini sınırlandırılmalıdır. Bununla birlikte her üç düşünür de güvenliği, ahlak ve adalet ile ilişkili bir kavram olarak ele almaktadır.

IV. Roma Dönemi/İmparatorluk Güvenlik Anlayışı: Pax Romana

A. Roma'da Güvenlik Kavramının Gelişimi

Roma döneminde güvenliğin askeri ve siyasi gelişimi incelenmeden evvel, modern güvenlik kavramının ortaya çıkış sürecini anlayabilmek adına “*securitas*” kelimesinin gelişim süreci ele alınmalıdır. Zira bu süreç izlendiğinde, Roma'nın Antik Yunan geleneğini sürdürdüğü görülecektir. Nitekim ömrünün büyük kısmını Roma'da geçiren Yunan asıllı tarihçi Polybius (*MÖ 200–118*) güvenlik kavramını, tıpkı Antik Yunan düşünürler gibi “*asphaleia*” kelimesi ile ilişkilendirmektedir.

Keza Polybius'un “*Tarihler*” adını taşıyan ve Antik Roma Cumhuriyeti tarihini anlatan eserinde “*asphaleia*”ı 114 kez kullandığı görülmektedir.⁷¹ Bununla birlikte aşağıdaki pasajda da görüleceği üzere bu kullanım daha çok düşmandan korunma manasında gerçekleştirilmiştir.⁷²

⁷⁰ THRASHER, a.g.m., s.2.

⁷¹ (Erişim) [http://www.perseus.tufts.edu/hopper/searchresults?all_words=a\)sfa/leia&phrase=&page=1&exclude_words=&all_words_expand=on&documents=Perseus:text:1999.01.0233&target=greek&any_words= 14](http://www.perseus.tufts.edu/hopper/searchresults?all_words=a)sfa/leia&phrase=&page=1&exclude_words=&all_words_expand=on&documents=Perseus:text:1999.01.0233&target=greek&any_words= 14) Mayıs 2019

⁷² Metnin özgün halindeki (*asphaleia-ἀσφάλεια*) kelimesi üzerindeki vurgu tarafımızca yapılmıştır: “48: ... συστησάμενος τήν πολιτείαν, βεβαίαν μὲν τῇ συμπάσῃ Λακωνικῇ παρεσκεύασε τὴν ἀσφάλειαν, π ολυχρόνιον δέτοϊς Σπαρτιάταις αὐτοῖς ἀπέλιπε τὴν ἐλευθερίαν.” Bkn. (Erişim) <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0233&entry=perseus-epitome-book-48>

“Bana göre görünen o ki; vatandaşlar arasındaki birliği sürdürmek, Laconia bölgesinin güvenliğini (*asphaleia-ἀσφάλεια*) sağlamak ve Sparta'nın özgürlüğünü korumak için, Lycurgus'un öngörüsü ve kanunları mükemmeldir ki bu nedenle onun bilgeliğini insani değil, ilahi olarak addetmek zorundayım.”⁷³

Ancak Polybus güvenliği sadece dış tehditlerden korunma manasında ele almamıştır. Zira “Amacım Lycurgus mevzuatının ülkesinin güvenliğini ve özgürlüklerini korumak için yeterli olduğu...”⁷⁴ şeklindeki ifadesi ile Antik Yunan geleneğini de devam ettirerek, güvenliğin sadece yasa ile sağlanabileceğini ifade etmiştir.

Güvenlik kavramı Roma'da bu şekilde kullanılmakla birlikte, “*securitas*” kelimesinin ilk kez bir Romalı devlet adamı ve filozof olan Cicero (*MÖ 106-143*) tarafından kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Romalıların güvenlik kavramını tek bir kelime ile ifade ederken, Helenistik dönem düşünürlerinden esinlendikleri tahmin edilmektedir.⁷⁵

Nitekim Cicero'nun da “*securitas*”ı, geleneksel felsefi bir mesele olan mutlu bir hayat sürmek ile ilişkilendirdiği görülmektedir. Cicero tarafından kullanıldığı şekliyle “*securitas*”, “*akıl sükûneti, endişenin ve korkunun yokluğu*” anlamlarına gelmektedir.⁷⁶ Cicero diğer yandan “*Yükümlülükler Üzerine*” adlı eserinde “*securitas*” kelimesini korkudan uzaklık ifadesinin karşılığı olarak kullanmıştır: “*Kendimizi sadece arzu ve korkudan değil, aşırı acı ve zevkten, kızgınlıktan, yani rahatsız edici her duygudan korumalıyız; böylece kişiye ahlaki sağlamlık ve onurlu karakter sağlayan, ruhun enginliğinin ve korkudan uzaklığın (securitas) tadını çıkarabiliriz.*”⁷⁷

edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0233:book=6:chapter=48&highlight=a%29sfa%2Fleian 03 Nisan 2019.

⁷³ POLYBIUS, *The Histories*, trans. W.R.Paton, Harvard University Press, London, 1966, 3.Cilt, 6.Kitap, 48. Bölüm, s.379.

⁷⁴ POLYBIUS, a.g.e., s.381.

⁷⁵ ARENDS, a.g.m., s.5-6.

⁷⁶ ARENDS, a.g.m., s.14-15.

⁷⁷ Tullius CICERO, *De Officiis*, trans. Walter Miller, Harvard University Press, Cambridge, London, 1913, para.69, s.70. Metnin “*Vacandum autem omni est animi perturbatione, cum cupiditate et metu, tum etiam aegritudine et voluptate nimia et iracundia, ut tranquillitas animi et securitas adsit, que affert cum constantiam, tum etiam dignitatem.*” (metnin özgün halinde vurgu yoktur) şeklindeki kaleme alınan latince özgün hali için (Erişim) <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2007.01.0047%3Abook%3D1%3Asection%3D69> 22 Mart 2019.

“*Securitas*” kelimesi, ilk kez Cicero tarafından kullanılmakla birlikte, bu durum kelimenin Cicero tarafından bulunduğu anlamına gelmemektedir. Nitekim “*securitas*”ın, Yunanca “*ataraksia*” kelimesinin Latince karşılığı olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla “*securitas*” kelimesi varlığını, Latince güvenlik kavramını tek başına karşılayan bir kelime bulunmamasına borçludur.⁷⁸

Bu bakımdan Roma’ya kadar güvenlik kavramını karşılayan bir kelimenin mevcut olmaması güvenlik algısının zamanla değiştiğini göstermekte ve aslında güvenlik kavramının modern bir kavram olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan “*securitas*” kelimesinin esas kökenin ise “*sine cura*” olan farklı bir kelimedenden türetildiği tahmin edilmektedir. “*Sine cura*” kavramının kökeni incelendiğinde ise “*sine*” kısmı dışında, hariç, olmadan; “*cura*” kısmıysa sıkıntılı, rahatsız, endişe edilen şey gibi anlamlar taşımaktadır. Yani “*sine cura*” kavramının karşıladığı anlam bakımından rahatsız edici şeylerden uzak olma durumunu ifade etmektedir.⁷⁹

Bu bakımdan “*se*” (olmaksızın) ve “*cura*” (endişe) kelimelerinin birleşmesinden meydana gelen “*securitas*” kelimesi, dikkatli bir biçimde tercüme edildiğinde “*securitas*”ın “*endişeden uzak olma ve sükûnet*” anlamına geldiği görülmektedir. Dolayısıyla güvenlik kavramının Latince karşılığı olan “*securitas*” kelimesi içinde olumsuz bir durum olan “*endişe, korku ve tehlike*” halini barındırmaktadır. Ancak güvenlik kelimesi bu olumsuz içeriğinin aksine, olumsuzluklardan uzak olma halini ifade etmek için, yani olumlu bir manada kullanılmaktadır. Bu durum bir bakıma, güvenlik anlayışının Avrupa geleneğinin başlangıcından itibaren aynı anda hem olumlu, hem de olumsuz içeriğe sahip olduğunu göstermektedir.⁸⁰

Bununla birlikte “*securitas*” kelimesinin, MÖ 1. yüzyılın sonundan itibaren yazarlarca “*tutus*” kelimesinin eş anlamlısı olarak kullanılan ve “*endişeden uzak olma, kayıtsızlık, dertsizlik*” anlamlarına gelen, “*securus*” sıfatından türemiş olması da muhtemeldir. Nitekim “*securus*” kelimesi MÖ 1. yüzyılın ortalarında Cicero ile aynı dönemde yaşayan

⁷⁸ ARENDS, a.g.m., s.13.

⁷⁹ Mesut Hakkı CAŞIN, Uğur ÖZGÖKER, Halil ÇOLAK, Avrupa Birliği : Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.63.

⁸⁰ ARENDS, a.g.m., s.5.

Lukretius'in (MÖ 94-55) bir şiirinde görülmekte ve "endişeden serbest, dertsiz, sakin, şen" anlamlarında kullanılmaktadır.⁸¹ Bu noktada Cicero'nun güvenlik literatürüne yaptığı katkının bununla sınırlı olmadığını belirtmek gerekmektedir. Zira Cicero "securitas" kelimesini kullandığı tespit edilen ilk düşünür olmakla birlikte "halkın güvenliği en üstün yasadır"⁸² (*salus populi suprema est lex*)⁸³ diyerek, bir Romalı bir devlet adamı olarak Roma'nın güvenlik yaklaşımını en iyi şekilde ortaya koymuştur.

Roma tarihinde Sezaryen aşamasının kurucusu olan Augustus (MÖ 27-MS 14) dönemine gelindiğinde ise "securitas" artık Roma'ya girmekte olan "barış ve sükûnet ortamı" anlamına gelmektedir. Bu bakımdan endişeden uzak olma olarak anlaşılacak sadece özel hayata ve felsefeye ait bir kavram olarak görülen "securitas", Augustus ile birlikte siyasi bir gerçeklik kazanmıştır.⁸⁴

B. Roma Dönemi Güvenlik Yaklaşımı

Roma döneminde güvenlik kavramının etimolojik gelişimini bu yönde olmakla birlikte, bir imparatorluk haline gelen Roma şehrinin bu başarısının altında teorik değil, eylemsel başarıların yattığının altını çizmekte yarar vardır. Nitekim Roma'da siyasi düşünce hiçbir zaman Yunan Siteleri'ndeki kadar zengin olmamıştır. Bu sebeple Romalıların bu başarısı teoriden çok eyleme, yani güçlü bir siyasi ve idari örgütlenmeye dayanmaktadır. Romalılar bu örgütlenmeyi ise tutarlı ve kapsamlı bir hukuk sistemi yaratmış olmalarına borçludur.⁸⁵

Ancak Roma'nın güvenlik konusunda her zaman hassas olduğu da unutulmamalıdır. Bu hassasiyet şehir planlamalarından mimariye, idari yapıdan hukuk sistemine kadar kendini

⁸¹ ARENDS, a.g.m., s.14.

⁸² CICERO, *On the Commonwealth and On the Laws*, edit. James E. G. Zetzel, Columbia University in the City of New York, Cambridge University Press, New York, 1999, s.159.

⁸³ CICERONIS, *De Re Pvblica, De Legibus, Cato Maior De Senectute, Laelius De Amicitia*, edit. J. G. F. Powell, Oxford University Press, Oxford, 2006, s.241.

⁸⁴ ARENDS, a.g.m., s.16-17.

⁸⁵ Oktay UYGUN, *Devlet Teorisi, On İki Levha*, İstanbul, 2014, s.137.

açıkça göstermektedir.⁸⁶ Nitekim Roma'nın yayılmacı bir politika izleyerek büyük bir imparatorluk haline gelmesinde, tüccarların güvenlik içinde ticaret yapabilmelerini sağlama düşüncesinin payı büyüktür. Zira özellikle de ilk dönemlerinde tamamen güvenliğini sağlamak amacıyla savaşarak sınırlarını genişleten Roma bu fetihlere ekonomik nedenlerle devam etmiştir.⁸⁷

Bu noktada söz konusu fetihleri gerçekleştiren Roma ordusunun katı bir disiplin içinde olduğunu belirtmekte yarar vardır. Nitekim Roma ordusunda sefer esnasında kuralları çiğnemenin cezası ölümdür. Roma ordusunun yapısı incelendiğinde, Antik Yunan'da sadece savaşta bir araya gelen vatandaş askerlerin aksine, Romalı vatandaşların uzun yıllar boyunca asker olarak görev yaptığı görülmektedir.⁸⁸ Bu durum Roma'nın önce fiziki, sonrasında ise ekonomik güvenlik amacıyla giriştiği fetihlerde merkezi ordunun payının büyük olduğunu göstermektedir.

Ancak MS 1. yüzyıla gelindiğinde Romalılar "*securitas*" kavramını imparatorların koruması altında bulunan kişilerin güvenliği olarak anlaşılan "*Roma Barışı*"nı, yani "*Pax-Romana*"yı yaratmak için kullanmaya başlamıştır.⁸⁹ Böylece Roma ile birlikte zirvesini yaşayan askeri güvenlik konsepti, özellikle de "*Pax Romana*" ile birlikte bir siyasi dönüşüm yaşamıştır. Keza bu dönemin güvenlik konsepti bakımından en belirgin özelliği, güvenlik kavramının idari ve siyasi yönden "*Pax Romana*" kavramı içinde erimesidir. Bunun sonucu olarak da MS 1. yüzyıldan itibaren güvenlik kavramı, Roma topraklarındaki özel ve kamu hayatının koruma altına alınması olarak anlaşılan "*Pax-Romana*"yı, yani "*Roma Barışı*"nı yaratmak için kilit bir kavram haline gelmiştir.

Bu noktada Roma geleneğindeki "*pax*" kavramının, modern barış kavramından oldukça farklı bir anlamda kullanıldığını belirtmekte yarar vardır. Zira Roma'da "*pax*" barıştan ziyade hakimiyet kelimesine yakın bir anlam taşımaktadır. Nitekim "*pax*"ın vadettiği

⁸⁶ Max CONZÉMIUS, Private Security in Ancient Rome, Pétange, 2013, s.180-181. (Erişim) <https://portal.education.lu/inno/PROJETS/Projets-Detail/ArtMID/3328/ArticleID/7159/Private-Security-in-Ancient-Rome> 22 Mart 2019.

⁸⁷ Mehmet Ali AĞAOĞULLARI, Levent KOKER, İmparatorluktan Tanrı Devletine: Siyasal Düşünceler, İmge Kitabevi, Ankara, 1991, s.10-11.

⁸⁸ ARCHER v.d., a.g.e., s.81.

⁸⁹ ARENDS, a.g.m., s.18.

barış da aslında bir çatışma yokluğunun ifadesidir. Dolayısıyla “*pax*” savaş ve fetihle elde edilmiş galibin barışı anlamına gelmektedir. Bu bakımdan “*pax*”ın getirdiği barış, Roma hegemonyasının getirdiği hakimiyetin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir.⁹⁰

Öte yandan “*Pax-Romana*” döneminde idam edilen ve felsefesinde Epikürcü unsurlar taşıyan bir düşünür olan stoacı Seneca’nın (*MÖ 4–MS 65*) “*securitas*”ı mutlu bir yaşama ilişkin bir kavram olarak kullandığı görülmektedir. Zira felsefe ile ölüm arasında sıkı bir bağ kuran Seneca’ya göre ölümden korkmayan tek varlık Tanrı’dır. Bu sebeple tehlike yoksunluğu, yani “*securitas*” durumu insanı Tanrı’ya yaklaştırmaktadır. Üstelik Seneca’nın “*securitas*” kavramını bu şekilde ilahi güçle ilişkilendirmesinin etkisi, öğrencisi İmparator Nero’nun (*MS 54-68*) üzerinde de açıkça görülmektedir.⁹¹

Nitekim Nero iktidarı sırasında belki de bu etkinin tesiriyle, imparatorluğunun kutsallığına ithafen bastırdığı Roma paralarının üzerine “*Securitas Augusti*” ve “*Securitas Caesaris*” yazdırıldığı görülmektedir. Kısaca imparator Nero meşruiyetini Sezar ve Augustus’un sağladığı güvenceden almaktadır. Diğer yandan bu dönemde basılan paralarının üzerinde “*securitas*” kelimesinden başka sloganların bulunduğunu hatırlatmakta yarar vardır. Aynı paralarda, “*Aeternitas*”⁹² *Imperii*”⁹³, “*Felicitas*”⁹⁴, “*Pax*”⁹⁵, “*Tranquilitas*”⁹⁶, “*Indulgentia*”⁹⁷, “*Beatitudo*”⁹⁸ gibi kelimeler de yer almaktadır.⁹⁹ Keza bu adet Konstantin (*MS 285-337*) dönemine kadar da sürmüştür.¹⁰⁰

⁹⁰ Mark NEOCLEOUS, Güvenlik, Şiddet ve Savaş, çev. Gül Çorbacıoğlu-Ersin Embel, Dipnot Yayınları, 2012, s.218.

⁹¹ ARENDS, a.g.m., s.15.

⁹² Kelimenin Türkçe karşılığı olan sonsuzluk için bkn.J.R.V. MARCHANT, Joseph F. CHARLES, Cassel’s Latin Dictionary, Funk&Wagnalls Company, New York, 1953, s.22.

⁹³ Kelimenin Türkçe karşılığı olan imparatorluk için bkn. MARCHANT, CHARLES, a.g.e., s.264.

⁹⁴ Kelimenin Türkçe karşılıkları olan mutluluk, bereket için bkn. MARCHANT, CHARLES, a.g.e., s.220.

⁹⁵ Kelimenin Türkçe karşılığı olan barış için bkn. MARCHANT, CHARLES, a.g.e., s.397.

⁹⁶ Kelimenin Türkçe karşılığı olan huzur için bkn. MARCHANT, CHARLES, a.g.e., s.890.

⁹⁷ Kelimenin Türkçe karşılığı olan hoşgörü için bkn. MARCHANT, CHARLES, a.g.e., s.275.

⁹⁸ Kelimenin Türkçe karşılığı olan mutluluk için bkn. MARCHANT, CHARLES, a.g.e., s.68.

⁹⁹ Kavramların Türkçe karşılığı sırasıyla “Sonsuz İmparatorluk”, “Mutluluk”, “Barış”, “Huzur”, “Sevinç”, “Hoşgürü”dür. Bkn.J.R.V. MARCHANT, Joseph F. CHARLES, Cassel’s Latin Dictionary, Funk&Wagnalls Company, New York, 1953, s.22, 264, 220, 397, 275

¹⁰⁰ ARENDS, a.g.m., s.15-16.

Bu noktada “*Pax-Romana*”nın altında iç huzur ve dış güvenliğin sağlandığının, ancak bireysel özgürlüklerden büyük ödünler verildiğinin altını çizmek gerekmektedir. Zira “*Pax-Romana*” kimi imparatorların elinde tehlikeli bir araca dönüşmüştür. Öyle ki Seneca ve Lucan gibi düşünürler, İmparator Nero'nun hükümdarlığı sırasında kendilerini öldürmek zorunda kalmışlardır. Diğer yandan bazı imparatorların hükümlerinde geniş çaplı idamlar gerçekleştirilmiştir.¹⁰¹ Bu bakımdan “*Roma Barışı*” esnasında özgürlük güvenlik dengesindeki tercihin güvenlikten yana kullanıldığı söylenebilir.¹⁰²

V. Ortaçağ Güvenlik Anlayışı: İnancın Güvencesi

A. Güvenlik Kavramının Teokratik Dönüşümü

1. Genel olarak

Roma ile birlikte Roma topraklarında yaşayan herkesin emniyetinin sağlanması bağlamında kullanılan güvenlik kavramı, Tertullianus (*MS 160-240*) ve Augustine gibi Hristiyan düşünürlerin katkısıyla şüphenin karşıtı olarak anlaşılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda güvenlik inancın güvencesi biçiminde yeni bir anlam daha kazanmıştır. Böylece Batı Roma İmparatorluğu'nun sonlarına doğru “*securitas*” artık devletle ilişkili bir kavram olmaktan çıkmış, sadece kilise ayinlerinde yaşayan bir kavram haline gelmiştir.¹⁰³ Avrupa'da 3. yüzyıldan 9. yüzyıla kadar geçen sürenin, anarşinin hüküm sürdüğü bir dönem olması sebebiyle güvenlik ihtiyacı büyük boyutlara erişmiştir. Bu durum zamanla kişileri senyörlerin korumasının altına girmeye, senyörleri ise kendilerine bağlı olan vasalların sayısını arttırmaya yöneltmiştir. Feodal düzenin yerleşmesiyle birlikte, feodal toprakların önemli bir bölümünü ele geçiren kilise, bireysel özgürlüğün nesnel alanda

¹⁰¹ Karl LOEWENSTEIN, *The Governance of Rome*, Martinus Nijhoff, The Hague, Netherlands, 1973, s.396.

¹⁰² İkinci Dünya Savaşı başlayan ve özellikle 21.yy. itibaren yoğunlaşan ABD hegemonyasının gerçekleştiği dönem için “*Pax Americana*” nitelendirilmesi yapıldığı yönelik görüşler için bkn. Paul J. BURTON; “*Pax Romana/Pax Americana: Views of the New Rome from Old Europe*”, *International Journal of The Classics*, Vol.20, Nu:1-2, 2013, ss.15-40; Mark T. BERGER; “*From Pax Romana to Pax Americana? The history and future of the new American Empire*”, *International Politics*, Vol.46, 2/3, 2009, ss.140–156.

¹⁰³ ARENDS, a.g.m., s.17-18.

değil, tinsel alanda gerçekleşebileceği düşüncesini yaymaya başlamıştır.¹⁰⁴

Ortaçağ'da yaşanan bu gelişmeler, dönemin siyasi iktidarlarının askeri stratejisini savunma odaklı olarak belirlemeye zorlamıştır. Böylece Roma'nın yıkılışının ardından din, dünyanın geri kalanı ile ilişkisi kopan insanların bir araya gelmesini sağlayacak tek olgu olarak kalmıştır. Bu noktada kilise, feodal düzen ile ortaya çıkan otorite boşluğundan yararlanarak, söz konusu döneme hem fikri, hem de fiili olarak hakim olmuştur.

2. Aziz Augustine ve Boethius: İnancın Güvencesi

Yunan ve Roma kültürü ile Ortaçağ arasında yer alan ve üstelik Hristiyanlığı felsefi açıdan temellendirmeye çalışan ilk düşünür olarak bilinen Augustine'den itibaren, güvenlik kavramının “Yeryüzü Devleti”nden, “Tanrı Devleti”ne doğru ilerleyişi açıkça görülmektedir. Ortaçağ'a hakim olan teokratik devlet anlayışının bir yansıması olan siyasi iktidarın Tanrı'dan geldiği fikri, güvenlik kavramını da şekillendirmiş ve güvenlik ilahi bir kavram olarak addedilerek, inancın güvencesi anlamında kullanılmaya başlanmıştır.

Nitekim Augustine'e göre kilise Tanrı sitesi olmadığı gibi, devlet de yeryüzü sitesi değildir. Öyleyse kilise ile devletin yeryüzü ve Tanrı sitesi olarak ayrılması söz konusu olamaz. Nitekim devletin varlığını barış içinde sürdürmesi, bu devlette yaşayan Hristiyanların da yararınadır. Bu bakımdan Augustine devletin yönetim biçiminden ziyade, kurulu düzenin ve barışın sürdürülmesi ile ilgilenmektedir.¹⁰⁵

Bu noktada Aziz Augustine döneminden itibaren güvenlik kavramının (*securitas, securus*), artık sadece “*sine curo*” yani acıdan, beladan, çileden uzak olma hali olarak ifade edilme şeklini yitirmeye başladığı görülmektedir. Zira güvenlik artık kuşkudan, dolayısıyla sorumluluktan muaf olma durumunu nitelendirmek için kullanılmaktadır. Böylece Augustine ile birlikte güvenlik kavramı artık, Tanrısal düzeni ifade etmek maksadıyla siyasal alana indirgenmeye başlanmıştır.¹⁰⁶

Nitekim Augustine'e göre insan ancak Tanrı'nın varlığı altında kendini güvende

¹⁰⁴ AKAD, VURAL DİNÇKOL, BULUT, a.g.e., s.43-46.

¹⁰⁵ AKIN, a.g.e., s.42-43.

¹⁰⁶ KORKMAZ, a.g.e., s.19.

hissedebilmektedir.¹⁰⁷ Öyle ki Agustine güvensizlik hissi ile yaşamından duymuş olduğu rahatsızlığı/memnuniyetsizliği ifade etmektedir. Bu bakımdan Agustine kendini yeryüzünde âşık olacağı bir nesne aramakta olan, tuzaksız yollardan ve âşık olmaya duyduğu aşkla güvende olmaktan nefret eden biri olarak tanımlamaktadır.¹⁰⁸ Bu noktada Agustine'in "hiç kimse bu dünyadaki yaşamından memnun olmamalıdır" derken, "securus" kelimesini kullandığının altını çizmek gerekmektedir.¹⁰⁹

Öte yandan kendini güvende hissedebileceği tek yer olarak Tanrı'nın yanını gören Agustine, bu düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir: "Ona ulaşmak için benliğimi aşacağım. Peki benliğimi aşarken seni nerede bulacağım ey hakiki İyi, ey Güvencenin Tatlı Pınarı, seni nerede bulacağım?"¹¹⁰ Bununla birlikte Augustine'e göre insan beklemediği tuhaf şeylerden ürken, bu korkusunu kendini güvende hissedebileceği önlemler almadan yenemeyen bir varlıktır. Oysa Tanrı için beklenmedik bir olay söz konusu olamaz. Öyleyse insanın kendini güvende hissedebileceği tek yer Tanrı'nın yanıdır.¹¹¹

Ancak bu noktada Augustine'nin tüm insanlık tarihini Tanrı Devleti'ne ulaşmak için bir süreç olarak gördüğünü belirtmekte yarar vardır. Dolayısıyla Agustine için Tanrı Devleti'ne gidecek yol Yeryüzü Devleti'nden geçmektedir. Nitekim her devlet kendince bir adalet ilkesine haizdir. Üstelik Tanrı Devleti'nin seçilmiş yurttaşları da Yeryüzü Devleti'nin adalet ilkesinden yararlanacaklardır. Ancak bu noktada Tanrı Devleti'nden kastın kilise olmadığını hatırlatmakta yarar vardır. Zira Augustine'e göre Tanrı Devleti bilinmeyen ve görülmeyendir. Ayrıca yeryüzünde değildir.¹¹²

Romalı filozof Boethius (*MS 475-526*) da benzer şekilde, insanların sadece mutlulukları

¹⁰⁷ AUGUSTINE, Confessions, trans. Albert C. OUTLER, Library of Congress, Public Domain, 1955, 1. Kitap, 16. Bölüm, para.26, (Erişim) <https://www.ling.upenn.edu/courses/hum100/augustinconf.pdf> 24 Kasım 2018; AUGUSTINUS, İtirafklar, çev. Çiğdem Dürüşken, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2010, s.50-51.

¹⁰⁸ AUGUSTINE, Confessions, 3. Kitap, 1. Bölüm, para.1; AUGUSTINUS, İtirafklar, s.75.

¹⁰⁹ AUGUSTINE, Confessiones, Oxonii (New York):J.H. Parker, Londini (London): J.G. et F. Rivington, 1838, 10. Kitap, para.48, s.192, (Erişim) <https://archive.org/details/a545544600auguuoft/page/n199> 24 Kasım 2018.

¹¹⁰ AUGUSTINE, Confessions, 10. Kitap, 17. Bölüm, para.26; AUGUSTINUS, İtirafklar, s.315.

¹¹¹ AUGUSTINE, Confessions, 2. Kitap, 6. Bölüm, para.13; AUGUSTINUS, İtirafklar, s.70.

¹¹² AĞAOĞULLARI, KÖKER, a.g.e., s.138-140.

güvenceye alındığı takdirde gerçekten mutlu olabileceklerini düşünmektedir. Bu bakımdan Boethius için gerçek mutluluk ilahiliğin ta kendisidir. Nitekim Boethius “*Felsefenin Tesellisi*” isimli eserinde insanların ancak ilahi güvenceye eriştiklerinde gerçekten mutlu hissedebileceklerini ifade etmektedir. Bu bakımdan Boethius’a göre gerçek mutluluk ilahiliğin ta kendisidir, dolayısıyla insanların mutlu olmasının tek yolu ilahi olanı güvence altına almaktır.¹¹³

3. Papa Büyük Gregorius, Canterbury Başpiskoposu Anselm ve Aquinolu Thomas: “Securitas”tan “certitudo”ya ilahi güvencenin kesinliği ve metanet

“*Securitas*” MS 400. yy.dan itibaren Hristiyan teolojisinin merkezi kavramlardan biri haline gelmiştir. Böylece zamanla sadece Roma kilisesinin ayinlerinde yaşayan bir kavram halini almıştır. Özellikle de Papa Büyük Gregorius’da (MS 540-604) belirgin olarak görüldüğü şekilde, inancın güvencesi şeklinde anlaşılacak olan “*securitas*” (*security-güvenlik*) zamanla yerini “*certitudo*”ya (*certainty-katıyet*) bırakmıştır.¹¹⁴

Böylece Yunanca “*asphaleia*” kelimesinin karşılığı Latince’de “*sabit olanın bilgisini*” ifade eden, hakikat ve emin olma durumun karşılığı olan “*certitudo*”da bulmuştur.¹¹⁵ Nitekim Batı Roma İmparatorluğu’nun yıkılması ile “*securitas*” kavramının, “*pax*” kavramının eş anlamlısı olarak görülmesi son bulduğu görülmektedir. Ancak “*certitudo*” “*securitas*”ın dini kayıtsızlık ve düzen/barış anlamlarını karşılamamaktadır. Dolayısıyla Hristiyan Roma’dan itibaren “*securitas*” kelimesi giderek yerini “*certitudo*” kelimesine bırakmış, fakat bunu skolastik teoloji ve felsefenin temel kavramı haline gelerek gerçekleştirmiştir.¹¹⁶

Nitekim Ortaçağa egemen olan düşünceye göre insan kendini ancak Tanrı’nın yanında

¹¹³ Arthur HYMAN, James J. WALSH, Thomas WILLIAMS, *Philosophy in the Middle Ages: The Christian, Islamic, and Jewish Traditions*, Third Edition, Hackett Publishing Company Inc., Indianapolis/Cambridge, 2010, s.106.

¹¹⁴ ARENDS, a.g.m., s.18.

¹¹⁵ Vişne KORKMAZ; “*Asya’da Bölgesel Güvenlik Ve Kimlik Kurgusu, Kuram, Anlatı Ve Uygulama*”, Marmara Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ABD Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2008, s.18.

¹¹⁶ ARENDS, a.g.m., s.19.

gerçekten güvende hissedebilir. Bu düşünce şeklini, Tanrının varlığını ontolojik olarak kanıtlamaya çalışan ilk düşünür olan Canterbury Başpiskoposu Anselm'de (*Anselm of Canterbury, MS 1033-1109*) de görmekteyiz. Keza Anselm'e göre insanın güvenle sığınabileceği tek yer Tanrı'nın yanıdır. Anselm bu durumu "*Ruhun Tanrı'ya Seslenişi*" (*Proslogion*) adlı eserinde şu şekilde açıklamaktadır:

*"Eğer insanlar için bu gerçek güvenlik ise, bu güvenliği hiçbir şekilde kaybetmeyeceklerinden emin olacaklardır, ya da daha ziyade, bu iyilikten: tıpkı insanların kendi arzularından vazgeçmeyeceklerinden ya da sevgili Tanrı'nın kendisini sevenlerin arzularına rağmen bunu onlardan geri almayacağından veya onları Tanrı'dan ayırmaya gücü yetecek Tanrı'dan daha güçlü bir varlık olamayacağından emin oldukları gibi."*¹¹⁷

Döneminin en önde gelen düşünürlerinden biri olan Aquinolu Thomas (*MS 1225-1274*) ise güvenlik kavramını metanet ile ilişkilendirmektedir. Nitekim Thomas'a göre metanet ile güvenlik aynı şey olmamakla birlikte, ilahi güvence ancak metanet ile elde edilebilir. Thomas "*Summa Theologica*" adlı eserinde, "*Metanetin hangi kısmı uygun biçimde yerine getiriliyor?*" başlığı altında metanete dair itirazları şu şekilde yanıtlamaktadır:

1.İtiraza Cevap: *Metanet, güvenliğe ait bir mesele olan korkuyu ortadan kaldıran şey değil, ihtiras konu olduğunda istikrarlı bir zihni değişmezliğini simgeleyen şeydir. Öyle ki güvenlik metanet demek değildir, ama metanetin koşuludur.*

2.İtiraza Cevap: *Güvenlikle ilgili her şey övgüye değer de değildir, ama yalnızca kişi tasasını bir kenarı bırakırsa, ki öyle yapmalıdır, ve içinde bulduklarından korkmamalıysa, bunun koşulu metanet ve cömertliktir.*

3.İtiraza Cevap: *Kusursuz güvenlik erdemın ödülü olmasına rağmen, hiçbir şey kesin güvenliği erdemın bir koşulu olmaktan alıkoyamaz."*¹¹⁸

Bu bakımdan Aquinolu'nun metanet kavramından yola çıkarak vardığı sonuca göre güvenlik yeryüzüne ilişkin değil, ilahi bir meseledir. Dolayısıyla devlet henüz bu

¹¹⁷ HYMAN, WALSH, WILLIAMS, a.g.e., s.172.

¹¹⁸ Aquinas THOMAS, *Summa Theologica*, trans. Fathers of the English Dominican Province, Benziger Bros. edition, 1947, s.2317.

güvenceyi sağlayacak aygıt olarak konumlandırılmamıştır.

B. Feodal Düzendeki Güvenlik

1. Genel olarak

Batı Roma İmparatorluğu'nda fetihlerin durmuş, bu nedenle savaş giderlerini karşılamak için vergiler arttırılmış, bu durum kiracıların topraklarını bırakıp kentlere akın etmesine yol açmıştır. Buna karşılık bozulan ekonomik düzen nedeniyle topraklarından ayrılmak isteyen kiracıları engelleyecek buyruklar verilerek, kiracılar toprağa bağlanmaya çalışılmıştır. Diğer yandan barbar kabilelerin baskısı sonucu köle bulmanın zorlaşması ile eldeki köleler serfleştirilmiştir. Bununla birlikte yağma ile geçinen barbar kavimlerin yerleşik hayata geçmeye başlamasıyla beraber, bu topraklarda tarımla uğraşan yerli halk da serfleştirilmeye başlanmıştır.¹¹⁹

Yerli halkın ve kölelerin bu şekilde serfleştirilmesi ile birlikte "*latifundia*"lar (pazara yönelik üretim yapan büyük tarımsal işletmeler) birer malikaneye dönüşmüştür, siyasi ve ekonomik belirsizlikler halkın bu malikâneler etrafında toplanmasına yol açmıştır. Böylece Batı Roma İmparatorluğu'nun ekonomik düzeni (kapitalist çiftçilerinin pazara dönük köleci üretim biçimi) ortadan kalkarak feodal düzene geçilmiştir. Öte yandan üretim ve savaş teknolojisinin gelişmesi feodal düzenin sürekliliğini sağlamış, doğu ticaret merkezleri ile bağlantısını kesen Avrupa kapalı bir ekonomik düzen içine girmiştir.¹²⁰

Bu kapsamda Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ile birlikte Avrupa'daki güvenli ortam ortadan kaldırmıştır. Nitekim krallıkların güçsüzleşmesi, kontların üzerinde yaşadıkları toprağı kendi egemenlik alanına dahil etmesine yol açmıştır. Bu durum merkezi iktidarın parçalanmasına ve bölgesel iktidarların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda bölgesel iktidar ise krallardan bölge soylularına geçmiştir. Diğer yandan bu toprakların üzerinde yaşayanların güvenliklerini sağlayabilecek tek otorite olarak bu yerel beyler

¹¹⁹ Nihat BULUT, Feodaliteden Küreselleşmeye Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi, Seçkin, Ankara, 2003, s.33-34.

¹²⁰ BULUT, Feodaliteden Küreselleşmeye, 34-35.

kalmıştır.¹²¹ Siyasi ve ekonomik düzende yaşanan bu gelişmeler döneme hakim olan güvenlik anlayışına tesir etmiştir.

2. Feodalitenin Siyasi Yapısı

Batı Roma İmparatorluğu'nun ortadan kalkması ile birlikte ortaya merkezi otorite boşluğu çıkmış ve bu boşluk sonradan feodalite olarak adlandırılacak olan yeni bir toplumsal-siyasal örgütlenme ile doldurulmuştur. Nitekim Batı Roma İmparatorluğu'nun hem merkezileşmiş, hem de belediyeler şeklinde örgütlenmiş siyasi yapısı bu düzene zemin hazırlamıştır. Keza Roma'nın bıraktığı merkezi otorite boşluğu kitlesel olarak yer değiştiren kabile toplulukları tarafından doldurulmuştur.¹²²

Bununla birlikte feodal düzen içinde toprağa ve doğal ekonomiye bağlı bir üretim tarzı ve hiyerarşik bir toplum düzeni oluşmuştur. Zira feodal düzen, üretici ile toprağın doğrudan ilişki içinde olduğu bir yapıdır. Bu ilişkinin hukuki tanımını ise ancak serflik, yani toprağa bağlılık vasıtası ile yapılabilir. Nitekim serfler toprak üzerinde oturan ve onu işleyen köylüler olmakla birlikte işledikleri toprağın sahibi değildiler. Keza tarımsal mülkiyet, köylülerden siyasal ya da zor kullanma yoluyla gasp eden feodal beylerin elindedir. Bu ekonomik sömürünün zorunlu bir sonucu olarak siyasal otorite ile hukuk düzeni birleşmiştir.¹²³

Bu siyasi düzenin ortaya çıkışı ise şu şekilde gerçekleşmiştir; evvela Franklar kilise mülkünü müsadere ederek hem güçlerini artırma, hem de yaya askerden süvariye geçme imkânı kazanmıştır. Bu bakımdan hala tarım ürünlerinin takas edildiği bir çağda edinilen toprak mülkiyeti zenginliği, zenginlik ise süvari besleme imkanını getirmiştir. Arazi tımarı ile bir lidere bağlılığı içeren antik geleneğin bir araya gelmesiyle de ortaya feodalizm çıkmıştır. Görünen o ki, feodalizm temel olarak süvari birlikleri kurup, bunları ekonomik olarak desteklemeyi esas alan askeri ve sosyal bir yapı olarak doğmuştur.¹²⁴

Zira feodal düzende şövalyeler bağlılık yemini ederek, bir kralın hizmetine gitmektedir.

¹²¹ AĞAOĞULLARI, KÖKER, a.g.e., s.163.

¹²² AĞAOĞULLARI, KÖKER, a.g.e., s.152-154.

¹²³ AĞAOĞULLARI, KÖKER, a.g.e., s.163-164.

¹²⁴ ARCHER v.d., a.g.e., s.140-141.

Böylece şövalyeler bir senyörün hizmetine girerek vasal konumuna gelmektedir. Fakir kişiler ise bu vasalların serfleri olurlar ve sadece serfi oldu olduğu vasala hizmet ederler.¹²⁵ Diğer yandan feodal düzen içinde her lord kendi köylülerini yargılama yetkisine sahiptir. Ancak Lordlar feodal düzenin kendine tanıdığı yetkileri kullanabilme adına, kendinden daha üstün soylu ya da soylulara savaş zamanında şövalyelik hizmeti sunmak zorundaydı. Bu durum lordların sahip olduğu mülkleri bir fief olarak almalarından kaynaklanmaktadır.¹²⁶

Böylece Ortaçağ ile birlikte merkezi krallıklar bu şekilde yerlerini yavaş yavaş feodal devletçiklere bırakmıştır. Bu yapı içinde görünürde bir kral ve krallık olmakla birlikte krallar eşitler arası birinci konumundadır. Bununla birlikte kralların bu dönemde eşitler arasına birinci olduğu konusu aslında tartışmalıdır. Keza bu dönemde kralların otoritesi oldukça sınırlıdır. Nitekim güçlü vasallar ellerine geçen her fırsatta kralın otoritesine karşı çıkabilmektedir. Diğer yandan krallar büyük seferlere ancak vasallarının rızasıyla girişebilmektedir.¹²⁷

Feodal düzenin kapalı yapısı devletlerin birbirinden kopmasına yol açtığı gibi, insanları birbirine bağlayan tek olgu olarak dinin öne çıkmasına da neden olmuştur. Üstelik feodal düzen eşitsizlik üzerine kurulmuş bir sistemdir. Bu sistemin iç birliğini sağlayan tek husus ise din, yani Hristiyanlığa olan bağlılıktır. Sosyal, ekonomik ve askeri ilişkilerin bu şekilde değişmesi, Ortaçağ'a yeni bir düşünme biçimi egemen olmasına neden olmuştur. Ortaçağ'a egemen olan bu iktidar anlayışı kendini dinde, yani ilahi iktidar anlayışında bulmuştur. Nitekim Ortaçağ'a Avrupa'sına egemen olan iki temel iktidar biçimi ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki feodal devletin dünyevi, ikincisi ise kilisenin ruhani iktidarındır.¹²⁸

Bu ayırım ise aslında çok daha eskilere, Papa I. Gelasius'a kadar gitmektedir. Zira Gelasius MS 494'te İmparator I. Anastasius'a yazdığı mektubunda, her ne kadar kavramların Roma'daki teknik anayasal anlamlarını bilerek kullanmamış olsa da, "*auctoritas*"ın

¹²⁵ ARCHER v.d., a.g.e., s.137.

¹²⁶ AĞAOĞULLARI, KÖKER, a.g.e., s.164-174.

¹²⁷ ARCHER v.d., a.g.e., s.141.

¹²⁸ ARCHER v.d., a.g.e., s.138-140.

İmparatorluğa ve “*potestas*”ın ise kiliseye ait olduğundan bahsetmektedir. Diğer yandan MS 590 yılında Papa olan I. Gregorius ise ruhani iktidar ile dünyevi iktidarın birbirinden ayrı şeyler olduğunu vurgulamıştır. Ancak imparatorun iktidarını Tanrı’dan aldığını, bu sebeple Roma Kilisesi’ne karşı çıkamayacağını belirterek dolaylı yoldan kilisenin üstünlüğünü ima etmiştir.¹²⁹

Bununla birlikte Papa VII. Gregorius dönemine kadar asıl olan iki iktidarın birbirinden ayrı olduğu düşüncesidir. Zira VII. Gregorius’a göre Papa tüm Hıristiyanların ruhani lideri olarak dünya üzerinde bir Hıristiyan toplumunu kurma yükümlülüğü altındadır. Üstelik papa hiçbir krala bağlı olmadığı gibi tüm krallar papaya bağlıdır. VII. Gregorius bu düşüncelerini psikopos atamaları sırasında Roma-Cermen imparatoru IV. Henri karşı ileri sürmüştür. Kral ile Papa arasındaki çatışma ise aforoz edilme tehdidi altında olan IV. Henri’nin Papa’dan af dilemesi ile son bulmuştur.¹³⁰ Ancak diğer yandan bu gelişme ile Kilise iki kılıcında kendisi olduğu savını, yani “*plenitudo potestatis*” iddiasını geliştirme imkanı bulmuştur.¹³¹

3. Feodal Güvenlik Yaklaşımı

Ortaçağ’da yaşanan bu gelişmeler, devletlerin daimi ve merkezi orduları barındırmasına imkan tanımamıştır. Merkezi ordusu bulunmayan küçük devletlerden oluşan bu siyasi yapı nedeniyle de fetihler durma noktasına gelmiştir. Bunun sonucu olarak çok küçük ve kazandıkları zaferin devamını getiremeyecek kadar zayıf olan askeri birliklerden fetih yapmaları değil, kaleleri savunulması beklenmiştir. Diğer yandan bu merkezi otorite boşluğu Frank ve Cermen kabileleri tarafından doldurularak, militarist bir siyasi düzen ortaya çıkarılmıştır.¹³²

Böylece Batı Roma’nın yıkılışı ile Avrupa’da oluşan merkezi otorite boşluğu farklı katmanlardan oluşan bir askeri otorite ve siyasi iktidar biçimi olan feodal yapı ile doldurulmuştur. Üstelik feodalizm temel olarak süvari birlikleri kurup, bunları ekonomik

¹²⁹ AĞAOĞULLARI, KÖKER, a.g.e., s.145-151.

¹³⁰ AĞAOĞULLARI, KÖKER, a.g.e., s.174-178.

¹³¹ AKAD, VURAL DİNÇKOL, BULUT, a.g.e., s.48.

¹³² ARCHER v.d., a.g.e., s.137-141.

olarak desteklemeyi esas alan askeri ve sosyal bir yapıdır. Öyle ki feodalizm denince akla evvela güçlü şatolar ve atlı şövalyeler gelmektedir. Bu sisteme göre krallar, soylu şövalyelere askeri teçhizat ve eğitimlerini sağlayabilmeleri için belli ölçüde arazi bağışlamaktadır.¹³³

Nitekim merkezi iktidarın bulunmadığı bu ortamda, mülk sahiplerinin varlıklarını ve topraklarını korumak için adamlara, köylülerin ise canlarının güvenliğini sağlamak için sığınabileceği bir yere ihtiyacı vardı. Zira mülk sahiplerinin topraklarını tek başına işlemesi mümkün olmadığı gibi, merkezi otoritenin bulunmadığı bir yerde güvenliğin sağlanması da mümkün değildi. Bu durum toprak sahiplerinin askeri olarak güçlenmeye itmişti. Böylece biri güvenliği için hizmet etmek, diğeri ise varlığını korumak için otorite olmak isteyen iki taraf bir araya geliyordu.¹³⁴

Bu noktada kale beyleri olarak nitelendirebileceğimiz senyörlerin yönetimden, yani düzeni ve adaleti sağlamaktan sorumlu tabakayı oluşturduğunu, üretim aracı olan köylülerin ve serflerin ise yönetime tabi kısmı teşkil ettiğini belirtmekte yarar vardır. Bu feodal düzenin birinci bölünmesidir. İkinci bölünme ise her iki tarafı da savaşılardan ve ilke olarak arkadaşlar ya da akrabalarından oluşan senyörler tabakasında gerçekleşmektedir. Zira senyörler arasında da güçlü bir senyörün koruması altına girenler vasal, koruma isteğini kabul eden kişi ise o vasalın senyörü konumuna gelmektedir. Bu çift taraflı ilişkide bir taraf koruyucusuna itaat ve yardım etmekle, diğeri ise vasalın güvenliğini sağlamakla yükümlüdür.¹³⁵

Görüldüğü üzere siyasi olarak önce doğa olaylarından korunma ve otorite tesisi olarak anlaşılan güvenlik kavramı, zamanla diğeri insanlardan korunma olarak anlaşılmaya başlamış ve böylece güvenliğin askeri boyutu ortaya çıkmıştır. Roma dönemi ile birlikte ise güvenliğin bu dış tehditlerden korunma yaklaşımının yanına, imparatorluğun sınırları içindeki huzurun sağlanması ve korunması yaklaşımı da eklenmiştir.

Ortaçağ ile birlikte, döneme hakim olan feodal düzenin de etkisiyle, askeri ve siyasi bir

¹³³ ARCHER v.d., a.g.e., s.137-141.

¹³⁴ AĞAOĞULLARI, KÖKER, a.g.e., s.166.

¹³⁵ AĞAOĞULLARI, KÖKER, a.g.e., s.167-168.

kavram olmaktan çıkan güvenlik kavramı, uzun bir dönem sadece kilisenin kullandığı ilahi bir kavram haline gelmiştir. Diğer yandan feodal düzenin militarist yapısı güvenliğin siyasi bir biçim almasına imkan tanımıştır. Nitekim bir merkezi iktidarın bulunmayışı güvenliğin sağlanamamasına, bu durum da bölgesel iktidarların oluşumuna neden olmuştur. Bu, güvenliğin Ortaçağ siyasi düzenini yaratan temel unsurlarından biri olduğunu göstermektedir. Diğer yandan merkezi bir otoritenin bulunmaması nedeniyle yaşanan bölgesel iktidar çatışmalarının yarattığı güvensizlik ortamı, modern devletin oluşumuna zemin hazırlamıştır.

VI. Modern Devlet Öncesi Güvenlik Kavramının Dönüşümü: Devlet Tarafından Sağlanan Sükûnet ve Barış Durumu

A. Dante Alighieri ve Padova'lı Marsilius: Evrensel barış ve dünyevi güvenlik

Ortaçağ'a hakim olan güvenlik anlayışının tinsel yoğunlukta olduğu görülmektedir. Üstelik kilisenin *plenitudo potestatis* iddiası ile bu yaklaşım güçlenmiştir. Ancak bu dönemin sonlarına doğru ortaya çıkan modern düşünce, teolojik güvenlik yaklaşımından uzaklaşılmasına neden olmuştur. Zira bu dönemde sadece akli ve birey öne çıkarılmamakta, barışa ve güvenliğe duyulan özlem sebebiyle merkezi bir iktidara olan ihtiyaç da yoğunluklu olarak dile getirilmektedir.

Nitekim bu dönemin düşünürlerinden Dante'ye (*MS 1265-1321*) göre her toplumda diğer toplumları ezme tutkusu vardır ve bu tutku ortadan kalkmadıkça barışa erişilemez. Keza evrensel bir krallık oluşturulmadıkça toplumlar birbirleri ile mücadele etmeye devam edecek ve asla gerçek barış sağlanamayacaktır. Bu noktada Dante için özgürlük, kişinin kendi hakkında yargıya varabilmesidir. Ancak bu özgürlük sadece evrensel krallık vesilesiyle sağlanabilecektir.¹³⁶

Ortaçağ'ın genel anlayışının aksine Dante'de ilahi güvenlik anlayışı yerini dünyevi bir yaklaşıma bırakmıştır. Diğer yandan Dante özlem duyduğu evrensel barışı, feodalitede değil, evrensel krallıkta aramaktadır. Bu bakımdan Dante'nin öngördüğü Evrensel İmparatorluk düşüncesinin temelinde, barış ve özgürlüğü sağlama fikri yer almaktadır.

¹³⁶ AKIN, a.g.e., s.56-59.

Zira Dante'ye göre insanların mutlu olması ancak özgür olmasıyla mümkün olabilir.¹³⁷

Padovalı Marsilius (*MS 1275-1342*) ise devleti toplulukların en gelişmesi olarak ele almaktadır. Üstelik ona göre devlet insanlar arası barışın sağlanması bakımından doğal ve zorunlu bir varlıktır. Hatta Marsilius bu iddiasının bir adım daha öteye götürerek toplumun varlığını sürdürebilmesinin ancak barışın sağlanması ile mümkün olabileceğini belirtmektedir.¹³⁸ Bu noktada Marsilius'un hedefi dünyevi iktidar ile ruhani iktidar arasındaki mücadeleye son vererek barış ve güvenliği sağlamaktır.¹³⁹ Öyle ki Marsilius "*Barışın Savunucusu*" adlı eserinin daha ilk cümlesinde her hükümlerliliğin, uyruklarının gönencinin ve çıkarlarının korunduğu huzurlu bir ortamı arzuladığını ifade etmektedir.¹⁴⁰

Zira Marsilius'a göre devletin temel görevi mutluluğun, barışın ve güvenliğin sağlanmasıdır. Devlet bu görevini sadece yasalar yoluyla gerçekleştirebilir. Nitekim Tanrısal yasaların yaptırım gücü bu dünyada değil, öteki dünyada söz konusudur. Bu bakımdan devletin barış ve güvenliği ancak pozitif yasalar vasıtasıyla gerçekleştirebilir.¹⁴¹

Bu noktada yasaların ilk amacı adaleti ve ortak faydayı, ikinci amacı ise prensin ve tahtının güvenliğini sağlamaktır.¹⁴² Bu anlamda Marsilius, devletin güvenliğini prensin güvenliğinde bulan Machiavelli'nin öncüsü sayılabilir.

Bu gelişmeler Ortaçağ'ın sonuna doğru merkezi bir otorite tarafından sağlanacak barış ve güvenliğe yönelik özlemin arttığını göstermektedir. Diğer yandan aklın ve bireyin öne çıkması, iktidarın ve hukukun dünyevileşmesi gibi gelişmeler ile merkezi otorite ihtiyacının bir araya gelmesi, bir devlet tarafından sağlanacak sükun ve barış düşüncesinin gelişmesine yardımcı olmuştur. Bu bakımdan modern devletin ortaya çıkmadan evvel, merkezi otorite tarafından sağlanacak güvenlik fikrinin bu dönemde geliştiği söylenebilir.

¹³⁷ Bihterin DİNÇKOL; "*Seküler Düşüncenin İlkelerinde: Dante*", Prof.Dr. Nuri ÇELİK'e Armağan, Beta Basım, İstanbul, 2001, s.231.

¹³⁸ AKAD, VURAL DİNÇKOL, BULUT, a.g.e., s.64.

¹³⁹ Ahmet Umut HACİFEVZİOĞLU, Padovalı Marsilius'da İktidarın Dünyeviliği, Kilikya Felsefe Dergisi (3), 2017, s.77.

¹⁴⁰ Marsilius of Padua, *The Defender of the Peace*, Trans. Annabel Brett, Cambridge University Press, 2005, s.3.

¹⁴¹ UYGUN, a.g.e., s.158.

¹⁴² MARSILIUS, a.g.e., s.56.

B. İbn-i Haldun: Yerleşik hayata geçişin ve güvenliğin devlet eliyle sağlanması

Ortaçağ batı toplumunun güvenlik kavramına yaklaşımı yukarı izah ettiğimiz şekilde gelişirken, İslam dünyasının modern güvenlik kavramını batıdan daha erken yakaladığını görmekteyiz. Öyle ki İslamiyet'in en çok üzerinde durduğu hak şahsi güvenlik hakkıdır.¹⁴³ 14.yy. düşünürlerinden İbn-i Haldun (*MS 1332-1406*) bu geçişi belki de en iyi yansıtan örnektir. Bu noktada İbn-i Haldun'un sadece bir düşünür değil, aynı zamanda tecrübeli bir devlet adamı olduğunu, bu sebeple fikirlerinin teorik olduğu kadar pratik temellerinin de bulunduğunu hatırlatmakta yarar vardır.

Zira İbn-i Haldun'a göre; insanlar doğaları gereği birbirlerine karşı düşmanlık eğilimi içindedirler. Bu bakımdan insanı insana karşı koruyacak bir düzenleyiciye ihtiyaç duyulmaktadır. Keza doğa halinde yaşayan insanların yabani hayvanlardan kendilerini korumak için kullandıkları silahlar, insan saldırılarına karşı yetersiz kalmıştır. Nitekim savunan insanın elindeki silahın aynısı saldırıda da mevcuttur. Silahların eşitliği bakımdan denge asla sağlanamayacak, dolayısıyla tüm insanlar ortak bir düzenleyici tarafından yönetilmedikçe bu tehlike bertaraf edilemeyecektir.¹⁴⁴

İbn-i Haldun "*Mukaddime*" adlı eserinde toplumsal yaşamın zorunluluğundan bahsederken; hayvanların aksine insanların kendilerini savunmak için yardımlaşmaya ihtiyacı olduğunu belirtmektedir. Nitekim İbn-i Haldun'a göre insanları bir araya getiren ve toplum halinde yaşamalarına neden olan en önemli motif, düşman saldırılarından korunma ihtiyacıdır. Üstelik İbn-i Haldun'a göre canlılar arasında düşmanlık tabii bir haldir. Bu bakımdan Allah tüm canlılara kendilerini koruyacak uzuvlar vermiştir.¹⁴⁵

Ancak diğer canlılara göre güç bakımından daha zayıf olan insana ise düşünce denilen eşsiz yeteneği ve marifetli işler yapabileceği elleri verilmiştir. İşte insanlar elleri ile güvenlikleri için gerekli olan silahları yaparak hayvanlara karşı kendilerini savunabilmekte, lakin kullandıkları bu silahlar diğer kavimlerde de bulunduğu için birbirlerine karşı savunmasız kalmaktadırlar. İşte bu sebeple insanlar topluluğunun

¹⁴³ AKAD, VURAL DİNÇKOL, BULUT, a.g.e., s.73.

¹⁴⁴ UYGUN, a.g.e., s.162.

¹⁴⁵ İBN-İ HALDUN, *Mukaddime*, Cilt: 1, çev. Halil Kendir, Yeni Şafak Kültür Armağanı, Ankara, 2004, 1.Fasıl, s.79-81.

üzerinde sözünü dinletebilecek güç, hakimiyet ve otorite tesis edecek olan devleti teşkil etmişlerdir.¹⁴⁶ Bu noktada İbn-i Haldun'a göre her hükümdarlığın hakikati tebaasının güvenliği ile tamamlanmaktadır.¹⁴⁷ Dolayısıyla İbn-i Haldun'un devletin kökenine güvenlik ihtiyacını yerleştirdiği söylenebilir.

Zira İbn-i Haldun, Hobbes'tan 200 yüzyıl kadar önce, insanların doğaları gereği birbirlerine karşı düşmanlık beslediklerini belirtmektedir. Bu bağlamda insanların devleti oluşturma nedenini, bu düşmanlık halinin ortadan kaldırılması ihtiyacında bulmaktadır. Bu bakımdan İbn-i Haldun çağdaşlarının aksine güvenlik anlayışını gökyüzünde değil, yeryüzüne aramaktadır. Diğer yandan İbn-i Haldun bazı düşünceleriyle de Antik Yunan güvenlik anlayışına yaklaşmaktadır. Bu düşünceleri en yalın haliyle bedevilerin neden şehirlilerden daha cesur olduğunu açıklarken kullandığı ifadelerden anlaşılabilir:

“Bunun sebebi, şehirlilerin rahata ve lükse alışmış olmaları, bolluk ve nimetler içinde yaşamaları canlarını ve mallarının güvenliğini ise kendilerini yöneten idarecilere tevdi etmiş olmalarıdır.

Şehirliler, yaşadıkları şehri çevirip onları başkalarından koruyan surların içinde hiçbir korku ve endişe duymadan güven içinde rahat rahat uyurlar silah taşımayı bile bırakmışlardır. Hatta silah taşımamaları birkaç nesil devam edince, güvenliklerini ev reisinin sağladığı kadınlar ve çocukların durumuna düşmüşlerdir. Bu durum onlarda tabii bir hal şekline dönüşmüştür.”¹⁴⁸

Görüldüğü üzere İbn-i Haldun da tıpkı Aristoteles gibi şehrin güvenliği için alınan fiziki tedbirlerin halkı gevşekliğe ittiğine inanmaktadır. Bu noktada İbn-i Haldun bağlamında siyasi iktidarın, güvenliğin teşkili için inşa edildiği unutulmamalıdır. Öyleyse her hükümdarın öncelikli görevi güvenliktir. Üstelik İbn-i Haldun için bu güvenlik sadece dış güvenlikten ibaret de değildir. Bu durum onu şu ifadelerinde açıkça görülecektir:

“Hükümdar yardımına başvurduğu kimselerin kılıçlarından kalemlerinden, fikirlerinden bilgilerinden ve insanların sürekli olarak yanına girip kendisini devlet işlerine bakmaktan

¹⁴⁶ İBN-İ HALDUN, Cilt: 1., 5. Fasil, s.79-81.

¹⁴⁷ İBN-İ HALDUN, Cilt: 1., 24. Fasil, s.268.

¹⁴⁸ İBN-İ HALDUN, Cilt: 1, 5. Fasil, s.79-81.

alıkoymalarını engelleme (koruma ve güvenlik) hizmetlerinden yararlanacağı gibi, devlet işlerine yürütmeyi tamamen onlara da bırakabilir.

Aynı şekilde silahlı kuvvetlerin görevi de savaş (ordu) işleri, iç güvenlik (polis) hizmetleri, posta hizmetleri ve sınırların korunması (sınır karakolluğu) gibi bölümlere ayrılır.”¹⁴⁹

Bu bağlamda İbn-i Haldun’un Batı’dan çok daha evvel, iç ve dış güvenliğin ayırımına vardığı söylenebilir. Nitekim İbn-i Haldun iç güvenliği huzur ve istikrarda, dış güvenliği ise düşmanlardan korunmada bulmaktadır. Öyle ki her hükümdar uyruklarını dış saldırılara karşı düşmanlarından korumalıdır. Bunun yanı sıra içerideki karışıkları ise haksızlıkları önleyerek, yolcuların güvenliğini sağlayarak ve uyrukların mallarını koruyarak engellemelidir.¹⁵⁰

Zira şehirler; huzurlu, istikrarlı ve güvenli bir hayat özlemi nedeniyle kurulmuşlardır. Böylece insanlar şehirleri kurarak refaha ve bolluğa ulaşmayı hedeflemişlerdir. Bu noktada İbn-i Haldun dış güvenlik için şehrin surlarla çevrilmesi gerektiğini düşünmektedir. Üstelik ona göre şehirler güvenlikleri için yüksek, sarp, dağlık ya da deniz, nehir kenarı gibi düşmanın ulaşması zor, korunaklı yerlere kurulmalıdır. Bununla birlikte hastalık ve afetlerden korunmak için de iklimi uygun yerler tercih edilmelidir.¹⁵¹

Diğer yandan İbn-i Haldun sadece devlette değil, asabiyette de güvenlik aramaktadır. Nitekim ona göre göçebe toplumlar güvenlik ihtiyacı nedeniyle, nesil ve neseplerini saf olarak muhafaza etmek zorunda kalmışlardır.¹⁵² Öyle ki bir kabilenin asabiyeti yok olunca sadece hedeflerini değil, güvenliğini de kaybeder.¹⁵³

Bu bakımdan toplumun barış ve sükununu sağlamakla yükümlü bir kurumsal aygıt oluşturma düşüncesinin filizlerinin, hem doğuda hem de batıda benzer tarihlerde atıldığı söylenebilir. Bununla birlikte güvenliği sağlamakla yükümlü bu aygıtın bir sınırının bulunup bulunmadığı meselesinin tartışmaya açılması ise sonraki dönemlere

¹⁴⁹ İBN-İ HALDUN, Cilt: 1, 34. Fasıl, s.325.

¹⁵⁰ İBN-İ HALDUN, Cilt: 1, 34. Fasıl, s.324.

¹⁵¹ İBN-İ HALDUN, Cilt: 2, çev. Halil Kendir, Yeni Şafak Kültür Armağanı, Ankara, 2004, 1.Fasıl, s.471.

¹⁵² İBN-İ HALDUN, Cilt: 1, 34. Fasıl, s.170.

¹⁵³ İBN-İ HALDUN, Cilt: 1, 18. Fasıl, s.191.

rastlayacaktır.

Zira kadim güvenlik anlayışı tamamen dışsal tehditlerin bertaraf edilmesine yoğunlaşmaktadır. Antik Yunan'da ise güvenlik daha çok ahlak ve yasayla bir arada ele alınmaktadır. Dolayısıyla Antik Yunan için somut sınırdan çok, soyut bir anlayıştan söz edilebilir. Roma'ya gelindiğinde ise "*Pax Romana*" ile öne çıkan Roma huzuru ve barışıdır. Ancak Roma için de güvenlik amacıyla alınacak tedbirler için bir sınırdan söz edilemez.

Ortaçağ ise güvenlik konusunda ikiliğin yaşandığı bir dönemdir. Zira güvenlik bir yandan uhrevi bir mesele olarak ele alınmakta, diğer yandan parçalı bir siyasal iktidar biçiminin doğumuna yol açmaktadır. Merkezi iktidarın bulunmamasının yarattığı güvensizlik ortamı ise modern devlet düşüncesinin gelişimine zemin hazırlamaktadır.

Nitekim aslında bir güvenlik devleti olarak doğan modern devlet için esas olan güvenlidir. Dolayısıyla bu aşamada da güvenliğin sınırının bahsetmek için erkendir. Öyle ki modern devlet düşüncesi sınırsız, devredilemez ve sürekli bir egemenlik anlayışının ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Lakin güvenlik nedeniyle var olan bu devletin sınırı daha sonra legalistler tarafından yasa, liberaller tarafından ise özgürlükler ile çizelecektir.

Ardından ise bu düşünceler liberal anayasacılık hareketleri ile hukukileşecek ve özgürlükler güvenliğin sınırını teşkil edecektir. Bu noktada çekirdek haklarsa güvenlik nedeniyle gerçekleştirilen bu sınırın sınırını oluşturacaktır. Modern devlet düşüncesi ile başlayan bu süreç çalışmanın ikinci bölümünde ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

Modern Çağda Güvenlik Yaklaşımı

I. Genel olarak

Modern devletin ne olduğunu kavramak için evvela iktidarın, devletin ve modern düşüncenin ne olduğunu anlamak gerekmektedir. Ancak bu tahlil çalışma kapsamını aşacak olmakla birlikte bu, güvenlik devletinin ortaya çıkışı bağlamında değinilmesi lüzumlu bir husustur. Nitekim modern devletin ortaya çıkış sürecini anlamadan, güvenlik devletini anlamak mümkün değildir. Bu kapsamda değineceğimiz ilk husus iktidarın ne olduğu meselesi olacaktır. Zira iktidar kapsamı bakımından tanımlaması oldukça güç bir kavramdır. Lakin güvenlik devleti bağlamında ele alındığında iktidarın zor kullanma ve rıza boyutu öne çıkmaktadır. İktidar kavramı sadece bu boyutları ile sınırlı olarak ele alındığında ise hem iktidarın meşru yönü ortaya çıkmakta, hem de tanımın kapsamı güvenlik devleti bağlamında daralmaktadır.

Öte yandan kuvvet ve rızaya dayanan iktidar ilişkisinin tüm toplumsal grupların ortak özelliği olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Keza devletli ya da devletsiz tüm toplumlarda bir siyasi iktidar ilişkisi olduğu muhakkaktır.¹⁵⁴ Ancak bu noktada devletsiz toplumlarda siyasi iktidarın mevcut olup olmadığı, var ise bunun niteliğinin ne olduğu konusu ise tartışmalıdır.¹⁵⁵ Bununla birlikte çalışma kapsamında iktidarın siyasi boyutuna değinmekle yetinilecektir. Bu bağlamda iktidar kanuna dayanan kurumsallaşmış bir kuvvet olarak ele alınacaktır. Bu kapsamda iktidarın devleti aşan ve onu kapsayan bir olgu olduğu görülecektir. Nitekim devlet 16.yy.da bir kavram olarak ortaya atılan, 17.yy. gelindiğinde ise gelişimini tamamlayarak kurumsallaşan bir siyasal iktidar tipidir.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Bihterin VURAL DİNÇKOL, “Siyasal İktidarın Kişiselleşmesi”, Prof.Dr. Mehmet Akad’a Armağan, Der Yayınları, İstanbul, 2012, s.919.

¹⁵⁵ Selman KARAKUL, Yönetmel Devlet, Seçkin, Ankara, Nisan 2016, s.27.

¹⁵⁶ Nihat BULUT, Feodaliteden Küreselleşmeye Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi, Seçkin, Ankara, 2003, s.17-26.

Öyleyse ilkel topluluklardan kadim imparatorluklara, Antik Yunan şehirlerinden feodal yönetimlere kadar tüm siyasal toplumlarda bir iktidar bulunduğu söylenebilir. Ancak Batı'da ortaya çıkan modern devlet, yasanın kaynağını dünyevileştirmesi ve iktidarı kurumsallaştırması ile diğer iktidar tiplerinden ayrılmaktadır. Bununla birlikte modern devleti irdelemeden evvel, kral devleti bir iktidar tipi olarak ele almak gerekmektedir. Zira kral devlet bağlamında güvenliğin devletin varlık sebebi olarak öne çıktığı görülmektedir. Üstelik devletin kralla özdeşleştiği bu siyasal iktidar tipinde devlet, varlık nedenini ve amacını kendinde bulmaktadır. Bu aşamada kral devletin, modern devletin oluşumuna en büyük katkısı, devletin kendini oluşturan unsurlardan daha fazlası olduğu düşüncesinin gelişmesine hizmet etmesidir. Zira bu düşünceye göre krallar geçicidir. Devlet ise toprağı, ulusu ve kurumları ile kalıcıdır. Üstelik bu fikir daha sonra, erkini ulus adına kullandığı iddiasıyla zor kullanma gücünü meşrulaştıran ulus devlet tarafından miras alınacaktır. Böylece ulus meşruiyetin kaynağı haline gelerek modern demokrasi sisteminin merkezine yerleşecektir.¹⁵⁷

Bu bakımdan çalışmanın bu bölümünde güvenlik, modern devletin oluşum sürecine paralel olarak mutlakiyetçi, legalist ve liberal düşünce bağlamında tetkik edilecektir. Bu bölümün son kısmındaysa güvenlikte özgürlük arayan anlayıştan, özgürlükte güvenlik arayan anlayışa geçiş sürecinin hukuki boyutu üzerinde durulacaktır. Zira liberal hukuk devlet için asıl olan artık güvenlik değil, mutluluk ve özgürlüktür. Ancak özgürlüğün de bir sınır vardır. Nitekim liberal anayasalarda ve uluslararası sözleşmelerde bu sınır güvenlikle çizilmiştir. Diğer yandan çekirdek haklar da güvenliğin sınırını teşkil etmektedir.

¹⁵⁷ BULUT, Feodaliteden Küreselleşmeye, s.26.

II. Modern Devlet Oluşurken: Güvenlik Devletinin Erken Temelleri

A. Genel olarak

Modern devletin ne olduğunu anlayabilmek için evvela modern devleti oluşturan koşulların iyi tahlil edilmesi gerekmektedir. Nitekim modern devletin oluşumunu hazırlayan ortam bölgesel iktidarların hüküm sürdüğü, dolayısıyla merkezi iktidarın bulunmadığı bir ortamdır. Bu dönemde kilise tarafından yayılan ve Ortaçağ'a egemen olan dine dayalı düşünüş şekli; bir yandan manevi değerleri yüceltmekte, diğer yandan maddi değerleri aşağı görmektedir. Bununla birlikte Ortaçağ ekonomisi ve politikası, teolojik varsayımların ve Hristiyan ahlakının baskısı altındadır. Örneğin yüksek kar ve faiz yasaktır. Bu durum Ortaçağ tacirlerini, sermaye biriktirecek ve birikmiş sermayeyi yeniden devreye sokabilecek bir sosyal/siyasal düzen arayışına itmiştir.¹⁵⁸

Diğer yandan burjuva ekonomisinin gelişmesi seküler, bilimsel ve budünyacı düşüncenin gelişmesini tetiklenmiştir. Bu dönüşümde Hümanizma, Rönesans, Reform ve Aydınlanma hareketlerinin payı büyüktür.¹⁵⁹ Nitekim burjuva sınıfının ekonomik gücü, ihtiyaç duyduğu sosyal ve siyasi düzeni elde etmek için yeterli olmamıştır. Öyle ki burjuva sınıfı toplumun geri kalan kısmını arkasına almak için yeni bir düşünüş şeklinin yaygınlaşmasına ihtiyaç duymuştur. Dolayısıyla Ortaçağ'a yeni bir siyasi, sosyal ve ekonomik düzen meydana getiren bu hareketi, modern düşüncenin yaygınlaşmasından bağımsız olarak salt ekonomik güce indirgemek, eksik bir tahlil olacaktır.

Bu noktada elde ettiği ekonomik güce paralel olarak, siyasi gücünü de artırmak isteyen burjuva sınıfının, kilise karşısında kralların yanında yer alması tesadüf değildir. Nitekim burjuva ekonomisinin güvenliği, merkezi bir iktidara ihtiyaç göstermektedir. Bu ihtiyacın sonucu olarak da devletin belli bir toprak parçası üzerinde münhasır kontrol gücüne sahip olduğu düşüncesi, yani egemenlik kavramı ortaya atılmıştır.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Nihat BULUT, Ortaçağdan Yeniçağa Geçiş Süreci Bağlamında Ekonomik Zihniyet Değişiminin Siyasal Düşünceye Etkisi, AÜEHDD, Cilt:6, Sayı:1-4, 2002, s.18-19.

¹⁵⁹ Alâeddin ŞENEL, Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarih Öncesinde, İlkçağda, Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş, Bilim ve Sanat Yayınları, Dördüncü Basım, Ankara, 1995, s.289-290.

¹⁶⁰ Gianfranco POGGI, Devlet Doğası, Gelişimi ve Geleceği, çev. Aysun BABACAN, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014, s.27-36.

Bu bağlamda egemenlik modern devletin hem kurucu koşulu, hem de varlık şartıdır. Bu noktada hukuku yaratma iktidarına sahip egemen güç karşımıza devletin ta kendisi olarak çıkacaktır.¹⁶¹ Böylece modern devlet eline geçirdiği şiddet tekeli ile birlikte burjuva ekonomisinin güvenliğini sağlayacaktır. Dolayısıyla bu süreç sadece bu yönü ile ele alındığında, modern devletin tümüyle kurumsallaşmış bir siyasal iktidar tipi olarak, burjuva sınıfının ihtiyaçlarını karşılamak üzere ortaya çıktığı görülecektir.

Bu kapsamda Ortaçağ'ın yaratmış olduğu güvensiz ortamın modern devletin doğumuna zemin hazırladığı söylenebilir. Zira akli ve insanı temel alan modern düşüncenin gelişimi ile birlikte Machiavelli, Bodin ve Hobbes gibi düşünürler önce iktidarın kaynağını gökyüzünden yeryüzüne indirecek, sonrasında da devlet ve egemenlik gibi kavramlar ile modern devletin doğuşuna zemin hazırlayacaklardır. Böylece krallıklar, erken modern dönemden itibaren manevi iktidarı sarsılmaya başlamış olan Kilise'nin karşısına, feodal düzen nedeniyle parçalanmış olan iktidarlarını tek elde toplamış olarak çıkacaktır.

Ancak modern devlet fikrinin teorik temelini oluşturan bu üç düşünürün çalışma kapsamında asıl önemi, güvenliği devletin varoluş sebebi olarak ele almalarıdır. Nitekim her üç düşünür de, Ortaçağ'a hakim olan güvensiz ortamının yaratmış olduğu kaos ve korku durumu nedeniyle merkezi bir iktidarın özlemi içindedir. Diğer yandan bu düşünürler güvenliği sağlamaktan sorumlu iktidar sahibinin üstünde sınırlayıcı bir güç tanımamaktadır. Dolayısıyla modern devlet düşüncesinin gelişiminde, merkezi otoritenin bulunmayışının yarattığı güvensizlik ortamının payı unutulmamalıdır.

Bununla birlikte merkezi iktidar güçlendikten sonra, bu kez egemenin mutlak erki bir tehlike olarak görülmüş, böylece egemenliğin sınırlandırılması düşüncesi yerleşmeye başlamıştır. Zira Gentili, Grotius ve Pufendorf gibi düşünürler yasaya yaptıkları vurgu ile egemenliğin yasa ile sınırlı olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Üstelik Spinoza ve Locke gibi düşünürler ile birlikte özgürlükler, güvenliğin sınırı olarak ele alınmaya başlamıştır. Bu bakımdan modern devlet ile birlikte güvenliğin önce devletin varoluş sebebi olarak ortaya çıktığı, ancak buradaki sınırsız egemenlik düşüncesinin zamanla, yasa ve

¹⁶¹ Rukiye AKKAYA KİA, Moderniteden Postmoderniteye Egemenlik ve Hukuk, Beta, 2. Baskı, İstanbul, Nisan 2001, s.15.

özgürlüklerle sınırlı iktidar düşüncesine evirildiği söylenebilir.

Bu gelişmeler güvenliğin sürekli olarak yeniden biçimlenen ve değişen bir kavram olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda ilk bölümden erken modern döneme kadar incelemiş olduğumuz bu dönüşüm, bu bölüm itibarıyla modern devletin gelişimine paralel olarak irdelenecektir. Böylece 16.yy.da ortaya çıkan ve güvenliği varlık sebebi olarak ele alan modern devletin bir güvenlik devleti olduğu ortaya koyulacaktır.

B. Güvenlik Devletinin Erken Temelleri

1. Niccolò Machiavelli: Prens'in güvenliğinden yasanın güvencesine

a. Genel olarak

Machiavelli'nin (*MS 1469-1527*) güvenlik anlayışını ve bu anlayışın modern devletin oluşumundaki tesirini incelemeye evvel, Machiavelli'nin yaşadığı dönem İtalya'sının genel bir resmini çizmek gerekmektedir. Nitekim bu dönemin Machiavelli'nin görüşlerinin oluşumundaki tesiri oldukça fazladır. Keza Machiavelli'nin yaşadığı dönemde İtalya'da uzun süredir kent devletleri hüküm sürmektedir. Dolayısıyla henüz İtalyan siyasi birliği oluşturulamamıştır.

Bu durum Machiavelli'nin Roma İmparatorluğu gibi siyasi bütünlüğü sağlayacak olan bir devlet özlemini daha anlaşılır kılmaktadır. Fazla detaya inmeden genel bir resmini çizdiğimiz bu dönemde birtakım siyasi görevler de üstlenmiş olan Machiavelli kurtuluşu İtalyan Birliği'nde gören düşünürlerdendir. Bunun için de çareyi siyasi iktidarı tam manasıyla dünyevileştirerek, siyaseti ahlak ötesi kılmakta görmüştür.¹⁶²

Özellikle Machiavelli "*Prens*" adlı eserinde otoriter bir devlet meydana getirmek uğruna, devleti kuvvete dayandırmaya çalışmış ve onu güvenlik sağlamakla görevli mutlak bir siyasi güç olarak nitelendirmiştir. Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki "*Titus Livius'un On Kitabı Üzerine Söylevler*" adlı ve devletin bütünlüğünü sağlama amacı ile kaleme aldığı eserinde bu görüşlerinden büyük ölçüde uzaklaşmıştır.¹⁶³ Zira Machiavelli "*Prens*"

¹⁶² Mehmet Ali AĞAOĞULLARI, Filiz Çulha ZABCI, Reyda ERGÜN, Kral-Devletten Ulus-Devlete, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2009, s.351-352.

¹⁶³ Recai G. OKANDAN,, Umumi Amme Hukuku: Devletin Doğuşu, Pozitif ve Teorik Gelişmesi, Unsurları, Fakülteler Matbaası, 1976, s.517-518.

isimli eserinde prensin ne yasayla, ne de ahlak ile sınırlandırılmayacağını belirtmekte,¹⁶⁴ ancak “*Titus Livius'un On Kitabı Üzerine Söylevler*” adlı eserinde, bu görüşlerinin aksine, prensin erkini yasa yoluyla dengelemeye çabalamaktadır.¹⁶⁵

Düşünürün bu iki eserinde, birbirlerine tamamen zıt olan fikirleri ileri sürmüş olması doktrinde büyük tartışmalara yol açmıştır. Nitekim Machiavelli'nin monarşiyi savunduğu “*Prens*” adlı eserindeki fikirlerini tamamen İtalyan birliğinin kurulması amacıyla ileri sürdüğü ifade edilmektedir. Bu görüşe göre karma yönetimi savunduğu “*Titus Livius'un On Kitabı Üzerine Söylevler*” adlı eseri ise İtalyan birliği sağlandıktan sonraki siyasi düzene ilişkin fikirlerini içermektedir. Dolayısıyla buradaki fikirler Machiavelli'nin gerçek görüşlerini yansıtmaktadır.¹⁶⁶

Bu noktada Machiavelli'nin güvenlik devletinin erken temellerini teşkil edecek görüşlerinin daha çok “*Prens*” isimli eserinde açığa çıktığı söylenebilir. Zira Machiavelli'ye göre devletin güvenliği Prens'in güvenliğinde somutlaşmaktadır. Ona göre bir tebaanın güven içinde yaşayabilmesi, ancak Prens'in tahtını koruyabilmesi ile mümkün olabilecektir. Bu yüzden bir hükümdar tahtını elinde tutmak için gerektiğinde acımasız olabilmelidir.¹⁶⁷

b. Devletin güvenliği olarak prensin güvenliği

Machiavelli'nin devleti ahlaki ya da hukuki yönüyle değil, yalnızca siyasi yönüyle ele almaktadır. Keza onun için önemli olan devletin varlığıdır. Bu bakımdan kullanılan araçla ilgilenmemektedir. Öyle ki ona göre devletin varlığını korumak amacıyla gerçekleştirilen tüm eylemler meşrudur. Dolayısıyla siyaset ahlakın, dinin ve hukukun üzerindeki bir noktada yer almaktadır.¹⁶⁸ Machiavelli böylece Antik Yunan'dan miras kalan mutlak iyi

¹⁶⁴ Niccolo MACHIAVELLI,, *Prens*, çev. Nazım Güvenç, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, Böl.8, s.71-75.

¹⁶⁵ Niccolo MACHIAVELLI, *Discourses On The First Decade Of Titus Livius*, Trans. Ninian Hill Thomson, Trench&Co., London, 1883, s.191.

¹⁶⁶ AKAD, DİNÇKOL, BULUT, a.g.e., s.91-98.

¹⁶⁷ Niccolo MACHIAVELLI, *Il Principe*, Letteratura italiana Einaudi, Torino, 1961, s.55.

¹⁶⁸ OKANDAN, a.g.e., s.518.

siyasal düzen düşüncesini terk ederek, modern devletin Yeni Çağ'daki biçimi olan kral devletin habercisi olmuştur.¹⁶⁹

Bu noktada belirtmek gerekir ki, Machiavelli için önemli olan devletin varlığıdır. Bu bakımdan prens ahlakın üstünde konumlandırılmaktadır. Dolayısıyla onun için prens ahlaksız değil, ahlak dışıdır. Bu bakımdan bir prens gerekli olduğunda devletini elinde tutabilmek için, nedenli utanç verici gözükmeye gözüksün, erdemsizlik gösterebilmelidir.¹⁷⁰ Zira erdemli gözüken davranışlar devletin mahvına yol açabileceği gibi, erdemsizlikler de devletin refahını ve güvenliğini baki kılabilir.¹⁷¹

Üstelik Machiavelli devletin devamlılığı için Prens'in gerekirse tebaasına zulmedebileceğini belirtmektedir. Keza ona göre zulmün iyi yönde kullanılması mümkündür. Öte yandan güvenlik nedeniyle tek seferliğine ve uzatılmadan gerçekleştirilen zulmü kötülük olarak nitelendirilmez. Diğer yandan ona göre iyilik tadına varılsın diye azar azar yapılmalıdır. Keza bir iyiliğin karşısında şükran ancak bu şekilde elde edilebilir.¹⁷²

Machiavelli prensin güvenliği üzerinden devletin güvenliğini bu şekilde somutlaştırarak, ulaşılacak amaç uğruna kullanılacak her tür aracı meşru görmektedir. Bu noktada da iktidarı elde ediş biçimlerine ve iktidar tiplerine göre birtakım ayrımlar getirmektedir. Ancak burada esas olan prensin güvenliğidir. Örneğin bir prens halk tarafından iktidara getirilebileceği gibi, büyükler yani yüksek sınıflar tarafından da getirilebilir. Halkın arzusu ile başa gelen kişinin çevresinde sadece ona boyun eğmeye hazır adamlar vardır. Oysa başkalarına haksızlık etmeden büyükler hoşnut edilemez. Öyle ki halk baskıya sırt çevirirken büyükler halkı ezme arzusundadır.¹⁷³

Öte yandan halk kalabalıktır ve bu sebeple büyüklerden ziyade halkın düşman kesilmesi prensin güvenliğini bozacaktır. Üstelik Prens aynı halkla yaşamak zorundadır; lakin

¹⁶⁹ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, s.352.

¹⁷⁰ AKAD, DİNÇKOL, BULUT, a.g.e., s.94.

¹⁷¹ Niccolò MACHIAVELLI, *The Prince*, Trans. James B. Atkinson, Hackett Publishing Company, Indianapolis/Cambridge, 2008, Chap.15, s.255-260.

¹⁷² MACHIAVELLI, *Prens*, Böl.8, s.74-75; MACHIAVELLI, *The Prince*, Chap.8, s.187.

¹⁷³ MACHIAVELLI, *Prens*, Böl.9, s.76-77; MACHIAVELLI, *The Prince*, Chap.9, s.197.

çevresinde aynı büyükleri tutmak zorunda değildir. Dolayısıyla halkın desteğiyle prens olmuş kişi bu desteği kaybetmemelidir. Zaten halkın da Prens'ten tek beklentisi prens tarafından ezilmemektir. Büyüklerin başa getirdiği Prens ise halkın gönlünü, onları büyüklere karşı kollayarak kazanabilir. Ancak bir Prens gerekirse halka karşı meşhum olmalıdır. Nitekim halk kötülük beklediği bir adamdan iyilik görürse ister istemez o Prens'e şükran duyacaktır.¹⁷⁴

Bu bakımdan prensler büyüklere dikkat etmelidir, lakin zayıfların da gönlünü kazanmaya çalışmalıdır.¹⁷⁵ Keza Machiavelli MÖ 207-192 zalimliğiyle ün salmış olan Sparta Kralı Nabis'in, tüm Yunanistan'ın ve Roma ordusunun saldırılarına karşı hem yurdunu, hem de iktidarını bu şekilde savunduğunu belirtmektedir. Öyle ki Machiavelli'ye göre Nabis muhaliflerini etkisiz kılmak yerine halka kafa tutsaydı bunları asla başaramazdı.¹⁷⁶

Machiavelli diğer yandan sivil düzenden mutlaklığa geçmeye kalkışan prensliklerin tehlikeye düşeceklerini belirtmektedir. Ona göre bu prenslerin tebaası boyun eğmeye henüz hazır değildir. Nitekim rahat zamanlarda ve özellikle de ölüm tebaadan uzaktayken herkes devleti için canını vermeye hazırdır. Ancak tehlikenin baş gösterdiği kara zamanlarda böyle bir arzu söz konusu değildir. Üstelik bu noktada tebaayı koruyacak olan zaten devlettir. Dolayısıyla bilge bir prens yurttaşlarını daima kendisine ve devletine muhtaç bırakmalıdır ki uzun yıllar sadakat görebilsin.¹⁷⁷

Bu kapsamda Machiavelli için devletin güvenliği Prens'in güvenliği ile eşdeğerdir, çünkü siyasi birliği, yani tüm tebaayı bir arada tutabilecek tek kuvvet Prens'tir. Bu sebeple bir Prens gerekirse kötü imaj çizmeli, halkı korku ile kendine bağlamalıdır. Nitekim Machiavelli'ye göre Sirakuza tiranı Agatocle'nin (MÖ 316-289) zulmüne rağmen yurdunun uzun süre güven içinde yaşamasının sebebi budur.¹⁷⁸

¹⁷⁴ MACHIAVELLI, Prens, Böl.9, s.76-77; MACHIAVELLI, The Prince, Chap.9, s.197.

¹⁷⁵ MACHIAVELLI, The Prince, Chap.19, s.295.

¹⁷⁶ MACHIAVELLI, Prens, Böl.9, s.78; MACHIAVELLI, The Prince, Chap.9, s.197.

¹⁷⁷ MACHIAVELLI, Prens, Böl.9, s.78-79; MACHIAVELLI, The Prince, Chap.9, s.199-201.

¹⁷⁸ MACHIAVELLI, Il Principe, Böl.8, s.32.

c. Güvenlik bağlamında ordunun ve yasanın önemi

Şu ana kadar Machiavelli için devletin, tebaanın ve Prens'in güvenliliğinin aynı eksende değerlendirildiğini ve bunun ancak meşum bir Prens tarafından sağlanabileceğini aktarmaya çalıştık. Düşünür mutlak yönetimi bu şekilde vurgulamakla birlikte, prensliğin aynı zamanda sağlam temeller üzerine inşa edilmesi gerektiğini de belirtmektedir. Nitekim Machiavelli'ye göre bir devleti ayakta tutan iki temel unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar yasa ve ordudur. Ancak Machiavelli yasama ve yürütmeyi Prens'ten pek de ayrı tutmadığına göre, burada asıl vurgulanması gereken nokta ordu unsurudur. Keza Machiavelli'nin değerlendirmesi de bu yöndedir ve düzenli ordunun önemini şu şekilde vurgulamaktadır:

“İyi ordular olmadan iyi yasalar olamayacağına göre ve iyi orduların bulunduğu yerde iyi yasaların olması gerektiği için yasalar üzerinde durmayı ordudan söz edeceğim.

İmdi, diyorum ki, bir prensin devletini savunacağı ordu ya kendi öz ordusudur, ya paralı ordudur, ya yardımcı ya da bu ikisinin karmasıdır. Paralı ordu ve yardımcı ordu yararsız ve tehlikelidir; ve devletini paralı ordu temeli üzerine kuran prens asla istikrar ve güven içinde olamaz; çünkü paralı askerler birlik içinde değildir, muhteristir, disiplinsizdir, kalleştir; dostların önünde yiğit, düşmanın önünde alçaktır; Tanrı'dan korkmaz, insanlardan utanmaz; ve saldırıya geçmeyi ne kadar ertelersen yıkımını da o kadar erteleme iş olursun; barışta onlara, savaşta düşmanlara soyulursun.”¹⁷⁹

Machiavelli'nin yukarıda alıntıladığımız sözlerinden de anlaşılacağı üzere bir prensliğin güvenliği için en önemli unsur ordudur ve bu ordunun askerleri tamamen prensliğin kendi tebaasından oluşmalıdır. Nitekim ona göre kendi özünden orduya sahip olmayan devletler asla güvenlikte değildir, çünkü savunmaları başkalarının, yazgıları ise talihlerinin ellerine bırakılmıştır.¹⁸⁰

Bu nokta da Machiavelli “Osmanlı İmparatorluğu” ve “Yeniçeri Ocağı”na bir göndermede bulunarak Türk Sultanının her zaman etrafında on iki bin kadar piyade ile on beş bin kadar süvari bulundurduğunu, Osmanlı saltanatının güvenliğinin ve gücününse bu

¹⁷⁹ MACHIAVELLI, Prens, Böl.12, s.86.

¹⁸⁰ MACHIAVELLI, The Prince, Chap.12, s.219-221.

orduya bağlı olduğunu belirtmektedir. Bu bakımdan Machiavelli'ye göre Türk Sultanı için bu askerlerin dostluğu her Şeyden önce gelmektedir.¹⁸¹

Dolayısıyla Machiavelli aslında prensin güvenliğini sağlayabilecek tek kurum olarak orduyu görmektedir. Bu sebeple güçlü ve merkezi bir orduya oldukça önem vermektedir. Zira bu yaklaşımı Osmanlı üzerinden verdiği örnek üzerinden değerlendirildiğinde açığa çıkmaktadır. İtalyan düşünürün Prens, dolayısı ile de prensliğin güvenliği için yasalar ve ordu dışında vurguladığı bir diğer önemli unsur da, devlet mekanizması içindeki kurumlardır.

Keza Machiavelli'ye göre Fransa Krallığı kendi döneminin en iyi yönetilen devletlerinden biridir. Zira parlamento gibi kurumlar vasıtasıyla krala geniş bir hareket özgürlüğü ve güvenlik sağlanmaktadır. Bu noktada Machiavelli'nin parlamento gibi kurumları değerlendirilil Şekli detaylandırmakta yarar vardır. Nitekim ona göre parlamento benzeri kurumlar, prenslerin eline yakıŐmayacak işleri üstlenmekte, iyi iŐleriye prene bırakmaktadır.¹⁸² Bununla birlikte İtalyan düşünürü "*Savaş Sanatı*" adlı eserinde bir devletin güvenliği için askeri ve siyasi olarak neler yapılması gerektiğini detaylı olarak izah etmektedir.¹⁸³

Ancak Machiavelli güvenlik açısından tahkimata fazla değer vermemektedir. İtalyan düşünürü prenslerin ani saldırılara karşı prensliği savunmak ve düşmanlarının korkutmak amacıyla Şatolar inşa ettiklerini belirtmektedir. Lakin ona göre bu kalelerin uzun kuşatmalar sonunda düşmana teslim oldukları sıklıkla görülmektedir. Üstelik ele geçirilen Şatolar prenslik için tehdit haline gelmektedir. Dolayısıyla kaleler düşmandan çok halkından korkan prensler tarafından inşa edilmelidir. Bu bakımdan Machiavelli'nin kaleleri Şartlara göre iyi ya da kötü olabilecek güvenlik tedbirleri olarak değerlendirmektedir.¹⁸⁴

¹⁸¹ MACHIAVELLI, *Il Principe*, Bl.19, s.75.

¹⁸² MACHIAVELLI, *The Prince*, Chap.19, p.295.

¹⁸³ Detaylı bilgi için bkn. Niccolo MACHIAVELLI, *Art of War*, trans. Christopher Lynch, The University of Chicago Press, Chicago&London, 2003, s.63-166.

¹⁸⁴ MACHIAVELLI, *Il Principe*, Bl.20, s.80

Machiavelli'nin İtalyan birliği rüyası ile hareket ettiği ve monarşileri savunduğu “*Prens*” adlı eserinde güvenliğe dair görüşleri genel olarak bu yöndedir. Ancak İtalyan düşünürün Roma Cumhuriyeti örneği üzerinden, halk ile prens arasındaki dengenin sadece hukuk ile kurulabileceğini göstermeye çalıştığı “*Titus Livius'un On Kitabı Üzerine Söylevler*” adlı eserinde farklı bir yaklaşım sergilemektedir. Zira Machiavelli bu eserde güvenliğin ancak iktidarın yasalarla sınırlanması yoluyla sağlanabileceğini ifade etmektedir.¹⁸⁵

Nitekim Machiavelli'ye göre tek amacı güvenlik içinde yaşamak olan halk, mutlu ve endişesiz bir yaşama, sadece prensin otoritesi altında çıkarılan yasalara uymakla erişebilir. İşte bu noktada Fransa krallığındaki refahın, kralların yasalara uymak zorunda olmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Keza ona göre Fransa Anayasası krallara, silah ve para konusunda dilediğini yapma imkanı tanımakta, ancak krallar bunu yasanın öngördüğü sınırlar içinde gerçekleştirebilmektedir.¹⁸⁶ Machiavelli bu görüşleri ile legalist düşünürlere öncülük edecektir.

Machiavelli bu eserde özgürlük isteyen bir halkın tatmin edilmesinin mümkün olmadığını, hatta bir halkın çoğunluğunun sadece güvenlik içinde yaşamayı arzuladığını belirtmektedir. Bu bakımdan bir prens otoritesini tesis ederken güvenliği sağlayacak yasaları düzenlemelidir. Böylece tek amacı güvenli bir şekilde yaşamak olan halkın mutlu ve endişe duymadan yaşamasını sağlamalıdır. Keza kendi güvenliğini mükemmel bir şekilde sağlayan Fransa krallığında, kralların halkın refahına dayanan yasalarla bağlı olduğu görülmektedir.¹⁸⁷

Bu kapsamda Machiavelli'nin eserlerinde güvenliğe dair görüşlerini tahlil edildiğinde, öncelikle İtalyan birliğinin oluşturulması için devletin güvenliğini prensin şahsında somutlaştırdığı görülmektedir. Ancak bu birlik bir kez kurulduktan sonra, prensin tirana dönüşmemesi için mevcut iktidar yasalar yoluyla dengelenmelidir. Yani devletin güvenliği için önce prensin güvenliği sağlanacak, birlik kurulduktan sonra ise asıl olan

¹⁸⁵ MACHIAVELLI, *Discourses On The First Decade Of Titus Livius*, s.191.

¹⁸⁶ MACHIAVELLI, *Discourses On The First Decade Of Titus Livius*, s.81.

¹⁸⁷ Niccolo MACHIAVELLI, *Discourses On Livy*, trans. Harvry C.Mansfield and Nathan Tarcov, The University of Chicago Press, Chicago&London, 1996, s.46.

kurulan birliğin güvenliği olacaktır. Bu da Machiavelli'nin asıl amacının İtalyan Birliği'ne kavuşmak olduğunu göstermektedir.

2. Jean Bodin: En üstün yasa olarak toplumun güvenliği

a. Genel olarak

Mutlak monarşinin en önemli savunucularından Machiavelli ulusal devlet idealinin, Bodin ise her ne kadar çelişkili gibi gözüküyor olsa da, mutlak ama sınırlı monarşi düşüncesinin temsilcisidir. Nitekim devlet kelimesinin henüz yerleşmediği bir tarih olan 1576'da kaleme aldığı "*Devletin Altı Kitabı*" (*Les six livres de la République*) adlı eserinde Bodin, "*cumhuriyet*" kelimesini devlet kavramının karşılığı olarak kullanmakta ve mutlak monarşinin en iyi rejim olduğunu savunmaktadır.¹⁸⁸

Bu noktada Bodin'in mutlak monarşi düşüncesine yaptığı en büyük katkı ise mutlak egemenliği en iyi şekilde kavramsallaştırmış olmasıdır.¹⁸⁹ Nitekim günümüzde en üstün, asli, mutlak, sınırsız, devredilemez ve bölünemez¹⁹⁰ bir güç olarak ele alınan egemenlik düşüncesinin kaynağı Bodin'dir. Bununla birlikte Bodin'deki mutlak egemenlik vurgusu o kadar yoğundur ki, uyrukların tiranlığa sapsmış bir hükümdara karşı dahi direnmesine müsaade etmez. Öyle ki Bodin'e göre halkın bir Tiran'a karşı yapılabileceği tek şey ondan kaçmaktır.¹⁹¹

Bunun yanı sıra yaşadığı dönemde iktidarda olan siyasi yönetimlerin ideal devlet düşüncesinden oldukça uzakta yer aldığının da farkındadır. Zira egemenlik kavramını kavramsallaştırıyor olsa da hareket merkezi, sivil toplum¹⁹² olarak çevirebileceğimiz

¹⁸⁸ Hakkı Hakan ERKİNER; "*Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Klâsik Öğretinin Kuruluşu: Hugo Grotius Ve Postgrotien Yazarlar Samuel Von Pufendorf, Richard Zouche, Cornelius Van Bynkershoek ve Samuel Rachel'e İlişkin İnceleme Ve Değerlendirme*", MÜHF-HAD, Cilt:18, Sayı:3, s.83.

¹⁸⁹ Leon DUGUIT, Kamu Hukuku Dersleri, çev. Süheyp Derbil, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstiklal Matbaacılık, Ankara, 1954, s.56.

¹⁹⁰ Mustafa KOÇAK, Batı'da ve Türkiye'de Egemenlik Anlayışının Değişimi Devlet ve Egemenlik, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2006, s. 125.

¹⁹¹ Abdurrahman SAYGILI; "Jean Bodin'in Egemenlik Anlayışı Çerçevesinde Kralın İki Bedeni Kuramına Kısa Bir Bakış", AÜHFD, 63 (1) 2014, s.197.

¹⁹² Modern siyasal düşüncede sivil toplum, devlete karşı özerk olmakla birlikte devletle iç içe hatta kimi zaman devleti de kapsayan bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bu noktada sivil toplum, ekonomik ve sosyal açıdan birçok farklı toplumsal öznenin rol aldığı toplumsal alanın karşılığı olarak kullanılır. Ancak sivil

“*commonwealth*”tir.¹⁹³ Bu da göstermektedir ki, Bodin kendi hakkında konuşan devletten yani egemenden değil, ulustan bahsetmektedir.¹⁹⁴ Bu sebeple Bodin kapsamında güvenlik-devlet ilişkisini incelemeyen evvel onun egemenliğe ilişkin düşüncelerine değinmekte yarar vardır. Zira ona göre egemenlikten söz edilmedikçe devletten söz edilemez.

b. Egemenin, yasanın ve devletin varoluş sebebi olarak güvenlik

Bodin için egemenlik herkesin ortak yararını güvence altına alan güçtür. Egemenlik aynı zamanda devletin ruhudur. Bu bakımdan egemen güç karşımıza devletin soyutlaması olarak kendiliğinden açığa çıkmaktadır. Öyle ki bu kurguya göre güç egemen tarafından uygulanmadan önce de vardır. Egemenliğe süreklilik veren ise bu öncelik ilişkisidir. Dolayısıyla gücü uygulayan ile güç birbirinden bağımsızdır. Bununla birlikte iktidar güce içkindir. Bu noktada egemenliği kullananlar süreli vekil konumundadır.¹⁹⁵

Böylece Bodin ile birlikte egemenlik, mutlak ve süresiz bir güç olarak belirecektir. Bu kapsamda Bodin’in egemen ile egemenlik ayrımı önemlidir. Nitekim bu güç egemene belirli bir süre için verildiğinde ve bu süre sona erdiğinde, egemen tekrar uyruk haline gelecektir. Ancak bu Bodin’in egemenlik düşüncesi ile bağdaşmaz. Keza Bodin için belirli bir süre için tüm erki elinde toplamakla görevlendirilen Roma Diktatörleri ya da mutlak erke sahip hükümdar vekilleri dahi egemen değildir.¹⁹⁶

toplum kavramı bu içereğe uzun bir tarihsel ve toplumsal evrim sonucunda ulaşmıştır. Zira sivil toplum teriminin Antik Yunan ve Ortaçağ düşüncesindeki karşılığı farklıdır. Bu konuda detaylı bilgi için bkn. İlyas DOĞAN, Sivil Toplum Anlayışı ve Siyasal Sistemler, 3.Baskı, Astana Yayınevi, Ankara 2013, s.19.

¹⁹³ Bodin “*Devletin Altı Kitabı*” adlı eserinde devlet kavramının karşılığı olarak kullandığı sözcük “*respublica*”dır. Dolayısıyla Bodin’in skoloastik izler taşıyan “*respublica*”sı tam manasıyla modern devletin karşılığı değildir. Aynı dönemde İngiliz düşünürlerin “*respublica*”nın karşılığı olarak kullandığı sözcük ise “*commonwealth*”tir. Detaylı bilgi için bkn. Cemal Bali AKAL, İktidarın Üç Yüzü, Dost Kitabevi, Ankara, 1998, s.17.

¹⁹⁴ Martin LOUGHLIN, Kamu Hukukunun Temelleri, çev. Dilşad Çiğdem Sever-Kıvılcım Turanlı, Dipnot Yayınları, Ankara, 2017, s.62.

¹⁹⁵ Cemal Bali AKAL, Devlet Kuramı, Dost Kitabevi, Ankara, 2000, s.234-236.

¹⁹⁶ Jean BODIN, Six Books Of The Commonwealth, trans. M. J. Tooley, Alden Press Bound by The Kemp Hall Bindery, Oxford, Book I, Chap.VIII, s.25-26. (Erişim) <http://www.constitution.org/liberlib.htm> 24 Kasım 2018.

Diğer yandan Fransız düşünürüne göre egemenliğin birinci niteliği yasa koyma gücüdür. Hatta bu bakımdan yasa merkezci çağı başlattığı da söylenebilir. Fakat ona göre hükümdar olağan yasalara bağlı olmamakla birlikte, tanrısal ve doğal yasalarla, sözleşmelerle ve uluslararası anlaşmalarla bağlıdır.¹⁹⁷ Bu noktada egemenliğin mutlak olması sebebiyle bir egemen kendi koyduğu yasalarla sınırlandırılmaz.¹⁹⁸ Zira ona göre egemen istese bile mutlak erkenden vazgeçemez. Dolayısıyla Bodin'e göre kendi koyduğu yasaya tabi olan kişi egemen değildir.¹⁹⁹

Uyruklar ise egemenin yasalarına tabidir, ki yasa sözcüğü Latince egemenliği elinde tutanın buyruğu anlamına gelmektedir. Nitekim ferman ve emirnamelerin sonundaki “*çünkü biz böyle istemekteyiz*” ibaresi de bunun bir yansımasıdır. Dolayısıyla egemenin koyduğu yasalar geçerli bir nedene dayanmasalar da mutlak ve açıkça egemenin iradesine bağımlıdır.²⁰⁰ Diğer yandan yürürlükte olan bir yasanın haklılığı sona ermişse, egemen uyruklarının onayını almaksızın bu yasayı uygulamaktan vazgeçebilmelidir. Bununla birlikte bir egemen, sürdürmeye söz verdiği yasalara adil bir nedeni olmaksızın karşı gelemez.²⁰¹

Bu noktada Bodin'in yasa ile sözleşme arasında bir ayrım yaptığını belirtmek gerekmektedir. Nitekim ona göre yasa tüm uyrukların uymak zorunda olduğu, ancak egemenin bağışık olduğu bir erktir. Sözleşme ise egemen ile uyrukları arasında düzenlenen iki taraflı bir akittir. Dolayısıyla taraflar karşılıklı onayları olmadıkça bu sözleşmeyi ihlal edemezler.²⁰²

Öyleyse egemenin elindeki mutlak erk uyruklara yöneliktir ve bu mutlaklık egemenin kendi koyduğu yasalar bakımından geçerlidir. Nitekim egemen mutlak da olsa Tanrı yasalarına karşı gelemez. Bu bakımdan egemen uyruklarının mallarına ancak yasal bir

¹⁹⁷ Blandine KRIEGEL, *Klasik Siyasi Felsefe Metinleri*, çev. Zühre İlkelen, İletişim, İstanbul, 2010, s.21.

¹⁹⁸ BODIN, a.g.e., Book I, Chap.VIII, s.28.

¹⁹⁹ Mehmet Ali AĞAOĞULLARI, Cemal Bali AKAL, Levent KÖKER, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İmge, 1994, s.20.

²⁰⁰ BODIN, a.g.e., Book 1, Chap.8, s.29.

²⁰¹ KRIEGEL, a.g.e., s.22-23.

²⁰² KRIEGEL, a.g.e., s.24.

şekilde el koyabilir. Keza egemenin başkalarının mallarını alması ancak bir satın alma, takas, meşru müsadere yoluyla ve makul sebeplerle söz konusu olabilir.²⁰³

Görüldüğü üzere Bodin uyrukların mal edinmelerini ve mallarını ellerinde tutmalarını doğal bir hak olarak görmekte, dolayısıyla egemenin bu hakka saygı göstermek zorunda olduğunu düşünmektedir.²⁰⁴ Diğer yandan uyrukların da kamu yararını kendi özel yararlarına tercih etmeleri gerekmektedir. Üstelik devletin güvenliği söz konusu olduğunda uyruklar mülklerini devlete bırakmak zorundadırlar.²⁰⁵ Dolayısıyla Bodin devletin amacını ne yurttaşların mutluluğu, ne de mülkiyetin güvenliği ile sınırlı görmemekte, yararçı ve ahlaki çıkarlar arasında bir denge aramaktadır.²⁰⁶

Ancak bu noktada belirtmeliyiz ki ona göre devlet, vatandaşlarının nasıl erdemli yaşayacaklarını düşünmekten ziyade, hayatlarını güvence altına almayı hedeflemelidir. Dolayısıyla güvenlik söz konusu olduğunda erdemi güvenliğe tercih etmemektedir. İşte bu sebeple de “*Devletin Altı Kitabı*” eserinde büyük ölçüde devletin kendi kendini koruması sorunuyla ilgilenmektedir. Zira bu eserinde iyi yönetimi güvenlikte bulan düşünür, iyi yönetilen devletlerin uyruklarının güvenliğini sağlayabileceğini belirtmektedir.²⁰⁷

Devletin erdemle değil, güvenlikle ilgilenmesi gerektiğini savunan Bodin,²⁰⁸ bu tutumunu yasalara ilişkin yaklaşımında da sürdürmektedir. Zira Bodin’e göre yasalar insanları erdemli kılmak için değil, toplumun güvenliğini sağlamak için vardır. Diğer yandan Bodin güvenlik sağlandığında erdemın kendiliğinden tamamlanacağına inanmaktadır. Nitekim ona göre yaşamın gerekliliklerine ve huzuruna sahip, güven ve barış içinde kendini bulan

²⁰³ BODIN, a.g.e., Book I, Chap.VIII, s.35.

²⁰⁴ KRIEDEL, a.g.e., s.28.

²⁰⁵ BODIN, a.g.e., Book I, Chap.VIII, s.36.

²⁰⁶ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, s.11.

²⁰⁷ BODIN, a.g.e., Book IV, Chap.I, s.111.

²⁰⁸ Bu noktada belirtmeliyiz ki Bodin “*Devletin Altı Kitabı*” adlı eserinde Machiavelli’ye ahlaki dışlaması sebebiyle ağır eleştirilerde bulunmaktadır. Bu kapsamda doktrinde Bodin için devletin amacının yalnızca yurttaşların güvenliği olmaması bakımından maddi ve yararçı çıkarlar peşinde koşmakla sınırlı olmadığını belirtilmektedir. Dolayısıyla bu görüşe göre Bodin için devletin ruhların gereksinimlerini karşılama amacı güttüğü de ifade edilmektedir. Bkn. AĞAOĞULLARI, Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı, s.11.

bir adam değersiz arkadaşlardan uzaklaşır, bilge ve erdemli insanların toplumu arar.²⁰⁹ Dolayısıyla Bodin nazarında hikmeti hükümetin neden ve sonucunun yer değiştirdiği söylenebilir. Zira onun için devlet insanları erdemli değil güvenli yapar, lakin güvende olan insan da erdemi arar.

c. Güvenliğin egemenlik kavramı üzerinden somutlaştırılması

Bodin'in egemenlik kavramına sağladığı katkı tartışmasıdır. Zira Bodin'in ortaya koyduğu egemenlik, hukuki bir kavram olmakla birlikte siyasi gerçeğe de örtüşmektedir.²¹⁰ Üstelik Bodin'in ortaya koyduğu egemenlik kavramı sayesinde, devlet cisimleşmeden önce ruhu ortaya çıkmış, böylece Bodin nazarında devlet daha doğmadan ölümsüzleşmiştir. Bununla birlikte devlete soyut bir nitelik kazandıran egemenlik kavramı hala eksik bir kavramdır.²¹¹ Bu eksikliği gideren ise toplum sözleşmesi vasıtasıyla Hobbes olacaktır.

Ancak çalışma kapsamında Bodin'i asıl değerli kılan egemenlik yaklaşımı değil, güvenliği ele alış şeklidir. Nitekim onun için egemenlik ve güvenlik iç içe geçmiş kavramlardır. Keza Bodin'e göre yeni kurulan bir devlet iyi bir şekilde yönetilirse, dış düşmanlara veya iç karışıklıklara karşı kendisini koruyabilecektir.²¹² Nitekim her devlet bu mükemmelliğe zamanla erişme kapasitesine sahiptir. Ancak insan ilişkilerinin belirsizliği ve değişkenliği bu üstünlüğün uzun sürmesine imkân tanımaz.²¹³

İşte tam da bu sebeple güçlü devletler bir anda çöküverirler. Keza bir devletin kendine en çok güvendiği anda düşmanları tarafından şiddetle yok edildiği sıkça görülmüştür. Yine birçok devlet dışarıda herhangi bir tehdit olmamasına rağmen, içten içe çürümüştür.²¹⁴ Bu noktada Bodin bir devletin bekasını ve güvenliğini sağlamanın tek yolunun, onu savaşta tutmak, hatta gerekirse var olmayan düşmanlar yaratmak olduğunu savunmaktadır.²¹⁵

²⁰⁹ BODIN, a.g.e., s.4.

²¹⁰ AKAL, Devlet Kuramı, s.247.

²¹¹ AKAL, İktidarın Üç Yüzü, s.17.

²¹² BODIN, a.g.e., Book IV, Chap.I, s.111.

²¹³ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, s.47.

²¹⁴ BODIN, a.g.e., Book IV, Chap.I, s.111.

²¹⁵ BODIN, a.g.e., Book IV, Chap.I, s.120

Bodin'in çağının çok ötesinde olan bu düşüncelerini çalışmanın ilerleyen bölümlerinde güvenlikleştirme kavramı altında detaylı olarak ele alınacaktır.

Bodin devletin güvenliğinin bir beka meselesi olduğunun farkındadır. Nitekim devletin sürekliliğini sağlamak için onu egemenlik ile donatarak sağlam temellere oturtmaktadır.²¹⁶ Hatta yeri geldiğinde devletin korunmasına yönelik olmayan yasalara sıkı sıkıya sarılmak istemediğini açıkça ifade etmektedir. Öyle ki “*toplumun refahı en üstün yasadır*” şeklinde çevirebileceğimiz Latince bir deyiş olan “*salus populi suprema lex esto*”yu, “*toplumun güvenliği en yüce yasadır*” manası ile kullanmaktadır.²¹⁷

Üstelik Bodin'e göre egemenin kendi koyduğu yasalarla dahi sınırlı olmamakla birlikte, Tanrısal ve doğal yasalar açısından sınırlıdır. Dolayısıyla onun için egemen kendi koyduğu yasalar bakımından mutlak, ancak Tanrısal ve doğal yasalar açısından ise sınırlıdır.²¹⁸ Ancak toplumun güvenliği en üstün yasadır. Bu da dolaylı yoldan güvenliği, Tanrısal ve doğal yasaların üstüne olmasa da, en azından onlarla eşit seviyeye koyduğunu göstermektedir.

Keza Bodin'in mülkiyete ilişkin görüşleri de bu düşüncemizi doğrulamaktadır. Nitekim ona göre egemen mülkiyete saygı duymalıdır. Zira bu Tanrısal ve doğal yasaların gereğidir. Ancak toplumun yararı da bireyin yararından üstündür. Bu bakımdan güvenlik söz konusu olduğunu müsadere meşrudur. Dolayısıyla güvenlik en üstün yasadır ve güvenlik sebebiyle alınacak tedbirler Tanrısal doğal yasaları ihlal etmez, çünkü alınacak tedbirler aslında onlarla uyumludur.²¹⁹

Bodin'in güvenliğe dair genel yaklaşımına bu şekilde yer verdikten sonra, güvenliği somut olay bazında değerlendiriliş şeklini incelemekte yarar vardır. Nitekim Bodin tarihten örnekler vererek şehirlerin daha iyi savunulabilmesi adına surlarla ve kalelerle çevrildiğini, güvenliğin böylece sağlanmaya çalışıldığına dair örnekler vermektedir.²²⁰ Diğer yandan devletin coğrafyasının kendi başına en iyi savunma aracı olmasa bile,

²¹⁶ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, s.50.

²¹⁷ BODIN, a.g.e., Book IV, Chap.III, s.127.

²¹⁸ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, s.29.

²¹⁹ BODIN, a.g.e., Book I, Chap.VII s.36.

²²⁰ BODIN, a.g.e., Book IV, Chap.III, s.127.

saldırıları karşısında güçlendirilebilecek bir istihkama sahip olunması gerektiğini ifade etmektedir.²²¹

Ancak düşünür eserinin ilerleyen bölümlerde bu düşüncenin yol açtığı kötü tesirlerden söz etmektedir. Ortaçağ feodal düzenin siyasi yapısı göz önüne alındığında mutlak monarşinin, dolayısıyla güçlü bir merkezi yönetimin savunucu olan düşünürün istihkama yönelik bu yaklaşımı oldukça anlaşılırdır. Nitekim bu tip kale ve surların feodal düzenin sürmesindeki katkısı oldukça fazladır.

Keza ona göre kaleler ve savunma çalışmaları, kötü yöneticileri vatandaşlarına baskı yapmaya teşvik etmektedir. Bodin ayrıca bu güçlü duvarların, vatandaşların lordlara karşı isyan etmesini kolaylaştırdığını belirtmektedir. Hatta öyle ki İngiltere Kralı'nın uyruklarının evlerini hendeklerle çevirmelerine izin vermediğinden bahsetmektedir. Üstelik surlarla çevrili şehirlerin uzun kuşatmalar sonucunda teslim olmak zorunda kaldığı da sıklıkla görülmektedir. Bu bakımdan düşünüre göre bu tip istihkamların kötü prenslere tiranlık yapma, düşmanlara ülkeyi işgal etme, vatandaşları düşman karşısında korkak gösterme ve hükümdara isyan imkanı sunduğu açıktır. Dolayısıyla bir devlet için surlar ve kaleler yararlı ya da gerekli değil, aksine zararlı ve yıkıcıdır.²²²

Bu noktada mutlak monarşinin düşüncesinin en önemli temsilcilerinden Machiavelli ve Bodin'in güvenliğe dair yaklaşımlarını karşılaştırdığımızda; Machiavelli'nin güvenlik için ahlak ve yasa dahil olmak üzere herhangi bir sınır tanımadığı, bu bağlamda Bodin'in egemenliği mutlak, sınırsız ve devredilemez bir erk olarak ele aldığı görülmektedir. Diğer yandan Machiavelli siyaseti devlet iktidarı düzeyinde ele alırken, Bodin siyasete ahlaksal ve hukuksal açıdan yaklaşmaktadır.²²³

Bununla birlikte Bodin için güvenlik nedeniyle de olsa bu erkin sınırları vardır. Dolayısıyla ulusal devlet idealinin peşinde olan Machiavelli ile egemeni kendi koyduğu yasalar bakımından mutlak, ancak Tanrısal ve doğal yasalar açısından ise sınırlı olarak ele

²²¹ BODIN, a.g.e., s.4.

²²² BODIN, a.g.e., Book V, Chap.V, s.171.

²²³ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, s.54.

alan Bodin'i güvenlik bağlamında kıyasladığımızda, Machiavelli'nin güvenlik devleti düşüncesine daha yakın olduğu söylenebilir.

C. Thomas Hobbes: Kaos ve korku odaklı güvenlik devleti anlayışı

1. Doğa hali-sivil toplum karşıtlığı üzerinden insandan topluma varan bir devlet kuramı

Hobbes'un bir elinde dünyevi iktidarın simgesi olan kılıcı, diğer elinde ruhani iktidarın simgesi sayılan asayı tutan Leviathan mutlak devleti temsil etmektedir. Bu manada Leviathan her bir uyruğun tek tek haklarından vazgeçerek oluşturduğu toplumun yapay bir bedende vücut bulmuş halidir. Ancak çalışma kapsamında Hobbes'u değerli kılan doğa hali-sivil hal karşıtlığı üzerinden ortaya koyduğu devlet kuramıdır. Nitekim Hobbes doğa ortamındaki insan tabiatından yola çıkarak devlete varmaktadır. Bu bakımdan güvenlik devletini anlamak için Hobbes'un devlet kuramını iyi anlamak gerekmektedir. Zira insanların güvenlik ihtiyacı nedeniyle oluşturdukları yeryüzünün ölümlü Tanrı'sı Leviathan, yüzyıllar sonra hortlayacak ve karşımıza güvenlik devleti olarak çıkacaktır.

Öyle ki Hobbes'un devlet kuramını incelediğimizde insan doğasından ve doğa halinden yola çıkarak modern devlete vardığı görülmektedir. Hobbes bu noktada devlet ortaya çıkmadan önce insanların doğa halinde yaşadıklarını ve bu ortamda birbirleri ile sürekli bir mücadelenin içinde olduklarını belirtmektedir.²²⁴ Dolayısıyla Hobbes'a göre ne toplum tabiatın eseridir, ne de insanlar tabiatları gereği toplum içinde yaşamaya meyillidir.²²⁵

Böylece bir şeyi iyi tanımlayabilmek için, o şeyi oluşturan parçalardan hareket edilmesi gerektiğini düşünen Hobbes'un "*devlet kuramı*" insan doğasına dayanmaktadır. Bu bağlamda siyasal iktidarın ortaya nasıl çıktığı sorusunun cevabını yine bir başka soru içinde aramak gerekecektir. Ancak siyasal iktidarın nasıl oluştuğu sorusuna Hobbes'un

²²⁴ Thomas HOBBS, Leviathan, çev. Selim Lim, Kazım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi, YKY Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2007, s. 11.

²²⁵ OKANDAN, a.g.e., s.75.

verdiği cevap basittir. Zira onun için siyasal toplum ile siyasal iktidarın kaynağı birdir. Bu bakımdan aynı temel parçadan, insandan hareket etmektedir.²²⁶

İşte tam bu noktada Hobbes, Galileo'nun da tesiri ile mekanik evren yaklaşımının bir yansıması olarak, devleti sürekli devinim halinde olan insan bedenine has terimlerinden yola çıkarak tasvir etmektedir. Hobbes için Leviathan, yani devlet toplumun bedenselleşmiş halidir. Nitekim devleti yapay insana, dolayısıyla da devletin doğasını yapay insanın doğasına benzeten Hobbes, devletin doğal bir kurum olmadığını, onun içeriğinin ve yapıcısının bizzat insan olduğunu belirtmektedir.²²⁷

Zira Hobbes'a göre Tanrı insanı nasıl yarattıysa, insan da devleti öyle yaratmıştır. Keza mekanik evren yaklaşımının bir sonucu olarak, nasıl ki hayat organların hareketinden başka bir şey değilse; devlet de bu hayatın yapay bir taklidinden başka bir şey değildir. Devleti insana benzeten bu yaklaşıma göre, devletin her bir organı insan organlarına benzetilmektedir. Üstelik devletin temel organları da vücudun organları gibidir ve hepsi kendi fonksiyonunu gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte devlet doğal bir varlık değil aksine insanları bir araya getiren sözleşmelerle yaratılmış siyasi bir varlıktır.²²⁸

Bunun yanı sıra Hobbes, Euclid'in geometrik yöntemini devlet kuramına uygulayarak tartışmasız sonuçlara ulaşabileceği kanaatindedir.²²⁹ Bu bakımdan 17. yüzyıla hakim bilimsel anlayışın ve maddeci felsefenin de etkisiyle²³⁰, insanların Tanrı tarafından dünyanın yaratılışında kullanılan sanatı kullanarak devleti oluşturduklarını düşünmektedir. Kısacası Hobbes'a göre insanlar doğayı taklit ederek, devleti yapay bir canlı oluşturacak şekilde kurgulamışlardır. Bu noktada Hobbes, Padova Okulunun²³¹

²²⁶ Nihat BULUT; *“Ölümüne Rekabetten Barış İçinde Yarışa: Hobbes’un Eşitlik Anlayışı”*, Prof. Dr. Ömer Teoman'a 55. Yaş günü Armağanı, İstanbul, 2002, s.1379-1380.

²²⁷ KILIÇBAY, Önsöz, s. 12.

²²⁸ HOBBS, a.g.e., s.17.

²²⁹ Yaşar SALİHPAŞAOĞLU; *“Mutlak Monarşiye Laik Savunma: Tevratın Canavarı Leviathan”*, AÜHFD, 62 (3), 2013, s.826.

²³⁰ BULUT, *“Ölümüne Rekabetten Barış İçinde Yarışa: Hobbes’un Eşitlik Anlayışı”*, s.1380.

²³¹ 15.yy.da Padova, tıpkı 13.yy.da Oxford ve 14.yy.da Paris’de gerçekleştiği gibi, tüm Avrupa’dan gelen fikirlerin ve bilgi birikiminin toplandığı merkez haline gelmiştir. Zira Galileo’da 1592-1610 yılları arasında bura okulda görev almıştır. Detaylı bilgi için bkn. John Herman RANDALL; *“The Development of Scientific Method in the School of Padua”*, Journal of the History of Ideas, Vol. 1, No. 2 (Apr., 1940), ss.182.183.

ayırıştırma ve birleştirme yöntemini kullanarak²³² toplumu anlamak için önce insanı anlamaya çalışmaktadır.

Bu bağlamda Hobbes, Leviathan'ın ikinci kısımda “*devlet üzerine*” başlığı altında devleti ele almadan önce insanı ele almakta, devlet için bizatihi insandan yola çıkmaktadır. Görünen o ki, Hobbes için toplumlar fiilen insanlardan, devletler ise yapay bir sözleşme ile toplumlardan oluşmaktadır. Bu bakımdan Hobbes'un devletini anlamak için toplumu, toplumu tanımak için insanı, insanı tanımak için evvela kişinin kendini anlaması yani tanınması gerekmektedir.

Böylece insanların doğada tamamen özgür bir halde yaşar iken, neden bir anda aralarında anlaşarak devlet gibi yapay ve otoriter bir kurumu meydana getirdikleri açığa çıkacaktır. Zira bu noktada Hobbes'un Leviathan'ı güvenlik nedeniyle doğan bir canavar olarak ortaya çıkacaktır. Ancak Hobbes sadece modern devlet düşüncesinin değil,²³³ aynı zamanda modern güvenlik kavramının da kurucularındandır.

Dolayısıyla güvenlik devletinin erken temellerini teşkil eden Leviathan'ı tanımadan evvel modern güvenliğin oluşum sürecini kavramak gereklidir. Bu bakımdan Hobbes'un güvenlik devletinin erken temellerini teşkil eden düşüncelerine geçmeden evvel modern güvenlik kavramının oluşum süreci incelenecektir.

2. Modern güvenlik kavramının ortaya çıkışı

16.yy. Alman ve Fransız Reformasyonu ile Roma Kilisesinin entelektüel alandaki hâkimiyetini sarsıldığı bir dönem olmuştur. Böylece Orta Çağ'daki öteki dünyanın parçası olma hissine dayanan güvenlik algısı zamanla ortadan kalkmıştır. Zira 16.yy.dan itibaren insan merkezli bir dünya görüşüne geçilmeye başlanmıştır. Böylelikle düşüncenin merkezinde yaratıcı bir gücün varlığı yerine bizzat insanın kendisi yer almıştır. Orta Çağ'daki güvenlik algısının bu şekilde yıkılmasıyla birlikte, güvenliğin yüzyıllar boyunca kullanılmayan Romalı eski anlamı tekrar ortaya çıkmış ve Thomas Hobbes'un (*MS 1588-1679*) da katkısıyla “*devlet tarafından sağlanan sükûnet ve barış durumu*” anlamındaki

²³² SALİHPAŞAOĞLU, a.g.e., s.824.

²³³ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, a.g.e., s.162.

“*securitas*” kelimesi tekrar gün yüzüne çıkmıştır.²³⁴

Diğer yandan güvenlik kavramını modern devletin temel kavramı haline getiren düşünür de Hobbes’dur. Hobbes’un Leviathan’ı incelenirken bu eserin, din merkezli iç savaşların sürdüğü 17. yüzyıl İngiltere’inde yazıldığı göz önüne alınmalıdır. Bu noktada bir Antik çağ düşünürü Lukretius’un, Hobbes’u hayatı boyu gölgesi gibi takip edecek olan ölüm korkusunu kazanmasındaki rolünü unutmamak gerekmektedir. Zira Hobbes’un “*securitas*” kavramını oluştururken “*meus*”tan yani korkudan faydalanmıştır. Ancak Hobbes için bu korku Lukretius’un aksine soyut bir ölüm korkusu değil, somut bir korkudur.²³⁵

Bununla birlikte Hobbes insana, topluma ve siyasete dair görüşlerinde büyük ölçüde Tukidides’ten etkilenmiştir. Öyle ki Hobbes’un Tukidides’in güvenlik kavramının karşılığı olarak kullandığı “*asphaleia*” kelimesini devletin uluslararası ilişkileri bağlamında kullandığı görülmektedir. Oysa Tukidides bu kelimeyi Yunan şehir devletlerinin dış ilişkileri bağlamında kullanmaktadır.²³⁶ Ancak Leviathan’ın İngilizce metninde ve Hobbes’in Tukidides çevirisinde bu kavram aslında tam olarak oturmamıştır. Nitekim Hobbes’un “*emniyet*” ve “*güvenlik*” kelimelerini birbirini yerine geçecek şekilde kullandığı görülmektedir.²³⁷

Bu bakımdan Hobbes’un güvenlik kavramını sofizm ile ilişkilendirerek Yunan aydınlanmasının yeniden doğuşuna hizmet ettiği söylenebilir. Lakin “*securitas*”ın Cicero tarafından kullanılan “*aklın sükûneti, endişenin ve korkunun yokluğu*” şeklindeki karşılığı Hobbes tarafından reddedilmiştir.²³⁸ Öyle ki ilk kez Cicero tarafından kullanılan ve “*aklın sükûneti, endişenin ve korkunun yokluğu*” anlamına gelen “*securitas*”, Hobbes tarafından “*devlet tarafından sağlanan sükûnet ve barış durumu*” anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla Hobbes bu kavramı soyut olarak değil, somut bir kavram olarak ele almaktadır. Bu bakımdan Hobbes güvenlik kavramını oluştururken Antik Yunan ve

²³⁴ ARENDS, a.g.m., s.20.

²³⁵ ARENDS, a.g.m., s.20-23.

²³⁶ ARENDS, a.g.m., s.11-12.

²³⁷ ARENDS, a.g.m., s.22.

²³⁸ ARENDS, a.g.m., s.11-15.

Romalı düşünürlerden, hem olumlu hem de olumsuz manada etkilenmiş olduğu söylenebilir.²³⁹

Görünen o ki “*securitas*” Hobbes ile birlikte yeniden doğmakla kalmamış, bizzat devletle birlikte somutlaşan bir kavram haline gelmiştir. Nitekim Ortaçağ ile birlikte “*securitas*” kelimesi yerini, “*certitudo*” kelimesine, yani dünyevi güvenlik yerini ilahi güvenceye bırakmıştır. Ancak “*securitas*” Hobbes ile tekrar gün yüzüne çıkmış ve bu kez iç savaşların önlenmesi hedefine hizmet eden otoriter devletin doğuşu ile ilişkilendirilmeye başlamıştır.²⁴⁰

Diğer yandan Hobbes’un modern devlet düşüncesine getirdiği en büyük katkı, güvenlik ihtiyacını devlet teorisinin kökenine yerleştirmesidir. Keza Hobbes’a göre yeryüzündeki mutluluk, bir tür kafanın dinginliğinden ibaret değildir. Hatta ona göre ahlak felsefecilerinin iddialarının aksine, “*finis ultimus*” (nihai amaç) veya “*summum bonum*” (en büyük iyilik), yani devletin varoluş sebebi olarak görülen mutlak iyilik kavramı diye bir şey yoktur.²⁴¹ Oysa Antik Yunan düşüncesinde sitenin otoritesi erdemi, Ortaçağ’da kilisenin otoritesi ise maneviyatı tamamlamasıyla meşrulaşmaktadır.

Bu bakımdan Hobbes’un insanların barış ve birlik içinde yaşama arzularını, Antik Yunan düşünürlerin aksine mutluluk edinimine değil, güvenceli bir yaşama dayandırdığı söylenebilir. Keza Hobbes’a göre mutlu insan elde eden değil, elde edebilmesi güvence altına alınan insandır. Çünkü insanları barışa yönelten temel iki güdü ölüm korkusu ve rahat bir yaşam arzusudur ki, Hobbes bunların aynı zamanda doğa yasaları olduklarını savunmaktadır.²⁴²

Zira Hobbes’a göre insani arzular asla tükenmemektedir. Mutluluk diye tanımlanan kavram ise arzunun devamlı olarak, bir nesneden ötekine ilerleyişinden başka bir şey değildir. Bunun nedeni ise insan arzusunun nihai amacının aslında haz almak değil;

²³⁹ ARENDS, a.g.m., s.20.

²⁴⁰ ARENDS, a.g.m., s.4.

²⁴¹ HOBBS, a.g.e., s.81.

²⁴² HOBBS, a.g.e., s.103.

gelecekte alacağı hazların tamamını güvence altında almaktadır. Dolayısıyla da insanların amacı doyumlu bir hayatı elde etmek değil, yaşamlarını güvence altına alında tutmaktır.²⁴³

3. Bir savaş durumu olarak doğa hali tasavvuru: Kaos ve korkunun temellendirilmesi

a. İnsandan doğasından doğa haline korku ve kaos

Hobbes toplum sözleşmesi fikri ile mutlak monarşilere meşruiyet kazandırarak, yaşadığı döneme hakim olan korku ve kaos dönemini sona erdirmeyi arzulamaktadır. Bu bakımdan insanları devlet oluşturmaya iten motifleri temellendirme çabasına girişmektedir. Bununla birlikte Hobbes'dan çok daha evvel devletin kaynağını toplum sözleşmesine dayandıran düşünürler bulunmaktadır. Zira Sofistlerin bir kısmına göre devlet insanların aralarında yaptıkları bir anlaşma sonucu ortaya çıkmıştır.²⁴⁴ Ancak Hobbes'un bu noktada ortaya koyduğu öğreti ilgi çekicidir.

Keza Hobbes'un devlet kuramının hareket noktası tekil insandır, ama ulaştığı nokta toplumdur. Bu noktada Hobbes insanı yalnız, zavallı, pis, hayvansı ve kısa ömürlü bir varlık olarak ele almaktadır. Ancak konuşma yetisi ve aklı ile onu hayvanlardan ayırmaktadır. Nitekim aklı insana varlığını sürdürmeyi buyurmakta, bu sebeple de güvenliği için doğa halinde sahip olduğu iktidarı yapay bir güce devretmektedir. Böylelikle tabi yaşamda varlığını sürdüremeyen insan, toplum haline geçecektir. Fakat yine de kendi kendine yeten bir birey haline gelemeyecektir.²⁴⁵

Böylece Hobbes insan doğasından yola çıkarak, doğa halinin bir savaş hali olduğu sonucuna varmaktadır. Zira ona göre mutlak bir otorite altında bulunmayan insanların bulunduğu ortam bir tür savaş halidir. Bu kapsamda Hobbes için doğa halini ve bu halden çıkmanın gerekliliğini incelemeden evvel, Hobbes'un insan doğasına ilişkin yaklaşımına değinmek gerekmektedir. Nitekim Hobbes'a göre her insan öteki için kötücül bir varlıktır. Hobbes bu durumu "*insan insanın kurdudur*" şeklinde özetlemektedir.²⁴⁶

²⁴³ HOBBS, a.g.e., s.81.

²⁴⁴ Ayferi GÖZE, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta, 17. Bası, İstanbul, 2017, s.12.

²⁴⁵ AKAL, Devlet Kuramı, s.160.

²⁴⁶ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, a.g.e., s.169.

Öte yandan Hobbes için doğa hali benim senin ayrımının bulunmadığı, mülkiyetin ve egemenliğin henüz ortaya çıkmadığı bir dönemdir. Siyasi iktidarın bulunmadığı bu ortamda, haklar ve yükümlülükler henüz düzenlenmemiştir. Keza yazılı bir yasa henüz yoktur. Peki böylesine kötücül olarak tasvir edilen bu ortamda, her ne kadar üstün bir iktidar tarafından düzenlenmiş bir yasa henüz bulunmasa da, hiçbir hak söz konusu değil midir?

Hobbes bu noktada doğal hak ile doğa yasasının, yükümlülükler ve özgürlükler kadar birbirinden farklı kavramlar olduklarını belirtmektedir. Zira ona göre doğa halinde yaşayan herkes her şey üzerinde eşit ölçüde hak sahibidir. Hobbes doğa halinde yaşayan her insanın kendi doğasını korumak üzere sahip olduğu doğal hakkı “*jus naturale*” olarak tanımlamaktadır. Bu kapsamda Hobbes için doğa halinde yaşayan insanlar hayatlarını korumak için her şeyi yapabileceği özgürlüğüne, yani dış engellerin olmaksızın dilediğini yapma gücüne sahiptirler. Ancak doğa yasası ise “*non vis, alteri ne feceris*”, yani “*başkalarının sana ne yapmalarını istiyorsan, sen de onlara onu yap*” demektir.²⁴⁷ Hobbes bu barış buyruğunu “*Barış şartlarına girildiğinde, hiç kimse başka herkese verilmesine razı olmadığı bir hakkı kendisine vermemelidir*”²⁴⁸ şeklinde özetlemektedir. Dolayısıyla doğa halinde yaşayan herkesin her şeyi yapma hakkı vardır. Nitekim doğa durumunda herkes tek başınadır ve eşittir. Herkes kendi aklıyla hareket etmekte ve kendi hayatını düşmanlarına karşı korumaya çalışmaktadır. Güçlünün haklı olduğu bu sınırsız özgürlük durumu bizzat savaşın kendisidir.²⁴⁹ Diğer yandan insanların hayatta kalmaları da doğal haklarının gereğidir. Ancak herkesin her şey üzerindeki eşit ölçüde var olan hakkı devam ettiği sürece, ne kadar güçlü veya akıllı olunursa olsun, hiç kimse hayatta kalma güvencesine sahip değildir.²⁵⁰ Bu noktada da temel doğa yasası insana, “*kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma*” demektir.

²⁴⁷ HOBBS, a.g.e., s.103-104.

²⁴⁸ HOBBS, a.g.e., s.121.

²⁴⁹ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, a.g.e., s.200.

²⁵⁰ HOBBS, a.g.e., s.104.

Öyleyse aklını kullanma yeteneğine erişmiş her insan, kendisine yapılmasını istemeyeceği bir şeyi başka birine yapmaması gerektiğini bilmelidir.²⁵¹ Bu bakımdan insana her şeyi yapmasına imkan tanıyan doğal hak ve kendisine yapılmasını istemediği şeyi başkasına yapamayacağını söyleyen doğal yasa birbiri ile çelişmektedir. İşte bu noktada da ortaya bu çelişkiyi sonlandıracak insan yapımı bir canavar olan Leviathan çıkacaktır. Ancak Leviathan'ı tanımak için evvel insan doğası ve doğa halini iyi kavramak gerekmektedir.

b. Kötücül bir varlık olarak insan

Hobbes'a göre insan özünde arkadaşlıktan zevk almayan, hatta kendisini korkutmaya yeter bir güç bulunmadığında diğerlerine saldırmaya eğilimli bir varlıktır. Öyle ki daima başkalarına zarar vererek ya korkutma yoluyla onlardan daha büyük bir değer koparmaya çalışmaktadır.²⁵² Keza insan doğası gereği kendisi için zayıf, başkaları için kötüdür.²⁵³ Hatta ona göre insanın doğası öyle kötüdür ki,²⁵⁴ suçlamak, bağışlamaktan daha az hitabet gerektirdiği için bir insanı mahkûm etmek, bağışlamaya kıyasla adalete daha çok benzer.²⁵⁵

Tekil insandan yola çıkarak topluma varacak olan Hobbes, insanı bu şekilde kötücül bir varlık olarak ele alır. Bu noktada insan doğasında üç temel kavga nedeni bulur. Bu kavga nedenlerinin ilki rekabet, ikincisi güvensizlik, üçüncüsü ise şan ve şereftir.²⁵⁶ Dolayısıyla ona göre insanlar kazanç, güvenlik ve şöhret için sürekli olarak mücadele halindedirler. Diğer yandan kendilerini korumak için diğerine karşı şiddet kullanırlar.²⁵⁷

²⁵¹ HOBBS, a.g.e., s.219.

²⁵² HOBBS, a.g.e., s.100

²⁵³ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, a.g.e., s.183.

²⁵⁴ Bu konuda Hobbes'a göre insanın doğası gereği kötü bir varlık olmadığına, hatta bu noktada iyi ve kötünün göreceli kavramlar olduğunu dair görüşler için bkz. Abdurrahman SAYGILI, Kutsal Canavar Devlet, İmaj Yayınevi, 3. Baskı, Ankara, 2015, s.85; Thomas HOBBS, De Cive, Oxford University Press, 1987, s.74.

²⁵⁵ HOBBS, a.g.e., s.148.

²⁵⁶ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, a.g.e., s.199.

²⁵⁷ HOBBS, a.g.e., s.101.

Bunun yanı sıra insanlar taraf tutmaya, kibre ve öç almaya da eğilimlidir.²⁵⁸ Bencildir ve daima kendini düşünür.²⁵⁹ Kendini başkaları ile kıyaslamaktan zevk alır ve hep kendi çıkarımı üstün tutar. Üstelik kendilerini diğerlerini yönetmek için daha yetenekli görürler. Bu durum diğer insanları kendi yönetimi altına almak için yapılan müdahalelere, bu müdahaleler ise sürekli olarak kargaşaya neden olmaktadır.²⁶⁰ Hobbes, insanı asla elindeki ile yetinmeyen ve sürekli olarak daha fazlasını ulaşmak isteyen bir varlık olarak görmektedir. Ona göre insan her zaman daha büyük bir hazzın peşinde koşmaktadır.²⁶¹

Bu sebeple de sahip olduğu kudret ve imkânın daha fazlasını elde etmeksizin, güvenlik istemini karşılayamaz. İşte Hobbes'a göre bu sebeple en büyük kudrete sahip olan krallar bile kudretlerini yurt içinde yasalar, yurt dışında ise savaşlarla güvence altına almaya çalışmaktadırlar.²⁶² Bu noktada Hobbes, doğa halinin bir savaş hali olmasının gerekçesi olarak insanların içindeki durmak bilmeyen kudret arzusuna başvurmaktadır. Bununla birlikte Hobbes insanların rahat iken daha çok sorun yarattıklarını düşünmektedir.²⁶³

Bu nedenle insanların zorlayıcı bir güç olmadan toplum halinde yaşamaları mümkün olmadığı gibi, birbirleri ile verdikleri mücadelenin sona ermesi de mümkün değildir. Dolayısıyla zorlayıcı bir güç tarafından müdahale edilmediği müddetçe savaş hali sona ermeyecektir.²⁶⁴ Bununla birlikte Hobbes'a göre insanlar eşittir. Ancak ona göre bu eşitlik çatışmaya neden olmaktadır. Öyle ki insanlar bedensel ya da zihinsel olarak birbirinden daha üstün olabilmektedir. Lakin bedensel olarak zayıf kişilerin, kendisi gibi zayıf kişilerle birleşerek en güçlü kişileri öldürmeye yetecek kadar güçlü olmaları mümkündür.²⁶⁵ Bu bakımdan Hobbes'a göre insanlar arasındaki ufak farklılıklar bu eşitliği bozamaz.

²⁵⁸ HOBBS, a.g.e., s.133.

²⁵⁹ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, a.g.e., s.183.

²⁶⁰ HOBBS, a.g.e., s.135.

²⁶¹ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, a.g.e., s.277.

²⁶² HOBBS, a.g.e., s.81.

²⁶³ HOBBS, a.g.e., 135.

²⁶⁴ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, a.g.e., s.211.

²⁶⁵ HOBBS, a.g.e., s.99.

Öyleyse Leviathan öncesi doğa halinde yaşayan insanlar eşittir ama güvenlikten yoksundur. İşte bu tek başına ve toplumdan yoksun insanlar âleminde, insan insanın kurdudur.²⁶⁶ Dolayısıyla doğa halindeki bu eşitlik bir bakıma ölüm karşısındaki eşitliktir. Böylece tabii halden sivil hale geçişin kurumsal temeli ölüm korkusu üzerine inşa edilir.²⁶⁷ Bu bağlamda Hobbes'un amacı insanların doğuştan eşit yaratıldığını değil, doğa halinin bir savaş hali olduğunu vurgulamaktır. Öyle ki bu ortamda insanların birbiri ile gireceği mücadelede bir kazanan çıkmayacaktır. Nitekim hiç kimsenin diğeri üzerinde iktidar kuramayacağı bu ortamda, herkes birbiri ile savaş halindedir.²⁶⁸

Diğeryandan Hobbes insanın doğası gereği, güvenliği söz konusu olduğunda her şeyi yapabileceğini, hatta hile ve cebire dahi başvurabileceğini ifade etmektedir. Bununla birlikte doğası gereği bencil olan insan bir kez güvenliğini sağladı mı, gücünü güvenliğinin gerekli kıldığı ölçüden fazlasına artırmaya çabalar. Nitekim ona göre böyle olmasaydı dünya fetihler yoluyla güçlerini, güvenliklerinin gerekli kıldığından daha fazla arttırmak isteyen devletlerle dolu olmazdı. Aksine dünya bu devletler yerine mütevazı sınırlar içinde kalmakla yetinen devletlerden oluşurdu.²⁶⁹

Bununla birlikte Hobbes'a göre doğası gereği kötücül bir varlık olan insanın verdiği sözleri tutması da beklenemez. Üstelik doğa halinde verilen sözlerin tutulacağını bir güvencesi de yoktur. Zira sözünü tutmayan tarafın sözünü yerine getirmesi ancak zor yolu ile sağlanabilir.²⁷⁰ Bu bakımdan insanların barışa varmasının en önemli koşulu, en güçlü tutku olan ölüm korkusunun doğru yönlendirilmesidir.²⁷¹

Ancak Hobbes insanı bu şekilde kötücül bir varlık olarak tasvir etmekle birlikte, hiç kimsenin insan doğasını suçlamaması gerektiğini ifade etmektedir. Nitekim ortada yapılmaması istenen bir eylem olması için, bu eylemin yapılmaması gerektiği konusunda öncel bir anlaşma lüzumludur. Lakin doğa durumundan devlet aşamasına geçinceye kadar

²⁶⁶ KILIÇBAY, Önsöz, s. 11.

²⁶⁷ AKAL, İktidarın Üç Yüzü, s.94-95.

²⁶⁸ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, a.g.e., s.198.

²⁶⁹ HOBBS, a.g.e., s.100.

²⁷⁰ HOBBS, a.g.e., s.115-116.

²⁷¹ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, a.g.e., s.188.

böyle bir anlaşma yoktur.²⁷² Bu sebeple hayvanların aksine insanlar zorlayıcı bir güç olmaksızın toplum halinde yaşayamazlar.²⁷³ Bu zorlayıcı güç ise insan doğasından kaynaklı doğa halini sona erdirmek için bir sözleşme ile oluşturulacak olan Leviathan'dır.

c. Bir savaş durumu olarak doğa hali

Hobbes'a göre özgürlük ve haklar bakımından eşit olan, ancak gücün peşinden koşmakla ile barışı arzulamak arasında bocalayan insanlar, doğa halinde sürekli bir ölüm tehdidi ve korkusu altında yaşarlar.²⁷⁴ Hobbes'un tasvir ettiği doğa hali bir savaş durumudur.²⁷⁵ Bu bakımdan Hobbes'un resmini çizdiği doğa halini George Orwell'in 1984 adlı eserindeki sloganı ile tasvir edersek, doğa halinde "*Savaş barıştır. Özgürlük köleliktir. Cehalet Güçtür.*"²⁷⁶

Böyle bir ortamda ne can güvenliğinden, ne emeğin karşılığında, ne de mülkiyetten söz edilebilir. Fiziken zayıf olanın barınma şansı olmadığı bu ortamda, zayıflar bir araya gelerek önce güçlülere direnmeye, sonrasında ise güçlülerin elindekini almaya çalışırlar. Bu da yeni bir savaş doğurur. Zira insanları barış içinde tutacak bir gücün yokluğunda, herkesin herkese saldırması mümkündür. Öyleyse doğa hali, herkesin başkalarından korkutma yahut şiddet yoluyla daha büyük bir değer koparmaya çalıştığı bir ortamdır.²⁷⁷ Öyle ki her erk artışı güvenlik derecesini artırır, lakin bu erki korumak için daha fazla erke sahip olmak gerekir. Böylece güvenlik isteği erk isteğine dönüşür, erk isteği ise daha fazla güvensizlik doğurur. Nitekim hiç kimsenin diğeri üstünde kesin bir iktidarının olmadığı bu ortamda erk isteği sürekli bir savaşa yol açar. Üstelik doğa halinde bu kısır döngüye son verecek bir otorite bulunmamaktadır.²⁷⁸ Dolayısıyla Hobbes'un doğa durumu ile

²⁷² HOBBS, a.g.e., 106.

²⁷³ HOBBS, a.g.e., s.135.

²⁷⁴ LOUGHLIN, a.g.e., s.74.

²⁷⁵ HOBBS, a.g.e., s.125.

²⁷⁶ George ORWELL, Bin Dokuz Yüz Seksen Dört, çev. Celal Üster, Can, 31. Baskı, İstanbul, Ankara, 2011, s.28.

²⁷⁷ HOBBS, a.g.e., s.100.

²⁷⁸ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, a.g.e., s.198.

mutlak bir otorite yokluğunu kast ettiği açıktır. Zira doğa hali ile mutlak kaosun hüküm sürdüğü iç savaş benzeri bir ortamı tasvir etmektedir.²⁷⁹

Ancak insanlar üzerlerinde toplumun tamamını korkutmaya yeterli bir güç bulunmadığında bir araya gelemezler. Bu bakımdan onları korku altında tutacak ortak bir gücün yokluğunda, savaş denilen o doğal durum içinde kalmaya devam edeceklerdir. Bununla birlikte Hobbes'un savaş olarak nitelediği bu durum, kelimenin bilenen manasında sadece muharebeden ibaret değildir. Hatta savaşın doğası çarpışma eylemine indirgenemez.²⁸⁰

Üstelik doğa hali üstün bir otoritenin yokluğu bakımından kuralsızlıkla eş anlamlıdır. Lakin ona göre ortada bir kural yoksa herhangi bir kural ihlali de söz konusu olamaz. Bu bakımdan herkesin herkese karşı savaşı adalete aykırı değildir. Keza ortada doğru veya yanlış, adalet veya adaletsiz gibi kavramlar henüz bulunmamaktadır.²⁸¹ Nitekim üstün bir otoritenin olmadığı bir yerde yasa, yasanın olmadığı yerde adaletsizlik yoktur. Dolayısıyla hiçbir kuralın olmadığı bu savaşta cebir ve hile en büyük iki erdem haline gelecektir.²⁸² Öyle ki Hobbes'a göre savaşta güç ve hile en büyük iki erdemdir.²⁸³

Zira toplumsal bir uzlaşma olmadıkça ahlaki erdemlerin iyi, erdemsizliklerin ise kötü olduğundan bahsedilemez. Ancak siyasi iktidarın insan eliyle teşkilinden sonra ortak iyi üzerinde anlaşılabilir ve bundan sonra bu tip kavramlardan söz edilebilir.²⁸⁴ Böyle bir ortamda zafere giden her yol meşru görülecektir. İşte tam da bu sebeple doğa ortamında var olan herkesin herkese karşı savaşı kuralsız ve sonsuzdur. Bu bağlamda doğa hali ölümle eş anlamlıdır.²⁸⁵ Bu sebeple Hobbes, insanların doğa halinde bulunduğu sürece, iyinin veya kötünün ölçüsünün kişisel zevklerden ibaret kalacağını ifade etmektedir.²⁸⁶

²⁷⁹ HOBBS, a.g.e., s. 17.

²⁸⁰ HOBBS, a.g.e., s.101.

²⁸¹ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, a.g.e., s.195.

²⁸² HOBBS, a.g.e., s.102.

²⁸³ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, a.g.e., s.196.

²⁸⁴ HOBBS, a.g.e., s.133.

²⁸⁵ HOBBS, a.g.e., s.17.

²⁸⁶ HOBBS, a.g.e., s.125.

Bu noktada belirtmeliyiz ki Hobbes için doğa durumunun tarihsel bir anlamı yoktur. Üstelik doğa durumu ile devletin tarihsel kökenini açıklama niyetinde de değildir. Nitekim doğa durumu onun için mantıksal bir varsayımdan ibarettir. Öyleyse Hobbes devlet öncesi dönemin herkesin herkesle savaş halinde olduğu varsayımından yola çıkarak devletin zorunluluğunu ortaya koymaya çalışmaktadır.²⁸⁷ Zira Hobbes insanların birbirlerine olan korkusundan dolayı herkesin ortak olarak korkacağı bir canavar yaratıp, ona sığındıklarını varsayar. Dolayısıyla insanlar kendini diğer insanlardan korumak, yani güvenlikleri için devleti yaratmışlardır.²⁸⁸

Öyleyse devletin güvenlikleri için insanlar tarafından yaratıldığını söyleyen Hobbes için, devletin kökeninde korkunun yer aldığını belirtmek pek de yanlış olmayacaktır. Keza Hobbes devleti bir canavar olarak tasvir etmekle kalmaz, devletin kuruluş amacı olan güvenliğin korku ile sağlayacağını da belirtir. Görünen o ki Hobbes korkuyu insandan ayıramadığı gibi devletten de ayıramamaktadır.

4. Güvenlik ihtiyacı nedeniyle devletin doğuşu

a. Doğa halini terk etmenin gerekliliği

Hobbes'un devlet kuramında devlet demek, sivil toplum demektir.²⁸⁹ Öyle ki korkuyu kullanarak egemenliğini pekiştiren bu tüzel kişilik Hobbes için hem devlet (*civitas*) hem de sivil toplum (*societas civilis*) demektir.²⁹⁰ Onun bu yaklaşımı, insan doğasından ve doğa halinden yola çıkarak topluma ve devlete varan yöntemini daha anlaşılır kılmaktadır. Nitekim ona göre insan kötücül bir varlıktır. Bu noktada doğa ortamı bir savaş halidir. Bu savaşa son vererek ve güvenliği sağlayacak olansa Leviathan'tır. Dolayısıyla devletin nihai amacı barış ve güvenlidir.²⁹¹ Öyleyse Hobbes için devlet sadece toplumla değil, barışla da özdeşir.²⁹²

²⁸⁷ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, a.g.e., s.188.

²⁸⁸ HOBBS, a.g.e., s.224.

²⁸⁹ AKAL, İktidarın Üç Yüzü, s.46.

²⁹⁰ SAYGILI, Kutsal Canavar Devlet, s.86.

²⁹¹ HOBBS, a.g.e., s.130.

²⁹² AKAL, İktidarın Üç Yüzü, s.95.

Hobbes insanların doğası gereği kötücül olduğu belirtmektedir. Bu bakımdan doğa ortamıysa mutlak bir savaş halidir. Dolayısıyla bu dönemde hiç kimsenin canının güvenliği söz konusu olamaz. Diğer yandan zayıf insanlar bir araya gelerek güvenliklerini sağlayabilecek olsalar da, bu durum barışa değil, yeni bir çatışmaya yol açacaktır. Bu bakımdan daimi bir barış sadece doğa halinde yaşayan insanların bir araya gelerek oluşturacakları siyasi birliğin altında mümkün olabilecektir.

Zira devlet öncesi dönemde ne mülkiyetten, ne suçtan, ne adaletten söz edilebilir. Öyle ki Hobbes'a göre herkesin her şeye üstünde eşit olarak hak sahibi olması bakımından, devlet öncesi dönemde mülkiyet kavramı henüz oluşmamıştır. İnsanların kendinden başka bir güvencesinin bulunmadığı bu ortamda çalışmak yersizdir. Keza böyle bir ortamda çalışmanın karşılığı belirsiz, elde edilecek kazançların korunumu ise muallaktır. Nitekim daha güçlü birinin kendisinden daha zayıf birinden çalışarak edinilmiş kazançlarına el koymaması için hiçbir sebep yoktur.²⁹³

Bunun yanı sıra doğa ortamından insanların birbirini öldürmemesi için de bir sebep yoktur. Zira ortada bu konuda bir yasa olmadığı gibi, suç da söz konusu değildir. Bu bakımdan üstün bir otoritenin bulunmadığı doğada suçun varlığından değil, olsa olsa kötülükten bahsedilebilir. Diğer yandan yasaları yapacak kişi üzerinde bir anlaşılma olmadığı sürece hiçbir yasa yapılamaz. Bu bakımdan her şeyden önce insanların aralarında anlaşarak yasa yapma yetkisini üstün bir otoriteye devretmeleri gerekmektedir.²⁹⁴

Üstelik doğa halinde mülkiyet ve suçtan söz edilemeyeceği gibi adaletten de söz edilemez. Nitekim adalet tabiatın değil, toplumun işidir.²⁹⁵ Öyle ki doğal adaletin tek mahkemesi vicdandır ve orada insan değil, Tanrı hüküm sürer.²⁹⁶ Bu bağlamda Hobbes'a göre adalet devletle birlikte ortaya çıkan bir kavramdır. Ancak devletin varlık nedeni adaleti gerçekleştirmek değil, yurttaşların güvenliğini sağlamaktır.²⁹⁷

²⁹³ HOBBS, a.g.e., s.101.

²⁹⁴ HOBBS, a.g.e., 101-106.

²⁹⁵ AKAL, Devlet Kuramı, s.159.

²⁹⁶ HOBBS, a.g.e., s.263.

²⁹⁷ AKAL, İktidarın Üç Yüzü, s.96.

Mülkiyetin, suçun ve adaletin bulunmadığı bu dönemde kimsenin canın güvenliği söz konusu değildir. Hobbes'a göre insanı insan yapan en önemli motif bu korkudur. Nitekim insan akıl sahibi olması bakımından barışı aramaktadır. Barışı arayan insansa bu savaş haline yol açan her şeyden vazgeçmeli, yani her şey üzerinde hakkını bırakmalı ve kendisine tanınan özgürlükle yetinmelidir. Öyle ki herkes dilediğini özgürce yapma hakkını elde tuttuğu sürece, bütün insanlar savaş durumunda kalmaya devam edecektir.²⁹⁸

b. Güvenlik ihtiyacı nedeniyle doğan bir canavar olarak Leviathan

Hobbes için güvenlik ihtiyacı fiili düşmanın varlığından bağımsızdır. Nitekim bir çarpışma veya bir savaşta olduğu gibi zaferin kazanılmasıyla derhal güvenlik durumuna geçilemez. Üstelik farklı çıkarları olan insanlar, ortak düşmanın yokluğunda her an dağılmaları mümkündür. Hatta ortak düşman yokluğu bu insanların kendi aralarında savaşmasına yol açabilir. Diğer yandan insanlar ortak bir düşmana karşı birleşip zafere ulaşırsalar da, yeni bir ortak düşmanın ortaya çıkma tehlikesi her zaman vardır.²⁹⁹

Bu noktada Hobbes için doğa hali tamamen kurallardan yoksun bir ortamdır. Özgürlüğün hiçbir sınırı yoktur. Hatta insanların birbirini öldürme özgürlüğü vardır. Bu sebeple insanlar tüm haklarından vazgeçerek aralarında yaptıkları bir sözleşme ile bu hakları devlet denilen o canavara devrederler. Artık özgürlük Leviathan'ın belirlediği kadarını yapmaktır. Mutlak özgürlükten sınırlı özgürlüğe geçişin temel sebebi de ölüm korkusudur. Böylece Hobbesyen bir paradoks ortaya çıkar: Özgür olmak için tüm özgürlüklerinden vazgeç!

Nitekim doğa halinde herkesin varlığını diğerlerine karşı koruyacak bir güce ihtiyaç vardır. Bunun için herkes doğa halinde yaşayan herkes sınırsız özgürlükten ve her şey üzerinde eşit ölçüde sahip olduğu haklardan vazgeçmelidir. Ancak bu vazgeçiş doğa halindeki savaşı sonlandırmada yeterli olmayacaktır. Öyle ki bu vazgeçişin doğuracağı sonuçların etkili kılınması için herkesin riayet edeceği üstün bir güce ihtiyaç olacaktır.³⁰⁰

²⁹⁸ HOBBS, a.g.e., s.104.

²⁹⁹ HOBBS, a.g.e., s.134-135.

³⁰⁰ OKANDAN, a.g.e., s.77.

İşte bu noktada temelinde güç ve adaletin yer aldığı devlet ortaya çıkacak, bu iki unsurla uyruklarının güvenliğini sağlayacaktır.³⁰¹

Zira ona göre insan doğası gereği kötücül bir varlık olması sebebiyle, dışarıdan bir zorlama olmadan verdiği sözlerde durması beklenemez. Bu bakımdan doğa halinde verilen sözler, yapılan anlaşmalara bağlı kalmak için yeterli değildir. İnsanları verdikleri sözde durmalarını sağlamaları için dayanılması gereken duygu ise korkudur. Üstün bir otoritenin yokluğunda bu korku ancak görünmeyen ruhlar yahut kendilerine zarar verecek güçlü insanlar tarafından sağlanabilir. Lakin her iki durumda da bir barış hali söz konusu olamaz.³⁰²

Bu kapsamda Hobbes için devlet, barış ve ortak savunmayı sağlama amacıyla oluşturulmuş kolektif bir kişi olarak doğacaktır. Öyle ki doğa halinde bulunan herkes sahip olduğu hak ve özgürlüklerden güvenlik adına feragat ederek, bir sözleşme vasıtasıyla devleti oluşturmuştur.³⁰³ Dolayısıyla Hobbes için devletin varlık nedeni uyruklarının güvenliğidir. Bu noktada onun için devletin güvenliği, devleti oluşturan bireylerin toplamının güvenliğidir. Bu kapsamda devlet kendisini oluşturan her bir bireyin güvenliğinden tek tek sorumludur. Zira doğa halinde yaşayan insanlar sahip oldukları haklardan aynı anda ve birlikte vazgeçmektedir. Nitekim aksi halde sözleşme şartlarını önce ifa eden taraf kendini, diğer tarafın ellerine teslim etmiş olacaktır ki, bu durum asla terk edemeyeceği bir hak olan hayatını koruma hakkına aykırıdır.³⁰⁴

Bu kapsamda Hobbes'a göre insanların doğa halinde sahip olduğu belirli bir takım doğal hakları elinde tutmaya devam ettiklerini belirtmekte yarar vardır. Bu bakımdan barışı arayan insanın dilediği her şeyi yapma özgürlüğünden vazgeçmesi gereklidir. Lakin insanın yaşamını sürdürmesi için gerekli yaşam hakkı gibi bazı temel haklardan da vazgeçilmemelidir.³⁰⁵ Dolayısıyla ona göre insanlar savaş halini sonlandırabilmek için

³⁰¹ HOBBS, a.g.e., s.231.

³⁰² HOBBS, a.g.e., 112.

³⁰³ OKANDAN, a.g.e., s.78.

³⁰⁴ HOBBS, a.g.e., s.109.

³⁰⁵ HOBBS, a.g.e., s.121.

doğa halinde sahip oldukları hakları, bir sözleşme vasıtasıyla devrederek ölümlü bir Tanrı yaratmışlardır.

Bu noktada Hobbes'un pozitif hukuk ile tabii hukukun bağını kesen ilk düşünür olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Öyle ki güvensizliği daimi kılan doğa halini sonlandıran devlettir. Dolayısıyla insanoğlu gerçek güvenliği Tanrı ya da doğal hukukta değil, devlette bulmaktadır. Diğer yandan onun için sivil yasalara uymak aynı zamanda tabii ya da Kilise yasalarına da uymaktır. Bu bakımdan devlete itaat, Tanrı'ya itaat demektir. Öyleyse Hobbes ile birlikte modern devlet Tanrı'nın yerini almaktadır.³⁰⁶

Ancak burada asıl vurgulanması gereken husus Hobbes'un devleti, toplum sözleşmesinin koruyucu gücü olarak konumlandırmasıdır. Böylece insanların toplum sözleşmesine sadık kalması sağlanmaktadır. Dolayısıyla Hobbes için yapay bir insandan başka bir şey olmayan *Leviathan*, toplumun korunması ve savunulması için yaratılmıştır.³⁰⁷ Zira devletin ortaya çıkışındaki ana gayenin güvenlik ihtiyacı olduğu *Leviathan*'ın kapak resminde de tasvir edilmiştir. Öyle ki bu tasvire göre bir elinde ruhani iktidarı temsil eden asa, diğer elinde dünyevi iktidarı temsil eden kılıcın bulunduğu, toplumdaki her bir bireyin bedeninin toplamından oluşan yapay bir bedene sahiptir.³⁰⁸

Leviathan elinde tuttuğu kılıç ile güvenliğin, bireyi toplumsal sözleşme yapmaya yönelten en temel ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Öyleyse doğa halinde sahip olunan hakların devredilerek devletin ortaya çıkarılmasının yegane amacı, insanların yaşamlarının ve yaşamlarını koruma yollarının güvenliğinin sağlanmasından başka bir şey değildir. Bu bakımdan Hobbes'un güvenlik bağlamında devleti yarar fonksiyonuna indirmediği söylenebilir. Bu manada Hobbes için devlet kendi için varolan bir kurum değil, bireysel güvenliğe hizmet eden bir aygıttır.³⁰⁹

³⁰⁶ AKAL, İktidarın Üç Yüzü, s.90-105.

³⁰⁷ HOBBS, a.g.e., s.17.

³⁰⁸ KILIÇBAY, Önsöz, s.11.

³⁰⁹ KILIÇBAY, Önsöz, s. 13.

5. Barış ve güvenliğin yokluğunda devletin durumu

Hobbes'a göre insanlar doğaları gereği hem özgürlüğü ve hem de başkalarına egemen olmayı sevmektedir. Bu sebeple bir yandan özgürce yaşamak, diğer yandan başkalarının özgürlüklerine müdahale etmek isterler. Bu durum doğa ortamının bir tür savaş haline çevirir. Üstelik insanlar kendilerini korku içinde tutacak, ceza tehdidiyle sözlerini ifa etmeye ve doğa yasalarına uymaya zorlayacak belirgin bir gücün yoksunluğunda bu savaş halinden kurtulamamaktadır. Görünen o ki aynı bünyede iki zıt duyguyu barındıran insan, güvenliği uğruna özgürlüklerinden vazgeçmek zorunda kalmıştır.³¹⁰

Nitekim Hobbes'un yurttaşlara tanıdığı özgürlük, devlet ile özdeşleşen egemenin özgürlüğüdür. Yani bireyin özgür olması ancak devletin özgürlüğüne katılmasıyla mümkündür. Bu da ancak yasaya boyun eğmesi ile söz konusu olabilecektir.³¹¹ Öyle ki Hobbes için bir uyruğun özgürlüğü egemenin yasaklamamış olmadığı işlerle sınırlıdır. Üstelik bu özgürlük egemenin sınırsız gücüyle tutarlıdır. Hatta Hobbes'a göre yazarların özgürlük olarak övdükleri tek tek bireylerin değil, devletin özgürlüğüdür.³¹²

Bununla birlikte uyrukların egemene olan yükümlülükleri, egemen onları koruduğu sürece geçerlidir. Dolayısıyla insanın bedensel bütünlüğüne ya da yaşamı üzerinde bir tehlike söz konusu olduğunda, bu sözleşme hükümsüz kalacak ve savaş durumuna geri dönecektir. Zira yaşam hakkı toplum sözleşmesinden istisna tutularak egemene devredilmemiş, ancak bu hakkın korunması için egemen yetkilendirilmiştir.³¹³

Peki insanlar arasındaki uyuşma ile var edilen bu canavar asli görevini, yani kendisini oluşturan insanların güvenlik ihtiyacını karşılayamazsa ne olacaktır? Görünen o ki güvenlik nedeniyle toplanan insanların dağılması, Leviathan'ın da dağılmasına yol açacaktır. Dolayısıyla insan eliyle yaratılan bu yapay canavar, yine insan eliyle yok edilecektir. İşte bu yüzden dünyevi ve ruhani iktidarı elinde tutan bu mutlak güç, yeryüzü için yapay bir Tanrı'dır; ama şüphesiz ki ölümlü bir Tanrı'dır.³¹⁴

³¹⁰ HOBBS, a.g.e. , s.133.

³¹¹ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, a.g.e., s.260-261.

³¹² HOBBS, a.g.e. , s.156-158.

³¹³ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, a.g.e., s.261-266.

³¹⁴ KILIÇBAY, Önsöz, s.11-12.

Nitekim insanlar güvenlikleri için herkesin herkesle savaş halinde olduğu bu ortamdan çıkarak devleti kurmuştur. Ancak insan varlığını sürdürme hakkını hiçbir zaman devlete devretmemiştir. Öyleyse kendi güvenliğine aykırı görüyorsa doğa yasasına uymak zorunda değildir. Dolayısıyla varlığını korumayan devlete itaat etmek zorunda da değildir. Zira Leviathan güvenlik için vardır ve güvenliği sağlayamadığında toplumun dağılması demek, toplum tarafından yaratılan Leviathan'ın da dağılması demektir.

Öyle ki güvenlik için ortaya çıkarılmış olan bu yapay varlık, asli görevini yerine getiremiyorsa savaş haline geri dönmekte, insanlar artık devlet tarafından değil, bizzat kendileri tarafından korunmaktadır. Keza Hobbes *“Bir monark veya egemen meclis, herkese veya bazı uyruklarına, bir özgürlük ihsan ederse, bu ihsan devam ettiğinde, onların güvenliğini sağlayamaz hale geliyorsa, bu özgürlük ihsanı hükümsüzdür”*³¹⁵ diyerek bu durumu açıklık getirmektedir.

Bu bakımdan Hobbes için, uyrukların egemenlerine olan yükümlülüğü egemenin uyruklarını koruyabildiği, yani güvenliklerini sağlayabildiği ölçüde devam etmektedir. Zira insanların kendi oluşturdukları egemene itaat etmesinin yegane sebebi güvenlik ihtiyacıdır. Bu sebeple insanlar kendilerini koruyacak bir gücün yokluğunda doğa durumuna dönecek ve herkes kendi kendini koruyacaktır. Öyle ki bir kimse güvenliği kimin kılıcının ucunda buluyorsa, o kişiye itaat edecektir. Bu bağlamda insanların kendilerini koruyamayacak bir varlığa, doğal olarak sahip oldukları hakları devretmesi beklenemez.³¹⁶ Ancak tüm bu anlatılanlar Hobbes'un uyrukların egemene karşı direnmelerine imkan tanıdığı anlamına da gelmemektedir.³¹⁷

Bu kapsamda Hobbes'un ortaya koyduğu devlet doktrininin güvenlik temelli olduğu açıktır. Zira devletin güvenlik ihtiyacı nedeniyle ortaya çıkan sözleşmesel bir ürün olması, Leviathan için birey devlet ilişkisinin güvenlik endeksli olduğunu göstermektedir. Zira Hobbes için devletin varoluş amacı barış ve güvenlidir. Dolayısıyla Machiavelli ile ahlak

³¹⁵ HOBBS, a.g.e. , s.162.

³¹⁶ HOBBS, a.g.e., s.112.

³¹⁷ SAYGILI, Kutsal Canavar Devlet, s.86.

ve yasanın üzerine çıkarılan, Bodin ile mutlak, sınırsız ve devredilemez bir güç haline getirilen egemen, Hobbes ile yeryüzünün ölümlü Tanrısı haline gelecektir.

Bu bağlamda modern devlet düşüncesinin temellendiren bu üç düşünürün de güvenliği devletin varoluş sebebi olarak ele aldığı açıktır. Ancak Hobbes'un bir elinde asa, diğer elinde kılıç tutan yeryüzünün ölümlü Tanrı'sı ile Machiavelli ve Bodin'i aşarak, güvenliği devletin temeline yerleştirmektedir. Böylece 16.yy.da ortaya çıkan güvenlik devleti, 21.yy.da ortaya çıkacak devletin erken temellerini oluşturmaktadır. Bununla birlikte Leviathan önce legalistler tarafından yasayla, ardından ise liberaller tarafından özgürlüklerle sınırlandırılacaktır.

III.Güvenlik devleti anlayışından özgürlüğü güvenlikte arayan devlet anlayışına geçiş

A. Legalist-İdealist Yaklaşım: Egemenin yasayla sınırlandırılması

1. Genel olarak

Gentili, Grotius ve Pufendorf uluslararası hukukun temelini atan düşünürler olarak değerlendirilmekle birlikte, bu üç düşünürün çalışma kapsamında önemi özgürlük-güvenlik ilişkisinde geçiş dönemini temsil etmeleridir. Nitekim yasaya yaptıkları vurgu ile legalist olarak nitelendirebileceğimiz bu üç düşünürden Gentili'deki güvenlik vurgusu Grotius ile azalırken, Pufendorf ile birlikte liberal düşünceye yaklaşılmaktadır.

Bu noktada tıpkı mutlakiyetçi görüşte olduğu gibi legalistlerin egemenlik görüşünün de güvenlik merkezli olduğu belirtilmelidir. Bununla birlikte legalist görüş egemeni yasayla sınırlamaktadır. Dolayısıyla mutlak monarşi savunucuları egemeni yasanın hatta ahlakın üstüne konumlandırırken, legalist yaklaşım bir uluslararası hukuk ideasından yola çıkarak yasayla sınırlı egemenlik düşüncesine varmaktadır.

Üstelik Bodin'de erken temellerini gördüğümüz Tanrısal yasayla sınırlı egemenlik düşüncesi, legalist düşünce ile birlikte pozitif yasayla sınırlı egemen düşüncesine evrilmiştir. Zira Bodin'in hükümdarı tanrısal ve doğal yasalarla bağlıdır, ancak olağan yasalara tabi değildir.³¹⁸ Dolayısıyla Bodin'e göre egemen kendi koyduğu yasalarla

³¹⁸ KRIEGEL, a.g.e., s.21.

sınırlandırılmaz.³¹⁹ Bu noktada legalistler ise egemenin kendi koyduğu yasalarla da sınırlı olduğu düşüncesini geliştirmişlerdir.

Bu bakımdan legalist düşünce, bir yandan mutlakiyetçi yönetimi savunmakta, diğer yandan egemeni yasayla sınırlamaktadır. Zira onlara göre mutlak olan egemen değil egemenliktir. Bu manada Grotiyen düşünce kral devletinin liberal bir temsilidir. Ancak bu düşünürlerin özgürlük vurgusu oldukça sınırlıdır. Nitekim bu vurgu Gentili'nin "*Bir kralı olsa da halk özgürdür, tıpkı bir koruyucunun gücü ve kontrolü altında olan bir koğuşun özgürlüğü gibi.*"³²⁰ şeklindeki söylevinde de açıkça görülmektedir.

Bu kapsamda legalist düşünceye göre halk kralla özgürdür ve bu özgürlüğünün sınırı demir parmaklıklarla çizilmiştir. Bununla birlikte legalist düşüncenin çalışma kapsamında asıl önemi güvenlik devleti üzerindeki tesiridir. Bu bağlamda uluslararası hukukun temelini atan bu üç düşünürün, önleyici meşru müdafaa gibi yararçı ve sonuç odaklı yaklaşımları da ele alınacaktır.

2. Alberico Gentili: Uyrukların güvenliği ile sınırlı egemenlik anlayışı

a. Temel egemenlik görevi olarak güvenlik

İtalyan bir avukat olan, aynı zamanda Oxford Üniversitesi'nde profesör olarak görev yapan ve uluslararası hukukun kurucularından biri sayılan Gentili,³²¹ bir doğal hukukçu olarak öğretisinin meşruiyeti için sıklıkla doğal hukuka başvurmuştur. Zira ortaya koyduğu öğretilerde egemenin tabii hukukla bağlı olması da bundandır.³²² Ancak onu döneminden ayıran özellik ise yönteminin metafiziğe değil sağduyuya, hümanizme ve adalete dayanmasıdır.³²³

³¹⁹ BODIN, a.g.e., Book I, Chap.VIII, s.28.

³²⁰ Alberico GENTILI, De Jure Belli Libri Tres, intro. Coleman Phillipson, Intro.John C. Rolfe, Oxford at the Clarendon Press, Londra, 1933, Book III, Chap. XV, s.373.

³²¹ Feryal Kalkavan TASLAMAN; "*Geçmişten Günümüze "Haklı Savaş" Kavramının Yorumu*", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011, s.163-164.

³²² Hasan Serdar HOŞ, "*Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk*", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku (Genel Kamu Hukuku), Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011, s.69.

³²³ ROLFE, Intro, s.24a.

Düşünürün bu yöntemi özellikle savaş hukuku üzerine ortaya koyduğu fikirlerde açıkça gözükmektedir. Nitekim savaşın meşruiyetini bir yandan meşru müdafaa ve kamu güvenliği gibi somut, diğer yandan beklenen fayda ya da onur gibi soyut ve pragmatist gerekçelerle açıklamaktadır.³²⁴ Bununla birlikte Gentili'ye göre savaşın hukuki konumu bir egemeni zorunlu kılmaktadır. Öyle ki ona göre egemen prensler dışında silaha sarılmak haydutluktur.³²⁵

Devlet öğretisini merkezine güvenliği yerleştiren Gentili çalışmasında Augustine'in "*bir fatih sağladığı huzurunun güvenliğinden istifade etmeli ve bütün enerjisini bunu sürdürmeye adanmalıdır.*"³²⁶ sözlerine yer vererek, bir egemenin temel görevinin güvenliği sağlamak olduğunu belirlemektedir. Ancak egemen sadece yurttaşlarının ve müttefiklerinin değil, kölelerinin ve hatta hayvanlarının güvenliğini sağlamalıdır. Kuşkusuz ki bir egemen fethettiği topraklardaki barbarların refahını ve güvenliğini sağlamakla da mükelleftir.³²⁷

Gentili'nin güvenlik vurgusu öyle yoğundur ki, fethedilen bir devletin yönetim şeklinin güvenlik nedeni ile değişebileceğini, hatta bu sebeple fethedilen ülkeye din veya dil empoze edilebileceğini savunmaktadır. Keza muzaffer devletler fethedilen devletlerden tazminat talep edilebileceği gibi, güvenlik sebebiyle bazı toprak taleplerinde de bulunabilecektir.³²⁸

Hatta Gentili'ye göre cezalar bile sadece görülen zararın kefareti olarak değil, aynı zamanda geleceğin güvenliği için de verilmektedir. Bu bakımdan verilen cezayla sadece yapılan eylem cezalandırılmamakta, aynı zamandan bu eylemin tekrar edilmesinin önüne de geçilmek de istenmektedir. Üstelik -tıpkı Bodin gibi- Gentili için de güvenlik en üstün yasadır. Çalışmasında Piskopos Ambrose'nin (MS 337-397) "*güvenliğin onur için feda*

³²⁴ ROLFE, Intro, s.33a.

³²⁵ AKAL, Devlet Kuramı, s.259.

³²⁶ GENTILI, a.g.e., Book III, Chap. VIII, s.324.

³²⁷ GENTILI, a.g.e., Book III, Chap. II, s.292.

³²⁸ ROLFE, Intro, s.46a.

edebileceği”ne dair görüşlerine yer veren Gentili, insanların canları ya da servetleri tehlikede olduğunda, onurun değil çıkarların üstün tutulması gerektiğini belirtmektedir.³²⁹

Diğer yandan Gentili için güvenlik söz konusu olduğunda egemen tarafından birtakım tedbirler alınması da olağandır. Bu tedbirlere örnek olarak sürgüne dair görüşlerine yer verilebilir. Keza sürgün toplumun güvenliği için yapılan bir işlemdir. Dolayısıyla sürgün edilip toplumdan ayırıştırılan kişiler bu işleme rıza göstermelidir.³³⁰ Bunun noktada Gentili’nin ticaret ve güvenlik arasında kurduğu ilişkiye de değinilebilir.

Nitekim öncelikle İngilizlerin güvenliğe verdiği önemi vurgulayan Gentili, ticari güvenliğin sadece ticaret hukuku ile sağlanabileceğini ifade etmektedir. Genel güvenliğin sağlanması için kavimler hukukundan fazlasına ihtiyaç duyulmaktadır. Öyle ki ticaret hukuku uluslararası hukukun, yani onun deyimi ile kavimler hukukunun, güvenlik ise doğal hukukun konusudur. Bununla birlikte ticaret hukuku özel kişileri, güvenlik ise krallıkları ilgilendirmektedir. Dolayısıyla biri sağlanmadan diğerinin sağlanması aslında mümkün ve muteber değildir. İşte bu sebeple de ticaretin krallığa, doğaya, insana ve paraya hayat vermesinin sağlanması taraftarıdır.³³¹

Bunun yanı sıra Gentili’ye göre savaş bile yasal ve adilane bir yöntem olarak uygulanmalıdır. Nitekim ona göre doğanın sunduğu nimetleri savunmak, hatta gerektiğinde bunun için savaşmak insanın en doğal hakkıdır. Zira doğa yasası saldırgan tarafından ihlal edilmiştir. Dolayısıyla saldırıya uğrayan kişinin kendini savunması doğa yasasına uygundur. Gentili bu tip bir savaşı onurlu ve gerekli bir davranış biçimi olarak ele almaktadır. Öyle ki ona göre bu savaş hukuka uygundur ve Gentili bu durumu savunma ihtiyacı olarak adlandırmaktadır.³³²

Gentili savunma ihtiyacı olarak tanımladığı bu yaklaşımı şu şekilde temellendirmektedir; saldırıya uğrayan insanın kaçmaktansa kendisini savunması daha onurlu bir davranış biçimidir ve bu devletler için de geçerlidir. Üstelik ona göre güvenliği sağlamada her

³²⁹ GENTILI, a.g.e., Book III, Chap. XII- XV, s.351-353.

³³⁰ GENTILI, a.g.e., Book I, Chap. XVII, s.82.

³³¹ GENTILI, a.g.e., Book I, Chap.XXI, s.101.

³³² GENTILI, a.g.e., Book I, Chap.XII, s.58.

yöntem onurludur. Bu yazılı olmayan bir kuraldır ve tabiat tarafından vahşi hayvanlara öğretildiği kadar insanlara da öğretilmiştir. Bu bakımdan kendini savunmak sadece insanlar için değil, devletler için de doğal ve gerekli bir haktır.³³³

Hatta Gentili bu düşüncelerini bir ileri boyuta götürerek, takipçisi Grotius'un aksine, büyüyen iktidarları ve artan toprak edinimlerinin doğal bir sonucu olarak tehdit haline gelen devletlere karşı savaş açılabileceğini savunmaktadır. Keza ona göre insan hayatının güvenliği asla tam olarak sağlanamayacak bir olgudur. Dolayısıyla belirsiz korkulara karşı alınacak tedbirler ilahi adaletin gereğidir.³³⁴ Gentili'nin bu görüşleri ileride daha detaylı olarak ele alacağımız önleyici meşru müdafaa hakkının temellerini oluşturmaktadır.

Güvenlik gerekçesi ile önleyici meşru müdafaa'yı savaş hukuku açısından adilane olarak gören Gentili, saldırıya uğrama korkusu ile yapılan saldırıyı da bir savunma şekli olarak görmektedir. Keza şiddetin önceden karşılanması için şiddete başvurmak daha güvenlidir. Düşünür eserinde Nicephorus Gregoras'ın (MS 1295-1360) "*Tehlikesiz yaşamak isteyenler, yaklaşan kötülüklerle tanışmak ve onları öngörmek zorundadır*" sözlerine yer vererek bu düşüncesini doğrulamaktadır.³³⁵

Üstelik ona göre düşmanlarını daha zayıf, prensi ise daha güçlü kılan bir eylem, prensin zaferini müjdeleyecek ya da yurttaşlarının güvenliğini sağlayacak nitelikte ise bu eylem hukuka da uygun kabul edilmelidir. Nitekim böylece bir prens düşmanlarının güvenini ve gücünü kırarak, gelişmesi muhtemel tehlikelerden kendini korumuş olacaktır.³³⁶

Gentili devletlerin güvenlik nedeniyle aldıkları fiziki tedbirlere örnek olarak kaleleri vermektedir. Keza güvenlik sebebiyle kale inşa etmek çok eskiden beri süre gelen bir gelenektir. Bu noktada Atinalılar'ın şehirlerini kalelerle koruduğunu belirten ve Aristoteles'in bu konudaki görüşlerine yer veren Gentili, bu önlemin genellikle sınırlara yakın cephelerde alındığını belirtmektedir. Bununla birlikte bu önlem genellikle komşular

³³³ GENTILI, a.g.e., Book I, Chap. XII, s.59.

³³⁴ ROLFE, Intro, s.37a.

³³⁵ GENTILI, a.g.e., Book I, Chap. XI, s.61.

³³⁶ GENTILI, a.g.e., Book III, Chap. IV, s.305.

tarafından tehlikeli olarak görülmektedir. Ancak Gentili'ye göre güvenlik için alınan tedbirler kimseye zarar vermemelidir.³³⁷

Dolayısıyla bu tip önlemler kimi zaman hukuk dışı olabilmektedir. Keza ona göre devletler güvenlikleri için komşuları ile birtakım bağlar kurmaktadır. Bu bakımdan sınırlara salt korku salmak amacıyla kaleler inşa etmek hukuka uygun değildir. Görünen o ki Gentili önleyici meşru müdafaa'yı salt saldırı tehlikesi altına meşru görmektedir. Öyle ki bir egemenin, bırakın komşularına kendi uyruklarına bile bu korkuyu salmasını meşru görmez.³³⁸

Bunun yanı sıra devletin geleceğini güvence altına alınması gerektiğinin de farkındadır. Nitekim hiç kimse güvenliğini başkasının ellerine bırakmamalıdır ki, ona göre güvenlik başkalarının lütfuna değil, kendi teyakkuzuna dayanmalıdır. Diğer yandan tehlikeden uzak olmak her zaman daha güvenlidir ki, ona göre eyleme geçmek sözlerden her zaman daha etkili olmuştur.³³⁹

Bu kapsamda Gentili'nin bir yandan egemeni yasayla sınırladığı, diğer yandan güvenliği en üstün yasa olarak ele aldığı görülmektedir. Bu bakımdan Gentili'nin mutlak egemenlik düşüncesinden, yasayla sınırlı egemenlik düşüncesine geçişi temsil ettiği söylenebilir. Ancak Gentili'yi çalışma bakımından değerli kılan, güvenlik devletinin hukuk dışı müdahalelerini hukukileştirme çabasını teşkil eden önleyici meşru müdafaa düşüncesinin erken temellerini atmış olmasıdır.

b. Egemen ve egemenliğin sınırı olarak güvenlik

Güvenlik ihtiyacının bir egemeni zorunlu kıldığını düşünen Gentili'nin mutlak ama yasaya tabi egemenine değinmekte yarar vardır. Keza ona göre kral hem yasa koyucu, hem de koyduğu yasaların uygulayıcısıdır. Ancak bu güç ona uyrukları tarafından verilmiştir. Dolayısıyla uyrukları krala tabi olsalar da, kralın erki kendisine devredilen güç ile sınırlıdır. Bu bakımdan kral bu alan dışında yasa koyamaz.³⁴⁰ Bu manada Bodin'in

³³⁷ GENTILI, a.g.e., Book III, Chap. XXI, s.407-409.

³³⁸ GENTILI, a.g.e., Book I, Chap. XVI, s.78.

³³⁹ GENTILI, a.g.e., Book III, Chap. XII, s.358-359.

³⁴⁰ GENTILI, a.g.e., Book III, Chap. XV, s.371-372.

aksine Gentili'nin egemenin erkinin sınırları, sadece Tanrısal ya da doğa yasası ile değil, bizzat halk tarafından çizilmiştir. Öyleyse her ne kadar doğrudan belirtmese de Gentili için iktidarın gerçek sahibi halktır.

Diğer yandan Gentili'ye göre uyruklardan devralınan bu erk, uyrukların güvenliklerini tehlikeye sokacak şekilde kullanılamaz. Bu durum devleti için var olan yöneticilerin belli yükümlülük ve sınırlamalara tabi olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan yöneticiler asla kendi çıkarlarını devletin çıkarlarının üstünde tutmamalıdır.³⁴¹ Bu bize Gentili'nin egemeninin hem yasayla, hem hem de uyrukların güvenliği ile sınırlı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Gentili için egemenliğin, halk tarafından güvenlik nedeniyle egemene terk edilen bir erk olduğu söylenebilir. Zira ona göre uyruklar egemenin kölesi değildir. Gentili bu noktada Osmanlı halkının padişahın kölesi konumunda olduğunu iddia ederek, Osmanlı padişahını bu konuda eleştirmektedir.³⁴²

Bu noktada belirtmek gerekir ki Gentili'nin buradaki vurgusu tam olarak bir özgürlük vurgusu değildir. Keza ona göre halk bir kralı olsa da özgürdür, ancak bu özgürlük hapisanedeki bir mahkumun özgürlüğüne benzer. Öyle ki ona göre uyruklar sahip oldukları iktidarı tek bir kişiye bırakarak onu egemen kılmışlardır, fakat bu işlem - Gentili'nin deyimi ile- uyrukların sığır gibi satılmaları için değil, insan gibi yönetilmeleri için gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla kralların sınırsız erke sahip olduğu düşüncesini reddetmektedir. Bununla birlikte ona göre halkın huzuru ve güvenliğini ancak güçlü bir yönetici sağlayabilir.³⁴³

Yani Gentili için egemenin sınırı halkın özgürlüğü ve güvenliği, halkın sınırı ise egemen tarafından kendisine çizilen sınırlar yani yasadır. Lakin halkın özgürlüğünün sınırı olan yasa, hem halkın güvenliği ile hem de halk tarafından egemene devredilen erk ile sınırlıdır. Dolayısıyla Gentili'nin ortaya koyduğu devlet öğretisinde halkın sınırı egemen, egemenin sınırı halktır. Bu sınırların merkezinde ise güvenlik ihtiyacı yer almaktadır.

³⁴¹ TASLAMAN, a.g.m., s.169.

³⁴² ROLFE, Intro, s.29a.

³⁴³ GENTILI, a.g.e., Book III, Chap. XV, s.371-374.

Bu bakımdan Gentili'nin iktidarın sınırsız olduğu düşüncesine karşı olduğu söylenebilir. Ancak Gentili'nin amacı burada özgürlükleri vurgulamaktan çok güvenlik ve refahı sağlamaktır. Zira bir yandan egemenin yetkilerinin sınırsız olmadığını belirtirken, diğer yandan uyrukların ancak güçlü bir yönetici sayesinde huzurlu ve güvenli olabileceğini ifade etmektedir. Nitekim ona göre güvenlik düşüncesi her şeyden önceliklidir.³⁴⁴ Öyle ki ona göre herkes önce güvenliğini ve çıkarlarını korumak ister.³⁴⁵ Öyleyse Gentili için egemen için de uyruklar için de asıl sınır güvenlidir.

3. Hugo Grotius: Egemen egemenlik ayrımı üzerinden geliştirilen güvenlik anlayışı

a. Genel olarak

Grotius bir hukukçu olarak ortaya koyduğu devlet doktrini ile iktidarın özünü kavramayı değil, iktidarı hukukla doğrulamayı amaçlamıştır. Dolayısıyla ortaya koyduğu öğretiyi özgün olmaktan çok hukuki olmayı hedeflemektedir. Zira bu durum onun egemenliği ele alış şeklinde bile açıkça gözükmemektedir. Nitekim Grotius egemenliği mülkiyet hakkı içinde değerlendirmektedir. Böylelikle de egemenlik ile egemen arasında bir ayrıma varmaktadır.³⁴⁶

Ancak bu ayrıma geçmeden evvel onun hukuku ve devleti aynı bağlam üzerinden ele alan yöntemine değinmek gerekmektedir. Keza Grotius için devletin esas unsuru insandır. Bu noktada devleti, özgür insanların haklardan sükun içinde faydalanmak için oluşturdukları mükemmel bir toplum olarak ele almaktadır. Böylece devleti egemen güç olarak tasnif etmekle birlikte, bu gücün varlığını halkta bulmaktadır. Dolayısıyla Grotius'un düşüncesinde devleti meydana getiren halk bu gücün gerçek sahibidir.³⁴⁷

Bu bağlamda hem devletin güvenliği ve halkın refahını sağlamak, hem de uyrukların doğal haklarını tanımak için toplum sözleşmesi fikrinden yararlanmaktadır. Bunun için de modern doğal hukuk kuramını geliştirerek, doğal hukukun Tanrı'nın kutsal iradesinden değil, gerçek aklın emrinden kaynaklandığını ispat etme çabasına girişmektedir. Zira

³⁴⁴ GENTILI, a.g.e., Book III, Chap. XVII, s.392.

³⁴⁵ GENTILI, a.g.e., Book I, Chap. XIV, s.69

³⁴⁶ AKAL, a.g.e., s.235.

³⁴⁷ OKANDAN, a.g.e., s.552-553.

Grotius'a göre sekülerleşmiş ve rasyonelleşmiş doğal hukuk insanlara toplumsal barışı sağlama görevi yüklemektedir.³⁴⁸

Grotius'u mutlakiyetçi ve liberal düşünürlerin arasında ele alışımızın sebebi ise onun legalist kimliğinden kaynaklamaktadır. Nitekim Grotius iktidarın kaynağı olarak halkı görmekle ve bir hukukçu olarak devleti doğal hakları koruyan bir teşkilat olarak konumlandırmaktadır. Ancak güvenlik söz konusu olduğunda ise devletin sınırsız güce sahip olduğu düşüncesini benimsemektedir.³⁴⁹

b. Devletin ve hukukun kaynağı olarak güvenlik

Grotius bir doğal hukukçu olarak hukukun ve devletin kaynağını insanın doğasında aramaktadır. Zira hukuku doğal ve iradi olarak ikiye ayıran Grotius, bu noktada iradi hukuku da ilahi ve beşeri hukuk olarak yeni bir ayrıma gitmektedir. Bununla birlikte beşeri hukukun kaynağını doğal hukukta aramaktadır.³⁵⁰ Ancak Grotius'un hukuka dair görüşleri çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Bu bağlamda Grotius'un hukuka dair görüşlerine sadece güvenlik-özgürlük-devlet ekseninde değinilecektir.

Grotius insanların bir arada yaşama isteklerinin hukukun ve devletin kaynağı olduğu düşüncesindedir. Öyle ki insanı sıradan bir hayvan gibi ele alan görüşlere karşı çıkan düşünür, insanda hiçbir hayvanda olmayan akıl, dil ve toplumsallaşma gibi melekelerin bulunduğu kanaatindedir. Keza hukuk da bu melekeler nedeniyle insan anlayışının ürünüdür.³⁵¹

Grotius'a göre Tanrı insanı diğer insanlara muhtaç olacak şekilde yaratmıştır. Öyleyse her insan yaşamını toplum içinde sürdürmeye muhtaçtır. Bu bakımdan insanlar birbirleri ile ilişki kurmaya meyillidir. İnsanın en önemli özelliği ise düzen ve barış içinde yaşama isteğidir. İşte devletin kökeninde de insanın bu anlayışı yer almaktadır. Bu bağlamda hukukun ve devletin kaynağı aynıdır. Nitekim ona göre devlet ve hukuk, insanların bir arada düzen ve barış içinde yaşama istekleri, yani güvenlik ihtiyacı sonucu ortaya

³⁴⁸ LOUGHLIN, a.g.e., s.71-72.

³⁴⁹ OKANDAN, a.g.e., s.554.

³⁵⁰ OKANDAN, a.g.e., s.552.

³⁵¹ ERKİNER, a.g.m., s.41.

çıkıştır.³⁵² Dolayısıyla Grotius insanlarda bulunan sosyallik iç güdüsünün (*apetitis sociatetis*) onları toplum halinde barış içinde yaşamaya ittiğini düşünmektedir.³⁵³

Bununla birlikte Grotius'a göre hukukun ilk ve aşkın kaynağı Tanrı'nın bağımsız iradesidir. Ancak Tanrı doğal hukukun yaratıcısı olarak insanı özgür ve “*sui juris*” (hak/hukuk bilir) olarak yaratmıştır. Dolayısıyla hukukun yeryüzündeki kaynağı toplum yani devlettir.³⁵⁴ Bu bakımdan Tanrı'nın iradesinden kaynaklanan hukuk, insan tarafından akılla kavranan ilkelerdir. Bu kapsamda hukuk, insanların doğasına uygun olan doğrudur. Bu noktada Grotius için hukuk ile yasa aynı anlama gelmektedir.³⁵⁵

Grotius'un doğal hukuku insan aklından yola çıkarak ele alış biçimi, onu diğer doğal hukukçulardan farklı kılmaktadır. Nitekim ona göre bir eylemin doğaya ya ahlaka uygunluğunun ölçütü akıldır. Bununla birlikte bu eylemler doğanın yaratıcısı olması bakımından aynı zamanda Tanrı'nın buyruğudur.³⁵⁶ Keza doğal hukuktan kaynaklanan kanunlar insan doğasına uygun olanı buyurmakta, aykırı olanı ise yasaklamaktadır. İnsan tarafından yaratılan hukuk ise halkın iradesi doğrultusunda ortaya çıkmakta, ancak devleti yöneten gücün iradesini yansıtmaktadır. Diğer yandan insanın hukukunun bir parçası olan kavimler hukuku bütün uluslar için müşterek bir konumda yer almaktadır. Dolayısıyla devletleri ve bireyleri bağlamaktadır.³⁵⁷

Hukukun yeryüzündeki kaynağı olan devletin göreviyse kanunlar koyarak hukuku hayata geçirmektir. Bu noktada ilk yasa ise insanın kendini savunmasını buyurmaktadır.³⁵⁸ Bu bakımdan güvenlik yasanın kaynağı olduğu gibi sınırını da teşkil etmektedir. Nitekim doğal hukuk genel olarak başkalarının malına el uzatmaktan çekinmeyi, verilen zararı gidermeyi, hak edilen cezaların uygulanması ve verilen sözlerin tutulması gibi genel

³⁵² Hugo GROTIUS, *De Jure Belli Ac Pacis Libri Tres*, Vol. II, *The Classics Of International Law*, trans. Francis W. Kelsey, Prolegomena: James Brown Scott, Oxford, London, 1925, Önsöz, Para.VIII-XVI, s.12-15.

³⁵³ Niyazi ÖKTEM, Ahmet Ulvi TÜRKBAG, *Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet*, Der Yayınları, 7.basım, İstanbul, 2017, s.159.

³⁵⁴ ERKİNER, a.g.m., s.17-18.

³⁵⁵ ERKİNER, a.g.m., s.41-44.

³⁵⁶ TASLAMAN, a.g.m., s.181.

³⁵⁷ ERKİNER, a.g.m., s.41-44.

³⁵⁸ ERKİNER, a.g.m., s.17-18.

ilkeleri içermektedir. Dolayısıyla üstü kapalı bir sözleşme ile herhangi bir topluluğa katılan yahut bir egemenin buyruğu altına girenler, o toplumun ya da egemenin kararlarına koşulsuz olarak boyun eğeceklerini de kabul etmiş olurlar.³⁵⁹

Grotius böylece hukukun kaynağından devletin kaynağına varmaktadır. Zira ona göre devlet, özgür insanların bir araya gelmeleri sonucu oluşmuştur. Bu manada devlet siyasi toplumun ürünüdür. Bu birlikteliğin amacı ise güvenliğin ve doğal hakların muhafazasının sağlanmasıdır. Ancak Grotius toplum sözleşmesi fikrini savunan diğer düşünürlerin aksine, barışçı bir düzen ihtiyacının zorunlu kıldığı bu sosyal sözleşmenin gerçek olduğu kanaatindedir.³⁶⁰ Öyle ki Grotius'a göre doğa halinde üstün bir otoritenin varlığından yoksun olan insanlar barışı aramak üzere aralarında önce bir birleşme sözleşmesi imzalamışlar, ardından ise ikinci bir sözleşme ile yönetim biçimini belirlemişlerdir.³⁶¹

Bu bakımdan Grotius'un güvenliğe dair görüşleri ile toplum, devlet ve hukuk hakkındaki görüşlerini bir arada incelemek gerekmektedir. Keza Grotius'un toplum merkezli yöntemine göre, uyrukların vücuttaki organlar gibi ahenkli olmaları, yani birbirleri ile eylem ve fikir birliği içinde bulunmaları her birinin refahına katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla bir toplum için gerçek güvenlik ancak karşılıklı sevgi ve uyum ile sağlanabilir.³⁶² Hatta ona göre devlet, özgür kişilerin ortak çıkarlarını korumak ve kendilerine tanınan haklardan barış içinde yararlanmak üzere birleşerek oluşturdukları eksiksiz bir topluluktur.³⁶³

Ancak ona göre hukuk gibi devlet de salt insan eliyle yaratılan bir olgu olmadığı gibi, sadece insanların çıkarlarını korumak amacıyla oluşturulmuş bir kurum da değildir. Öyle ki Grotius, insanların da hayvanlar gibi çıkarlarına uygun şekilde hareket edeceği düşüncesine şiddetle karşı çıkmaktadır.³⁶⁴ Zira ona göre devletin güvenliğinin uyrukların şahsi çıkarları doğrultusunda istenmesi, yani şahsi refahın devletin üzerinde görülmesi

³⁵⁹ SCOTT, Önsöz, Para.XII-XV, s.14-15.

³⁶⁰ OKANDAN, a.g.e., s.75.

³⁶¹ ÖKTEM, TÜRKBAG, a.g.e., s.160-161.

³⁶² GROTIUS, a.g.e., Birinci Kitap, Böl.I, Kıs.III, s.34.

³⁶³ GROTIUS, a.g.e., Birinci Kitap, Böl.I, Kıs.XIV, s.44.

³⁶⁴ SCOTT, Önsöz, Para.V, s.11.

tutarlılıktan yoksundur. Keza uyruklar şahsi çıkarlarının devlet ile birlikte güvende olmasını istiyorlarsa, sadece kendi iyiliklerini değil başkalarının iyiliklerini de düşünmelidir.³⁶⁵

Diğer yandan Grotius doğada adalet diye bir kavramdan söz etmenin mümkün olmadığı iddiasına da katılmamaktadır. Nitekim ona göre insan aklının gereği olarak güvenlik içinde yaşama isteği hukukun kaynağıdır. Bu noktada yasa insanı iyiyi yapmaya mecbur kılması bakımından adil olmalıdır. Zira bu yasa başkasının malına el uzatmamayı, sözünde durmayı, haksız kazanç elde etmemeyi ve insanlara hak ettikleri cezayı vermeyi buyurur.³⁶⁶

Bu bakımdan Hobbes'un aksine, insanın doğası gereği kötü olduğu ve doğa halinde adaletin bulunmadığı gibi tezlere şiddetle karşı çıkmaktadır. Öyle ki Grotius'a göre insan bir hayvandır, ancak üstün bir hayvandır. Keza insanın en önemli özelliği aklının el verdiği ölçüde düzenli ve barış içinde yaşama isteği içinde olmasıdır. Ancak Grotius sadece insan doğasını ve doğa halini iğreti olarak ele alan Hobbesyen yaklaşıma değil, Makyavelist görüşe de karşı çıkmaktadır. Nitekim egemenin çıkarlarına uygun her şeyi yapabileceği, devletin haksızlık yapmadan yönetilemeyeceği ya da güçlü olanın daima haklı olacağı gibi görüşlere de katılmamaktadır.³⁶⁷

Diğer yandan uyrukların adalet kurallarına uygun davranmakla yükümlü tutan, ancak egemeni bu yükümlüğün dışında bırakan görüşü de eleştirmektedir. Keza ona göre bu yanılığın nedeni, ahlaki zorunlulukların yurttaşlar için belirli, devletler içinse belirsiz olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim uyruklar tek başlarına kendilerini savunamayacak kadar güçsüz olmaları bakımından, adaletin sağlanması için bir dış güce ihtiyaç duyarlar. Dolayısıyla uyruklar için neyin adil olduğu bu güç tarafından belirlenecektir. Oysa devletler kendi güvenliklerini sağlayabilecek kadar güçlüdür. Dolayısıyla adaletli olmaya ihtiyaç duymaz gibi gözükürler.³⁶⁸

³⁶⁵ GROTIUS, a.g.e., İkinci Kitap, Böl.I, Kıs.IX., Para.II, s.176.

³⁶⁶ TASLAMAN, a.g.m., s.187.

³⁶⁷ SCOTT, Önsöz, Para. III-V, s.9-11.

³⁶⁸ SCOTT, Önsöz, Para.XXI, s.18.

Bununla birlikte Grotius insanların çıkarları peşinde koşan varlıklar olduğunu kabul etmediği gibi, devletlerin de çıkarları peşinde koşan varlıklar olduğunu kabul etmez. Nitekim ona göre devletler tarafından yapılan anlık bir çıkar elde etmek için ihlaller, devletlerin geleceklerini riske atabilir. Öyle ki bu noktada doğa yasasını ve uluslararası yasaları ihlal eden devletlerin, gelecekte kendilerini koruyacak barış siperlerini yıkmış olacaklarını ifade etmektedir.³⁶⁹

İşte bu noktada ortaya kavimler hukuku tezini koyacak ve uluslararası hukukun kurucularından biri olarak sayılacaktır. Üstelik o barış ve düzen içinde yaşama ihtiyacını devletin, hukukun ve hatta uluslararası hukukun ortaya çıkış nedeni olarak ele almaktadır. Dolayısıyla Grotius'a göre güvenlik, hukukun ve devletin kaynağıdır. Zira ona göre insanlar tek başlarına kendi güvenliklerini sağlayamadıkları için toplum haline gelmişlerdir. Böylece bir araya gelerek, diğerlerinin yardımı ile güvenlik içinde yaşayabilmeyi hedeflemişlerdir.³⁷⁰

Bu kapsamda Grotius'a göre devletin güvenlik için, yani uyrukların canı, malı ve diğer tüm özgürlükleri korumak için kurulmuş bir yapı olduğu söylenebilir. Ancak güvenlik nedeniyle oluşturulmuş bu birlikteliğin erki mutlak değildir. Zira insanın doğası gereği kötü, egemeninse yasanın ve ahlakın üzerinde olduğu gibi görüşlere karşı çıkan Grotius, devletleri uluslararası hukukla bağlı tutmaktadır.

c. Bir barış ve güvenlik yöntemi olarak savaş

Güvenlik ihtiyacını hukukun ve devletin kaynağını olarak gören Grotius'un çalışma kapsamında önemi toplum, barış ve düzen odaklı yöntemidir. Keza ona göre hem savaş hem de barış uyrukların güvenliğini sağlama amacıyla yapılmaktadır.³⁷¹ Üstelik onun için savaş, barışı yani güvenliği sağlamak amacıyla kullanılan bir araçtır.³⁷² Diğer yandan Grotius bu görüşlerini doğrulamak için Aristoteles'in "*Savaş, barış uğruna yaratıldı*" ve

³⁶⁹ SCOTT, Önsöz, Para.XVIII, s.16.

³⁷⁰ GROTIUS, a.g.e., Birinci Kitap, Böl.II, Kıs.I, Para.5, s.52.

³⁷¹ GROTIUS, a.g.e., Üçüncü Kitap, Böl.XX, Kıs. XXXII, Para.I, s.816.

³⁷² GROTIUS, a.g.e., Birinci Kitap, Böl.I, Kıs.I, s.33.

Cicero'nun "*Savaştan sonra barıştan başka hiçbir şeyin aranmasına izin vermeyin*" gibi sözlerine yer vermektedir.³⁷³

Dolayısıyla Grotius için güvenlik nedeniyle gerçekleştirilen savaş, adil bir yöntemdir. Hatta bu noktada Augustine'in izinden giderek, sanılanın aksine İncil'in haksız bir saldırı karşısında sessiz kalmayı buyurmadığını belirtmektedir. Bu bakımdan ona göre savaş kutsal yasalara da aykırı değildir.³⁷⁴ Güvenlik nedeniyle savaşı bu şekilde meşrulaştıran Grotius için hukuk, insanın en temel doğal yasası olan kendi varlığını koruma ilkesine dayanmaktadır. Hukukun kaynağının güvenlik olması sebebiyle kişinin kendi koruması akla uygundur. Bu bakımdan ona göre kendini savunma amaçlı her tür savaş meşrudur.³⁷⁵ Öyleyse savaş hem adil bir yöntem olarak meşru, hem de insanın akılcı doğası ile uyumlu olması bakımından hukuka uygundur.

Grotius bu düşüncelerini Cicero'nun doğa ilkelerine ilişkin görüşleri ile temellendirmektedir. Nitekim Cicero'ya göre doğanın ilkeleri tüm hayvanlar için ortaktır. Dolayısıyla bu ilkeler gelişmiş bir hayvan olan insan için de geçerlidir. Üstelik insana kendi varlığını korumayı emretmektedir. Öyleyse insanların kendilerini ve mallarını korumak amacıyla gerçekleştirdikleri savaş doğa ilkelerine uygundur.³⁷⁶

Bu bakımdan Grotius'a göre varlığı tehlikeye düşen kişinin, bu tehlikeye karşılık vermesi doğaldır. Bu bağlamda savaşın kınanacak bir yönü bulunmamaktadır. Dolayısıyla ona göre insanların kendilerinin ve yakınındakilerin canlarını, benliklerini ve sahip olduklarını korumak için savaşmaları meşrudur.³⁷⁷ Bu noktada insanların kendilerine yönelen saldırıları defetmek için her tür savunma aracını kullanmaları da hukuka uygundur.³⁷⁸

Nitekim ona göre başkalarının haklarına zarar vermeyen her müdahale doğal hukukla da uyumludur.³⁷⁹ Ancak kişisel çıkarlar için başkalarının hakkına müdahale edilmesini doğal

³⁷³ GROTIUS, a.g.e., Üçüncü Kitap, Böl.XV, Kıs.II, Para.I, s.770.

³⁷⁴ HOŞ, a.g.m., s.67.

³⁷⁵ TASLAMAN, a.g.m., s.189.

³⁷⁶ GROTIUS, a.g.e., Birinci Kitap, Böl.II, Kıs.I, Para.I-IV, s.51-52.

³⁷⁷ TASLAMAN, a.g.m., s.189.

³⁷⁸ GROTIUS, a.g.e., Birinci Kitap, Böl.II, Kıs.II, Para.V., s.56.

³⁷⁹ HOŞ, a.g.m., s.67.

hukuka aykırı bulmaktadır. Bu bağlamda onun için güvenlik özgürlük ilişkisinde sınır, başkasının hakkına yönelen müdahaledir. Üstelik ona göre bir silahlı saldırıya karşı koymak Gaius Cassius Longinus'un (*MÖ 87-42*) deyimini ile “*doğal hukuka dayanan bir haktır*”.³⁸⁰

Grotius, güvenlik nedeniyle de olsa başkalarının hakkına müdahale edilemeyeceğini belirten bu görüşleri ile liberal özgürlük anlayışına yaklaşmaktadır. Nitekim liberal özgürlük anlayışına göre özgürlük başkalarının haklarına zarar vermeden istenen her şeyin yapılabilmesidir. Lakin Grotius'taki meşru müdafaa vurgusu o kadar fazladır ki, insanlar için kendini savunmak doğal bir hak olduğu kadar ödevdir de. Hatta saldıranın haksız ya da suçlu olup olmaması ise önem dahi taşımamaktadır.³⁸¹

Ancak onun bu düşünceleri, Hobbes'un aksine, bir suçlunun ağır bir cezaya çarpıtılacağı korkusuyla kamu görevlilerine direnebileceği anlamına gelmemektedir.³⁸² Bu bakımdan Grotius görüşlerini mutlak monarşi savunucuları ile liberal düşünürler arasında değerlendirmek gerekmektedir. Bununla birlikte Grotius'u özgün kılan nokta güvenlik açısından sadece birey ve devleti değil, uluslararası ilişkileri de ele almasıdır.

Nitekim ona göre devletler karşılaşmaktan çekindikleri bir saldırıyı, bu saldırı henüz kaçınılmaz olmasa da, hatta uzak olsa dahi önleme hakkına sahiptir. Grotius bu görüşünü Alexander Severus'un (*MS 208-235*) sözlerine dayandırarak, düşman tarafından uğranılacak bir saldırıya karşı her türlü güvenlik tedbirinin alınabileceğini belirtmektedir. Ancak ona göre insan hayatı asla tam bir güvenlik içinde olamaz. Dolayısıyla onun için kesin olmayan bir korkuya karşı korunma sebebiyle zora başvurmak yasaya aykırıdır.³⁸³ Öyleyse Grotius'a göre savaş ancak gerçek ve yakın bir tehlike karşısında meşrudur. Bu bakımdan bir savaşın haklı olabilmesi için kaçınılmaz olması gerekmektedir.³⁸⁴ Bu

³⁸⁰ GROTIUS, a.g.e., Üçüncü Kitap, Böl.XX, Kıs. XXXII, Para.I., s.816.

³⁸¹ GROTIUS, a.g.e., İkinci Kitap, Böl.I, Kıs.III., s.172.

³⁸² GROTIUS, a.g.e., İkinci Kitap, Böl.I, Kıs.XVII. Para.I, s.185.

³⁸³ GROTIUS, a.g.e., İkinci Kitap, Böl.I, Kıs.XVII., s.184.

³⁸⁴ GROTIUS, a.g.e., İkinci Kitap, Böl.I, Kıs.V, Para.I. s.173.

kapsamda Gentili'nin aksine Grotius için önleyici meşru müdafaa ancak tehlikenin kaçınılmaz ve başka şekilde önlenemez olduğu koşullarda söz konusu olabilecektir.³⁸⁵

d. Güvenlik yokluğunda ortaya çıkan bir hak: Direnme

Şu ana kadar Grotius'un hem uyrukların, hem de devletin güvenliğine dair görüşlerine yer vermiş bulunmaktayız. Bu noktada Grotius'un öğretisinde güvenliğin sınırını anlayabilmek için onun egemenliğe ilişkin görüşlerine de yer vermek gerekmektedir. Keza Grotius'a göre bir gücün eylemleri başkasını tarafından denetlenmiyor ve geçersiz kılınmıyorsa, o güç egemendir. Bu bakımdan egemenlik mutlak, sınırsız ve bölünemez bir güçtür. Öyle ki egemenlik yeryüzünde kimseye hesap vermeyen en yüce güçtür.³⁸⁶

Ancak Grotius mutlak egemenlik savunucusu olmakla birlikte ortaya koyduğu egemen iktidar sınırsız değildir. Nitekim egemenlik hakları toplumsal barışı sağlamak için vardır. Bununla birlikte Grotius egemenliğin halka ait olduğunu düşünmemektedir. Ama Hollandalı düşünür diğer taraftan da sadece egemenliğin hükümdara ait olduğu fikrini çürütmeye çalışmaktadır. Zira onun için egemenlik ancak halk ve hükümdar tek bir siyasi varlık olarak vücut bulduğunda mümkün olabilecektir.³⁸⁷

Keza ona göre her ulus, yasalar veya görenekler uyarınca bu egemenliği tek bir ya da birden fazla kişiye devretmektedir. Grotius böylece egemen ve egemenlik ayrımına varmaktadır. Bu bakımdan uyruklar arasındaki ilişkilerde sınırı başkasının hakkına müdahale ile çizen Grotius'a göre, güvenlik özgürlük ilişkisinde egemenin de sınırları vardır. Keza ona göre egemenlik mutlak olmakla birlikte egemen mutlak değildir.³⁸⁸

Nitekim bir halk yönetme hakkını egemene tamamen devredebileceği gibi, belirli sınırlar içerisinde devredebilmektedir. Dolayısıyla halkın bir kral seçerken egemenliğe dair birtakım yetkileri elinde bulundurması mümkündür. Görüldüğü üzere onun için egemen

³⁸⁵ ERKİNER, a.g.m., s.17-18.

³⁸⁶ TASLAMAN, a.g.m., s.190.

³⁸⁷ LOUGHLIN, a.g.e., s.72-73.

³⁸⁸ GROTIUS, a.g.e., Birinci Kitap, Böl.III, Kıs.VII., Para.III, s.103.

ve egemenlik birbirinden farklı kavramlardır. Zira ona göre markilik ve kontluk gibi yönetim tiplerinin varlığı bunun en açık göstergesidir.³⁸⁹

Bununla birlikte halkın egemenliği tamamen bir krala devrettiği mutlak krallıklar da bile, kralların halkın özgürken sahip olduğu haklara dokunamayacağına düşünmektedir. Keza ona göre kral egemenliği kullanan kişi olarak vücudun başı olsa bile, egemenliğin gövdesi halktır. Dolayısıyla egemenlik baş tarafından kullanılsa da egemen olan yine halk olacaktır. Öyleyse halkın devletten önce var olan hakları, egemenlik devrinden sonra da geçerli olmaya devam edecektir.³⁹⁰ Bu bakımdan Grotius'un egemeni doğal haklar ile sınırlıdır.

Grotius için egemenin bir başka sınırı da doğal ve Tanrısal hukuktur. Öyle ki krallar bu konularda açıkça söz vermemiş olsalar dahi, doğal ve Tanrısal yasaya uymak zorundadır. Bununla birlikte bir egemen verdiği sözlerle de kendini kısıtlamış olabilir. Keza verilen her söz doğa yasasından bağımsız olarak söz verildiği kişiye bir hak sağlamaktadır. Öyleyse bu söze aykırı her eylem haksız olacaktır. Ancak söz verme yetkisi tanınmayan alanlarda verilen sözler geçerli olmayacaktır, çünkü bu hak söz veren kişiye aslında tanınmamıştır.³⁹¹

Bu kapsamda Grotius'un Bodin'in ortaya koyduğu egemenlik kavramının ötesine geçtiği söylenebilir. Nitekim Bodin egemenliği yurttaşlar üzerinde mutlak ve daimi bir güç olarak ele alırken, Grotius egemenliğin siyasal bir rejim içinde kurumsallaşmış toplam gücün ifadesi olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece egemenlik devletin kendisinde konumlanarak, hukuki ve kurumsal bir yapı kazanmıştır.

Grotius bu noktada egemen-egemenlik ayrımı üzerinden egemen için bazı sınırlamalar getirmiştir. Dolayısıyla egemenin bu sınırı aştığını neler olacağına değinmek gerekmektedir. Nitekim Grotius her ne kadar önceliği güvenliğe vererek, devlete itaat etmenin gerekliliğini yoğun olarak vurguluyor olsa da, hükümdarın devletin kanunlarına saygı göstermek zorunda olduğunu da belirtmektedir. Öyle ki hükümdar devletin

³⁸⁹ GROTIUS, a.g.e., Birinci Kitap, Böl.III, Kıs.XIV- XVI., s.119-123.

³⁹⁰ GROTIUS, a.g.e., İkinci Kitap, Böl.IX, Kıs.VIII, Para.I-III, s.314-315.

³⁹¹ GROTIUS, a.g.e., Birinci Kitap, Böl.III, Kıs.XVI., Para.II, s.123.

kanunlarını çiğneyerek zulme girişirse, bu haksızlığa uğrayan kişilerin hükümdara karşı direnme hakları doğacaktır.³⁹²

Diğer yandan Grotius için egemen ve egemenlik farklı kavramlar olması sebebiyle, egemenin egemenlik biçimini değiştirme yetkisi yoktur. Dolayısıyla halkın bu tip girişimlere karşı da direnmeye hakkı vardır.³⁹³ Bu noktada Grotius'un bazı modern anayasalarda yer alan anayasal düzeni yıkmaya yönelik girişimlere karşı direnme hakkı düşüncesini yüzyıllar evvel kavradığı görülmektedir.

Bununla birlikte Grotius egemenin doğal ve Tanrısal yasaya aykırı buyruklarına karşı direnme hakkı tanımamaktadır. Grotius bu noktada sadece bu buyruklara uyulmak zorunda olunmadığını belirtmekle yetinmektedir. Bu bakımdan Grotius'un direnme hakkını sadece güvenlik sebebiyle tanıdığı söylenebilir. Öyle ki Grotius için devlet, kamusal dirliği ve düzeni sağlama amacıyla kurulmuştur. Dolayısıyla uyruklar bedenleri ve mülkiyetleri üzerinde gerektiği ölçüde yüce bir hakka sahiptir.³⁹⁴

Görünen o ki Grotius direnme hakkını doğal ve Tanrısal yasaya aykırı buyruklara karşı tanımamakta, ancak güvenlik sebebiyle tanımaktadır. Nitekim ona göre bir şey yok olma tehlikesi ile ne kadar çok karşılaşıyorsa, yasanın o denli dar yorumlanması gerekmektedir. Böylece güvenlik sebebiyle alınacak tedbirlerin sınırını genişletmektedir.³⁹⁵ Ancak diğer yandan güvenlik için gerekli olandan fazlası alınmayacağını belirtmektedir. Bu kapsamda güvenlik nedeniyle alınacak tedbirlere bir sınır çizmektedir.³⁹⁶

Egemenin güvenlik nedeniyle alabileceği tedbirlerin sınırı bu şekilde çizen Grotius'a göre, bir devletin yönetiminde güvenlik sebebiyle dikkat edilmesi gereken bazı unsurlar vardır. Örneğin Grotius onur ve güvenlik gibi nedenlerle bir devlete sığınmış suçlunun başka devletlerce de cezalandırılabilmesini belirtmektedir.³⁹⁷ Bu konuda bir başka örnek de henüz ortada gerçek bir zarar bulunmamış olmakla birlikte, düşmana mal göndererek

³⁹² ERKİNER, a.g.m., s.47.

³⁹³ TASLAMAN, a.g.m., s.196.

³⁹⁴ GROTIUS, a.g.e., Birinci Kitap, Böl.IV, Kıs.I-II., s.138-139.

³⁹⁵ GROTIUS, a.g.e., Birinci Kitap, Böl.IV, Kıs.VII., Para.IV., s.150.

³⁹⁶ GROTIUS, a.g.e., İkinci Kitap, Böl.II, Kıs.X. s.195.

³⁹⁷ GROTIUS, a.g.e., İkinci Kitap, Böl.XXI, Kıs.III., Para.III, s.526.

yardımda bulunan kişilerin mallarına güvenlik sebebiyle el konulabileceğine dair görüşleridir.³⁹⁸

Üstelik Grotius'un devlet yönetimindeki güvenlik vurgusu bununla sınırlı da değildir. Nitekim ona göre kamusal bir tehlike söz konusu olduğunda yenilmiş bir düşmana aşırı ölçüde güvenmek, pişmanlıkla sonuçlanabilecek bir acıma olacaktır. Keza yenen devlet güvenlik sebebiyle yenilen devlete asker yerleştirebilir, hatta bu devleti vergiye bağlayabilir.³⁹⁹ Bununla birlikte haklı bir savaş içinde güvenliği sağlama kaygısıyla birtakım şeyler sonradan geri vermek şartıyla düşmandan alınabilir.⁴⁰⁰

Grotius güvenlik sebebiyle alınabilecek tedbirleri bu şekilde sıralamakla birlikte, devletlerin güvenliklerini sağladığı ölçüde bağışlama eğiliminde bulunması gerektiğini de belirtmektedir.⁴⁰¹ Bu sebeple güvenli bir barış elde etme yolu varsa, böyle bir bağışlama barışı gerçekleştirmek adına yapılabilecek en iyi şeydir. Zira böyle bir barış birçok zaferden hem daha değerli, hem de daha güvenlidir.⁴⁰² Bu bakımdan güvenlik sağlandığında egemenlikleri tamamen ellerinden alınmış olsa bile yenilenlerin iç işleyişine, yasalarına, göreneklerine ve yöneticilerine dokunulmayabilir.⁴⁰³

4. Samuel, baron von Pufendorf: Güvenlik için bir zorunluluk olarak yasa ve devlet

a. Toplum sözleşmesi vasıtasıyla güvenlik, hukuk ve etik arasında kurulan ilişki

Pufendorf aslında Hobbes gibi mutlakiyetçi bir düşünür olarak ele alınabilir. Ancak onu legalist düşünürlerin arasında değerlendiriyor olmamızın ilk sebebi, Hobbes'un insan doğasını ve doğa halini ele alış şekline getirdiği eleştiridir. Zira ona göre doğa hali savaş hali değil, ama savaşın her an kopabileceği bir barış halidir.⁴⁰⁴

³⁹⁸ GROTIUS, a.g.e., Üçüncü Kitap, Böl.I, Kıs.V., Para.III, s.603.

³⁹⁹ GROTIUS, a.g.e., Üçüncü Kitap, Böl.XV, Kıs.I-VI, s.770-773.

⁴⁰⁰ GROTIUS, a.g.e., Üçüncü Kitap, Böl.XVIII, Kıs.II, s.790.

⁴⁰¹ GROTIUS, a.g.e., Üçüncü Kitap, Böl.XX, Kıs.L., Para.I, s.826.

⁴⁰² GROTIUS, a.g.e., Üçüncü Kitap, Böl.XXV, Kıs.III., s.861-862.

⁴⁰³ GROTIUS, a.g.e., Üçüncü Kitap, Böl.XV, Kıs.X, s.775.

⁴⁰⁴ Samuel PUFENDORF, De Jure Naturae Et Gentium Libri Octo, Volume Two, The Classics Of International Law, edit. James Brown Scott, trans. C.H. and W.A. Oldfathers, Oxford University Press, intro. Walter Simons, 1934, İkinci Kitap, Böl.1, Para.9, s.172.

Pufendorf'a legalist düşünürler arasında yer vermemizin diğer nedeniyse Hobbes ve Grotius'un arasında bir sentez gerçekleştirerek, "*civitas*"ı hak ve yükümlüklerle donanmış ayrı bir özne olarak ele almış olmasıdır.⁴⁰⁵ Bununla birlikte Hobbes ile yeniden doğan ve artık devlet tarafından sağlanan güvenlik anlamına gelen "*securitas*"ı baştan kavramsallaştırarak güvenlik kavramına iç ve dış güvenlik, barış (*pax*), mülkiyetin korunması, ortak refah (*salus communis*) ve rahat bir yaşam (*commoditas*) gibi boyutları eklemiştir.⁴⁰⁶

Ancak onun güvenlik kavramına yaklaşımını irdelemeden evvel, hukuk alanında yapmış olduğu çalışmalara değinmek gerekmektedir. Zira Pufendorf'un bu çalışmalarda Tanrı'nın emirlerini tespit etme ve ortaya koyma çabası içerisinde olduğu görülmektedir. Bu kapsamda bireylerin refahı ve devletin dış güvenliği ile etik arasında bir ilişki kurmaktadır.⁴⁰⁷

Nitekim Pufendorf'a göre etik yalnız teoride değil, pratikte de önemli bir kavramdır. Öyle ki ona göre ahlak devlet ile ortaya çıkmış bir kavram değildir. Bu bakımdan insan ahlaklı bir varlık olması bakımından davranışlarının etikle uyumlu olması gereklidir. Diğer yandan bu davranışların yasayla uyumlu hale getirilerek denetlenebiliyor olması toplumun refahına ve güvenliğine hizmet etmektedir.⁴⁰⁸ Öyleyse Pufendorf'un güvenliğe dair düşünceleri sadece hukuksal boyutu ile değil, etik boyutu ile de düşünülmelidir.

Zira Pufendorf önce doğal yasa-pozitif yasa ayrımı üzerinden, insan yapımı yasanın keyfi olabileceğini belirtmekte, ardından doğal yasaların değişmez ilkeler olarak toplumsal barışı sağlayacağını ifade etmektedir.⁴⁰⁹ Bu bakımdan da kişilerin yaşamlarını yasa olmadan sürdürüp sürdüremeyeceği sorusunu sürekli olarak gündeme getirmektedir. Bu noktada da bir kişiyi sınırlandırmamanın onun iyiliğine olup olmadığı meselesini tartışmaktadır. Keza ona göre doğada bulunan tüm hayvanlar yasalar olmaksızın sınırsız

⁴⁰⁵ AKAL, a.g.e., s.263-264.

⁴⁰⁶ ARENDS, a.g.m., s.24.

⁴⁰⁷ SIMONS, Intro., s.18a.

⁴⁰⁸ PUFENDORF, a.g.e., Birinci Kitap, Böl.2, Para.4, s.24.

⁴⁰⁹ ÖKTEM, TÜRKBAĞ, a.g.e., s.160.

özgürlükten yararlanabilmektedir. İnsan ise Tanrı tarafından toplumsal bir varlık olarak yaratılmış ve ona akıl verilmiştir.⁴¹⁰

Pufendorf bu bağlamda Hobbes'un izinden giderek devletin bir sözleşme ürünü olduğu düşüncesini takip etmektedir. Hatta devletin mutlaklığını da kabul etmektedir. Ancak ona göre egemenliği elinde tutan kişi sadece makul akılla açıklanabilecek işleri yapabilecektir.⁴¹¹ Bu noktadan itibaren de insanın zayıf ve toplumsallaşmaya meyilli doğasından yola çıkarak, devletin güvenlik nedeniyle ortaya çıktığı kanaatine varmaktadır.

Lakin Hobbes'un aksine Pufendorf'a göre devlet iki taraflı bir sözleşmenin ürünüdür. Bu sözleşmeye göre egemen güvenlik (*securitas*) ve refahı (*salus*) sağlamakla, uyuklarsa sözleşme gereğini yerine getiren egemene itaat etmekle yükümlüdür. Bu bakımdan o da Hobbes gibi devletin güvenliğinin tehlike girdiği durumlarda özgürlüklerin kısıtlanabileceğini düşünmektedir. Diğer yandan Hobbes'un aksine siyaseti ahlaka tabi kılmaktadır.⁴¹²

b. Zayıf bir varlık olarak insan

Pufendorf'a göre insan akılla donatılan bir varlık olmakla birlikte hayvanlara nazaran narin bir varlıktır. Pufendorf bu görüşünü, Marcus Fabius Quintilianus'un (*MS 35-100*) "*Declamations*" adlı eserindeki "*İnsanoğlu doğduğunda zayıf bir hayvandır. Vahşi ve büyükbaş hayvanların yavruları ise hemen ayaklarının üzerinde dururlar ve emziklerine koşarlar...*" sözlerine atıfla, "*Herhangi bir yardım alamayacak kadar arkadaşlarının uzağında olan bir adamı hayal edin. Ne sefil bir hayvan göreceksiniz!*" sözleriyle desteklemektedir.⁴¹³

Bu noktada doğal hukuk insana güvenlik içinde yaşamayı emretmektedir.⁴¹⁴ Ancak insan doğası gereği zayıf bir yaratıktır. Bu bakımdan güvenliğini korumak için başkalarına

⁴¹⁰ PUFENDORF, a.g.e., İkinci Kitap, Böl.1, Para.1, s.145-148.

⁴¹¹ LOUGHLIN, a.g.e., s.75-76.

⁴¹² ARENDS, a.g.m., s.24-25.

⁴¹³ PUFENDORF, a.g.e., İkinci Kitap, Böl.1, Para.8, s.152.

⁴¹⁴ PUFENDORF, a.g.e., İkinci Kitap, Böl.3, Para.9, s.197-198.

ihtiyacı vardır.⁴¹⁵ Bu yüzden Tanrı insana akli ve toplumu bahşetmiştir. Pufendorf bu görüşünü Seneca'nı şu sözleri ile desteklemektedir:

“İnsan, yumuşak bir cilde sahip...zayıf ve çıplak bir varlıktır, onu güçlü yapan ise aralarında kurdukları birliktir.

[Tanrı] ona, onu zayıflıktan en yüksek güce götüren iki armağan bahşetmiştir: akıl ve toplum.

...

Bu birlik ona bütün hayvanlar üzerinde egemenlik verdi [...] Keza insanı insan, şehri şehir kurtarır; bir el diğerini yıkar; Tüm güvenliğimizi ise silah arkadaşlarımız sağlar”⁴¹⁶

Bununla birlikte Pufendorf'a göre insan ayrıca politik bir hayvan olarak da nitelendirilebilir. Keza bir devlete her kim girerse, kendi doğal hürriyetinden vazgeçmekte ve kendini, hatta yaşam ve ölüm hakkını kendini kucaklayan egemene teslim etmektedir. Lakin yine de bir insanın tüm eylemlerindeki doğal eğilimi, hiç kimseye tabi olmaksızın kendi çıkarına uygun olanı aramaktır.⁴¹⁷ Bu noktada insanın sürekli farklı arzularla doluyor olması ve bu durumu engelleyecek bir gücün olmaması insanı kurttan daha tehlikeli bir varlık yapmaktadır.⁴¹⁸ Oysa iyi bir uyruk kendi yararından çok kamu yararı için çalışmalıdır.⁴¹⁹

Ancak Pufendorf için insanların sivil toplum içinde yer almalarının sebebi, iyi bir vatandaş olmaları ya da bu konuda doğal bir yeteneklerinin bulunmaları değildir. Aksine o insanların şahsi güvenlikleri için bir araya gelerek ilk sivil toplumu oluşturduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla insanların bir araya gelerek devleti kurmalarına doğaları değil, güvenlik ve refahlarını sağlama arzuları sebep olmuştur.⁴²⁰

⁴¹⁵ PUFENDORF, a.g.e., İkinci Kitap, Böl.4, Para.10, s.243.

⁴¹⁶ PUFENDORF, a.g.e., İkinci Kitap, Böl.3, Para.14, s.209.

⁴¹⁷ PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Böl.1, Para.4, s.953.

⁴¹⁸ Mehmet Ali AĞAOĞULLARI, Cemal Bali AKAL, Levent KÖKER, Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı, İmge, 1994, s.198.

⁴¹⁹ PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Böl.1, Para.4, s.954.

⁴²⁰ PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Böl.1, Para.5, s.957.

Keza Pufendorf bu görüşünü doğrulamak için Lucius Caelius Firmianus Lactantius'un (MS 240-320) "*De Opificio Dei*" adlı eserindeki şu sözlerine atıf yapmaktadır:

"Eğer insan, tehlikelerin bastırılması için yeterli güce sahip olsaydı ve başkalarının yardımına ihtiyaç duymasaydı, hangi toplum var olacaktı?"

*İnsan zayıf olduğu için ve diğer insanlardan ayrı olarak yaşayamayacağı için toplumu arzu eder. İnsan hayatı ancak başkalarıyla ilişkiye geçtiği an daha canlı ve güvenli hale gelebilir."*⁴²¹

Bununla birlikte insanların doğaları gereği toplumsal varlık olduklarına dair karşıt görüşler olduğunu belirtmekte ve eserinde şair *Gaius Valerius Flaccus*'un (MS 45-90) şu şiirine yer vermektedir: "*Duvarlarınızı da umursamıyorum. Kuzey ovalarında özgürce yaşayan bir adamım ben. Sahip olduğum her şeyi kendimle taşıyorum.*"⁴²²

Bu kapsamda Pufendorf için insanın doğası gereği sosyal bir varlıktır. Öyle ki ona göre insan sadece bir toplum içinde iken yaşamını sürdürebilir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, insan rahatı için toplumu seçmemiştir. Aksine toplumsal yaşam insanın doğasının gereği ortaya çıkan bir sonuçtur.⁴²³ Ancak insan sosyal bir varlık olmakla birlikte toplum karşıtı eğilimlere de sahiptir. Bu bağlamda ilk doğal yasa ise insana varlığını sürdürmeyi buyurmaktadır. Dolayısıyla insan doğal yasaya uymak için kendi doğasını takip ederek toplumu oluşturmaktadır.⁴²⁴

c. İğreti bir barış hali olarak doğa durumu

Hobbes hukukun ve devletin doğuşunu eş zamanlı olarak ele almakta ve bu sebeple doğa halinde ahlak ya da adaletten söz edilemeyeceğini belirtmektedir. Pufendorf'a göre ise devlet ahlaklı kişilerin oluşturduğu bir birliktelik olması bakımından ahlaklı bir kurum olmalıdır. Bu bakımdan Pufendorf'un devleti yasaya tabi kılmadan evvel siyaseti ahlaka tabi kıldığı söylenebilir.⁴²⁵

⁴²¹ PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Böl.1, Para.6, s.958.

⁴²² PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Böl.1, Para.6, s.958.

⁴²³ ERKİNER, a.g.e., s.87.

⁴²⁴ ÖKTEM, TÜRKBAG, a.g.e., s.162.

⁴²⁵ ARENDS, a.g.m., s.25.

Pufendorf, Hobbes'un aksine, doğa halinin savaş değil bir barış hali olduğunu kabul etmektedir. Dolayısıyla ona göre devlet, toplumdan ayrı düşünüldüğünde bile savaştan değil, yasalara dayanan bir barıştan kaynaklanmaktadır.⁴²⁶ Nitekim doğa halinde yaşayan insanlar güvenliklerini sağlamak için kendi güçlerini kullanabilmekte, lakin bunu doğal hukuka dayandırmak koşuluyla ile gerçekleştirebilmektedirler. Bu bağlamda Pufendorf için tabiat durumu her insanın diğer insanlarla eşit olduğu doğal bir özgürlük durumudur.⁴²⁷

Ancak doğa yasası gereği kendini korumakla mükellef olan insan, arkadaşlarının bir anda düşmanlara dönüşebileceğinin de farkında olmalıdır. Bu bakımdan Pufendorf için doğa hali bir barış hali olmakla birlikte, her an savaşın da kopabileceği bir haldir.⁴²⁸ Öyleyse Pufendorf için insanları toplum halinde yaşamaya iten güdü, kötü insanlara karşı duyulan endişe ve korkudur. Zira doğa halinde herkes eşit ve özgür olmakla birlikte, doğa halindeki hakların bir garantisi yoktur.⁴²⁹

Bu kapsamda hiç kimse kendi mevcut koşullarda çok fazla güvenlik içinde hissetmemeli, aksine her an gerçekleşebilecek kaygı ve endişe verici olaylara hazırlıklı olmalıdır. Ayrıca aynı sebepten dolayı barış halinde bile, refahta yetersizlik ve sıkıntıdaki çaresizlik dikkatle önlenmelidir.⁴³⁰

Diğer yandan doğa hali insanların hiç kimsenin iktidarına tabi olmadığı ve güvenliklerini sağlamak için her türlü önlemi alabileceği bir durumdur. Lakin bu önlemler başkalarının haklarına zarar vermedikleri sürece alınabilir, çünkü aksi halde alınan önlem güvenlik sağlamaktan ziyade tehlikeye yol açacaktır.⁴³¹ Zira güvenlik eksikliği herkese düşman gibi davranılmasını gerektirmez. Dolayısıyla Pufendorf'a göre Hobbes'un doğa haline yönelik değerlendirmeleri hatalıdır.⁴³²

⁴²⁶ PUFENDORF, a.g.e., İkinci Kitap, Böl.1, Para.9, s.172.

⁴²⁷ PUFENDORF, a.g.e., İkinci Kitap, Böl.1, Para.3, s.158.

⁴²⁸ PUFENDORF, a.g.e., İkinci Kitap, Böl.1, Para.12, s.177.

⁴²⁹ OKANDAN, a.g.e., s.80.

⁴³⁰ PUFENDORF, a.g.e., İkinci Kitap, Böl.4, Para.4, s.236.

⁴³¹ PUFENDORF, a.g.e., İkinci Kitap, Böl.1, Para.3, s.159.

⁴³² PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Böl.1, Para.8, s.963.

Bu bakımdan Pufendorf'un da, tıpkı Spinoza gibi, doğanın tüm gücünün bireylerin gücünün toplamından oluştuğunu kabul ettiği görülmektedir. Ancak Spinoza'nın her bir bireyin, doğada bulunan her şey üzerinde mümkün olan en büyük hakka sahip olduğu fikrine karşı çıkmaktadır. Nitekim Pufendorf'a göre doğa halinde bulunan bireylerin belirli ve kesin hakları yoktur. Bu nedenle de tekil bireyler hiçbir şekilde tabiatın tamamından gelen hakları bireysel olarak talep edemezler.⁴³³

Bu bağlamda doğada kişilerin sahip olduğu haklar münhasıran değil, belirsiz olarak mevcuttur. Yani tek kişi, insanlığın geri kalanının dışlanmasına neden olacak şekilde bir hak iddia ve talep edemez. Üstelik Pufendorf'a göre bir şeyin yapılmasına ilişkin her doğal yetkinlik de doğal hak değildir. Örneğin bir at ya da geyik çayırdan otlatmak için doğal bir yetkinliğe sahiptir, fakat bu yetkinlik ona her yerde otlayabilme imkanı tanımamaktadır. Bu bakımdan doğadaki herhangi bir şeyin yetkinliği bir diğerini etkilemez.⁴³⁴ Diğer yandan devlet toplumdaki en üstün güçtür ve her şeyi kontrol etmek için tasarlanmıştır. Bu anlamda hükümete meydan okuyan her özgürlük doğayla sürekli olarak çelişmektedir.⁴³⁵

Bu noktada belirtmeliyiz ki Pufendorf'a göre sadece insanlar değil, devletler de doğal durumdaki ilişkilerinde barış halindedirler. Bu bakımdan da savaşı haklı göstermek için adil bir nedene ihtiyaç duymaktadırlar. İşte bu noktada devreye Pufendorf'un güvenliğe dair görüşleri girmektedir. Keza ona göre devletin ortaya çıkma sebeplerinden biri de güvenlik ihtiyacıdır. Dolayısıyla gelecek için güvenlik sunmak savaşmak için adil bir nedendir. Ancak gelecekteki zarar korkusu gibi soyut korkular önleyici meşru müdafaa için yeterli değildir.⁴³⁶

⁴³³ PUFENDORF, a.g.e., İkinci Kitap, Böl.1, Para.3, s.160.

⁴³⁴ PUFENDORF, a.g.e., Üçüncü Kitap, Böl.5, Para.3, s.392

⁴³⁵ PUFENDORF, a.g.e., İkinci Kitap, Böl.2, Para.4, s.164.

⁴³⁶ SIMONS, Intro., s.52a.

d. Güvenlik için yasanın ve devletin gerekliliği

Pufendorf insanı güvenliği için topluma ihtiyaç duyan zayıf bir varlık olarak görmekle birlikte, bu politik hayvanın yasaya ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Nitekim ona göre bir toplum yasalar olmadan barışçıl ve sağlam bir devlet kuramaz. Diğer yandan böyle kurulan devletler uzun soluklu olamaz.⁴³⁷ Hatta devletler, tıpkı insanlarda olduğu gibi, diğer devletlerin dostluğu olmadan hiçbir zaman yeterli güvenlik içinde değildir.⁴³⁸

Devletin ve yasanın doğuğu ile insanın güvenlik ihtiyaı arasında bu tip bir iliğu kuran Pufendorf, prensin gücünün Tanrı'nın ltfuyla gelen mistik bir erk olduğu dğuncesini ise reddetmektedir. Bu noktada egemenliği insan aklının bir ürünü olarak görmektedir. Keza ona göre devlet de bizzat faniler tarafından güvenliklerinin korunması için Tanrı'nın onayı ile ortaya çıkarılmış bir kurumdur. Bununla birlikte egemen Tanrı'nın vekili değildir. Egemenlik ise insanların kendi doğal özgürlükleri nedeniyle sahip oldukları iktidardan bahsedilmiş olan iktidarların toplamıdır.⁴³⁹

Nitekim ona göre insanların doğal özgürlüklerini bırakıp devlet kurmalarının sebebi diğer insanlardan gelecek tehditlere karşı kendilerini savunmaktır. Zira tüm insanlığın doğal özgürlük içinde güvende olabilmesi mümkün değildir. Gerçekten de düzen, dürüstlük, masumiyet ve onurun kaygısında olan ve bu sebeple doğa kanunlarını ihlal etmeyen kişiler de vardır. Keza tüm insanlar bu zihniyette olsa devlete de ihtiyaç kalmayacaktır.⁴⁴⁰ Ancak insanların çoğu bakımından bu durum geçerli değildir. Dolayısıyla devlet gerçek güvenlik için zorunludur.

Diğer yandan Pufendorf için devlet, rasyonel bireylerin yasal güvenceler elde etmek için oluşturduğu siyasal-sosyal bir birimdir.⁴⁴¹ Nitekim ona göre insan hayatı ancak yasalarla kurulmuş bir hkmetin yönetimi altında güvence içindedir. Bu noktada akılla ynetilemeyenlerin korku ve baskıyla korunabileceği doğrudur. Kaldı ki müttefikleri bile

⁴³⁷ PUFENDORF, a.g.e., İkinci Kitap, Bl.1, Para.8, s.153.

⁴³⁸ PUFENDORF, a.g.e., İkinci Kitap, Bl.3, Para.9, s.197.

⁴³⁹ SIMONS, Intro., s.42a-43a.

⁴⁴⁰ PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Bl.1, Para.8, s.958-959.

⁴⁴¹ Muhammed A. AĞCAN; *“İnsanlık, Sosyo-politik Topluluk ve Evrensellik/Farklılık: Andrew Linklater, Eleştirel Kuram ve Küresel Siyaset”*, Uluslararası İlişkiler, Cilt 10, Sayı 37 (Bahar 2013), s.10.

olsa başkalarına kapılarını açanlar, kendilerini savunmadığı sürece tehlikeli altında olacaktır. Bu bakımdan elbette silahlardan gelen güvenlik göz ardı edilmemelidir.⁴⁴²

Bu noktada gerçek güvenlik sadece örgütlü bir toplumla yani devletle sağlanabilir. Öyle ki Pufendorf insanın kendisini korumak için daha iyi bir aygıt icat edemeyeceği düşüncesindedir. Keza insanlar genellikle savaşmak ve kendilerini savunmak ile değil, barış içinde yaşamak ile güvenlik içinde hissedebilmektedir. Nitekim böyle bir güvenlik doğa halinde, yani devlet olmadan kendiliğinden ya da herhangi bir müstahkem ile sağlanamamaktadır.⁴⁴³

İnsanlar güvenlik ihtiyacı nedeniyle devleti oluşturmuşlardır. Ancak Hobbes'un aksine Pufendorf'a göre toplumun iradesi toplumu oluşturan her bir bireyin iradesini tek tek içermez. Yine de her bir bireyin iradesi kendisini tabi kıldığı egemenin iradesine tabidir. Dolayısıyla güvenliğe dair meselelerde alınan kararlar, her bireyin iradesi olarak görülmelidir. Nitekim gücünü başka birine gönüllü olarak veren kişi, o kişinin iradesini kabul etmekle mükelleftir.⁴⁴⁴

Üstelik Pufendorf için devlet sadece bir dizi insanın bir araya gelerek oluşturduğu basit bir birliktelik değildir. Aksine egemenin iradesinin tüm uyrukların iradesi olduğunu kabul ettiği ahlaki bir kişiliktir. Böylelikle egemen barış ve güvenlik için uyrukların gücünü ve yeteneklerini kullanabilir. Dolayısıyla tıpkı Prusa'lı Dion'un (*MS 40-120*) da tarif ettiği gibi bir şehir aynı yerde yaşayan ve yasalarla düzenlenen bir dizi insandan ibarettir. Zira Hobbes da Leviathan'ın girişinde tek tek insanlardan oluşan devleti oldukça kapsayıcı bir şekilde tasvir etmiştir.⁴⁴⁵

Görünen o ki Pufendorf'a göre doğal özgürlük ve eşitlikle donatılmış birçok kişi, yeni bir devlet kurmak için gönüllü olarak bir araya gelmişler, aralarında yapmış oldukları sözleşme ile de ortak bir konsey veya liderlik oluşturarak, güvenlik içinde yönetilmeyi arzu etmişlerdir. Bu ilk adımın ardından ise, ikinci sözleşme ile devlete mükemmellik

⁴⁴² PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Böl.2, Para.2, s.966-967.

⁴⁴³ PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Böl.2, Para.1, s.967.

⁴⁴⁴ PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Böl.2, Para.5, s. 969-972.

⁴⁴⁵ PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Böl.2, Para.13, s.984.

verilmiştir. Nitekim bu sözleşme ile egemen, kendisine egemenlik verenlerin emniyet ve güvenliklerini sağlamakla yükümlü tutulmuştur.⁴⁴⁶

Öyle ki egemenlik bir kralın üzerine verildiğinde, karşılıklı bir hak transferi ya da karşılıklı verilmiş bir söz mevcuttur. Dolayısıyla herhangi bir kişi, kendisini tabi kıldığı kralın verdiği yasal emirleri gerçekleştirmek zorunda olduğu gibi kral da uyruklarını korumak zorundadır. Diğer yandan uyruklar kral tarafından devletin güvenliği için verilmiş olan emirleri, bu emirler yasal olmasa da yerine getirmelidir. Ancak güvenlik söz konusu olduğunda kralın yasalara uygun emirleri dahi uygulanmayabilir.⁴⁴⁷

Hatta Pufendorf için güvenlik o kadar önemlidir ki, güvenlik söz konusu olduğunda bir hükümdar uyrukları tarafından öldürülebilir. Pufendorf bu konudaki düşüncelerini Manuel'in (MS 810-838) ayakta korkudan sanki zincirlenmiş gibi kıpırtısız duran İmparator Theofilos'a (MS 813-842) söylediği şu sözler ile somutlaştırmaktadır: *"Beni takip etmezsen seni öldüreceğim. Çünkü sizi öldürmem, düşman eline geçerek öldürülmeniz ve Roma devletine böyle bir utanç getirmeniz daha iyidir"*⁴⁴⁸

e. Özgürlüğün ve egemenliğin sınırı olarak güvenlik

Pufendorf'a göre doğa halinde özgürce yaşayan insanlar, doğal hürriyetlerini uyruk haline geldikten sonra da korumaktadırlar. Hatta ona göre doğa halinde var olan bu hürriyet, uyrukların huzuruna ilişkin olması bakımından devlet tarafından teşvik edilmelidir.⁴⁴⁹ İşte bu kapsamda Pufendorf üstün egemenlik ile mutlak egemenlik arasında bir ayrım yapmaktadır. Zira ona göre kamu yararı söz konusu olduğunda, egemenin uyruklarını zorlayabilmesi mümkündür. Ancak bu zorlama devletin güvenliğine ya da doğal yasalara aykırı olamayacaktır.⁴⁵⁰

Bu noktada Pufendorf mutlak ama sınırlı egemenlik düşüncesini eleştirmekte, doğal özgürlük ile mutlak egemenlik düşüncesinin birbiri ile çeliştiğini belirtmektedir. Nitekim

⁴⁴⁶ PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Böl.2, Para.8, s.974-975.

⁴⁴⁷ PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Böl.2, Para.1, s.981.

⁴⁴⁸ PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Böl.2, Para.1, s.981.

⁴⁴⁹ PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Böl.4, Para.1-2, s.1011.

⁴⁵⁰ PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Böl.6, Para.13, s.1076.

ona göre hiç kimse doğal özgürlüklerinden hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Ancak devlet de doğal hukuku ihmal etmek amacıyla kurulmamıştır. İşte bu nedenle ona göre mutlak ama sınırlı egemenlikte mutlaklık, pratikte değil sadece teoride var olabilecek bir düşüncedir.⁴⁵¹

Üstelik ona göre barışın ilk şartı, her insanın başkalarının şiddetinden korunmasını ve güvenlik içinde yaşayabilmesini gerektirmektedir. Keza doğa halinde kendi güçleri ile kendilerini korumak zorunda olan kişiler, devlet ile birlikte bu eylemi başkalarıyla birlikte gerçekleştirmeye başlamışlardır. Dolayısıyla devlet kuruluş amacına aykırı olarak uyruklarının güvenliği sağlayamazsa, devleti oluşturan uyruklar herkesin kendi savunma aracını seçtiği doğal özgürlük durumuna geri dönecektir.⁴⁵²

Bununla birlikte Pufendorf'a göre devlet uyruklarının güvenliğini yalnız dış güçlere karşı değil, birbirlerine karşı da korumaktadır. Ancak Pufendorf devletin vasfını vatandaşları birbirine ya da dış güçlere karşı korunmasına indirgenmemiştir. Üstelik uyruklar devlete karşı da güvenlik içinde olmalıdır. Nitekim Hobbes'un görüşlerinin aksine, Pufendorf'a göre devlet, uyruklarla yapmış olduğu sözlü ve yazılı anlaşmalar gereği, uyruklarını öldüremeyecek veya herhangi bir zarar veremeyecektir.⁴⁵³

Bu noktada Pufendorf'un anayasa merkezli yaklaşımına değinmekte yarar vardır. Keza ona göre egemenlik yüce bir kavramdır. Ancak egemenin iktidarının sınırı, uyruklarla yapmış olduğu anlaşmayla çizilmiştir. Keza Pufendorf'a göre bir uyruğun güvenliğini sağlamak için kullanılan mutlak güç ile uyruğu öldürmek için kullanılan mutlak güç arasında herhangi bir benzerlik ya da ilişki yoktur.⁴⁵⁴

Üstelik egemenliğin uyruklardan egemene aktarımı sırasında, krallar ve uyruklar arasında açık bir sözleşme ile gerçekleştirilse, iktidarın sınırlanması daha sıkı bir şekilde gerçekleşecektir.⁴⁵⁵ Ancak bu sözleşme ile sınırlanan sadece egemenlik değildir. Nitekim

⁴⁵¹ PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Böl.6, Para.7, s.1064.

⁴⁵² PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Böl.4, Para.3, s.1011.

⁴⁵³ PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Böl.4, Para.3, s.1011-1013.

⁴⁵⁴ PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Böl.8, Para.7, s.1111.

⁴⁵⁵ PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Böl.6, Para.10, s.1069-70.

devletin iç huzuru ve güvenliği için uyrukların iradelerinin de sınırlandırılması gerekmektedir.⁴⁵⁶

Bu bağlamda devlet uyrukların güvenliği için ortaya çıkmış olsa da, devletin korunması için uyrukları üzerinde güç kullanması zorunlu olabilmektedir.⁴⁵⁷ Bu kapsamda Pufendorf güvenlik açısından hem yasayı, hem de gerektiğinde özgürlükleri sınırlandırmayı zorunlu görmektedir. Dolayısıyla Pufendorf'un egemenlik açısından mutlakiyet, egemen yönünden ise yasa ile bağlı iktidar yanlısı olduğu söylenebilir.

Bu kapsamda legalist genel başlığı altında ele aldığımız bu üç düşünür için de egemenin pozitif yasayla bağlı olması gerektiği açıktır. Ancak üçünün de güvenlik-özgürlük dengesindeki tercihleri farklıdır. Nitekim Gentili'nin güvenlik vurgusu takipçisi Grotius'tan yoğunudur. Öyle ki Gentili saldırıya uğrama korkusu ile yapılan saldırıları meşru görmekteyken, Grotius için savaş ancak gerçek ve yakın bir tehlike karşısında meşrudur. Bu noktada Pufendorf özgürlükle mutlak egemenlik düşüncesinin birbiriyle çeliştiğini belirterek liberal düşünceye yaklaşmaktadır. Ancak Gentili ise halkın özgürlüğünü, hapisanedeki mahkumların özgürlüğüne benzemektedir. Dolayısıyla legalist düşünürler yasayla sınırlı egemenlik düşüncesinde hemfikir olmakla birlikte, farklı özgürlük anlayışlarına sahiptirler.

B. Liberal Yaklaşım: Egemenin özgürlüklerle sınırlandırılması

1. Genel olarak

Ortaçağ'a yeni bir siyasi, sosyal ve ekonomik düzen meydana getiren burjuva hareketi sonucu, ortaya modern devlet denilen yeni bir iktidar tipi çıkmıştır. Nitekim bu iktidar tipi ile egemenliğin kaynağı dünyevileşmiş ve hükümdar siyasal iktidarın tek sahibi konumuna gelmiştir. Böylece bir zümre rejimi olan feodal düzenden, güvenliği merkeze alan yeni bir iktidar tipi ile olan mutlakiyete doğru bir dönüşüm gerçekleşmiştir.

Ancak uyrukların güvenliği için ortaya çıkan bu iktidar tipi zamanla doğduğu amacın en büyük tehdidi haline gelmiştir. Zira bu dönemde hükümdarlar tarafından mülkiyete ve

⁴⁵⁶ PUFENDORF, a.g.e., Yedinci Kitap, Böl.9, Para.4, s.1119.

⁴⁵⁷ PUFENDORF, a.g.e., Sekizinci Kitap, Böl.2, Para.1, s.1148.

ekonomik piyasa yönelik kısıtlamalar, burjuvazinin ekonomik çıkarlarını tehdit etmeye başlamıştır. Bu noktada burjuva ekonomisinin gelişmesine paralel olarak yaygınlaşan hümanizm ve aydınlanma hareketleri ile devletin mutlak iktidarının kısıtlanması talep edilmiştir.

Diğer yandan Spinoza ve Locke gibi düşünürler hak ve özgürlüklere yaptıkları vurgu ile liberal düşüncenin temellerini atmışlardır. Böylece güvenlik içinde sağlanan özgürlükten, özgürlüklerle sınırlı güvenlik düşüncesine doğru bir geçiş yaşanmıştır. Bu kapsamda 17.yy.dan itibaren artan özgürlük talebi, 18. ve 19.yy.larda yaygınlaşacak liberal anayasacılık hareketlerine zemin hazırlamıştır.

2. Baruch Spinoza: İktidarın varoluş amacı olarak özgürlük ve güvenlik

Spinoza (*MS 1632-1677*) çağına hakim anlayışın bir yansıması olarak insanın doğası gereği bencil, egemen erke boyun eğişinin ise zorunlu olduğunu düşünmektedir. Ancak özgürlüğe yaptığı vurgu ile çağdaşlarından ayrılmaktadır. Bu ikircikli yaklaşım Spinoza'nın güvenlik bağlamındaki görüşlerini, tıpkı diğer felsefi görüşlerinde olduğu gibi, yanlış anlaşılmaya müsait hale getirmektedir. Bu bağlamda Spinoza'nın güvenlik yaklaşımına geçmeden evvel, onun düşünce sistemini daha iyi kavrayabilmek adına, egemenlik ve doğal hukuk üzerine ortaya koyduğu görüşlere değinmekte yarar vardır. Zira Spinoza'nın yurttaşlık hakları olarak nitelendirdiği hakları, bu iki kavrama değinmeden aktarmak olanaksızdır.

Keza Spinoza'ya göre tüm sosyal düzenlerin kökeninde refah ve güvenlik ihtiyacı yer almaktadır. Bununla birlikte düşünme ve sorgulama özgürlüğü devletin güvenlik ve refahı için sadece gerekli değil, aynı zamanda zorunludur. Nitekim Spinoza'ya göre bir devletin güvenliği uyrukların düşünmelerine ve bu düşüncelerini aktarmalarına izin verdiği ölçüde sağlanabilir.⁴⁵⁸ Üstelik ona göre bu tip bir özgürlük ancak seküler ve demokratik bir cumhuriyette var olabilir.⁴⁵⁹

⁴⁵⁸ Baruch SPINOZA, *Tractatus Theologico-Politicus* ya da *Tanrıbilimsel Politik İnceleme*, çev. Betül Ertuğrul, Biblos Kitabevi, İstanbul, 2008, s.20.

⁴⁵⁹ SPINOZA, *Tanrıbilimsel Politik İnceleme*, s.302-303.

Ancak belirtmek gerekir ki Spinoza'nın devletin güvenliğinden kastı, aslında halkın güvenliğidir. Spinoza'nın bu kavrayışı, devletin güvenliği kisvesi altında halkını kendi çıkarları uğruna savaşa sürükleyen zorba yöneticelere karşı getirdiği eleştirilerde açıkça görülmektedir. Keza Spinoza'ya göre bir hükümdarın boş gururu için aklı önyargılarla etkilenerak kıskırtılan insanlar, halkın güvenliği uğrunda değil, düşmanlarının öfke ve acımasızlıkları altında kurban edilmişlerdir.⁴⁶⁰

a. Doğa yasası, insan doğası ve doğa hali: İnsanın devlete varış süreci

Spinoza öncelikli olarak insan için neyin iyi olduğunu bulmaktansa, insanın doğasının keşfedilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu noktada insanı doğanın bir parçası olarak ele almaktadır. Spinoza'nın insan doğasına ilişkin bu yaklaşımı ortaya koyduğu öğretilerde etkili olmuştur.⁴⁶¹ Nitekim devletin ortaya çıkış sürecini izlerken, insan doğasından yola çıkmaktadır. Öyle ki Spinoza'ya göre doğa halinde yaşayan insanlar doğal yasa gereği gücünün uzanabildiği ölçüde hakka sahiptir. Bu noktada dikkat çekici olan insanın kendini koruma içgüdüğü altında hareket ettiğinin tespitidir.⁴⁶² Nitekim doğa yasası insanın gerçek iyiliğini, yani korkudan uzak ve güvenli bir şekilde yaşamasını hedeflemektedir.⁴⁶³

Diğer yandan Spinoza için doğa yasası, doğayla koşullanmış varlıkların eylemlerinin tamamını kapsamaktadır. Özetle doğanın kuralı olarak tanımlayabileceğimiz bu kavramı, Spinoza'nın balık alegorisi ile aktarmak istersek; tüm balıklar doğaları gereği yüzmeye, büyük balıklarsa küçük balıkları yemeye koşullanmıştır. Spinoza böylece balıkların doğasından yola çıkarak doğadaki tüm canlıların güçlerinin yettiği ölçüde her şeyi yapmaya hakkı olduğunu vurgulamak istemektedir.⁴⁶⁴ Bu bakımdan Spinoza'ya göre her bireyin doğal hakkı onun gücüyle belirlenmektedir. Dolayısıyla Spinoza için hak güçtür.⁴⁶⁵

⁴⁶⁰ SPINOZA, Tanrıbilimsel Politik İnceleme, s.13.

⁴⁶¹ Ali AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.31-32.

⁴⁶² OKANDAN, a.g.e., s.78.

⁴⁶³ Benedict de SPINOZA, Chief Works Of Benedict De Spinoza Vol. 1, trans. R.H.M. Elwes, George Bell and Sons, York Street Covent Garden, London, 1883, s.202.

⁴⁶⁴ SPINOZA, Tanrıbilimsel Politik İnceleme, s.294.

⁴⁶⁵ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.57.

Bu noktada insanın doğası da diğer canlılar gibi akılla değil, arzu ve erkle belirlenmektedir. Hatta insanların bir kısmı sağlam akıldan yoksun olmaları bakımından, tıpkı doğadaki hayvanlar gibi, aydınlanmış bir aklın buyruklarına göre yaşamak zorunda değildir. Diğer yandan herkesin hakkı, erkinin ulaşabildiği noktaya kadar uzanmaktadır. Bu sebeple bireylerin kendisi için en iyi olanı kurnazlık ya da zorla ele geçirmesi doğalarına uygundur. Öyleyse Spinoza'ya göre doğa halinde yaşayan herkesin kendisini korumak için her şeyi yapabilmesi doğa yasası gereği bir haktır.⁴⁶⁶

Nitekim doğa halinde yaşayan herkes doğa yasasına göre eylemde bulunmakta, yani kendi çıkarını gözetmektedir. Üstelik doğa halindeki korkular ve güvenlik ihtiyaçları benzer, yaşamın kuralı ise ortaktır. Devlet ise bu korkuları gidermek ve güvenlik sağlamak için ortaya çıkarılmıştır.⁴⁶⁷ Öyle ki doğa halindeki insanlar bu yalnızlık durumunda kendilerini savunmak için yeterli güce tek başlarına sahip değildirler.⁴⁶⁸

b. Güvenlik, refah ve devletin doğuşu

Spinoza'nın doğa hali ve insan doğası kurgusu devletin doğumunu zorunlu kılmaktadır. Nitekim doğa halinde yaşayan insanlar doğal hakları bakımından sınırsız bir serbestte içindedir. Bu bakımdan gücü yetenin arzu ettiğine ulaştığı bu dönemde, bir denge bulunmamaktadır. Üstelik doğa halinde arzuları frenleyecek bir gücün olmaması, anarşi ve kargaşaya yol açmaktadır. Ancak Spinoza'ya göre insan rasyonel bir varlık olması bakımından sadece doğa yasasının değil, aklın ve muhakemenin de etkisi altındadır. Bu sebeple kendi çıkarına daha uygun olduğu için güvenliği ve barışı arayan insanlar bir araya gelerek devleti oluşturacaklardır.⁴⁶⁹

Bunun için de bir sözleşme vasıtası ile doğa halinde sahip oldukları tüm hak ve güçten toplum adına vazgeçeceklerdir.⁴⁷⁰ Böylece doğa halindeki herkese ait olan sınırsız

⁴⁶⁶ SPINOZA, Tanrıbilimsel Politik İnceleme, s.294-295.

⁴⁶⁷ Baruch SPINOZA, Tractatus Politicus, Politik İnceleme, çev. Murat Erşen, Dost, 3.Baskı, Ankara, 2012, Böl.3, Para.3, s.26.

⁴⁶⁸ SPINOZA, Politik İnceleme, Böl.6, Para.1, s.41.

⁴⁶⁹ OKANDAN, a.g.e., s.78-79.

⁴⁷⁰ Mehmet Ali AĞAOĞULLARI, Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2010, s.76.

hakların ortak mutabakat içinde bir topluluğa devredilmesiyle birlikte, her birey ortak haktan kendine düşen ölçüde hak sahibi olacaktır. Topluluğun gücüyle belirlenen egemenlik hakkı ise devleti yönetenler tarafından kullanılacaktır.⁴⁷¹

Bu noktada Spinoza için toplumun inşası faydalı olduğu kadar zorunludur. Keza ona göre insanlar başkalarının yardımı olmadan kendilerini düşmanlarından koruyamazlar. Bu bakımdan bireyler sahip oldukları doğal haklardan yararlanmak istiyorlarsa, bir anlaşma ile bir araya gelmek zorundadırlar. Üstelik bu aynı zamanda ekonomik bir gerekliliktir.⁴⁷²

Bu bakımdan Spinoza için sosyal düzenlerin ve devletin amacı güvenlik ve refahtır. Üstelik ona göre bir toplumu oluşturmak ya da korumak için sıra dışı bir yetenek de gerekmemektedir. Bununla birlikte yetenekli insanlar tarafından dikkat ve ilgi ile kurulan toplumlar, dış koşullardan daha az etkilenmektedir. Dolayısıyla bu birliklikler daha güvenli ve istikrarlı olmaktadır. Yetenekleri eğitilmemiş olan insanlar tarafından oluşturulan toplumlar ise büyük ölçüde yazığıya dayanırlar ve bu nedenle daha az istikrarlıdırlar.⁴⁷³

Bu bağlamda devlet, insanların kendilerini savunma güçlerini sözsüz ya da sözlü bir şekilde, egemen erke devretmeleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla egemen erk, devletin güvenliği ve refahı için her şeyi yapabilir. Bu bakımdan güvenlik bağlamında herhangi bir yasayla sınırlandırılmaz. Bu yüzden akla uygun olmasa da egemen erkin buyrukları yerine getirilmelidir. Keza akıl iki kötü şey arasından en zararsızın seçilmesini buyurur.⁴⁷⁴

Bu nedenle de devletin korunması için kamusal hak daima kişisel yarara tercih edilmelidir.⁴⁷⁵ Öyle ki Spinoza'nın Cleon'dan (MÖ 470-422) aktardığı gibi “krallık

⁴⁷¹ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.78-79.

⁴⁷² AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.58.

⁴⁷³ SPINOZA, Tanrıbilimsel Politik İnceleme, s.69-71.

⁴⁷⁴ SPINOZA, Tanrıbilimsel Politik İnceleme, s.300.

⁴⁷⁵ SPINOZA, Tanrıbilimsel Politik İnceleme, s.316.

kamusal güvenliğin kalkanıdır."⁴⁷⁶ Bu bakımdan egemen erke boyun eğmek bireyi köle değil, yurttaş yapmaktadır.⁴⁷⁷

c. Devletin erdemi olarak güvenlik

Spinoza'ya göre insanın tutkularına ya da erdeme yönelmesi doğasından kaynaklanmaktadır. Ancak güvenlik ihtiyacı dış koşullara göre şekillenen bir olgudur. Bu nedenle güvenlik adına sabit yasalar oluşturulmalıdır.⁴⁷⁸ Zira Spinoza'ya göre insanlar yaradılışları gereği ortak bir yasa olmadan bir arada yaşayamazlar.⁴⁷⁹ Bu bakımdan ona göre devlet herkesi bağlayan yasalar sayesinde var olabilmektedir.⁴⁸⁰

Unutulmamalıdır ki Spinoza için devlet, yurttaşları birbirine ve kendilerine zarar vermeden, özgürce yaşayabilsinler diye vardır. Bu bakımdan güvenlik söz konusu olduğunda egemen Tanrısal yasa ile bağlı değildir. Ancak egemenin Tanrısal yasanın aksine bir buyruğu söz konusu olduğunda, yurttaşlar egemene değil Tanrı'ya boyun eğilmelidir. Zira ona göre uyruklar bu noktada egemenin değil, Tanrısal yasanın buyruğuna tabidir.⁴⁸¹

Nitekim insanlar Tanrı'ya boyun eğmeyi doğal özgürlükleri gibi kabul etmişlerdir. Bununla birlikte hükümdarın devletin güvenliği için her şeyi yapmaya hakkı vardır.⁴⁸² Bu noktada doğa yasası, doğal zorunluluğa dayanan yasadır. İnsan buyruğuna dayanan yasa ise insanların daha güvenli ve uygun yaşamak için kendilerine ve diğerlerine buyurdukları yasadır. Bu manada insan yasası aynı zamanda yaşamı ve devleti güvenli hale getiren yaşam tasarısıdır.⁴⁸³

⁴⁷⁶ SPINOZA, Tanrıbilimsel Politik İnceleme, s.325.

⁴⁷⁷ SPINOZA, Tanrıbilimsel Politik İnceleme, s.302.

⁴⁷⁸ SPINOZA, Chief Works Of Benedict De Spinoza Vol. 1, s.46.

⁴⁷⁹ SPINOZA, Politik İnceleme, Böl.1, Para.3, s.12.

⁴⁸⁰ SPINOZA, Chief Works Of Benedict De Spinoza Vol. 1, s.59.

⁴⁸¹ SPINOZA, Tanrıbilimsel Politik İnceleme, s.307-309.

⁴⁸² SPINOZA, Tanrıbilimsel Politik İnceleme, s.307-309.

⁴⁸³ SPINOZA, Tanrıbilimsel Politik İnceleme, s.85-88.

Üstelik Spinoza'ya göre devlet, vatandaşların güvenliğini ve refahını sağlamak üzere doğmuştur. Öyleyse devlet için gerekli olan tek erdem güvenlidir.⁴⁸⁴ Zira Spinoza için en üstün yasa, kamu huzurunun sağlanmasıdır. Bu sebeple kamu esenliğini ve devletin güvenliğini sağlayacak buyrukları vermek yöneticinin işlevidir.⁴⁸⁵

Bununla birlikte bir devlette hükümdarın değil, halkın gönenci en üstün yasadır. Nitekim Spinoza'nın Seneca'dan "*violenta imperia nemo continuit diu*" şeklinde aktardığı üzere, hiçbir zorba uzun süre yönetimde kalmaz. Bu kapsamda, yani yöneticiler kamu iyiliği ve aklın buyruklarına göre hareket etmek zorunda olmaları sebebiyle, hükümdarların akla aykırı buyruklarına nadiren rastlanmaktadır.⁴⁸⁶

Yine de bir devletin güvenlik içinde varlığını sürdürebilmesi için kamu işlerini, devleti yönetenlerin kendi çıkarına hareket edemeyecek şekilde düzenlemek gerekmektedir. Böylece yöneticilerin devleti yönetirken hangi iç güdü ile hareket ettiklerinin bir önemi kalmayacaktır.⁴⁸⁷ Öyleyse devlet meselelerinin çözümünde ortak esenliğin sağlanması hedef alınmalı ve asla bir kişinin iyi niyetine bırakılmayacak şekilde düzenlenmelidir. Hükümdar ise mümkün olduğunca halkının esenliğini gözetmeli, halkına barış ve güvenlik getirmelidir.⁴⁸⁸

Ancak egemeni bu şekilde sınırlamasına rağmen Spinoza'nın özel mülkiyet konusunda bazı çekinceleri bulunmaktadır. Nitekim Spinoza'ya göre dirlik ve düzen için hiçbir yurttaş gayrimenkule sahip olmamadır.⁴⁸⁹ Hatta tarlaları, toprakları ve hatta kimi zaman evleri kamusal alan olarak değerlendirmekte, yani tüm bu alanların siyasi iktidar sahibine ait olması gerektiğini savunmaktadır.⁴⁹⁰

Spinoza güvenliği bu şekilde daha çok hukuki ve siyasi bir mesele olarak ele almakla birlikte, bazı fiziki güvenlik tedbirlerine de değinmektedir. Nitekim ona göre

⁴⁸⁴ SPINOZA, Politik İnceleme, Böl.1, Para.6, s.14.

⁴⁸⁵ SPINOZA, Chief Works Of Benedict De Spinoza Vol. 1, s.254.

⁴⁸⁶ SPINOZA, Tanrıbilimsel Politik İnceleme, s.301.

⁴⁸⁷ SPINOZA, Politik İnceleme, Böl.1, Para.6, s.14.

⁴⁸⁸ SPINOZA, Politik İnceleme, Böl.6, Para.3-8, s.42-44

⁴⁸⁹ SPINOZA, Politik İnceleme, Böl.7, Para.8, s.57.

⁴⁹⁰ SPINOZA, Politik İnceleme, Böl.6, Para.12, s.45.

güçlendirilmiş surlar içinde yaşayan yurttaşlar ile surların dışında kalan yurttaşlar eşit haklara sahiptir. Bu bakımdan şehirler tüm yurttaşları kapsayacak şekilde inşa edilmesi gerekmektedir. Böylece yurttaşlar birbirine daha sıkı bağlanacaktır. Spinoza ayrıca bir devletin güvenliğinin, ancak kendi yurttaşlarından oluşan bir ordu ile sağlanabileceğini belirtmektedir. Bu sebeple de tüm yurttaşlar zorunlu olarak silah bulundurmalı ve silah kullanımı bilmelidir ki, bu ancak tüm yurttaşlar yılın belli dönemlerinde silah altına alınması ile sağlanabilir.⁴⁹¹

d. Güvenlik amacıyla devredilen erkin sınırı: Doğal haklar

Spinoza önce güvenlik nedeniyle egemeni sınırsız bir güç olarak nitelendirmekte, sonrasında ise mutlakiyetçi tavrını bir kenara bırakarak düşünsel ve bedensel özgürlükler olarak adlandırabileceğimiz bir alana geçiş yapmaktadır. Bu noktada hakkı hukuktan ayırarak insan bedeninin dokunulmazlığı, düşünce ve ifade özgürlüğü gibi alanların devlet tarafından düzenlemeyecek alanlar olduğunu belirlemektedir.⁴⁹²

Nitekim ona göre hiç kimse kendisini insan olmaktan çıkaracak ölçüde erkinden vazgeçemez. Böyle bir erki ne başkasına devredebilir, ne de başkasının bu yönde bir erki söz konusu olabilir.⁴⁹³ Öyle ki Spinoza için bütünüyle bir başkasının buyruğuna girmek akla uygun değildir. Keza devletin bu alanlara müdahale edebiliyor olması, insanın devleti oluşturma amacıyla bağdaşmaz. Zira bir egemenin buyruğuna uymaya karar vermiş olan kişi, aslında doğasına uygun olarak güvenliği için kendi çıkarını gözetiyordur.⁴⁹⁴

Bununla birlikte ona göre barış ve dirlik siyasi iktidarın tek bir kişiye bırakılmasını gerektirmez. Zaten ona göre tek bir kişiye bırakılmış iktidar uzun soluklu olamaz. Spinoza bu noktada Türkler dışında tek bir kişiye bırakılmış ve değişmeden uzun süre yaşamış bir iktidar bulunmadığını belirtmektedir. Buna karşılık uzunca bir süre yaşayan demokratik devletlerin çokluğundan bahsetmektedir. Bu kapsamda tüm iktidarın tek bir kişiye bırakılmasının barışı değil, köleliği getirecektir. Keza Spinoza'ya göre barış, savaşın

⁴⁹¹ SPINOZA, Politik İnceleme, Böl.6, Para.10, s.44.

⁴⁹² AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.80-81.

⁴⁹³ SPINOZA, Tanrıbilimsel Politik İnceleme, s.313-314.

⁴⁹⁴ SPINOZA, Politik İnceleme, Böl.3, Para.3-6, s.26-27.

yokluğu demek değildir. Aksine ona göre barış ruhların birliğinin, yani dirlik ve düzenin sonucudur.⁴⁹⁵

Bu bağlamda egemenin hakkı her bir yurttaşın hakları toplamından değil, halkın tamamına ait olan doğal haktan oluşmaktadır. Dolayısıyla bir devletin hakkı ne kadar üstün ise halk o derece az hakka sahip olacaktır.⁴⁹⁶ Bu bakımdan kralın her istencinin yasa gücüne sahip olduğu monarşik devletin istikrarlı olması mümkün değildir.⁴⁹⁷ Kamu özgürlüğü, yani devlet tarafından güvence altına alınan haklar ise ancak güçlü yasalarla korunabilecektir. Aksi halde uyruklar hiçbir zaman barış ve güvenliğe tam olarak sahip olamayacaktır.⁴⁹⁸

Bu noktada sivil toplumun amacı barış ve güvenlidir. Zira ona göre en iyi yönetim biçimi aslında insanların güven içinde yaşadığı ve haklarının ihlal edilmediği yönetimlerdir.⁴⁹⁹ Dolayısıyla Spinoza için en iyi yönetim, yurttaşların yasalarına ihlal etmeksizin uyduğu ve yaşamlarını dirlik ve düzen içinde geçirdiği yönetimdir.⁵⁰⁰ Bu bağlamda Spinoza'ya göre en özgür devletler yasaları akla dayanan devletlerdir.⁵⁰¹

Üstelik Spinoza'ya göre devlet ile birlikte herkesin kendi yargıci olduğu doğal haklar ortadan kalkmaktadır. Ancak doğa halinde herkese ait olan doğal hakların tamamını egemene devredilmiş değildir.⁵⁰² Zira yurttaşlar için dışarda birçok tehdit söz konusu olsa da içerideki en büyük tehdit bizzat devlettir.⁵⁰³ Bu bakımdan Spinoza için demokrasi en doğal ve bireysel özgürlükle en uyumlu yönetim şeklidir. Keza demokraside egemene, doğal hakların tamamı değil bir kısmı aktarılmaktadır.⁵⁰⁴

Bu kapsamda Spinoza için devredilemeyen bu hakları ayrıca ele almak gerekmektedir. Nitekim özgürlükler Spinoza'da güvenlik amacıyla oluşturulan iktidarın sınırı olarak

⁴⁹⁵ SPINOZA, Politik İnceleme, Böl.6, Para.4, s.42.

⁴⁹⁶ SPINOZA, Politik İnceleme, Böl.3, Para.2, s.26.

⁴⁹⁷ SPINOZA, Politik İnceleme, Böl.7, Para.1, s.58.

⁴⁹⁸ SPINOZA, Chief Works Of Benedict De Spinoza Vol. 1, s.328.

⁴⁹⁹ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.86.

⁵⁰⁰ SPINOZA, Chief Works Of Benedict De Spinoza Vol. 1, s.313.

⁵⁰¹ SPINOZA, Tanrıbilimsel Politik İnceleme, s.302.

⁵⁰² SPINOZA, Politik İnceleme, Böl.3, Para.3, s.26.

⁵⁰³ SPINOZA, Tanrıbilimsel Politik İnceleme, s.312.

⁵⁰⁴ SPINOZA, Tanrıbilimsel Politik İnceleme, s.302-303.

karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki Spinoza'ya göre egemen uyruklarına ifade ve inanç özgürlüğü tanınmalıdır. Ancak bunu kamu barışını tehlikeye atmadan gerçekleştirmelidir.⁵⁰⁵ Dolayısıyla Spinoza için güvenliğin sınırı özgürlük, özgürlüğün sınırı ise güvenliktir.

e. Birbirinin sınırı olarak özgürlük-güvenlik

Spinoza'ya göre kişinin varlığını koruma hakkının egemene devredilmesiyle birlikte, egemenin buyruğu ile sınırlanan ve sadece onun yetkisi ile korunabilen bir özgürlük durumu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla yurttaşlar kendini savunma konusunda tamamen egemene tabi olmaktadır. Bunun sonucu olarak haklarını egemene aktaran herkes doğa durumundaki gibi eşit olmaya devam etmektedir.⁵⁰⁶

Spinoza doğa halinde herkesin gücünün yettiği her şeyi yapabilmesini, tüm varlıklar bakımından doğal hak kapsamında değerlendirmektedir. Ancak bu durumun yarattığı kargaşa akıllı bir varlık olan insanı devleti oluşturmaya itmiştir. Bu noktada insanlar doğa halindeki sınırsız haklardan toplum adına vazgeçerek, devleti oluşturmuşlardır. Dolayısıyla devlet denilen üstün güç bu hakların yeni sahibidir. Lakin egemen güce sahip olan devletin amacı insanları esirliğe sürüklemek ya da baskı altında tutmak değil, özgürlükleri güvence altına almaktır. Öyleyse devletin başında bulunan kişi, bu gücü kendi çıkarı için kullanırsa devletin varlığı sona ermiş olur.⁵⁰⁷

Bu noktada belirtmek gerekir ki, Spinoza'ya göre hiç kimse özgürce düşünme ve karar verme hakkını bir başkasına aktaramaz. Üstelik kimse düşüncesi tamamen bir başkasının yönetimine tabi de kılamaz. Öyleyse hiç kimse üstün erkin buyruklarına göre konuşmaya da zorlanamaz. Bu sebeple yurttaşlarının düşüncelerini denetim altına almak isteyen yönetimler, insanların kendi izniyle bile vazgeçemeyecekleri doğal haklara müdahale eden zorba yönetimlerdir. Ancak sözler de eylemler kadar zararlı olabilmektedir. Dolayısıyla bu özgürlükler de sınırsız değildir.⁵⁰⁸

⁵⁰⁵ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.55.

⁵⁰⁶ SPINOZA, Tanrıbilimsel Politik İnceleme, s.303-304.

⁵⁰⁷ OKANDAN, a.g.e., s.78-79.

⁵⁰⁸ SPINOZA, Tanrıbilimsel Politik İnceleme, s.373-375.

Öyle ki Spinoza her bireyin kendi düşünceleri üzerinde mutlak egemenliğe sahip olduğunu düşünmekle birlikte, tarihte sınırsız ifade özgürlüğü bulunan bir toplum bulunmadığını belirtmektedir. Bu bakımdan her egemenin ifade özgürlüğünün sınırını belirlemesi gerekmektedir. Öte yandan refah ve güvenlikle birlikte özgürlüğün sağlanması da devletin amacıdır. Dolayısıyla önce uyruklara ifade özgürlüğü tanınmalı, sonrasında ise bu özgürlük egemen gücün üstünlüğüne hanel getirmeyecek şekilde sınırlanmalıdır. Zira aksi halde devleti oluşturmaktaki amaç, dolayısıyla sözleşme hükümsüz hale gelecektir.⁵⁰⁹

Bununla birlikte Spinoza'ya göre yönetimin amacı korkuyla yönetmek ya da yurttaşları sınırlamak değildir. Aksine siyasi iktidar yurttaşlar özgürce ve güvenlik içinde yaşasın diye vardır. Öyleyse yönetimin amacı her insanı korkudan arındırmak, çalışma hakkını kuvvetlendirmek ve yurttaşların güvenliğini sağlamaktır. Ancak bu erk yurttaşları dört ayaklı hayvan ya da kuklalara dönüşün diye değil, özgürce akıllarını kullanabilsin diye vardır. Zira siyasi iktidarın amacı gerçek özgürlüktür. Lakin bireyler sadece kendi kararlarına göre hareket ettiği müddetçe toplumsal huzuru korumak da mümkün değildir.⁵¹⁰

Bunun yanı sıra Spinoza sadece yurttaşların değil, devletin de yasalara tabi olması gerektiğini belirtmektedir. Nitekim Spinoza'ya göre devlet varlığı için uyulması zorunlu olan yasaya hem uymak, hem uyrukların bu yasaya uymasını sağlamakla yükümlüdür.⁵¹¹ Zira Spinoza'ya göre devlet her insanın kamusal huzura zarar vermeden özgürlüklerinden yararlanabileceği bir ortam yaratılmalıdır. Ancak böyle bir özgürlük yurttaşlara, egemen erkin hak ve yetkisine zarar vermediği ölçüde verilebilecektir.⁵¹² Bu bakımdan Spinoza devletin varoluşu sebebini güvenlik olarak görse de, devleti özgürlüklerle sınırlandırmaktadır.

⁵⁰⁹ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.63-66.

⁵¹⁰ SPINOZA, Chief Works Of Benedict De Spinoza Vol. 1, s.259.

⁵¹¹ AKAL, Devlet Kuramı, s.418-419.

⁵¹² SPINOZA, Tanrıbilimsel Politik İnceleme, s.384-385.

3. John Locke: Barış ortamı olarak doğa hali tasavvuru ve sınırlı devlet anlayışı

a. Genel olarak

Locke da Hobbes gibi devletin ortaya çıkışını toplum sözleşmesi varsayımından hareketle açıklamaktadır. Ancak Locke'un doğa hali tasviri Hobbes'unki ile taban tabana zıttır. Keza Locke'a göre doğa hali insanların eşit, özgür ve mutlu oldukları bir dönemdir. Bununla birlikte doğa halinde sahip olunan hakların ne ölçüde devlete devredildiği hususunda da Hobbes'dan ayrılmaktadır.

Zira ona göre doğa halindeki eşitlik ve özgürlük; cezalandırma yetkisinin herkes tarafından eşitçe kullanılmasına, bu da doğa halindeki barışın güvensizliğine yol açmaktadır. Bu bakımdan Locke'a göre insanlar doğa halinde sahip oldukları hakları korumakta ve sadece cezalandırma yetkisini devlete devretmektedir. Böylece maliklerin mallarına saldıranları cezalandırma yetkisini üstün bir otoriteye devretmesiyle birlikte tabii hayattan devletli topluma geçilmektedir.⁵¹³

Öyleyse söylevi her ne kadar aksine yönde olsa da, Locke için doğa hali aslında bir savaş halidir. Yine de ona göre insanların siyasi iktidarı oluşturma sebebi doğa halindeki savaş ortamından kaçmak değil, barış halini sürdürmektir. Bu bağlamda söylevi ile tezi çelişiyor gözükse de Locke'un buradaki tek amacı özgürlükleri vurgulamaktır. Bu da Locke'u çalışma kapsamında değerli kılmaktadır.

Zira önce mutlakiyet yanlısı düşünürler tarafından devletin sınırsız, devredilemez ve sürekli bir erke sahip olduğu tezi ortaya koyularak güvenlik devletinin erken temelleri atılmıştır. Legalist düşünürler ise gerçek güvenlik için egemenin yasayla sınırlandırılması gerektiğini savunmuşlardır. Bu noktada liberal düşünürler ise yaptıkları özgürlük vurgusu ile güvenliğin ancak özgürlükleri sınırlandırmak için bir argüman olarak kullanılabileceği düşüncesini geliştirmişlerdir.

Bu kapsamda Locke'u çalışma kapsamında değerli kılan mutlakiyetçi düşünürlerin ön kabulü ile yola çıkarak devletin güvenlik amacıyla var olduğunu ortaya koyması, ancak bunu yaparken özgürlükleri öne çıkarmasıdır. Locke bu noktada güvenlikte özgürlük

⁵¹³ AKAL, İktidarın Üç Yüzü, s.46.

arayan anlayıştan, özgürlükte güvenlik arayan yaklaşıma geçişi temsil etmektedir. Bu bakımdan Locke'un ortaya koyduğu öğretinin hürriyetçi ve demokratik siyasi rejimlere fikir kaynaklığı ettiği söylenebilir.⁵¹⁴

b. Doğa hali üzerinden özgürlüğü temellendirmek

(1) Genel olarak

Locke da birçok düşünür gibi siyasi iktidarın kaynağını toplum sözleşmesinde bulmaktadır. Nitekim Locke'a göre insanlar doğa halinden bir sözleşme vasıtasıyla çıkararak toplumu ve devleti oluşturmuşlardır. Dolayısıyla Locke da, tıpkı Hobbes gibi, siyasi iktidarı doğru biçimde anlamak için doğa halindeki insanların ne durumda olduklarının ortaya koyulması gerektiğini düşünmektedir. Bu noktada Hobbes'un aksine, doğa halinin özgürlükçü ve eşitlikçi bir ortam olduğu varsayımından yola çıkmaktadır.⁵¹⁵

Zira Locke'a göre insanların bir siyasi toplum içine girene kadar buldukları doğa halindeki özgürlüğün tek sınırı doğa yasasıdır ve doğadaki bu yasanın kaynağı akıldır. Bu bağlamda doğa halinde yaşayan hiç kimsenin bir başkasının yaşamına, sağlığına, özgürlüğüne ya da sahip olduğu şeylere zarar vermemesi gerektiğini buyurmaktadır. Bu manada doğa halinde akla uygun olan her şey yasaya da uygundur. Diğer yandan bu yasa akla uygun olması bakımından doğa halinde yaşayan herkesi bağlamaktadır.⁵¹⁶

Bu aynı zamanda doğa yasasının, doğa halindeki hakların ve eşitliğin güvencesi olduğu anlamına gelmektedir. Kimsenin yaşamına, sağlığına, özgürlüğüne ve malına zarar verilmemesini öğütleyen doğa yasasının kaynağı akıldır. Diğer yandan Locke için doğa durumundaki barış, özgürlük ve eşitliğin kaynağı ise Tanrı'nın iradesidir. Nitekim Tanrı tüm insanları benzer yetilere sahip olarak yaratmıştır.⁵¹⁷

Bu kapsamda doğa durumu, hiç kimsenin bir başkası üzerinde herhangi bir iktidara yahut yetkiye sahip olamadığı, üstelik tüm iktidar ve yetkinin karşılıklı olduğu bir eşitlik

⁵¹⁴ Yahya Kazım ZABUNOĞLU, Kamu Hukukuna Giriş: Devlet, Tarım-Kaynak-Unsurlar, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No.328, Sevinç Matbaası, Ankara, 1973, s.53

⁵¹⁵ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.165.

⁵¹⁶ LOCKE, a.g.e., para.6, s.10-11.

⁵¹⁷ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.165-166.

durumudur. Dolayısıyla doğa durumunda bulunan insanlar, kimsenin iradesine ve iznini tabi olmaksızın eylemlerini düzenleyebilmekte ve sahip oldukları şeyler üzerinde istedikleri gibi tasarrufta bulunabilmektedir. Görüldüğü üzere Locke'a göre doğa durumunda insanlar eşit oldukları gibi özgürdürler.⁵¹⁸

Bununla birlikte ona göre insanların eşitlik ve özgürlük halinde buldukları bu mutlu ortamdan çıkarak, bir sözleşme vasıtasıyla devleti oluşturmalarında bir çelişki bulunmamaktadır. Nitekim insanların doğa durumundan çıkış sebebi, doğa halinin birtakım yetersizliklerden kurtulmaktır. Locke bu görüşlerini kendi döneminin önemli düşünürlerinden Hooker'ın şu sözleri ile desteklemektedir:

“Kendi başımıza yalnız ve tek başına yaşarken, doğamızın arzuladığı, insanın saygınlığına yaraşır bir yaşam için gerekli olan yeterli stoku sağlamakta yetersiz olduğumuzdan, içimizdeki bu eksiklik ve yetersizlikleri gidermek için, doğal olarak diğerleriyle bir topluluk ve cemaat kurmaya yönleniriz. Bu, insanların siyasal toplumlarda birleşmelerinin başlangıçtaki nedeniydi”⁵¹⁹

Öyleyse Locke doğa halini özgürlük ve eşitliğin egemen olduğu bir ortam olarak betimlemekte, doğa halini terkin edilmesinin sebebini de birtakım ihtiyaçların giderilmesi kolaylığında bulmaktadır. Ancak ona göre doğa halinin terk edilmesinin tek sebebi bu yetersizlikler değildir. Zira onu çalışma kapsamında değerli kılan husus, Locke'un devleti doğa halindeki barışın güvensizliğini giderici bir aygıt olarak ele almasıdır. Bu noktada Locke'un ortaya koyduğu öğretiyi anlayabilmek için evvela onun doğa hali varsayımını kavramak gerekmektedir.

⁵¹⁸ LOCKE, a.g.e., para.4, s.9.

⁵¹⁹ LOCKE, a.g.e., para.15, s.16.

(2) İnsanın doğası gereği sahip olduğu haklar

(a) Özgürlük

Locke'a göre her insan bir çift hakla doğar; özgürlük ve miras hakkı.⁵²⁰ Bununla birlikte ona göre özgürlük ve mülkiyet sadece temel haklar değildir. Keza bu haklar aynı zamanda birbirinden ayıramayacak olan haklardır.⁵²¹ Ancak bu noktada bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Zira Locke tarafından eşitlik ve özgürlük bir yandan evrensel idealler olarak sunulmakta, diğer yandan bu ideallere ancak mülkiyet sahipliği halinde ulaşılabileceği öne sürülmektedir.⁵²²

Bu noktada doğa durumu insanların eylemlerini hiç kimsenin irade ya da iznine tabi olmaksızın diledikleri gibi düzenleyebildiği ve sahiplikleri üzerinde istedikleri gibi tasarrufta bulunabildiği bir ortamdır.⁵²³ Dolayısıyla akıl bir kişinin özgürlüğüne yönelik düşmanca davranışların ortadan kaldırılmasını emretmektedir. Öyle ki ona göre bir kişinin özgürlüğünü elinden alınmaya çalışması, o kişinin güvenliğine yönelik düşmanca bir saldırıdır. Keza böylece müdahale eden ile müdahale edilen bir savaş durumuna girmiş olur.⁵²⁴

Hatta Locke için özgürlük o kadar önemlidir ki, bir iktidar altında doğmuş olsa bile bireye meşru yönetimi reddetme hakkı vermektedir. Lakin diğer yandan atalarından kalan sahiplenmelerini kullanmak isteyen insanlarsa, mülkiyeti korumakla görevli egemeni tanımak zorundadır.⁵²⁵ Zira ona göre siyasi iktidarın altındaki insanların özgürlüğü bir yasa ile sınırlanmamış her şeyi yapabilmektir. Dolayısıyla yasama iktidarı tarafından çıkarılan kurallara uymak zorundadırlar.⁵²⁶

⁵²⁰ LOCKE, a.g.e., para.190, s.125.

⁵²¹ LOCKE, a.g.e., para.4, s.9.

⁵²² AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.169.

⁵²³ LOCKE, a.g.e., para.4, s.9.

⁵²⁴ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.169-172.

⁵²⁵ LOCKE, a.g.e., para.190, s.125.

⁵²⁶ LOCKE, a.g.e., para.22, s.21.

Bu bağlamda Locke bir yandan özgürlüğü egemenin bile karışamayacağı bir alan olarak görmekte,⁵²⁷ diğer yandan egemenin meşruiyetini mülkiyeti korumada bulmaktadır. Böylece güvenliği özgürlüğün önüne koymaktadır. Öyleyse Locke için özgürlük doğal bir hak olması bakımından egemenin sınırırır. Diğer yandan güvenlik devletin varoluş sebebi olması sebebiyle özgürlüğün sınırırır.

Nitekim onun için özgürlük bir başıbozukluk durumu olmadığı gibi, dilediğini yapabilme hakkı da değildir. Locke'un özgürlük anlayışı hem irade kullanma özgürlüğünü hem de eylemde bulunma hürriyetini kapsamaktadır. Üstelik insan her ne kadar kişiliği ve sahip olduğu şeyler üzerinde dilediğince tasarrufta bulunma özgürlüğüne sahip olsa da, bu özgürlük insana başkalarının varlığını yahut sahip olduğu şeyleri yok etme imkanı tanımaz.⁵²⁸ Dolayısıyla doğa halindeki özgürlüğün sınırı, doğa yasasından türetilen yükümlülükler vasıtasıyla belirlemektedir.⁵²⁹

Bu bakımdan Locke için özgürlük ve hürriyet kavramları birbirine benzer, fakat ayrı kavramlardır. Nitekim hürriyet, doğa halinde üstün iktidardan özgür olma halidir. Hür insan, herhangi birinin iradesi ya da yasama otoritesi altında değildir. Bu kapsamda hür insan sadece doğa yasasına tabidir.⁵³⁰ Bu noktada özgürlük herkesin dilediğini yapması, yaşaması ya da herhangi bir yasaya bağlı olmaması hürriyeti değildir. Öyle ki özgürlük, doğa yasasından başka herhangi bir sınırlamaya tabi olmamaktır. Öyleyse doğa durumu tek sınırı doğa yasası olan yetkin bir özgürlük durumudur.⁵³¹

Bu kapsamda Locke'un özgürlüğü temel bir hak sayarak, mülkiyet ve hürriyetle bir arada değerlendirdiği söylenebilir. Locke böylece doğa halindeki özgür insanın asla mutlak bir otorite altına alınamayacağını sonucuna varmaktadır. Bu da devletin varlık sebebi olarak güvenliği ortaya koyan düşünürün, egemenlik anlayışının bir sınırı olduğunu göstermektedir.

⁵²⁷ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.172.

⁵²⁸ LOCKE, a.g.e., para.6, s.10.

⁵²⁹ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.165-166.

⁵³⁰ LOCKE, a.g.e., para.22, s.21.

⁵³¹ LOCKE, a.g.e., para.57, s.40-41.

(b) Eşitlik

Locke'a göre doğa durumundaki insanlar doğanın nimetlerinden eşit ölçüde yararlanan, benzer yeteneklerle birbirinden ayrımsız doğan, aynı tür ve sınıftan olan yaratıklardır. Bu bakımdan ona göre doğa durumu mutlak bir eşitlik durumudur. Dolayısıyla doğa durumundaki herhangi birinin doğal yetenekleri vasıtasıyla hükümdar olması olanaklı değildir. Nitekim her biri diğerine eşit olan insanlar, birbirlerine açıkça bir hükümlanlık ve egemenlik hakkı tanımadığı sürece, bir başkası üzerinde herhangi bir iktidar ya da yetkiye sahip olamaz.⁵³²

Locke için doğa halindeki bu eşitlik durumu, aynı zamanda doğa halinde yaşayan insanların birbirlerine olan sevgi yükümlülüğünün de temelidir. Hatta ona göre adalet ve yardımseverlik gibi kavramlar da bu eşitlik durumundan türemektedir.⁵³³ Ancak Locke tarafından ortaya koyulan eşitlik durumu her tür eşitliği kapsamamaktadır.⁵³⁴ Zira Locke bazı insanların yaş, erdem, yetenek, liyakat gibi nitelikleri bakımından diğer insanlardan üstün olabileceğinin farkındadır. Hatta bazı insanların eşit koşullarda doğmadıklarını da ifade etmektedir.⁵³⁵

Bununla birlikte Locke bu farkların genel eşitlik durumu bozduğunu düşünmez. Keza Locke'un eşitlik durumundan kastı, her insanın doğa yasasına tabi olması bakımından kendi özgürlüğünü sağlayacak ölçüde eşit haklara sahip olmasıdır. Doğa halinde herkesin elinde olan cezalandırma yetkisi bunun en iyi örneğidir. Öyleyse eşitliğin temel koşulu doğa halinde üstün bir otoritenin, yani siyasal bir iktidarın bulunmasıdır.⁵³⁶

Bunun yanı sıra doğa halindeki eşitliğin bir başka yansıması da, doğa halinde yaşayan insanların doğa yasası gereği varlıklarını koruma yükümlülüğü altında bulunmasıdır. Nitekim doğa halindeki yetkin eşitlik durumu ve doğa yasasının kendini koru emri bir arada düşünüldüğünde, başkası ile eşit olan herkes, kendi varlığı gibi diğer herkesin

⁵³² LOCKE, a.g.e., para.4, s.9.

⁵³³ LOCKE, a.g.e., para.5, s.10.

⁵³⁴ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.166.

⁵³⁵ LOCKE, a.g.e., para.54-55, s.39-40.

⁵³⁶ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.166-167.

varlığını da korumakla yükümlüdür. Dolayısıyla, kendini korumakla yükümlü insan varlığını tehlike altına sokmadıkça diğer herkesin varlığını da korumak zorundadır.⁵³⁷

Diğer yandan doğa halindeki herkesin kendini ve birbirini aynı ölçüde koruma yükümlüğünün bir yansıması olarak, cezalandırma yetkisinin herkes tarafından bizzat kullanılabilceği sonucu çıkmaktadır. Aksi halde doğa durumunda doğa yasasını yürütme erkine sahip herhangi bir üstün iktidar bulunmadığı için doğa yasasının uygulanması da mümkün olmayacaktır. Öyleyse doğa yasasının işlevsel hale gelmesini sağlayan mekanizma, doğa halinde yaşayan herkesin bu iktidara bizzat sahip olmasıdır. Ancak bu yetkin eşitlik durumunda, her bir kişinin kendi elinde bulunan cezalandırma hakkının üstün bir otoriteye devri ile insanların birbirine zarar vermesi engellenmek istenmiştir.⁵³⁸

(c) Mülkiyet

Locke özgürlük ve mülkiyeti birbirinden ayıramayacak haklar olarak görmektedir.⁵³⁹ Ancak mülkiyeti özgürlükten ayıramayan ve hatta temel bir hak olarak gören Locke için mülkiyet o kadar önemlidir ki, ne paternal iktidar sonucu babanın çocuğunun, ne siyasal iktidar sahibi yöneticinin halkının mallarını almaya hakkı yoktur. Hatta fetih hakkı da savaşa katılmış olanların servetlerine değil, sadece yaşamlarına uzanır. Benzer şekilde bir kişi kendisine saldıran bir hırsız öldürebilir ama parasını alamaz. Zira burada hırsızın kendisini koyduğu savaş durumu, yaşam hakkını kaybetmesine neden olmuştur, ancak bu savaş durumu onun canına uzanırken mallarına uzanmaz.⁵⁴⁰

Üstelik ona göre doğa halindeki insanları toplum sözleşmesi yapmaya iten ana neden mülkiyeti korunma ihtiyacıdır. Ancak Locke mülk sahibi olmayan kişilerin, bu sözleşmeye neden onay verdiği sorusunu cevapsız bırakır.⁵⁴¹ Diğer yandan Locke'un öğretisi doğal durumda özel mülkiyetin varlığına işaret eder. Öyleyse Locke için mülkiyet hakkı toplum sözleşmesinden önce de vardır. Bu noktada devlet; mülkiyeti, özgürlükleri

⁵³⁷ LOCKE, a.g.e., para.6, s.10-11.

⁵³⁸ LOCKE, a.g.e., para.7, s.11.

⁵³⁹ LOCKE, a.g.e., para.4, s.9.

⁵⁴⁰ LOCKE, a.g.e., para.182, s.121.

⁵⁴¹ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.169.

ve yaşam hakkı başta olmak üzere doğa halindeki hakları korumak üzere ortaya çıkacaktır.⁵⁴²

Bu kapsamda Locke'un doğa halinde herkese ait bir hak olarak gördüğü mülkiyet hakkını güvenlik bağlamında irdelemeden evvel, Locke için mülkiyet hakkının kapsamına değinmekte yarar vardır. Zira ona göre mülkiyet herkesin canını, gövdesinin parçalarını, özgürlüğünü de içermektedir. Bu bakımdan Locke'a göre bir insanın canı, bedeni, özgürlüğü ve sahiplikleri mülkiyet hakkının kapsamındadır.⁵⁴³

Üstelik İngiliz düşünürüne göre Tanrı yeryüzünü ve yeryüzünün nimetlerini insanlara varlıklarını sürdürmesi için vermiştir. Ayrıca yeryüzündeki tüm yemişler ve hayvanlar, bizzat doğanın kendi eli tarafından üretilmeleri bakımından tüm insanlığa ortak olarak aittir. Bu sebeple yeryüzünün nimetleri doğal durumlarında kaldıkları sürece üzerlerinde hiç kimsenin hükümranlılığı yoktur. Zira Locke'a göre doğada bulunan bir şey için harcanan emek, o şeyi mülk haline getirmektedir.⁵⁴⁴ Dolayısıyla mülkiyet sahiplenilen şeyi değil, sahip olma hakkını ifade etmektedir.⁵⁴⁵

Bu bağlamda Locke insanların emek sarf ederek doğanın ve doğanın ürünlerinin bir kısmını mülkiyetlerine alabileceğini belirtmektedir. Yeryüzü ve yeryüzünün ürünleri insanların tümüne ortaklaşa kullanmaları için verilmiştir, fakat insan kendi benliği üzerinde mutlak hakimiyet sahibidir. Bu sebeple kişinin bedeninin emeği tam anlamıyla kendisindedir. Emek emekçinin tartışılmaz mülkiyeti olduğundan, insan doğanın sağladığı şeylere emeğini katmasıyla, o şeyi kendi mülkü haline getirir.⁵⁴⁶

Bununla birlikte Locke için mülkiyete ilişkin temel sorun yemişler ya da hayvanlar değil, yeryüzünün ta kendisidir. Nitekim bir insanın sürdürdüğü, ektiği, ıslah ettiği, işlediği toprağın ve ürünlerinden yararlanabildiği kadarlık kısmı o insanın mülküdür. Üstelik toprağın belirli bir parselinin ıslah edilmesi aslında diğer insanların aleyhine değildir. Zira bu sahipliğe rağmen yeryüzünde yeterli miktar ve nitelikte toprak kalacaktır. Locke emeğiyle

⁵⁴² ŞENEL, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.338.

⁵⁴³ AĞAOĞULLARI, AKAL, KÖKER, a.g.e., s.91.

⁵⁴⁴ LOCKE, a.g.e., para.32, s.26-27.

⁵⁴⁵ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.175.

⁵⁴⁶ LOCKE, a.g.e., para.26-27, s.23-24.

kendisine toprak edinen kişi insanoğunun ortak stokunu azaltmadığını, aksine arttırdığını ifade etmektedir. Öyle ki aynı ölçülerdeki işlenmiş toprakta üretilen erzak, tüm insanların ortaklaşa kullanımını için boş bırakılmış toprakta üretilen erzaktan çok daha fazladır.⁵⁴⁷

Ancak Locke'un sınırsız bir mülkiyetten söz ettiği de söylenemez. Nitekim mülkiyette emeğin ve ihtiyacın önemini vurgulayan bir düşünür için böyle bir iddia haksızlık teşkil edecektir.⁵⁴⁸ Zira Locke emek sarf edilen şeyi, emek sarf edene ait olduğunu belirtmektedir. Lakin bunun yeterlilik, bozulma ve emek gibi bazı sınırları vardır.⁵⁴⁹ Öncelikle belirtmek gerekir ki hiçbir şey Tanrı tarafından çürütülmesi ya da yok edilmesi için verilmemiştir. Bu sebeple yaşamsal yarar sağlayan ürünler çürümeden önce ve kullanabilecek miktardaki kısmı mülk haline getirilmelidir. İhtiyacın ötesindeki her şey, kişinin payına düşenden fazladır ve başkalarına aittir.⁵⁵⁰

Diğer yandan Locke bu sınırları koymakta, ancak insanın para ile tanışmasıyla birlikte bu sınırların tek tek oradan kalktığını belirtmektedir.⁵⁵¹ Zira paranın keşfi, ihtiyaç fazlası ürünler ile çürümeden saklanabilecek dayanıklı bir şeyler arasında mübadele imkânı sağlamıştır.⁵⁵² Bu bakımdan Locke'un emek ve ihtiyaç odaklı mülkiyet yaklaşımının paranın kullanımı ile birlikte daha liberal bir hal aldığı söylenebilir.

(3) İktidarın yokluğu ve doğa halindeki barışın güvensizliği

Hobbes'un aksine Locke için doğa ortamı bir savaş hali değil, insanların tam olarak eşit ve özgür oldukları bir barış halinden ibarettir. Bu eşitlik insanlara hürriyetlerini ve servetlerini dışarıdan gelecek tehlikelere karşı koruma iktidarı vermektedir. Böylece doğa halindeki insanlar kendilerine yönelik saldırıları defetmekle kalmamakta, gerekli olduğunu düşündükleri her türlü cezayı kendi elleriyle verebilmektedirler. Bununla birlikte Habil ve Kabil örneğinde olduğu gibi, kötü doğası nedeniyle insan kendi kardeşini

⁵⁴⁷ LOCKE, a.g.e., para.33-37, s.27-30

⁵⁴⁸ LOCKE, a.g.e., para.47, s.35.

⁵⁴⁹ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERĐÜN, a.g.e., s.181.

⁵⁵⁰ LOCKE, a.g.e., para.31, s.26.

⁵⁵¹ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERĐÜN, a.g.e., s.182.

⁵⁵² LOCKE, a.g.e., para.47, s.35.

cezalandırırken dahi adaletli olamayan bir varlıktır.⁵⁵³ Bu bakımdan doğa durumunda cezalandırma yetkisinin bu şekilde kullanımı savaş durumuna yol açmaktadır. Bu sebeple doğa halindeki barışın sürdürülebilmesi için cezalandırma yetkisinin devri zorunlu hale gelmektedir.⁵⁵⁴

Bu noktada Locke'un doğa hali ve insan doğasını tanımlarken düştüğü çelişkileri ortaya koymakta yarar vardır. Locke'un anlatımına göre doğa durumunda insanlar barış halinde, birbirlerine sevgi yükümlülüğü altında özgürce yaşamaktadır. Zira devlet öncesi dönemin kendine özgü prensipleri vardır ve bu prensipler kaynağını doğa yasasında almaktadır. Nitekim doğa halinde yaşayan insanların uymak zorunda oldukları bu yasa, insanların ihtiraslarını baskı altında tutmaktadır.⁵⁵⁵

Üstelik doğa durumunda bulunan her bir kişi doğa yasasının ilk elden uygulayıcısıdır. Doğa yasasının her bir kişi tarafından doğrudan uygulanması demek, herkesin kendi davasının yargıcı olması demektir. İşte bu bakımdan Locke, doğa halindeki insanların birbirine sevgi yükümlülüğünde olduğu düşüncesini bir kenarı bırakır ve insanların benlik sevgisinden ötürü başkalarına karşı tarafsız olamayacağını ifade eder. Nitekim bu noktada insan öç duygusuna kapılıp, aşırı ceza verebilir.⁵⁵⁶

Burada Locke, Hobbes'un insan doğası tanımına yaklaşarak, insanın kötü doğasının bir sonucu olarak tutku ve intikam hırsı gibi duyguların tesiri ile cezalandırmada aşırıya kaçabileceğini belirtir. Bu sebeple doğa halinde bizzat herkesin elinde olan cezalandırma yetkisinin karışıklık ve düzensizliğe yol açacağını düşünür. Hatta bu düşüncesini bir ileri boyuta taşıyarak, Tanrı'nın siyasi iktidarı insanların taraflılığını ve şiddetini sınırlamak için gönderdiğini savunur. Nitekim kardeşine bile zarar verirken adaletsiz olan insanın, başkalarına zarar verirken adaletli olması beklenemez. İşte bu sebeple insanların kendi

⁵⁵³ Locke burada Adem'in Havva'dan olma oğulları Kabil ve Habil'e atıf yapmaktadır. Zira kutsal metinlerde geçtiği üzere koyun çobanı Habil ile çiftçi Kabil'in Tanrı'ya hediye sunmalarından sonra Tanrı'nın Habil'i seçmesine öfkelenen Kabil kardeşi Habil'i öldürmüştür. Bnz. LOCKE, a.g.e., s.14.

⁵⁵⁴ LOCKE, a.g.e., para.87, s.57-58.

⁵⁵⁵ OKANDAN, a.g.e., s.81.

⁵⁵⁶ ŞENEL, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.340.

davalarının yargıcı olduğu doğa ortamından çıkılarak, siyasi iktidarın inşa edilmesi gerekmiştir.⁵⁵⁷

Dolayısıyla Locke'a göre doğa hali bir savaş hali değildir. Ancak doğa halinde ortaya çıkan uyuşmazlıkları çözecek üstün bir otorite de bulunmamaktadır. Bu bakımdan doğa halindeki özgürlüğü ve diğer hakları garanti altına alacak bir otoriteye ihtiyaç duyulmaktadır.⁵⁵⁸ Öyleyse doğa halindeki barışın sürdürmek için doğa hali terk edilmelidir. Zira barış içinde mutlu bir biçimde yaşayan insanlarda, iş cezalandırma noktasına geldiğinde ben sevgisi öne çıkmaktadır. Bu bağlamda insan içinde bulunan tutku, ihtiras ve intikam duygusu sebebiyle cezalandırma konusunda kardeşine dahi adaletli olamayan bir varlıktır.

İşte bu gibi sebeplerle barış ortamındaki huzur ancak cezalandırma yetkisinin insandan alınması ile sürdürebilir. Bu kapsamda Locke'un liberalizmin temelini attığı dünya görüşü çelişkilerle doludur. Öyle ki doğa halindeki barışın sürdürülmesi ancak doğa halinden çıkmakla mümkündür. Bunun sebebi sevgi yükümlülüğü ile dolu olan insanın kötü doğasıdır. Bu kapsamda Locke'un insan hakları ile sınırlandırılmış iktidara ulaşabilmek için çelişkiye düşmekten çekinmediği söylenebilir.

c. Güvenlik ve özgürlüğün garantisi olarak devletin doğuşu

Locke'a göre insanlar bir baba otoritesinde altında doğarlar, ancak özgürlüklerini baba otoritesinden çıkmakla kazanırlar. Bununla birlikte insanların doğa yasasına uygun olarak yaşayabilmeleri için doğa yasasına dışarıdan müdahalelerin bir güç tarafından engellenmesi gerekir. Bu da en başta doğa durumundaki barışı bozan saldırganların, ortak bir irade tarafından engellenmesi ve cezalandırılması ile mümkündür. Burada asıl incelenmesi gereken husus ise, doğa durumunda zaten var olan özgürlükler için bir siyasi iktidar oluşturulma ihtiyacının nereden hasıl olduğudur. Zira Locke için doğa barış halidir, ancak devlet güvenlik ihtiyacı nedeniyle doğmuştur.⁵⁵⁹

⁵⁵⁷ LOCKE, a.g.e., para.13, s.15.

⁵⁵⁸ OKANDAN, a.g.e., s.81.

⁵⁵⁹ AKAL, İktidarın Üç Yüzü, s.47-48.

Nitekim İngiliz filozofa göre devlet doğa halindeki özgürlüklerin koruyucusu olarak doğması bakımından bu özgürlüklerle sınırlıdır. Ancak diğer yandan güvenlik de bu özgürlüklerin sınırı oluşturmaktadır. Bu durum Locke'un ortaya koyduğu devlet öğretisinin insan doğasından, doğa hali tasvirine kadar çelişkiler ile dolu olmasına yol açmıştır. Bu kapsamda Locke'un ortaya koyduğu öğretiyi kavrayabilmek için insan doğasından, siyasi iktidarın doğuşuna kadar geçen süreci iyi incelemek gerekmektedir.

(1) Tabula rasadan paternal iktidara, paternal iktidardan siyasal iktidara

Locke insanın doğuştan herhangi bir bilgiye haiz olmadığını, bu bakımdan insan zihninin boş bir levhaya “*tabula rasa*” benzetilebileceğini ifade etmektedir.⁵⁶⁰ İşte bu noktada Locke'un genel felsefesi ile siyaset felsefesinin çeliştiği görülmektedir. Zira ona göre doğa halindeki insanlar doğal yasanın egemenliği altındadır. Doğal yasanın kendini koru ve başkalarına zarar verme buyruğunun kaynağı ise akıldır. Bu kuralı akla yerleştiren ise Tanrı'dır. Peki eğer boş bir levha ise bu kural insan zihninde nasıl yer alabilmektedir? Ya da Tanrı tarafından bu kural akla yerleştirilmişken insan zihni nasıl boş bir levha olabilmektedir?⁵⁶¹

Nitekim Locke'un genel felsefesine göre insanlar akıl kullanımından yoksun olarak dünyaya gelmektedirler. Öyleyse insanların doğdukları anda akıl yasasının hükmü altında olması beklenemez. Ancak doğa yasasının belirleyicisi akıl yasasıdır.⁵⁶² Bununla birlikte Locke'un genel felsefesine göre insanlar bilgilerini ancak deneyim yolu ile elde edebilirler.⁵⁶³ Locke'un bu sorunsala verdiği cevap ise basittir: Aklını kullanmaya başlamamış birinin doğal yasanın hükmü altına olduğu söylenemez. Bu noktada akıl yasasının hükmü altında olmayan biri özgür de olamaz. Çünkü ona göre özgürlük ancak yasayla mümkündür. İşte bu bakımdan insanların doğdukları anda özgür değillerdir ve

⁵⁶⁰ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.139.

⁵⁶¹ ŞENEL, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.338.

⁵⁶² LOCKE, a.g.e., para.57, s.40-41.

⁵⁶³ ŞENEL, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.338.

ebeveynlerinin denetimi altındadırlar. Nitekim Locke için insanlar erginlik dönemine kadar irade kullanma özgürlüğü ve eylemde bulunma hürriyetini sahip değildirlir.⁵⁶⁴

Öyleyse Locke'a göre doğa halinde yaşayan insanlar akıl kullanımından yoksun olmaları sebebiyle hayata paternal iktidar altında başlamaktadır. Ancak devletin ortaya çıkışı ile birlikte paternal iktidardan siyasal iktidara doğru bir geçiş yaşanmaktadır. Zira ilk toplum karı koca arasında oluşmuş, daha sonra bu topluma çocukların katılımı ile aile, dolayısıyla paternal iktidar teşkil edilmiştir. Bu bakımdan Locke için topluluk ve iktidar eş zamanlı gelişen olgulardır. Zaman içinde bu aileler çoğalmış ve birbirleriyle karşılaşmışlardır. Böylece ebeveynler ile çocuklar arasındaki topluma, zamanla efendi ile hizmetli arasındaki toplum da eklenmiştir.⁵⁶⁵ İşte bu dönüşüm Locke'a göre paternal iktidarın siyasi iktidara dönüşümüne yol açmıştır.

Bu noktada Locke bağlamında siyasal iktidarın ancak doğa durumunda herkese ait cezalandırma yetkisinin devri ile oluşabileceğinin altı çizilmelidir. Hatta ona göre bu durum o kadar açıktır ki; salt cezalandırma hakkının kimde olduğuna bakılarak kimin sivil toplumda bulunduğu ya da hala doğa durumunda kaldığı anlaşılabilir.⁵⁶⁶ Bu bakımdan Locke için mülkiyeti koruma ve suçları cezalandırma iktidarına sahip olmayan siyasal toplum varlığını sürdüremez.⁵⁶⁷

Öte yandan Locke'un ortaya koyduğu paternal iktidar, bir siyasal iktidar tipi olmamakla birlikte siyasal iktidarı öncelemektedir. Nitekim ona göre doğa halinde yaşayan insanlar, kendilerine doğa yasası ile kılınmış özgürlük, mülkiyet, eşitlik gibi hakları düzenlenme ihtiyacı duymuşlardır. Zira doğa halinde yaşayan herkesin kendi elinde tuttuğu cezalandırma yetkisinin doğurduğu güvensizlik ortamı, bu yetkinin oluşturulan üstün bir otoriteye devrini gerekmiştir.⁵⁶⁸

⁵⁶⁴ LOCKE, a.g.e., para.57-59, s.40-42.

⁵⁶⁵ LOCKE, a.g.e., para.77, s.53.

⁵⁶⁶ LOCKE, a.g.e., para.87 s.57-58.

⁵⁶⁷ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.191-192.

⁵⁶⁸ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.170-171.

(2) Doğa halindeki hak ve özgürlüklerin koruyucusu devletin doğuşu

(a) Mülkiyetin güvenliği için oluşturulan bir aygıt olarak devlet

Locke'a göre insanların siyasi toplumu oluşturmalarının en önemli amacı mülkiyetin barış ve güvenlik içinde kullanımını sağlamaktır. Bu noktada insanlar bunun ancak herkesin tabi olacağı ortak yasalar vasıtasıyla sağlanabileceğini keşfetmişlerdir.⁵⁶⁹ Dolayısıyla Locke'a göre siyasi iktidar insanlar tarafından, doğa halinde var olan mülkiyetlerini barış ve güvenlik içinde kullanabilmek adına ortaya çıkarılmıştır.⁵⁷⁰

Diğer yandan Locke için mülkiyet hakkı en az özgürlük kadar değerlidir. Öyle ki Locke kimi zaman mülkiyeti yaşam hakkından daha değerli görmektedir.⁵⁷¹ Hatta ona göre mülkiyetin bulunmadığı yerde adaletsizlik olmaz.⁵⁷² Ancak unutulmamalıdır ki Locke'a göre geniş anlamda mülkiyet insanların canlarını ve özgürlüklerini de kapsamaktadır.⁵⁷³

Devlet ise mülkiyeti koruyan ve kurumsallaştıran bir aygıt olarak doğacaktır. Zira ona göre doğadaki şeyler herkesin ortak kullanımı için verilmiş olmasına rağmen; insan kişiliğinin, eylemlerinin ve emeğinin karşılığı olan mülkiyet hakkının sahibidir. Bununla birlikte aileler aralarında bir birlik oluşturuncaya ve yeni kentler inşa edinceye kadar, yaşadıkları topraklarda yerleşik bir mülkiyetten söz edilemez.⁵⁷⁴

Ancak Locke'a göre bu kurumsallaşmanın birdenbire gerçekleşmemiştir. Nitekim paranın keşfinden önce üretilen ürünlerin çürümeden stoklanabilmesine imkan yoktur. Öte yandan bu mübadele yöntemi ile insanlar yeryüzünü orantısız ve eşitsiz bir şekilde sahiplenmeye başlamıştır. İnsan ve stok artışı toprağı kıt ve dolayısıyla değerli hale getirmiştir. Böylece insanlar belirgin sınırlara ihtiyaç duymuştur. İşte bu noktada insanlar bir siyasi iktidar oluşturarak mülkiyetlerinin sınırını yasalarla belirleme yolunu seçmişlerdir.⁵⁷⁵

⁵⁶⁹ LOCKE, a.g.e., para.134, s.87.

⁵⁷⁰ LOCKE, a.g.e., para.95, s.64.

⁵⁷¹ LOCKE, a.g.e., para.18, s.18.

⁵⁷² AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.173.

⁵⁷³ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.188.

⁵⁷⁴ LOCKE, a.g.e., para.38-44, s.30-34

⁵⁷⁵ LOCKE, a.g.e., para.45-50, s.34-37.

Mülkiyetin henüz kurumsallaşmadığı ve sınırının doğa yasası ile çizildiği doğa durumundaysa böyle bir ihtiyaç bulunmamaktadır. Nitekim doğa durumunda hak ve elverişlilik birbirine uygundur. Zira her insan emeği kadarına sahip olabileceğinden, kimse kullanabileceğinden fazlası için çalışmanın cazibesine kapılmaz. Bu bakımdan doğa halinde insanın ihtiyaç duyduğundan fazlasını alması, onursuz olduğu kadar yarasızdır.⁵⁷⁶ Bu bağlamda Locke için devlet geniş anlamdaki mülkiyeti korumak ve dar anlamdaki mülkiyeti ise hem korumak hem de kurumsallaştırmak üzere teşkil edilmiştir.

Nitekim mülkiyet Locke'un ortaya koyduğu öğretilerde mülkiyet geniş manada ele alındığında siyasi iktidar, doğa halinde yaşayan insanların hayatlarını, özgürlüklerini ve mülklerini korumak üzere oluşturulmuştur. Bu manada insanların devlet altında birleşmelerinin asıl amacı mülkiyetlerinin korunmasıdır.⁵⁷⁷ Öyle ki insanlar doğa halinde sahip olduğu şeyleri koruyabilmek adına, üstelik doğa durumunun bütün ayrıcalıklarına rağmen topluma doğru sürüklenmiştir.⁵⁷⁸

Zira Locke'a göre doğa hali her ne kadar barış hali olsa da doğa yasası yazısız olduğundan, insanlar tutku ya da çıkar yüzünden yasayı yanlış uygulayabilmektedir. Bu bakımdan doğa halindeki insanlar hakların belirlenmesinde ve mülkiyetlerini korunmasında yetersiz kalmışlardır. Üstelik tek yaptırım erki kendi gücü olan insan, kendisini tehlikelere karşı yeteri kadar savunamamakta ve kabahatliileri cezalandırmamaktadır. Bu kapsamda insanlar toplumlar içinde birleşerek, mülkiyetlerini koruyabilmek ve savunabilmek için toplumun tümünün birleşik gücüne sahip olmak istemişlerdir.⁵⁷⁹

(b) Doğa halindeki iki iktidarın devri ve devletin oluşumu: Kendini koruma ve cezalandırma

Locke'a göre her insan doğal olarak özgürdür. Bu bakımdan kendi onayı dışında hiçbir şey onu iktidarı altına alamaz. Hatta öyle ki özgür insanlar bir yönetim altında doğmuş olsa bile, o topluma katılma konusunda onay vermelidir. Dolayısıyla sessizce yaşamak ya

⁵⁷⁶ LOCKE, a.g.e., para.51, s.26-37.

⁵⁷⁷ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.190.

⁵⁷⁸ LOCKE, a.g.e., para.127, s.82.

⁵⁷⁹ LOCKE, a.g.e., para.136, s.90.

da yasaların sağladığı koruma ve ayrıcalıklardan faydalanmak, hatta bir devletin yasalarına boyun eğmek insanı o toplumun üyesi yapmaz.⁵⁸⁰

Nitekim yabancılar da bütün yaşamlarını bir yönetim altında yaşamakla geçirebilirler. Üstelik buna rağmen yaşadıkları devletin uyrukları ya da üyeleri haline gelmezler.⁵⁸¹ Bu bakımdan siyasal topluma girmenin tek yolu pozitif taahhüt veya açık beyan yolu ile toplum sözleşmesine taraf olmaktır. Böylece insan belirli bir siyasal topluma katılmakla birlikte doğa halinde sahip olduğu iki iktidarı da bütünleştiği devlete bırakmaktadır.

Nitekim insan artık topluluğun bütünsel gücünün koruması altında olduğundan ve toplumun diğer üyeleri de aynı şeyi yaptıklarından bu terk etme sadece zorunlu değil, aynı zamanda adildir. Bu iktidarlardan ilki kendisinin ve başkalarının güvenliği için insanın, doğa yasasının izin verdiği ölçüde uygun olduğunu düşündüğü her şeyi yapabilme iktidarındır.⁵⁸² Doğa halinde bulunan ve devlete devredilen ikinci iktidar ise doğa halinde herkese ait olan cezalandırma iktidarındır.⁵⁸³

Lakin Locke'a göre devletin ortaya çıkış amacı bizzat mülkiyeti korumak olduğundan, siyasi iktidara başvuru imkânı olmadığı durumlarda mülkiyet hakkını korumak için insan saldırganı öldürme hakkını tekrar elde eder. Zira Locke' göre;

“Toplumda olsa ve uyruklardan biri olsa bile, bir insana bir saldırıya karşı savaşma hakkı veren bu tür bir başvuru makamının yokluğudur. Dolayısıyla değer verdiğim her şeyi çalmış bir hırsıza yasaya başvuru yolu dışında bir yolla kötülük edemediğim halde bu hırsızı sadece atımı ya da ceketimi çalmak için üzerime saldırırken öldürebilirim. Çünkü benim korunmam için yapılmış yasa, kaybedildiğinde telafisi mümkün olmayan yaşamımı mevcut güce karşı korumak amacıyla araya giremiyorsa, bana kendi savunmamı yapma ve savaş hakkını; saldırganı öldürme hürriyetini tanır; çünkü

⁵⁸⁰ LOCKE, a.g.e., para.117-122, s.77-80.

⁵⁸¹ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.193.

⁵⁸² LOCKE, a.g.e., para.128-130., s.83.

⁵⁸³ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.191.

saldırğan, telafisi mümkün olmayabilen bir hasarın bulunduğu bir davada çözüm için ortak yargıcımıza da, yasanın kararına da başvuru için zaman bırakmaz.”⁵⁸⁴

Bu kapsamda birçok bakımdan modern hukuka yaklaşan hatta liberalizmin kurucusu sayılan Locke’un söz konusu mülkiyet olduğunda pek de liberal düşüncelere sahip olmadığı görülmektedir. Keza özgürlüğün bir başıbozukluk durumu olmadığı ve istenilen her şeyin yapılabileceği anlamına gelmediğini söyleyen de Locke’un ta kendisidir.⁵⁸⁵ Nitekim Locke’a göre doğa halindeki barış halinin güvensizliği nedeniyle devleti oluşturan insanların ana gayesi, sahipliklerinin ve canlarının güvenliğinin sağlanmasıdır. Ancak onu mutlakiyetçi düşünürlerden ayıran nokta devleti özgürlüklerle sınırlama düşüncesidir.

(3) Güvenliğin özgürlükler, özgürlüklerinse güvenlik amacıyla sınırlandırılması

(a) Siyasi iktidarın sınırı olarak özgürlükler

Locke siyasi toplumun yapısının ve sınırlarının kökeninde doğal hukuku bulmaktadır. Zira insanlar doğa durumunda sahip oldukları hakların daha iyi korunacağı düşüncesi ile devleti oluşturmuşlardır. Bu bakımdan devletin uyguladığı pozitif yasa aslında doğa yasaları tarafından belirlenmektedir. Keza devletin varoluş amacı geniş anlamda mülkiyetin, yani toplumdaki bireylerin canlarının, mallarının ve özgürlüklerinin güvenliğidir. Dolayısıyla buradaki egemen iktidardan kasıt mutlak, sınırsız ve keyfi bir iktidar değildir.⁵⁸⁶

Bu bakımdan tüm devlet sistemini mülkiyet hakkı üzerine kurgulayan Locke’a göre hiçbir iktidar mülkiyet hakkına müdahale edemez. Nitekim onay almaksızın bir mülkiyetin herhangi bir parçasına el koyulamayacağı gibi, vergi de koyulamaz. Aksi halde iktidar temel mülkiyet yasasını ihlal eder ve yönetimin amacını alt üst eder. Nitekim mülkiyetin korunması sadece siyasi iktidarın temel amacı değil, insanların siyasi topluma girmelerinin asıl nedenidir.⁵⁸⁷

⁵⁸⁴ LOCKE, a.g.e., para.19, s.18-19.

⁵⁸⁵ LOCKE, a.g.e., para.6, s.10.

⁵⁸⁶ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.206.

⁵⁸⁷ LOCKE, a.g.e., para.138-140, s.91-93.

Böylece Locke'a göre kanunsuz vergi almak, hatta halkın onayını almadan kamulaştırma yapmak mümkün görülmemektedir. Bununla birlikte siyasi iktidarın bir başka sınırı ise yasama yetkisinin devredilmez olmasıdır. Bu ilke aynı zamanda modern hukukun temel ilkelerinden birisidir. Zira bu iktidar kanun koyucuya bizzat halk tarafından aktarılan bir iktidardır ve halkın onayı olmaksızın başkası tarafından kullanılamayacağı gibi devir de edilemez.⁵⁸⁸

Öyleyse her devlette üstün bir siyasal iktidar bulunmasına rağmen iktidar sahibi, yaşamlar ve servetler üzerinde keyfiliğe sahip değildir. Hükümdar dahil olmak üzere hiç kimse iktidarını yurttaşlarının canları ve malları üzerinde keyfi olarak kullanamaz. Nitekim siyasal iktidar toplumun kamusal yararıyla sınırlıdır. Locke için siyasi iktidarın görevi güvenliğin sağlanmasıdır. Bu bakımdan iktidar sahibi hiçbir zaman uyrukları yok edemez, köleleştiremez veya planlı olarak yoksullaştıramaz.⁵⁸⁹

Bu bağlamda toplumun ve yönetimin amacının birbiri ile uyuşması için kurumsallaşmış yasalara ihtiyaç vardır. . Bu bakımdan devlet sadece ilan edilmiş ve kabul edilmiş yasalarla yönetilebilir. Dolayısıyla anlık kararlar ya da belirsiz kararnemelerle yönetilemez. Yönetimin sahip olduğu iktidar kamu yararı ile sınırlı olduğundan, keyfe ve arzuya dayalı olamaz. Bu sebeple bir devlet ancak kurumsallaşmış ve yayınlanmış yasalarla yönetilmelidir. Böylece yasa ile hem halkın güvenliğinin, hem de yöneticilerin görev alanının sınırı çizilir.⁵⁹⁰

Bu kapsamda halk tarafından oluşturulan bu siyasi iktidar Hobbes'un Leviathan'ına pek de benzememektedir. Her ne kadar iki düşünür de aynı temelden hareket etmiş olsa da iktidarın sınırlanması konusunda düşünceleri farklılık göstermektedir. Keza Locke'un devletinin iktidarı, Hobbes'un Leviathan'ının aksine sınırlıdır. Nitekim Locke için monarklar Tanrısal ve doğal yasalara itaat etmekle yükümlüdür. Bu bakımdan kimse sonsuz yasanın zorunluluklarından istisna edilemez.⁵⁹¹

⁵⁸⁸ LOCKE, a.g.e., para.141, s.93.

⁵⁸⁹ LOCKE, a.g.e., para.135-136, s.88-90.

⁵⁹⁰ LOCKE, a.g.e., para.137, s.90-91.

⁵⁹¹ LOCKE, a.g.e., para.195, s.127.

Bununla birlikte Locke mutlak monarşi ile sivil toplumun uyuşmaz olduğunu düşünmektedir. Hatta bundan dolayı mutlak monarşiyi bir sivil yönetim biçimi olarak dahi görmez.⁵⁹² Zira Locke'a göre insanların doğa durumundan çıkararak altında toplandıkları iktidar, mutlak ya da sınırsız değildir. Nitekim bu iktidar; doğa halinde cezalandırma yetkisi elinde bulunan insanların ihtiraslarından arındırılmış, soğukkanlı, akli, aşırıya kaçmayan, suçluya yapmış olduğu ihlal ile orantılı ölçüde yaptırım uygulayan ve bunu onarım ve engelleme amacıyla gerçekleştiren bir iktidardır.⁵⁹³

Bu sebeple yargılama ve cezalandırma konusunda sınırlandırılmamış bir egemen gücün keyfiyeti doğa halinden çıkılmasına rağmen doğa halinde yaşanacak felaketlerin aynısına yol açacaktır. Bu kapsamda Locke bir monarkın keyfi yönetiminden doğa halini yeğlemektedir.⁵⁹⁴ Bu noktada Locke'un doğa durumundan çıkılırken ceza yetkisinin tek bir kişiye devredilmesini de sakıncalı bulduğunu belirtmekte yarar vardır. Keza ona göre monark ile doğadaki insan aynı insani kötülüklerin çehresini haizdir. Bu bağlamda doğa halinde cezalandırma yetkisine sahip bir insan ile monark arasında bir farkı yoktur.⁵⁹⁵

Üstelik burada hükümdar mutlak ve toplumdaki her şeyin üzerindedir. Bu bakımdan zarar verme ve yanlış yapma iktidarına da sahiptir. Locke bu durumu, doğa durumunda kokarcalar ya da tilkiler tarafından yapılabilecek kötülüklerden kaçarak devleti oluşturan insanların, kendilerini bir aslana emanet etmesine benzetmektedir. Zira ona göre bu insanlar bir aslana sığınarak, güvenlik kisvesi altında onun tarafından parçalanıp yutulmaktan hoşnut olacak kadar aptaldırlar.⁵⁹⁶

⁵⁹² AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.201.

⁵⁹³ LOCKE, a.g.e., para.8-13, s.12-15.

⁵⁹⁴ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.207.

⁵⁹⁵ LOCKE, a.g.e., para.13, s.15.

⁵⁹⁶ LOCKE, a.g.e., para.90-93, s.59-62.

(b) Özgürlüklerin sınırı olarak güvenlik

Locke'a göre insanlar yasa olmadan daha mutlu olabilselerdi, en başta yasaya ihtiyaç duymazlar ve devleti oluşturmazlardı. Bu sebeple yasanın amacı özgürlükleri kaldırmak ya da sınırlamak değil, aksine korumak ve genişletmektir. Hatta ona göre yasa olmayan yerde özgürlük de yoktur. Bu kapsamda özgürlük, yasanın olmadığı yerde var olamayan hürriyetin, başkalarından gelecek sınırlama ve şiddet olmaksızın kullanılmasıdır.⁵⁹⁷

Bu noktada doğa durumundaki özgürlük, doğa yasasının izin verdiği şeyleri yapılabilmesidir. Öyleyse özgürlük dilediğini yapabilme yetisi değil, yasayla sağlanan özgürlüktür.⁵⁹⁸ Bu bağlamda liberal özgürlük yaklaşımının mutlakiyetçi yaklaşımdan çok da farklı olduğu söylenemez. Ancak Locke gerçek özgürlüğün ancak yasayla mümkün olacağını söylerken, yasaların sert ve bükülmez biçimde gözetilmesinin zarar verici olabileceğini de belirtmektedir.⁵⁹⁹

Böylece Locke yasayı özgürlüklerin korunması ile meşrulaştırmaktadır. Bu noktada özgürlüklerin sınırını da yasayla belirlemektedir. Zira ona göre doğa durumunda sahip olunan eşitlik, özgürlük ve yürütme iktidarının devri, doğa halindeki hürriyetin ve mülkiyetin daha iyi korunması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bakımdan siyasal iktidarın ortak yararın ötesine geçmesi mümkün değildir. Keza bu iktidar devrindeki amaç barış ve güvenliğin sağlanmasıdır.⁶⁰⁰

(4) Varoluş amacına aykırı davranan devletin durumu: Bir hak olarak direnme

Locke'a göre otoriteyi elinde bulunduran güç sahibi, yasayla kendine tanınmış iktidarın sınırlarını aştığı anda hükümranlılığı sona erer. Bu kapsamda bu hükümrana, başkasının hakkını ihlal eden herhangi bir kişiye olduğu gibi karşı konulabilir.⁶⁰¹ Bu noktada Locke bağlamında mülkiyet hakkı karşımıza çıkar. Öyle ki Locke'a göre doğa halinde sahip olunan mülkiyet hakkı egemene devredilmemiştir. Aksine egemen bu hakkın güvenliğini

⁵⁹⁷ LOCKE, a.g.e., para.57, s.40-41.

⁵⁹⁸ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.165.

⁵⁹⁹ LOCKE, a.g.e., para.159, s.106.

⁶⁰⁰ LOCKE, a.g.e., para.131, s.84.

⁶⁰¹ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.217.

sağlamak üzere oluşturulmuştur. Bu bakımdan siyasi iktidar sahibinin mülkiyet alanına müdahale etmesi halkın hoşnutsuzluğuna ve başkaldırısına yol açacaktır.⁶⁰²

Dolayısıyla doğası gereği kendisini inşa eden topluluğun korunması amacına göre hareket etmekle yükümlü olan devlet, bu amaca aykırı hareket ettiği takdirde halkın direnme hakkı doğacaktır. Keza ona göre siyasal toplum, siyasal iktidarı oluştururken yasamayı azletme ya da değiştirmeye ilişkin iktidarı elinde tutmaya devam etmektedir.⁶⁰³ Hatta Locke'a göre halkın güvenine aykırı hareket eden siyasal iktidar sahibini yargılayacak olan da halktır. Böyle bir durumda siyasi iktidar sahibinin davasında ancak halk yargıç olabilir, çünkü siyasi iktidar oluşum amacına aykırı davrandığında halk onu azledebilir.⁶⁰⁴

Bununla birlikte Locke'un sözleşmecî düşüncenin uzantısı olarak ortaya koyduğu bu yaklaşımı, aynı zamanda demokratik ve sosyal bir temele oturduğu unutulmamalıdır.⁶⁰⁵ Zira devlet toplum tarafından oluşturulmuştur. Bu sebeple halkı üzerinde haksız yere güç kullanan siyasal iktidar, halkına karşı savaş açmış demektir.⁶⁰⁶ Bu noktada Locke bu iktidarı söküp atmanın, her ne kadar böyle bir girişim ayaklanma adını alıyor olsa da, Tanrı katında suç olmayacağını belirtmektedir.⁶⁰⁷

Ancak Locke yöneticinin her haksız eylemine karşı direnilemeyeceğini sıklıkla vurgulamaktadır. Keza bu sınırlardan ilkinde göre kralın görevlendirdiği kişilerin yaptıkları haksızlıklara direnilmesi, kralın otoritesini ortadan kaldırmamaktadır. Diğer bir sınıra göre kral yönetiminin uzandığı meşru temeller ortadan kaldırmadıkça, kral yasa organı tarafından suçlanamaz ve mahkum edilemez. Bununla birlikte haksız eylemden zarar gören kişilerin yasaya başvurma imkanı varsa direnmeye hakkı yoktur. Son sınır ise direnme hakkının ortaya çıkabilmesi için yapılacak haksızlıkların toplumun tümünü etkilemesi gerekmektedir.⁶⁰⁸

⁶⁰² Cemal Bali AKAL, Modern Düşüncenin Doğuşu: İspanyol Altın Çağı, Dost Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 1997, s.237.

⁶⁰³ LOCKE, a.g.e., para.149, s.98-99.

⁶⁰⁴ LOCKE, a.g.e., para.240, s.155.

⁶⁰⁵ AKAL, Modern Düşüncenin Doğuşu, s.237.

⁶⁰⁶ LOCKE, a.g.e., para.155, s.101-102.

⁶⁰⁷ ŞENEL, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.347.

⁶⁰⁸ AĞAOĞULLARI, ZABCI, ERGÜN, a.g.e., s.218-219.

Ancak Locke'un halka tanıdığı direnme hakkı şiddet içeren bir hak değildir. Keza direnme hakkını “*appeal to heaven*”⁶⁰⁹ (öteki dünyaya başvuru) şeklinde ifade eden bir düşünürden de bunun aksi beklenemez. Lakin tüm bu sınırlamalara rağmen siyasi toplum kendini savunma hakkından yoksun bırakılamaz. Keza bu hak doğa yasasının gereğidir. Dolayısıyla bu hakkın ihlal edilmesi durumunda siyasi iktidar sahibine karşı kullanılabilir. Öyle ki iktidar sahibi yöneticiler halkın önemli bir bölümüne kötü muamele ederek zalimce davranırsa, kendini savunma hakkı siyasi iktidar sahibine saldırmama kaydıyla kullanılabilir.⁶¹⁰

Öyleyse Hobbes'un aksine Locke doğa yasasının insana tanıdığı kendini savunma hakkının tüm toplum tarafından kullanılmasından yanadır. Ancak Locke'a göre toplum ancak zorba yönetimlere karşı ve sadece kendilerine saldırması koşulu ile direnebilir. Keza yaşamı savunmak insan için doğal olduğu gibi bir astın üstünü cezalandırması da doğaya aykırıdır. Lakin bu direnme hakkı içinde saldırı ya da şiddeti barındırmaz.

Bu kapsamda devlet, mutlak iktidar yanlısı düşünürler tarafından güvenlik amacıyla oluşturulan aygıttır. Bu noktada legalistler ise güvenlik ihtiyacı nedeniyle mutlak iktidarı savunuyor olsa da, bu mutlaklığın sınırını yasa ile çizmektedir. Üstelik liberal görüş özgürlükleri iktidarın sınırı olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu güvenlikte özgürlük arayan anlayıştan, özgürlükte güvenlik anlayışa geçiş sürecidir. Dolayısıyla bu aslında bir denge arayışıdır: özgürlük-güvenlik dengesi. Bununla birlikte bu arayış önce liberal görüşün, sonrasında ise liberal anayasacılık faaliyetleri ile kurumsallaşan liberal hukuk devletininin de odak noktasını oluşturmuştur. Zira bu arayış artık sadece siyasi değil, aynı zamanda hukuki bir arayıştır. Bu bağlamda, güvenlik devletinin yeniden doğuşunu ele almadan evvel özgürlük-güvenlik dengesinin hukuki çerçevesini ele almak gerekmektedir.

⁶⁰⁹ John LOCKE, *Two Treatises of Government*, Printed for Thomas Tegg and others, London, 1823, para.168, s.179.

⁶¹⁰ LOCKE, a.g.e., para.233, s.150.

IV. Özgürlük Güvenlik Dengesinin Hukukileşmesi

A. Siyasal toplumun amacı olarak özgürlük

Liberal hukuk devleti ve liberal anayasacılık hareketleri ile birlikte bireyin özgürlüğü ve mutluluğu, devletin varoluş sebebi olarak ele alınmaya başlanmıştır. Yaşanan bu süreç çok daha eskilerde götürülebilecek olmakla beraber, insan hakları ve özgürlüklerin dünya çapında hukukileşmesini hızlandıran en önemli belge 27 Ağustos 1789'da ilan edilen "*Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi*" olmuştur.⁶¹¹

İdeolojik temellerini Aydınlanma felsefesinden⁶¹² alan 1789 Bildirisi'nin bu kadar etkili olmasında, berrak uslubunun ve sunduğu formüllerin evrensel nitelik taşıyor olmasının payı büyüktür.⁶¹³ Bu noktada 1789 bildirisi ile insanların sahip oldukları hak ve özgürlüklerin korunmasının, devletin varlık nedeni olarak ortaya koyulduğunu belirtmekte yarar vardır. Dolayısıyla devlet ve iktidar artık toplumun yararı için vardır.⁶¹⁴ Nitekim 1789 Bildirisi bütün insanlığa seslenen evrensel bir yapıt olarak, devleti bireylerin hizmetine koşulmuş bir araç olarak tasarlamıştır. Zira bu anlayış metnin 2. maddesinde "*Her siyasal topluluğun amacı insanın doğal ve zaman aşımına uğramaz haklarını korumaktır*" şeklinde ifade edilmektedir. Dolayısıyla burada devlete yüklenen işlev, bireysel hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesi için tüm engelleri ortadan kaldırmak, yani bunları tanıyıp korumaktır.⁶¹⁵

Başka bir deyişle devlet bireyin devlet düzeni içinde sahip olduğu hakların kaynağı ve yaratıcısı değildir. Kökü doğal hukuk doktrinine dayanan bu düşünce, hak ve özgürlüklerin kaynağını bizzat insan doğasında bulmaktadır. Bildiriye göre bu haklar

⁶¹¹ Ergun ÖNEN; "*Geçmişten Günümüze Özgürlük*", İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1-2, 2002, s.114-122.

⁶¹² Aydınlanma felsefesine göre insan akıl sahibi bir varlık olarak özgür ve diğer insanlarla eşit olarak doğmuştur. Öyleyse hükümdarın aklına değil, aklın egemenliğine dayanan bir düzen kurulmalıdır. Aynı yönde bkn. Rona AYBAY, Genel Kamu Hukuku: Devlet (18.-20. Yüzyıl), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017, s.129.

⁶¹³ GÖZE, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, s.248.

⁶¹⁴ Halis ÇETİN; "*Liberalizmin Tarihsel Kökenleri*", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:3, Sayı:1, 2002, s.87-93.

⁶¹⁵ Mehmet Ali AĞAOĞULLARI; "*Fransız Devriminde Birey-Devlet İlişkisi*", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:44, Sayı:3, 1989, s.197-202.

özgürlük, kişi güvenliği, mülkiyet ve baskıya karşı direnmedir. Bu noktada devlet varoluşundan önce bireyin sahip olduğu haklara saygı göstermekle yükümlüdür. Zaten devletin varlık nedeni de bu hakları korumaktır.⁶¹⁶

Nitekim devletin amacı artık bireyin özgürlüğü ve mutluluğudur. Bu manada devlet özgürlük ve mutluluğu sağlayacak bir araçtan öte bir şey değildir. Üstelik devlet artık aşırılıkları denetlenmesi ve hatta bastırılması gereken bir aygıt olarak görülmektedir. Bu noktada insanın hukuki bağlamda birey olarak ele alınması için ise bir soyutlama yapılması gerekmiştir. Bu soyutlamayı bir ulus ideası üzerinden yapan devrimciler, devleti tüm bu hak ve özgürlükleri pozitif yasalar vasıtasıyla tanıyan ve koruyan bir varlık olarak tasarlamışlardır.⁶¹⁷

Bu kapsamda 1789 Bildirisi ile her insan birey olarak ele alınmakta ve insanın özü gereği eşitlik, özgürlük gibi doğal haklara sahip olduğu belirtilmektedir. Ancak özgürlük ve doğal haklar insanın doğasına ilişkin olmakla birlikte soyut kavramlardır. Dolayısıyla yaratılmaya değil, tanınıp korunmaya ihtiyaç duyarlar. Bu noktada devlet ile güdülen amaç özgürlük, eşitlik, kardeşlik ilkeleri üzerinde yükselecek toplumsal ve siyasal yapıyı inşa etmektir. Öyle ki devlet doğal hakların kullanım koşulları ve içeriklerini belirleyerek, onları pozitif yasalarca belirlenmiş yurttaş haklarına dönüştürmektedir. Bu bakımdan Fransız devrimcileri devleti bireylerin hizmetine koşulmuş bir araç olarak ortaya koymaktadır. Böylece insan hakları ve özgürlük devletin karşısına bir meşruluk ölçütü olarak çıkmaktadır.⁶¹⁸

B. Hak ve özgürlüklerin sınırı olarak güvenlik

1. Genel olarak hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması

Özgürlüklerin korunması artık devletin varoluş sebebidir. Ancak 1789 Bildirisi ile de ortaya konulduğu üzere bu özgürlükler sınırsız değildir. Dolayısıyla özgürlükler devletin amacı olsa da sınırlama kaçınılmazdır. Zira Bildiri'nin 4. maddesi "*Her insanın doğal*

⁶¹⁶ Ayferi GÖZE, *Liberalden Marksiste Faşist Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet*, Beta, 8. Baskı, İstanbul, 2016, s.5-11.

⁶¹⁷ AĞAOĞULLARI; "*Fransız Devriminde Birey-Devlet İlişkisi*", s.195-196.

⁶¹⁸ AĞAOĞULLARI, *Ulus Devlet ya da Halkın Egemenliği*, s.220-226.

haklarının kullanımının, toplumun diğer üyelerinin de aynı hakları kullanmasını sağlayan sınırlardan başka sınırı yoktur" ifadesi ile bu hakların kullanımının bir sınırı olduğunu ifade eder. Nitekim bu maddeki tanıma göre özgürlük başkalarına zarar vermeyen her şeyi yapabilmektir.⁶¹⁹

Öyleyse bir kişinin özgürlüğü başkasının özgürlüğünün başladığı yerde sona erecektir.⁶²⁰ Yani liberal özgürlük anlayışının da bir sınırı vardır. Bu bağlamda liberal hukuk devleti kamu düzenini korunmak için hak ve özgürlükleri sınırlandırmayı zaruri görmektedir. Bunun sonucu olarak da liberal hukuk devleti için özgürlük sınırsız değil, aksine belirli bir düzen içinde sınırları olan bir kavramdır. Bu noktada güvenlik ise hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının temel sebeplerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır.⁶²¹

2. Hak ve özgürlüklerin sınırı olarak güvenlik

a. Anayasalarda ve Uluslararası belgelerde özgürlüğü sınırlandıran güvenlikçi kavramlar

Günümüzde yürürlükte olan yüz doksan iki anayasa/temel yasa ve temel haklara ilişkin yirmi üç uluslararası belge üzerinde yapılan inceleme sonucunda, bu düzenlemelerin tamamında güvenliğe dair birtakım hükümler bulunduğunu tespit edilmiştir.⁶²² Bu durum hak ve özgürlüklere ilişkin düzenleme barındıran belgelerin, güvenliğe dair tedbirleri de içerdiğini ortaya koymaktadır.

Bu noktada temel insan haklarına ilişkin uluslararası belgeler incelendiğinde, bu sözleşmelerin hemen hepsinde güvenliğe dair bazı düzenlemelerin yer aldığı görülmektedir. Bu düzenlemelerde çoğunlukla barış ile ilgili meseleler güvenlik bağlamında ele alınmakta, hatta bazı uluslararası belgelerde güvenlik bir hak olarak düzenlenmektedir. Nitekim 26 Ağustos 1789 tarihli *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi*

⁶¹⁹ AĞAOĞULLARI, "Fransız Devriminde Birey-Devlet İlişkisi", s.197-202.

⁶²⁰ GÖZE, Liberalden Marksiste Faşist Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet, s.11.

⁶²¹ Nihat BULUT; "Sahte Bir Karşının Çözümü Hukuk Devletinde Özgürlük Güvenlik İlişkisi", Prof.Dr. Mehmet Akad'a Armağan, Der Yayınları, İstanbul, 2012, s.309-310.

⁶²² (Erişim) <https://www.constituteproject.org/search?lang=en>, 05 Temmuz 2018.

md.2'ye göre güvenlik; özgürlük, baskıya karşı direnme ve mülkiyet hakkı ile birlikte temel bir hak olarak ele alınmıştır.⁶²³

Üstelik anayasal boyutta yapılacak bir değerlendirmede, Avustralya Milletler Topluluğu,⁶²⁴ Ürdün Krallığı⁶²⁵ ve Tonga Krallığı⁶²⁶ anayasaları hariç olmak üzere tüm anayasaların “**güvenlik**” (*security*) terimine doğrudan yer verildiği görülecektir.⁶²⁷ Nitekim bu durum güvenlik terimini, güvenliğe dair düzenlemeler içinde en çok başvurulan terim haline getirmektedir.⁶²⁸ Üstelik günümüzde yürürlükte olan liberal anayasalar sadece güvenlik terimini ihtiva etmemekte, güvenliğe dair düzenlemelerde birçok farklı terim kullanılmaktadır. Nitekim bu düzenlemelerde yirmi üç farklı terimin güvenlikle ilişkili olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bu noktada belirtmeliyiz ki tüm bu düzenlemelerde hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına yönelik ortak bir terminoloji bulunmamaktadır. Bununla birlikte istisnai hal⁶²⁹, yasaklama⁶³⁰, sınırlama⁶³¹, sınırlandırma⁶³², askıya alma⁶³³ gibi kavramlara sıklıkla başvurulmaktadır. Diğer yandan güvenlik, ulusal güvenlik, ulusal çıkar, anayasal düzen, demokratik düzen, kamu düzeni, kamu güvenliği, kamu huzuru gibi güvenliğe dair terimlerin hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması ile ilişkilendirilmeden incelenmesi

⁶²³ (Erişim) https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/cst2.pdf, 22 Ekim 2018.

⁶²⁴ (Erişim) https://ausconstitution.peo.gov.au/search_results.html?q=security, 01 Haziran 2019.

⁶²⁵ (Erişim) <https://www.refworld.org/pdfid/3ae6b53310.pdf>, 01 Haziran 2019.

⁶²⁶ (Erişim) https://www.parliament.gov.to/parliamentary-business/documents/constitution-of-tonga?switch_to_desktop_ui=1\\%22rel=class=link-button, 01 Haziran 2019.

⁶²⁷ (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=security&status=in_force, 05 Temmuz 2018.

⁶²⁸ (Erişim) https://www.constituteproject.org/constitution/Jordan_2016?lang=en, 05 Temmuz 2018.

⁶²⁹ (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=exceptional%20situations&status=in_force, 12 Temmuz 2018

⁶³⁰ (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=may%20be%20prohibited&status=in_force, 12 Temmuz 2018

⁶³¹ (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=may%20be%20limited&status=in_force, 12 Temmuz 2018

⁶³² (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=restriction%20of%20rights&status=in_force, 12 Temmuz 2018.

⁶³³ (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=suspension%20of%20rights&status=in_force, 12 Temmuz 2018.

mümkün değildir. Bununla birlikte bu düzenlemelerin tamamında olağan ve olağanüstü dönemler için bir ayrıma gidilmiş olduğu görülmektedir. Bu kapsamda söz konusu kavramları olağan ve olağanüstü dönemler açısından ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir.

(1) Olağan dönemler

Anayasalarda ve uluslararası belgelerde olağan dönemlerde özgürlüğü sınırlandıran güvenlikçi kavramlar genel olarak **“güvenlik kuvvetlerine ve kurullarına”**, **“anayasal, kamusal ve demokratik düzene”** ve **“ulusun ve ulusal çıkarların korunmasına”** dairdir. Bu düzenlemelerden **“güvenlik kuvvetlerine ve kurullarına”** ilişkin olanlar incelendiğinde **“ulusal/milli güvenlik”** kavramından ve **“savunma kurulu/konseysi”** gibi kurullardan sıklıkla bahsedildiği görülmektedir.

Bu kavramlardan **“ulusal/milli güvenlik”** devletin anayasal düzeninin, menfaatlerinin, milli varlık ve bütünlüğünün, her tür iç ve dış tehditlere karşı korunması ve kollanmasını ifade etmektedir.⁶³⁴ Bununla birlikte çalışma kapsamında incelenen yüz doksan iki anayasanın yüz dört tanesinde **“ulusal/milli güvenlik”** terimi doğrudan kullanıldığı görülmektedir.⁶³⁵ Diğer yandan devletin güvenliğine dair birtakım işlerin yürütülmesi, koordinesi ve planlanması için kurullar oluşturulmasını öngören anayasalar mevcuttur. Keza altmış sekiz adet anayasada bu kurullar **“ulusal/milli güvenlik”**⁶³⁶ ya da **“savunma kurulu/konseysi”**⁶³⁷ gibi başlıklar altında düzenlenmektedir.

⁶³⁴ T.C. İçişleri Bakanlığı Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, Güvenlik Terimleri Sözlüğü, 2. Baskı, Mart 2017, s.509.

⁶³⁵ (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=national%20security&status=in_force, https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=national%20safety&status=in_force, 08 Temmuz 2018.

⁶³⁶ (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=SECURITY%20COUNCIL&status=in_force, https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=council%20of%20security&status=in_force, 13 Temmuz 2018.

⁶³⁷ (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=council%20of%20defence&status=in_force, https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=council%20of%20defense&status=in_force, https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=defence%20council&status=in_force, https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=defense%20council&status=in_force, 13 Temmuz 2018.

Bununla birlikte birçok anayasa tarafından yürütme organı, milli güvenlikten doğrudan sorumlu tutulmakta ve bu konuda herhangi bir kurul için ayrı bir düzenleme öngörmemektedir. Dolayısıyla bu anayasalarda güvenlik kurullarına ilişkin herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Zira Fransa, Almanya, ABD, İspanya, Danimarka, İrlanda ve Hollanda gibi devletlerin anayasalarında milli güvenlikten sorumlu bir kurul bulunmamaktadır.

“Anayasal, kamusal ve demokratik düzene” dair düzenlemeler incelendiğindeyse *“anayasal düzen”, “kamu düzeni”* ve *“kamu güvenliği”* gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Bu kavramlardan *“anayasal düzen”* kavramı, yürürlükte olan anayasasının öngördüğü düzen ve normlar bütünü ifade etmektedir⁶³⁸ ve elli dört anayasada doğrudan yer almaktadır.⁶³⁹ Bununla birlikte bu düzenlemelerde anayasal düzen terimi ise daha çok devletin ve rejimin güvenliğinin korunması ile ilişkilendirilmektedir.

Bir devlette belirli bir zaman dilimi içinde asayişin, bireylerin ve toplumun farklı tehdit veya tehlikelerden korunması ve toplumun sağlıklı bir çevrede yaşamasının sağlanması için gerekli olan kurallar bütünü ifade eden *“kamu düzeni”* kavramına⁶⁴⁰ yüz elli bir farklı anayasada yer verilmektedir.⁶⁴¹

“Kamu güvenliği” kavramı ise sadece toplumu oluşturan birey ve grupların saldırılar karşısında korunmasını değil, bir devlette hayatın olağan akışında devam etmesini de ifade etmektedir.⁶⁴² Üstelik bu kavram yüz yirmi dört farklı anayasada yer almaktadır.⁶⁴³ Bununla birlikte bu sayının içinde liberal anayasaların oranı oldukça fazladır. Bu kullanım daha çok özgürlüklerin sınırlandırılmasına yönelik düzenlemeler içinde gerçekleşmiştir.

⁶³⁸ Utku ARASLI, Anayasa Mahkemesi İptal Kararları Açısından: Anayasal Temel İlke ve Kavramlar, TBB Yayınları, Ankara, Ocak 2015, s.14.

⁶³⁹ (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=constitutional%20order&status=in_force, 09 Temmuz 2018.

⁶⁴⁰ Güvenlik Terimleri Sözlüğü, s.383.

⁶⁴¹ (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=public%20order&status=in_force, 09 Temmuz 2018.

⁶⁴² Güvenlik Terimleri Sözlüğü, s.386.

⁶⁴³ (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=public%20security&status=in_force, https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=public%20safety&status=in_force, 10 Temmuz 2018.

“Ulusun ve ulusal çıkarların korunmasına” dair düzenlemeler incelendiğindeyse *“vatana ihanet”* ve *“terörizm”*e dair düzenlemeler öne çıkmaktadır. Bu noktada *“vatana ihanet”* her ne kadar sadece doksan beş farklı anayasada⁶⁴⁴ yer alıyor olsa da, bu anayasaların çoğunun liberal olması oldukça dikkat çekicidir. Ancak çoğu liberal anayasada vatana ihanet genel olarak sadece devlet başkanını görevden alma nedeni olarak düzenlenmekte, vatana ihanetin ne olduğu ise tanımlanmamaktadır.

“Terörizm” terör eylemlerini siyasal amaçlarla örgütlü, sistemli ve sürekli olarak kullanarak, mevcut sistemi yasadışı yollardan değiştirmeyi hedefleyen yöntemlerin tümünü ifade etmektedir.⁶⁴⁵ Bununla birlikte *“terörizm”*⁶⁴⁶ ve *“terör”*⁶⁴⁷ kavramlarına sadece yirmi beş anayasa metninde doğrudan yer verilmektedir. Üstelik Amerika Birleşik Devletleri gibi oldukça sert ve detaylı bir terör yasasına⁶⁴⁸ sahip devletlerin, hatta Fransa gibi terör eylemlerinin nispeten fazla yaşandığı devletlerin anayasalarında dahi bu kavramlara yer verilmediği görülmektedir. Dolayısıyla oldukça sert ve detaylı düzenlenmiş terörle mücadele yasalarına sahip olan bu devletlerin anayasalarında teröre ilişkin bir düzenleme bulunması oldukça dikkat çekicidir.

(2) Olağanüstü dönemler

Güvenliğe dair sınırlamaların yer aldığı düzenlemelerin çoğu olağan dönemlere ilişkin düzenlemelerdir. Zira bu tedbirlerin alınabilmesi için evvela olağan hukuk düzeninin dışına çıkılmasına imkan tanıyan bir karar alınması gerekmektedir. Bu kararlar anayasalarda genellikle *“olağanüstü hal”*, *“istisnai hal”*, *“seferberlik hali”*, *“sıkıyönetim”* ve *“savaş hali”* ilanları şeklinde yer alınmaktadır.

⁶⁴⁴ (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=treason&status=in_force, 23 Temmuz 2018.

⁶⁴⁵ Güvenlik Terimleri Sözlüğü, s.695.

⁶⁴⁶ (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=terrorism&status=in_force, 23 Temmuz 2018.

⁶⁴⁷ (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=terror&status=in_force, 23 Temmuz 2018.

⁶⁴⁸ (Erişim) <https://www.justice.gov/archive/ll/highlights.htm>, 23 Temmuz 2018.

Bu tedbirlerden “*istisnai hal*” çok farklı kapsamlarda düzenlenen bir olağanüstü güvenlik tedbiri çeşididir. Nitekim birçok anayasada istisnai durumlarda alınacak güvenlik önlemleri düzenlenmiş olmakla birlikte, bu anayasaların bazılarında “*istisnai hal*” ilanı bir güvenlik tedbiri olarak düzenlenmemiştir.⁶⁴⁹ Üstelik “*istisnai hal*” ilanını bir güvenlik tedbiri olarak düzenleyen anayasalarda terminolojik birliktelik de bulunmamaktadır.⁶⁵⁰

Zaruret halinde ve devletin acze düştüğü durumlarda devletin aldığı bir tedbir olan “*olağanüstü hal*” ilanı⁶⁵¹ ise ülke içinde yaşanmakta olan olağanüstü koşullar nedeniyle devletlerin başvurdukları hukuki bir çaredir. Üstelik bu tedbirin liberal anayasalarca kullanımı oldukça yaygındır. Nitekim yapılan taramada, yüz yirmi bir anayasada olağanüstü hale ilişkin düzenleme bulunduğu tespit edilmiştir. Üstelik bu sayının içinde liberal anayasaların sayısı oldukça fazladır.⁶⁵²

“*Sıkıyönetim*” (*idâre-i örfiye*) savaş, savaş ihtimali, ayaklanma, kalkışma vb. vahim ve yaygın şiddet hareketlerinin yaygınlaşması gibi, demokratik düzene zarar veren ya da zarar verme ihtimali bulunan durumlarda, bu durumların etki alanı içerisinde kalan yer ya da bölgelerde temel hak ve özgürlüklerin geçici olarak sınırlandırılarak, mevcut yönetimin askerî idareye devredilmesidir.⁶⁵³

Bununla birlikte “*sıkıyönetim*” diğer olağanüstü güvenlik tedbirlerinin aksine tek başına uygulanan bir güvenlik tedbiri değildir. Nitekim bu tedbir anayasalarda genellikle ayrı bir maddede ele alınmamakta ve diğer olağanüstü tedbirler ile bir arada düzenlenmektedir. Lakin olağanüstü halin düzenlenmiş olduğu her anayasada “*sıkıyönetim*” düzenlenmiş de

⁶⁴⁹ (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=exceptionally&status=in_force, https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=exceptions&status=in_force, https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=exception&status=in_force, https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=exceptional&status=in_force, 26 Temmuz 2018.

⁶⁵⁰ (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=exceptional%20cases&status=in_force, https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=exceptional%20circumstances&status=in_force, https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=exceptional%20situation&status=in_force, https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=exceptional%20situations&status=in_force, 26 Temmuz 2018.

⁶⁵¹ Güvenlik Terimleri Sözlüğü, s.549.

⁶⁵² (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=State%20of%20emergency&status=in_force, 14 Temmuz 2018.

⁶⁵³ Güvenlik Terimleri Sözlüğü, s.609.

değildir. Öyle ki “*sıkıyönetim*” uygulamasına yer veren 78 farklı anayasa⁶⁵⁴ olduğu düşünülürken, bu durum daha iyi anlaşılacaktır. Zira yukarıda da ifade edildiği üzere olağanüstü bir güvenlik tedbiri olarak olağanüstü hal uygulamasını düzenleyen anayasa sayısı yüz yirmi birdir.

“*Seferberlik*” devletin bütün güç ve kaynaklarının savaşa hazır hale getirildiği ve bu kapsamda hak ve hürriyetlerin kanunlarla kısmen veya tamamen sınırlandırıldığı durumu ifade etmektedir.⁶⁵⁵ Bu noktada “*seferberlik*” ilanı güvenlik nedeniyle başvuru olan bir olağanüstü güvenlik tedbiri olmakla birlikte, tek başına uygulanan bir güvenlik tedbiri değildir. Keza seferberlik halini düzenleyen sadece elli üç farklı anayasa bulunmaktadır.⁶⁵⁶ Bu durum seferberlik uygulamasının, diğer olağanüstü güvenlik tedbirleri ile bir arada uygulanan hukuk bir çare olmasından kaynaklanmaktadır.

“*Savunma hali*” olağanüstü bir güvenlik tedbiri olarak sadece üç anayasa metninde yer almaktadır.⁶⁵⁷ Bununla birlikte bu terimi ayrı bir başlık altında ele almamızın en önemli sebebi, bu olağanüstü tedbirin Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası tarafından ele alınmış biçimidir. Zira Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası’nın “*Savunma Halinin Tespiti*” başlıklı 115a. maddesinde federasyon toprakları silahlı bir saldırıya uğradığında veya böyle bir saldırı çok yakın olduğunda savunma hali ilan edilebilecektir. Madde 115b’ye göre ise bu durumda silahlı kuvvetlerin emir ve komutası Federal Başbakana geçecektir. Dolayısıyla “*savunma hali*” ilanının savaş durumunda ilan edilecek olağanüstü bir güvenlik tedbiri olduğu söylenebilir.

⁶⁵⁴ (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=martial%20law&status=in_force, https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=state%20of%20siege&status=in_force, 25 Temmuz 2018. Tarama “state of siege” ve “martial law” terimleri üzerinden yapılmıştır. Her iki terimin birlikte geçtiği İspanya Krallığı ve Romanya Cumhuriyeti Anayasaları bir kez sayılmıştır.

⁶⁵⁵ Güvenlik Terimleri Sözlüğü, s.247.

⁶⁵⁶ (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=mobilization&status=in_force, https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=mobilisation&status=in_force, 16 Temmuz 2018. Belarus Cumhuriyeti Anayasası’nda hem “mobilization” hem “mobilisation” kelimeleri bir arada kullanıldığından bu anayasalar bir kez sayılmıştır.

⁶⁵⁷ (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=state%20of%20defense&status=in_force, https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=state%20of%20defence&status=in_force, 16 Temmuz 2018.

Bu noktada “*savaş hali*” kavramının anayasalar tarafından ele alınış tarzını incelemekten evvel, savaş ve barış kavramları üzerinde durmak gerekecektir. Keza savaş hali kavramını savaş ve barış terimlerinden bağımsız olarak ele almak mümkün değildir. Nitekim yüz doksan iki anayasa üzerinde yapılan taramada, bu anayasaların yüz seksen tanesinde “*savaş*”, yüz yetmiş dokuz tanesinde ise “*barış*” kelimesine doğrudan yer verildiği görülmektedir.⁶⁵⁸ Ancak “*barış*” kelimesine doğrudan yer veren bu yüz yetmiş dokuz anayasa dışında kalan on üç anayasanın on bir tanesinde, her ne kadar doğrudan “*barış*” kelimesine yer verilmemiş olsa da, “*barışçıl*” ya da “*barışçıl bir şekilde*” tarzı ifadeler yer almaktadır.

Bununla birlikte yazılı bir anayasası bulunmayan İsrail Cumhuriyeti’nin “*Knesset Temel Kanunu*”⁶⁵⁹ ve Hollanda Krallığı Anayasası’nda⁶⁶⁰ barış terimi ya da bu kökten türemiş başka bir terim yer almamaktadır.⁶⁶¹ Diğer yandan “*savaş*” kelimesine doğrudan yer veren yüz seksen anayasanın seksen birinde “*savaş hali*” doğrudan bir olağanüstü güvenlik tedbiri olarak düzenlenmekte ya da savaş durumuna özgü güvenlik tedbirlerine bu başlık altında yer verilmektedir.⁶⁶²

⁶⁵⁸ (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=war&status=in_force, 17 Temmuz 2018. Nauru Cumhuriyeti, Litvanya Cumhuriyeti, Monako Prensiği, Danimarka Krallığı, İzlanda Cumhuriyeti, Libya Devleti, Lihtenştayn Prensiği, Butan Krallığı ve Kamerun Cumhuriyeti Anayasalarında savaş kelimesi kullanılmamaktadır.

⁶⁵⁹ (Erişim) https://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic2_eng.htm,

⁶⁶⁰ (Erişim) <https://www.government.nl/topics/constitution/documents/reports/2019/02/28/theconstitution-of-the-kingdom-of-the-netherlands>, 01 Haziran 2018.

⁶⁶¹ (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=peace&status=in_force, 18 Temmuz 2018.

⁶⁶² (Erişim) https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=state%20of%20war&status=in_force, https://www.constituteproject.org/search?lang=en&q=time%20of%20war&status=in_force, 17 Temmuz 2018. Tarama “state of war” ve “time of war” üzerinden yapılmış olup, her iki terimi barındıran anayasalar bir kez sayılmıştır.

b. Sınırın sınırı

Liberal düşünürler tarafından geliştirilen, insanların devlet tarafından dokunulamayacak bir dizi hakka sahip olduğu fikri ile insanın insanolma niteliğinin güvence altına alması hedeflenmiştir. Üstelik liberal anyasacılık hareketi ile birlikte bu haklar, siyasi rejimlerin meşruluğunun dayanağı durumuna getirilmiştir. Bu noktada insan hakları mücadelesinin amacı, bu hakların güvenceye kavuşturulması ile insan onurunun korunmasıdır.⁶⁶³

Yukarıda hak ve özgürlüklerin güvenlik nedeniyle sınırlandırılabilceği durumlara değinilmiştir. Nitekim yukarıda belirtilen bu düzenlemeler ya doğrudan güvenlik gerekçesiyle düzenlenmekte ya da dolaylı olarak güvenliğin sağlanmasına hizmet etmektedir. Ancak güvenlik nedeniyle temel hak ve özgürlüklere getirilecek sınırlamalarda bazı ilkelerin esas alınması gerekmektedir.

Sınırın sınırı olarak ele alınacak bu ilkelerin nihai hedefi, özgürlük ile güvenlik arasında bir denge kurulmasını sağlamak, böylece güvenlik için özgürlüğün feda edilmesinin önüne geçmektir. Keza devlet özgürlüğün şartıdır, ancak başlı başına amaç değildir. Dolayısıyla devlet ile birey ilişkisinde, devlet bireye yeğlenmemelidir. Bu bakımdan yapılacak sınırlamalarda “*özgürlük kural, sınırlama istisna*” olmalıdır. Öyleyse hak ve özgürlüklere getirilecek sınırlamalar istisnai olmalı ve sadece belli somut şartlar altında getirilmelidir.⁶⁶⁴

Bütün bu genel prensiplerin yanı sıra, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası md.13’te de belirtildiği üzere, bu sınırlamanın da belirli sınırları olmalıdır. Keza söz konusu düzenlemeye göre sınırlama yasa ile yapılmalı, ölçülü olmalı ve nedene bağlılık ilkesi gözetilmelidir. Bununla birlikte ilgili sınırlama Anayasa’nın sözüne ve ruhuna uygun, laik Cumhuriyetin gereklerine ise aykırı olmamalıdır. Söz konusu sınırlama ayrıca hak ve hürriyetlerin özlerine dokunmamalıdır.

⁶⁶³ Oktay UYGUN, Devlet Teorisi, On İki Levha, İstanbul, 2019, s.363, 484.

⁶⁶⁴ Nihat BULUT, Sahte Bir Karşının Çözümü Hukuk Devletinde Özgürlük Güvenlik İlişkisi, s.310-311.

(1) Olağan dönemler

Hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasının ilki sınırı **“yasallık ilkesi”**, yani söz konusu sınırlandırmanın yasa ile yapılmasıdır. Dolayısıyla temel hak ve hürriyetlerin yürütme organının düzenleyici işlemleri ile sınırlandırılması kural olarak mümkün değildir. Bununla birlikte söz konusu yasal sınırlamasının açık ve belirgin olması gerektiği de unutulmamalıdır. Böylece **“öngörülebilirlik ilkesi”** de sağlanmış olacaktır.⁶⁶⁵

Diğer yandan **“ölçülülük ilkesi”**ne göre hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamalar, ulaşılmak istenen amaç için elverişli ve gerekli olduğu gibi birbiri ile ölçülü de olmalıdır. Dolayısıyla sınırlama ile ulaşılmak istenen amaç arasında bir ilişki kurulmaktadır. Böylelikle de özgürlüklerin gereğinden fazla sınırlandırılmasının önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Görüldüğü üzere bu noktada sınırın sınırını üç farklı kriter teşkil etmektedir: **“elverişlilik”**, **“gereklilik”** ve **“orantılılık”**.⁶⁶⁶

Bu kriterlerden **“elverişlilik”** ilkesine göre yapılan müdahale, güdülen amacı gerçekleştirmeye uygun olmalıdır. Bu noktada **“gereklilik”** ilkesine göre araç amacı gerçekleştirmek için zorunlu olmalı, yani mümkün olan en hafif müdahale tercih edilmelidir.⁶⁶⁷ **“Orantılılık”** ilkesine göre ise kullanılan araç ile varılmak istenen amaç birbirine göre ölçsüz olmamalıdır.⁶⁶⁸

Hak ve hürriyetler ilişkin söz konusu yasal sınırlamaların bir diğer sınırı da **“anayasa öngörülen sebeplere ve Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygunluk ilkesi”**dir. Dolayısıyla söz konusu sınırlamalar, Anayasa'da belirtilen özel sınırlama sebepleri sınırlı ve sadece geçtikleri maddede düzenlenen temel hak ve hürriyetlere ilişkin olabilecektir.⁶⁶⁹ Keza Türkiye Cumhuriyeti Anayasası md.35'te yer alan, mülkiyet hakkının sadece kamu yararı

⁶⁶⁵ BULUT, Sahte Bir Karşıtın Çözümü Hukuk Devletinde Özgürlük Güvenlik İlişkisi, s.311.

⁶⁶⁶ BULUT, Sahte Bir Karşıtın Çözümü Hukuk Devletinde Özgürlük Güvenlik İlişkisi, 312.

⁶⁶⁷ Zafer GÖREN, *“Temel Hakların Sınırlanması-Sınırlamanın Sınırları”*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:6, Sayı:12, Güz 2007/2, s.51.

⁶⁶⁸ BULUT, Sahte Bir Karşıtın Çözümü Hukuk Devletinde Özgürlük Güvenlik İlişkisi, 312.

⁶⁶⁹ Kemal GÖZLER, *“Anayasa Değişikliğinin Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması Bakımından Getirdikleri ve Götürdükleri: Anayasanın 13'üncü Maddesinin Yeni Şekli Hakkında Bir İnceleme”*, Ankara Barosu Dergisi, Yıl 59, Sayı 2001/4, s.56-57.

nedeniyle sınırlandırılabilmesine ilişkin düzenleme özel sınırlama sebeplerine örnek olarak verilebilir.

Hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına ilişkin bir diğer sınırlama ise, gerçekleştirilen sınırlamanın “*demokratik toplum düzeni ilkesi*”ne uygun olmasıdır. Dolayısıyla Anayasamızın 13. maddesine göre hakların özüne dokunmayan sınırlamalar, demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olabilmektedir. Nitekim bu düzenlemeye göre getirilecek sınırlamalar hem hakların özüne dokunmamalı, hem de demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olmalıdır. Görünen o ki Anayasamız ile getirilen bu kriter ile hakların özüne dokunmayan sınırlamalar hak ve özgürlüklerin korunması için yeterli görülmemiş, hakların daha geniş ve özgürlükçü olarak korumasını hedeflenmiştir.⁶⁷⁰

Sınırın sınırı olarak genel ilke niteliğinde olan sınırlamalardan bir diğeri de, yapılacak sınırlamaların “*laik cumhuriyetin gereklerine uygunluk ilkesi*”dir. Dilimize ilk defa meşruiyet döneminde “*lâdîni*”⁶⁷¹ olarak tercüme edilen laiklik,⁶⁷² Anayasamızın 13. maddesinde özgürlüklere yönelik gerçekleştirilen sınırlamalar için bir uygunluk kriteri olarak belirlenmiştir. Nitekim bu maddenin lafzına göre, demokratik toplum düzenine uygun olan sınırlamalar aynı zamanda laik Cumhuriyetin gereklerine de uygun olmalıdır. Ancak doktrinde demokrasi ile laiklik arasında doğrusal bir ilişki olmadığı ifade edilmektedir. Örneğin İsrail laik olmamakla birlikte demokratik bir devlettir.⁶⁷³

Yine başka bir görüşe göre laik Cumhuriyetlerin tümü temel hak ve hürriyetlerine saygılı da değildir. Keza SSCB laik bir Cumhuriyet olmakla birlikte insan haklarına saygılı değildir.⁶⁷⁴ Ancak sınırın sınırı olarak getirilen bu düzenleme, laiklik ilkesine verilen

⁶⁷⁰ Zühtü ASLAN, Temel Hak Ve Özgürlüklerin Sınırlanması: Anayasa'nın 13.Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler, Anayasa Yargısı, Cilt:19, s.152. (Erişim) http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg19/fendoglu.pdf, 05 Kasım 2018.

⁶⁷¹ Kelimenin Türkçe karşılığı olan laik, din dışı için bkn. Tahsin SORANLAR, Osmanlıca-Türkçe Sözlük, Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul, 2015, s.200.

⁶⁷² Bihterin VURAL DİNÇKOL, 1982 Anayasası Çerçevesinde ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında Laiklik, Kazancı yayınları, İstanbul, 1991, s. 6.

⁶⁷³ Abdurrahman EREN, Anayasa Değişiklikleri Kapsamında 13. maddeye İlave Edilen “Laik Cumhuriyetin Gerekleri” Yönündeki Değişikliğin Anlamı ve Sonuçları, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2002/3, s.44-45. (Erişim) <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2002-20023-796>, 05 Kasım 2018.

⁶⁷⁴ GÖZLER, "Anayasanın 13'üncü Maddesinin Yeni Şekli Hakkında Bir İnceleme, s.62.

değeri ve önemi göstermektedir. Zira diğer bir görüşe göre, getirilen düzenleme ile laik cumhuriyetin dini inançlar karşısındaki objektifliğine aykırı düzenlemelerin ve belirli bir dinin topluma empoze edilmesinin önüne geçilmesi hedeflenmektedir.⁶⁷⁵

(2) Olağanüstü dönemler

Olağan hukuk düzeni içinde hak ve özgürlüklere ilişkin bazı sınırlamalar getirilebildiği belirtilmiştir. Bununla birlikte savaş, seferberlik, ayaklanma, deprem ve büyük ekonomik buhranlar gibi olağan hukuk düzeninin yetersiz kaldığı hallerde bu tedbirlerin etkisiz kaldığı görülmektedir. Keza bu tip durumlarda ortaya çıkan ihtiyaçlar karşısında özgürlüklerden ödün verilerek özgürlük otorite arasındaki denge, otorite yönünde bozulmaktadır.⁶⁷⁶

Nitekim olağanüstü dönemlerde hak ve özgürlüklerin gereğinden fazla sınırlandırılması ve hatta durdurulması söz konusu olabilmektedir. Ancak olağanüstü dönemlerde dahi sınırlandırılması mümkün olmayan haklar vardır. Keza AIHS ve BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinde olağanüstü hallerde dahi askıya alınamayacak haklar düzenlenmektedir.⁶⁷⁷ Bu bakımdan “çekirdek haklar” olarak nitelendirilebilecek bu haklar, güvenlik nedeniyle alınabilecek tedbirlerin olağanüstü hallerdeki sınırın teşkil ettiği söylenebilir. Bu manada çekirdek haklar pozitif hukuk tarafından güvence altına alınan ve ne yasama ne de yürütme organı tarafından kolayca kaldırılmayan haklardır.⁶⁷⁸

Bu noktada AIHS md.15 olağanüstü hallerde meşru savaş fiilleri sonucu meydana gelen ölüm halleri hariç olmak üzere sınırlanamayacak hakları saymaktadır. Zira madde lafzına göre olağanüstü haller de dahil olmak üzere; yaşam hakkına (md.2), işkence yasağına (md.3), kulluk-kölelik yasağına (md.4/1) ve kanunsuz ceza olmaz prensibine aykırı tedbirler alınması mümkün değildir.⁶⁷⁹

⁶⁷⁵ GÖREN, Temel Hakların Sınırlanması-Sınırlamanın Sınırları, s.56.

⁶⁷⁶ BULUT, Sahte Bir Karşıtın Çözümü Hukuk Devletinde Özgürlük Güvenlik İlişkisi, s.313-314.

⁶⁷⁷ BULUT, Sahte Bir Karşıtın Çözümü Hukuk Devletinde Özgürlük Güvenlik İlişkisi, s.314.

⁶⁷⁸ Oktay UYGUN, 1982 Anayasasında Temel Hak ve Özgürlüklerin Temel Rejimi, İstanbul, Kazancı Yayınları, 1992, s.5.

⁶⁷⁹ (Erişim) <http://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf>, 07 Kasım 2018

Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi md.4'e göreyse olağanüstü hallerde uluslararası hukukun getirdiği yükümlülöklere aykırı olmamak ve ırk, renk, cinsiyet, dil, din ya da toplumsal kökene dayalı bir ayrımcılık içermemek kaydıyla sözleşmeye aykırı tedbirler alınabilir. Ancak bu tedbirler sözleşme ile korunan yaşam hakkına (md.6), işkence yasağına (md.7), kulluk-kölelik yasağına (md.8/1-2), borç nedeniyle hapis yasağına (md.11), kanunsuz ceza olmaz prensibine (md.15), kişi olarak tanınma hakkına (md.16), düşünce-din-vicdan özgürlüğüne (md.18) aykırı olmaz.⁶⁸⁰

Bununla birlikte olağanüstü dönemlerde temel hak ve özgürlöklere getirilen bu sınırlamaların, sınırlanan hak ve özgürlöklere tamamen vazgeçmeyi gerektirecek derecede ve ölçüde olmaması gerekmektedir.⁶⁸¹ Nitekim Anayasa Mahkemesi de temel hak ve özgürlöklere özüne dokunan ve tümüyle kullanılamaz hale getiren kısıtlamaların, demokratik toplum düzeninin gerekleriyle bağdaşmayacağını belirtmektedir.⁶⁸²

Dolayısıyla bu noktada sınırın sınırını "**hakkın özü**" kavramını oluşturmaktadır. Son olarak belirtmek gerekir ki, doktrinde "**hakkın özü**" kavramının belirgin olmadığı ve uluslararası metinlerde hakkın özün kriterinden ziyade "**demokratik toplum düzeni**" kriterinin kullanıldığına dair görüşler de yer almaktadır.⁶⁸³

⁶⁸⁰ (Erişim) http://www.inhak.adalet.gov.tr/inhak_bilgi_bankasi/uluslararası_belgeleri/siyasi.pdf, 07 Kasım 2018

⁶⁸¹ GÖREN, Temel Hakların Sınırlanması-Sınırlamanın Sınırları, s.52-53.

⁶⁸² Nihat BULUT, Hak ve Özgürlöklere Sınırlandırılma Nedeni Olarak Genel Ahlak, AÜEHFD, Cilt:4, S 1-2, 2000, s.36.

⁶⁸³ Gözler, "Anayasanın 13'üncü Maddesinin Yeni Şekli Hakkında Bir İnceleme, s.59.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Modernden Post-Moderne, Post-Modernden Güvenlik Devletine

I. Genel olarak

Çalışmanın ilk bölümünde güvenliğin kadim çağdan modern devletin doğumuna dek siyasi, askeri ve etimolojik anlamda yaşadığı değişimin izi sürülmüştü. İkinci bölümde ise modern devlet ile birlikte ortaya çıkan modern güvenlik yaklaşımının niteliği ve bunun güvenlik devletinin erken temellerini teşkil ettiği ortaya koyulmuştu. Üçüncü ve son bölümde ise yeniden güvenlik devletine giden yolda, modern güvenlik yaklaşımında yaşanan değişimler irdelenecektir. Nitekim 20.yy.ın ilk yarısında yaşanan iki dünya savaşının ekonomik ve siyasi alanda yarattığı etkinin, dönemin güvenlik anlayışında büyük değişimlere yol açtığı görülmektedir.

Zira bu süreç İtalya'da faşizmi, Almanya'da ise nasyonal sosyalizmi iktidara getirmiştir. Güvenlik açısından idealizm düşüncesinin etkili olduğu bu dönemde, ulus devlet bazında şiddetin egemenliği söz konusudur. Keza bu çatışma ve çözümsüzlük İkinci Dünya Savaşı'na yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ise önce devletler arasına demir bir perde ile sınırlar çizilmiş, ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte bu sınırlar berraklaşmış, hatta Avrupa Birliği (AB) örneğinde olduğu gibi tamamen ortadan kalkmıştır. Üstelik bu dönemde ekonomik ve siyasi alanda yaşanan değişim, küreselleşme ile tüm dünyaya yayılmış ve bu durum güvenliğin uluslararası boyutta değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır.

Özellikle de 1990 sonrası yaşanan gelişmeler, güvenlik tehditlerinin ulus devletin sınırlarını aşar boyuta geldiğini göstermiştir. Böylece hem uluslararası örgütlerin işlevselliğinin, hem de devletler arası etkileşimin arttığı yeni bir döneme girilmiştir. Tüm bu gelişmeler modern güvenlik yaklaşımında post-modern değişimler yaşanmasına neden olmuştur. 11 Eylül 2001 yılında Amerika Birleşik Devleti'nde yaşanan terör saldırısı ile birlikte başlayan süreçte ise güvenlik literatürüne, terörist devlet ve önleyici meşru müdafaa gibi yeni kavramlar girmiştir. Üstelik bu dönemde devletler güvenlik konusunda iş birliği yapmaktan kaçınmaya başlamış ve oldukça sert yasaları yürürlüğe koymuşlardır.

Bununla birlikte bu dönemde, Fransa örneğinde olduğu gibi, korkunun ayakta tutulması ve olağanüstü halin olağanlaştırılması gibi süreçlere tanıklık edilmiştir. Tüm bu gelişmeler Leviathan, Simurg gibi küllerinden mi doğuyor sorusunu gündeme getirmiştir.

Bu noktada unutulmamalıdır ki, 16.yy. güvenlik devleti ile 21.yy. güvenlik devleti ne hukuki, ne de siyasi manada aynı devlet değildir. Ancak her iki devlet de varoluş amacını güvenlik ihtiyacında somutlaştırmaktadır. Bu bağlamda 21.yy.da beliren güvenlik devleti ile modern devlet arasında bir paralellik kurularak, güvenlik devletinin liberal hukuk devletinden çok erken dönem modern devlete yaklaştığı açığa çıkarılacaktır.

Öyle ki 21.yy. güvenlik devleti ne mutlakiyetçi yönetimler, ne de liberal devlet ile tam olarak örtüşmemektedir. Zira 21.yy. güvenlik devleti güvenlik vurgusu ile mutlakiyetçi yönetimlere benzemekle birlikte, hak ve özgürlüklere yönelik söylevi ile de liberal devlete yaklaşmaktadır. Nitekim özgürlük güvenlik dengesindeki tercihini güvenlikten yana kullanmakta, ancak bu tercihini belli hukuki sınırlar içinde gerçekleştirmektedir. Diğer yandan 21.yy. güvenlik devleti aslında güvenliğin hukuki boyutu ile değil, siyasi boyutu ile ilgilenmektedir.

Nitekim liberal anayasacılık hareketleri esnasında güvenlik özgürlüğün sınırı olarak hukukileşirken, 21.yy. güvenlik devleti kaos ve korkuyu ayakta tutarak olağanüstü hali olağanlaştırmaktadır. Bu bakımdan güvenlik iktidara ilişkin bir meseleden çok hukuk üretimine ilişkin bir mesele olarak değerlendirilmektedir. Diğer yandan haydut devlet ve önleyici meşru müdafaa gibi söylevler güvenlik devletinin bu pratiğinin sonucu olarak görülmelidir.

Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde evvela modern güvenlik yaklaşımındaki değişim ve bu değişimin hukukileşme süreci ele alınacaktır. Zira öncelikle çok boyutlu hale gelen, modern devletin sınırlarını aşan, üstelik derinleşen ve genişleyen yeni güvenlik konsepti irdelenecektir. Ardından ise bu yeni güvenlik paradigmasının nasıl hukukileştiği sorusunun cevabı aranacaktır. Çalışmanın son kısmında ise 21.yy. güvenlik devletinin doğumuna neden olan süreç incelenerek, güvenlik devletinin teorik ve hukuki boyutu ortaya koyulacaktır.

II. Modern Güvenlik Yaklaşımından Post-Modern Güvenlik Yaklaşımına Geçiş

Tarihin akışı içerisinde sürekli olarak yeniden biçimlenen güvenlik anlayışı, modern devletin ortaya çıkışına paralel olarak modern bir nitelik kazanmış ve bugün modern güvenlik kavramı olarak nitelendirebileceğimiz yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Keza erken temellerini Machiavelli'in Prens'inde bulabileceğimiz bu yaklaşımı belki de en iyi şekilde özetleyen eser Hobbes'un Leviathan'ıdır. Bununla birlikte güvenliği kuvvet kullanımı ve iç veya dış tehdide indirgeyen klasik gerçekçilik düşüncesi ise Thucydides'e kadar götürülebilir.⁶⁸⁴

Ancak bu yaklaşım 20. yüzyılın ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmıştır. Özellikle de yaşanan iki dünya savaşı sonrası modern güvenlik paradigmasına yönelik eleştiriler artmıştır. Nitekim ortaya koyulan güvenlik çalışmaları sonucu hem eylemsel hem de teorik olarak farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Soğuk Savaş dönemine hakim olan güvenlik anlayışı modern güvenlik yaklaşımıdır. Ancak Soğuk Savaşın tesirini yitirmeye başladığı detant dönemi ile birlikte ortaya çıkan yeni konjonktür, farklı güvenlik yaklaşımlarının ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Öyle ki Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte değişen konjonktür, ulus devletin güvenlik konusunda yetersiz kaldığını ortaya çıkarmıştır.

Bu bakımdan çalışmanın bu bölümünde öncelikle modern güvenlik yaklaşımdaki dönüşümün teorik temelleri ortaya koyulacaktır. Nitekim öncelikle Soğuk Savaş konjonktürünün etkisi ile ortaya çıkan ve aslında modern güvenlik yaklaşımının devamı niteliğinde olan klasik güvenlik paradigmaları incelenecektir. Sonrasında ise detant dönemi ile birlikte modern güvenlik yaklaşımından, post-modern güvenlik yaklaşıma geçişin izi sürülecektir. Modern güvenlik yaklaşımdaki değişimin düşünsel temelleri ortaya koyulduktan sonra ise bu dönüşümün hukuki boyutu irdelenecektir. Böylece küreselleşme ile birlikte değişen konjonktürün, ulus devleti güvenlik konusunda yetersiz kıldığı ve güvenlik paradigmasında bir değişim yarattığı açığa çıkarılacaktır.

⁶⁸⁴ Sinem AĞÜL AÇIKMEŞE, "Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri", Uluslararası İlişkiler, Cilt 8, Sayı 30, (Yaz 2011), s.50.

A. Teorik Tartışmalar

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan ve 1945 ile 1990 yılları arasında yaşanan dönem, iki kutuplu güvenlik sistemin yaşandığı dönem olarak nitelendirilebilir. Bu döneme hakim olan güvenlik paradigması gerçekçi (*realist*) ve yeni gerçekçi (*neo-realist*) güvenlik yaklaşımları ile çerçevelenmiştir. Nitekim klasik gerçekçi yaklaşım devlet merkezli, ulusal güvenlik eksenli ve askeri güç odaklıdır. Yeni gerçekçi görüş ise gerçekçi görüşün genel konseptinin dışında, güvenliğin ekonomik ve siyasi işbirliği boyutunu da el almaktadır. Ancak Soğuk Savaş dönemi hiçbir zaman aynı yoğunlukta yaşanmamıştır.

Dolayısıyla döneme yansıyan güvenlik yaklaşımları da aynı yoğunlukta ve boyutta olmamıştır. Keza bu döneme hakim olan paradigma modern güvenlik yaklaşımının devamı niteliğinde olan klasik güvenlik paradigması olsa da, 1960'lerden itibaren klasik güvenlik yaklaşımının ulus devletin ihtiyaçlarını karşılayamadığı ortaya çıkmıştır. 1970'lerden itibaren detant dönemine geçilmesiyle birlikte liberal görüşler ve neo-marksist görüşler kapsamında güvenliğe dair yeni fikirler ortaya atılmıştır. Lakin tüm bu görüşlere rağmen klasik güvenlik yaklaşımı Soğuk Savaş dönemi boyunca ağırlığını korumuştur.

Bununla birlikte ortaya koyulan yeni fikirler, klasik güvenlik yaklaşımının ihtiyaçları karşılayamadığını göstermekle kalmamış, modern güvenlik yaklaşımında dönüşüme de yol açmıştır. Nitekim Soğuk Savaş sonrası değişen konjonktür nedeniyle eleştirel kuram, post-modern kuram ve feminist kuram gibi eleştirel yaklaşımlar ile Kopenhag Okulu, Aberystwyth Okulu ve Paris Okulu gibi güvenlik ekolleri ortaya çıkmıştır.

1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Değişen Güvenlik Paradigması

a. Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik Yaklaşımları

Soğuk Savaş dönemine hakim olan güvenlik paradigması aslında modern güvenlik yaklaşımının devamı niteliğindedir. Nitekim “*klasik gerçekçi*” teorisyenler güvenlik paradigmasını güç, tehdit ve güvensizlik unsurları ile sınırlamıştır. Keza klasik gerçekçi düşünürlerin çizdiği bu modele göre; herkesin herkesle çatıştığı, tehditlerle ve güvensizlikle dolu bir ortamda bulunan kişiler, hem varlıklarını hem de kazandıkları

değerleri ancak maddi güç vasıtasıyla koruyabilir. Bununla birlikte gerçekçi düşünceye göre bu maddi güç, devletlerin sahip olduğu askeri kapasiteye göre hesaplanmaktadır.⁶⁸⁵ Öyleyse gerçekçi güvenlik kavramının üç temel dayanağının olduğu söylenebilir. Bu dayanaklardan ilki devlet eksenli güvenlik düşüncesidir. Nitekim gerçekçiler güvenlik konusunda devleti merkeze almakta, bireylerin güvenliğini ise devlete dayandırmaktadır. Gerçekçi düşüncenin ikinci temel argümanı ise uluslararası arenada üstün bir otorite bulunmaması sebebiyle uluslararası sisteme anarşinin hakim olduğu görüşüdür. Gerçekçi güvenlik yaklaşımının son temel argümanı ise güvenliğin yalnızca güç ile sağlanabileceği savıdır.⁶⁸⁶

Bu üç temel dayanak ortak olmakla birlikte, klasik düşünce farklı argümanlara dayanarak ikiye ayrılmaktadır. Zira bir tarafta güvenlik tehditlerinin devletlerin iradesi içinde geliştiğini savunan “*iradi görüş*” yer almaktayken, diğer tarafta bu tehditlerin devletlerin iradesi dışındaki dinamiklere dayandığı görüşünü savunan “*yapısal görüş*” bulunmaktadır. Bu iki argüman gerçekçi görüşün uluslararası politika konusunda birbirinden ayrılmasına yol açmıştır. Keza uluslararası politika; iradi görüş tarafından devlet ile insan davranışları birbirine benzetilerek ele alınırken, yapısal görüşe göre statükocu devletler arasındaki güç değişimi bağlamında değerlendirilmektedir.⁶⁸⁷

Klasik gerçekçi görüşe göre uluslararası ilişkilerin temel aktörünün devletlerdir. Ancak uluslararası sistemde devletlerin üstünde merkezi bir otoritenin bulunmaması, uluslararası sisteme anarşinin hakim olmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan uluslararası arenada her devlet kendine yardım ilkesi (*self-help*) nedeniyle kendi kendini korumak zorundadır.⁶⁸⁸ Bu noktada gerçekçi görüşün ulusal güvenlik vurgusu nedeniyle bireyin güvenliğinin devlete bağımlı kılındığını belirtmekte yarar vardır. Öyle ki gerçekçi görüş,

⁶⁸⁵ Attila SANDIKLI, Bilgehan EMEKLİER, “*Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm*”, Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri, BİLGESAM Yayınları, İstanbul, 2012, s.6-7

⁶⁸⁶ Nasih Sarp ERGÜVEN, “*Uluslararası Hukuk Açısından Güvenlik Kavramının Teorik Temelleri*”, Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi, Cilt:65, Sayı: 3, 2016, s.786.

⁶⁸⁷ AKGÜL AÇIKMEŞE, a.g.e., s.51.

⁶⁸⁸ Kadir SANCAK, “*Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar Ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü*”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 6, 2013, s.125.

devlet egemenliği ve toprak bütünlüğü gibi söylemlerle güvenliği devletin bekasından ibaret görmekte;⁶⁸⁹ ekonomi, çevre ve sağlık gibi konular ise ikinci plana atılmaktadır.⁶⁹⁰ Gerçekçi düşünce devletin varoluş amacını vatandaşların iç ve dış tehditlerden korunmasına indirgemektedir. Devlet güç kullanma tekeline sahip olması nedeniyle bu işlevini güç kullanarak yerine getirmektedir. Gerçekçi düşüncede bu güç askeri güçtür. Askeri gücü gerektirmeyen sorunlar ise siyasi boyutta ele alınacaktır. İşte bu noktada birincil ve ikincil politika (*high-low politics*) ayrımı ortaya çıkmaktadır. Zira askeri güvenlik birincil politikayı teşkil ederken ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel konular ikincil politikaya dahil edilmektedir.⁶⁹¹

Görüldüğü üzere klasik gerçekçi düşüncede ulus devletler arasındaki ilişkiler güç ve çıkar mücadelesine indirgenmiştir. Nitekim klasik gerçekçi teorisyenler tarafından öne sürülen “*sürekli güvensizlik ortamı*” veya “*güvende olmama hali*” gibi savlar sadece insan doğası gereği kötü olduğu düşüncesi ve uluslararası alana anarşinin hakim olduğu ön kabulleri ile açıklanabilir. Bu bakımdan klasik gerçekçi düşünürlerin Hobbesyen terminolojiyi kullandığı söylenebilir.⁶⁹²

Öyle ki klasik gerçekçi görüşe göre devletler arasındaki doğa hali savaş halidir. Devletler arasındaki ilişkiler çoğunlukla şiddetin gölgesi altında yürütülür. Keza bazı devletler herhangi bir zamanda güç kullanabildiklerinden, diğer tüm devletlerin ya askeri olarak daha kuvvetli olmaları ya da komşularının insafı ile yaşamaya hazır olmaları gerekmektedir. Öyleyse devletler için doğa hali, tıpkı insanların doğa halindeki durumu gibi bir savaş halidir.⁶⁹³

Bu noktada “*yeni klasik gerçekçi*” görüş klasik gerçekçi görüşten ayrılmaktadır. Nitekim yeni klasik gerçekçiler savaşılar insanın doğasının değil, uluslararası arenaya hakim olan

⁶⁸⁹ SANDIKLI, EMEKLİER, a.g.e., s.7.

⁶⁹⁰ SANCAK, a.g.e., s.126.

⁶⁹¹ ERGÜVEN, a.g.e., s.788-789.

⁶⁹² SANDIKLI, EMEKLİER, a.g.e., s.6. Aynı yönde bkz. SANCAK, a.g.e., s.126.

⁶⁹³ Kenneth WALTZ, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Series in Political Science, Addison-Wesley Publishing Company, California, 1979, s.102.

anarşi ortamını neden olduğunu düşünmektedir.⁶⁹⁴ Tek başına olsun, toplum halinde olsun insanlar daima saldırıya uğrama tehdidi altında yaşarlar. Bu saldırıları bertaraf edebilme adına ise daha fazla güç elde etme yoluna giderler. Ancak alınan bu tedbirler, kendilerine karşı tedbir alınanları daha güvensiz hale getirir ve en kötüye hazırlıklı olmaya zorlar. Bu sebeple toplumlar hiçbir zaman tamamen güvende hissedemezler ve kendilerini daima en kötüye göre hazırlarlar. Dolayısıyla güç rekabetinin yarattığı bu kısır döngü asla son bulmaz.⁶⁹⁵

Bu kapsamda yeni klasik gerçekçiler teorilerini, nükleer ve kitle imha silahlanma pratiğinden yola çıkarak temellendirmişlerdir. Öyle ki İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD'nin Japonya'ya karşı kullandığı atom bombası nükleer silahların imha kapasitesini ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucu olarak Soğuk Savaş döneminde bloklar kitle imha silah kapasiteleri ile birbirleri için tehlike arz etmiş, bu durum bloklar arası sıcak çatışmayı engellemiştir.⁶⁹⁶

Yeni klasik gerçekçiler tarafından bu bağlamda ortaya koyulan “*güvenlik ikilemi modeli*”ne göre, bir devletin kendi güvenliğini sağlamaya yönelik girişimleri potansiyel düşmanlarının güvenliğini tehdit etmektedir. “*Sıfır toplamlı oyun*” (*zero-sum game*) olarak tasarlanan bu modele göre devletler mutlak kazanç (*absolute gains*) değil, göreceli kazanç (*relative gains*) varsayımına dayanarak karar almaktadır. Böylece devletler birbirleri olan ilişkilerinde karşılıklı kazanç elde etme yerine, daha fazla kazanç elde etmeyi hedeflemektedir. Bu durum ise güvenlik ikilemine, dolayısıyla da silahlanma yarışına yol açmaktadır.⁶⁹⁷

Öyle ki yeni klasikçilere göre devletler her zaman diğer devletlerin kendisine saldırmaya hazır olduğu varsayımı ile hareket etmektedirler. Bu sebeple de mevcut güvensizliği ortadan kaldıracak politikalar geliştirirler. Ancak bu politikalar diğer devletler tarafından saldırganlık gösterisi olarak algılanır. Bir devletin güvenliğini artırması, diğer devletlerin

⁶⁹⁴ SANCAK, a.g.e., s.126.

⁶⁹⁵ John H. HERZ, “*Idealist Internationalism and the Security Dilemma*”, World Politics, Cilt. 2, Sayı. 2, The Johns Hopkins University Press, 1950, s. 157.

⁶⁹⁶ SANCAK, a.g.e., s.128.

⁶⁹⁷ SANDIKLI, EMEKLİER, a.g.e., s.8-9.

güvensizliğini artırır. Bu durum bir sarmala döner ve devletler arasında gerilim artar. Böylece savaş kaçınılmaz olur.⁶⁹⁸

Nitekim bir devlet güvenliğini sağlayabilmek için yapması gereken tek şey askeri gücünü arttırmak, yani silahlanmaya gitmektir. Ancak savunma amacı ile gerçekleştirilen bu silahlanma diğer devletler açısından tehdit olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla diğer devletler de silahlanmaya gitmektedir. Bu senaryoya göre bir devletin mutlak güvenliği, diğer devletler açısından mutlak güvensizlik ortamını doğurmaktadır.⁶⁹⁹

Yeni klasik gerçekçi düşüncenin güvenlik paradigmasına getirdiği diğer bir yenilik ise klasik düşüncenin güvenlik çemberini genişletilmesidir. Zira klasik gerçekçiler ulus devlet ile birlikte uluslararası sistemin güvenliğini bir arada ele almaktadır. Bununla birlikte yeni klasik gerçekçi düşünürler güvenlik terminolojisine ekonomik değişkenleri eklemeyerek, gerçekçi düşüncenin askeri-stratejik yaklaşımında bir başka değişime daha yol açmışlardır.⁷⁰⁰

Öyle ki İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle beraber güvenlik paradigmasının hukukileşmesi de bu kapsamda gerçekleşmiştir. Keza 26 Haziran 1945 tarihinde imzalanan Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın giriş kısmında BM'nin amacının milletlerarası barış ve güvenliği muhafaza etmek olduğu belirtilmiş, 1. md. ile birlikte de bu kapsamda yapılacak faaliyetler açıklanmıştır. Yine BM md.2 ile milletlerarası uyuşmazlıkların barış, güvenlik ve adaleti tehlikeye sokmayacak şekilde çözüleceği ifade edilmiştir.⁷⁰¹

Diğer yandan BM Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948 tarihinde ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi md.3 ile yaşam, özgürlük ve kişi güvenliği temel insan hakları olarak belirlenmiştir.⁷⁰² Bu kapsamda imzalanan bir diğer sözleşme de 5 Mayıs 1949 tarihli Avrupa Konseyi Statüsü'dür. Uluslararası barışın sürdürülmesi amacıyla

⁶⁹⁸ Ali BİLGİÇ, "Dünya Politikasında Güvenlik İkilemleri: Çatışan Anlayışlar, Değsen Örnekler ve Kavramın Geleceğine Yönelik Bir Çalışma", Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 11, Sayı: 44, 2011, s.6

⁶⁹⁹ SANCAK, a.g.e., s.126.

⁷⁰⁰ SANDIKLI, EMEKLİER, a.g.e., s.10-11.

⁷⁰¹ (Erişim) <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> 16 Mayıs 2019

⁷⁰² (Erişim) <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf> 16 Mayıs 2019

imzalanan bu sözleşme ile insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması hedeflenmiştir.⁷⁰³

Bu konuda bir diğer örnek de 9 Aralık 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme'dir. Nitekim bu sözleşme ile ulusak, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen ya da tamamen ortadan kaldırmak soykırım suçu sayılmıştır. Böylece güvenlik sebebiyle de olsa soykırım gibi insanlık için büyük kayıplar getiren bu suçtan kurtulmak için uluslararası iş birliğinin gerekliliği vurgulanmıştır.⁷⁰⁴ Bu durum hem güvenlik ile ilgili meselelerin devlet ekseninin dışına taşmaya başladığını, hem de özgürlük güvenlik ilişkisinde dengenin özgürlükler lehine kaymakta olduğunu göstermektedir.

Diğer yandan 11/12/1946 tarihinde barışa ve insanlığın güvenliğine karşı gerçekleştirilen suçların yasallaştırılması bağlamında çıkarılan “Nüremberg Mahkemesi Şartı ile Tanınan Uluslararası Hukuk İlkelerinin Teyidi” ve Uluslararası Hukuk Komisyonun 1950 yılındaki ikinci oturumda kabul ettiği “Nuremberg Mahkemesi Şartında Ve Bu Mahkemenin Hükmünde Tanınan Uluslararası Hukuk İlkeleri”, BMGK'nin 11/12/1946'da vermiş olduğu ve soykırım suçunun cezalandırılmasının uluslararası bir mesele olduğunu belirten 96 (I) sayılı Kararı, 1954 yılında BMGK'ye sunulan “Barışa Ve İnsanlığın Güvenliğine Karşı Suçlar Taslağı”⁷⁰⁵ bu konudaki diğer örneklerdir.

Bu bağlamda Soğuk Savaş döneminde bir yandan devlet eksenli güvenlik yaklaşımının sürdüğü, diğer yandan uluslararası sistemin güvenlik çemberi içine alındığı söylenebilir. Bununla birlikte bu dönemde, özellikle de İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı evrensel barışın ancak insan haklarının korunması ile sağlanabileceği düşüncesinin bir sonucu olarak, özgürlük ve temel hak vurgusunun arttığı ve bunun uluslararası sözleşmelere yansıdığı görülmektedir.

⁷⁰³ (Erişim) <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/319-329.pdf> 16 Mayıs 2019

⁷⁰⁴ (Erişim) <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/33-36.pdf> 16 Mayıs 2019

⁷⁰⁵ Mehmet Semih GEMALMAZ, Uluüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri, Legal Yayıncılık, Ekim 2011, s.1539-1565.

b. Detant (Yumuşama) Dönemi Güvenlik Yaklaşımları

1960'lı ve 1970'li yıllarda Soğuk Savaş konjonktüründe değişimler yaşanmış, bu değişimlerin sonucu olarak da, döneme hakim olan güvenlik paradigmasında dönüşümler gerçekleşmiştir. Nitekim bu döneme hakim olan güvenlik yaklaşımı gerçekçi görüş olsa da, liberal ve neo-marksist görüşlerin de oldukça etkili olduğu görülmektedir. Öyle ki neo-marksist yaklaşım ile fonksiyonalizm, plüralizm ve transnasyonalizm gibi liberal güvenlik yaklaşımları güvenliğin artık sadece güç, tehdit ve güvensizlik unsurlarıyla açıklanamayacağını ortaya koymuştur.

Zira bu görüşlerden "*liberal kuram*" ile klasik düşünce birçok noktada birbirinden ayrılmaktadır. Örneğin klasik güvenlik yaklaşımı devlet ve güç odaklı bir güvenlik yaklaşımı ortaya koymaktadır. Liberal düşüncenin toplum ve devlet anlayışıysa birey odaklıdır. Üstelik liberal görüşe göre birey sadece devletin tek dayanağı ve kaynağı değildir. Keza birey aynı zamanda başlı başına bir değer olarak devletin amacıdır. Bununla birlikte liberal devlet için kişi özgürdür, ancak tamamen yalnız bir insandır.⁷⁰⁶

Dolayısıyla liberal düşüncede devletin güvenliğinden ziyade bireylerin güvenliğini öne çıkarmaktadır. Ancak bu devletin güvenlik aktörü olarak tanımlanmadığı anlamına gelmez. Keza liberal görüş devleti, bireyin güvenliğinin ve özgürlüğünün sağlanmasında bir aktör olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte klasik görüşün ortaya koyduğu sıfır toplamlı modelin aksine liberal görüş, mutlak kazanç varsayımından hareketle devletlerin iş birliğine yönelmesi gerektiğini savunmaktadır.⁷⁰⁷

Liberal görüş ile gerçekçi görüş arasındaki diğer bir ayrılık, gerçekçi düşüncenin insan doğasının kötü olduğu varsayımı ile hareket etmesi noktasında yaşanmıştır. Nitekim liberal görüşe göre insan doğası gereği barışı aramaktadır. Bu bakımdan savaşlar kaçınılmaz değildir. Bu iki görüş arasındaki bir başka ayrılık, devletlerin kendi güvenliklerini kendileri korumak zorunda olduğu savı üzerinden gerçekleşmiştir. Öyle ki liberal görüşe göre uluslararası hukuka ve uluslararası örgütlere etkinlik kazandırılması halinde, tüm devletleri kapsayan bir güvenlik ortamı tesis edilebilir. Ayrıca gerçekçiler

⁷⁰⁶ GÖZE, Liberalden Marksiste Faşist Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet, s.3-12.

⁷⁰⁷ SANDIKLI, EMEKLİER, a.g.e., s.13

tarafından ekonomik boyut gibi ikincil olarak ele alınan boyutlara liberaller tarafından önem atfedilmiş, devletler arası tesis edilecek ekonomik bağımlıkların savaşları engelleyeceği düşünülmüştür⁷⁰⁸

Avrupa bütünleşmesi pratiğinden yola çıkılarak inşa edilen “*fonksiyonalist kuram*” ise gerçekçi görüşün devre dışı bıraktığı ulaşım, iletişim, kültür ve çevre gibi faktörleri dikkate almaktadır. Bununla birlikte bu kuram, uluslararası ve devlet dışı örgütleri ön plana çıkarmaktadır. “*Neo-fonksiyonalizm*” ise Avrupa bütünleşmesi düşüncesini teoriye dökerek “*spill over*” modelini geliştirmiştir. Nitekim bu modele göre, ekonomik ve teknik birliktelik getirilen ortak yapılanmalar zamanla diğer alanlara sirayet edecektir. Bu bağlamda neo-fonksiyonalizm güvenliği ekonomik ve siyasi yönleri ile bir arada değerlendirilmektedir. “*Plüralist*” ve “*transnasyonalist*” görüşler ise güvenlik paradigmasındaki değişimi küresel dönüşümle açıklamaktadır. Keza bu görüşler tarafından ileri sürülen “*küresel köy*” ve “*dünya toplumu*” gibi kavramlar bu dönüşümün birer ifadesidir. Bu noktada “*neo-marksist*” kuram ise ekonomi eksenli bir güvenlik yaklaşımı sunar. Zira bu görüşe göre zengin merkez devletler burjuva, yoksul çevre devletler ise proletarya sınıfı ile özdeşleşmektedirler. Bu bakımdan bazı devletler gelişmiş ve güvenli iken, diğer devletlerin gelişmemiş ve güvensiz olmaları kapitalist düzenin sonucudur. Bu kapsamda bu kuramların aktör ve konu çeşitliliğine yaptıkları katkı ile modern güvenlik paradigmasında değişime yol açtığı söylenebilir.⁷⁰⁹

Bu kapsamda detant döneminde güvenliğin dünya siyasetine nasıl şekil verdiğini en açık biçimde gösteren hukuki metin 1 Temmuz 1968’de imzaya açılan, 1970’te yürürlüğe giren ve 1995 yılından itibaren süresiz olarak uzatılan “*Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması*”dır.⁷¹⁰ Nitekim bu anlaşma sadece iki kutuplu yapının sona ermek üzere olduğuna değil, detant dönemi güvenlik anlayışının nasıl hukukileştiğini de göstermektedir. Bu anlaşma ile yayılmama, barışçıl kullanım ve silahsızlanma olarak

⁷⁰⁸ SANCAK, a.g.e., s.127.

⁷⁰⁹ SANDIKLI, EMEKLİER, a.g.e., s.15-23.

⁷¹⁰ Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT) (Erişim) <http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NPT.shtml> 16 Mayıs 2019

belirlenen üç nihai hedefe ulaşılması hedeflenmiştir ki, doktrinde de nükleer silahlanma yarışına bu anlaşma ile son verildiği ifade edilmektedir.⁷¹¹

Öyle ki Soğuk Savaş dönemi tehdit algısının açık olduğu bir dönem olmuştur. Ancak kitle imha silahlarının varlığı nedeniyle, bu tehditlerin gelişim dinamiği belirsizdir. Bu bakımdan Soğuk Savaş dönemine hakim olan güvenlik konsepti caydırıcılık üzerine teşkil edilmiştir. Dolayısıyla Soğuk Savaş döneminde özgürlük güvenlik dengesinde öncelik güvenliğe verilmiştir. Diğer yandan bu dönemin güvenlik öznesi hala devletlerdir. Bununla birlikte detant dönemi ile birlikte bu konuda bir yumuşama gösterilmiş ve bloklar arası uzlaşmaya gitme çabaları başlamıştır. Böylece güvenliğin öznesi devletten insana, özgürlük-güvenlik dengesinde de güvenlikten özgürlüğe doğru bir kayış yaşanacak olan yeni bir döneme girilmiştir.⁷¹²

Nitekim bu geçiş örneği olarak gösterilebilecek hukuki düzenlemelerden biri 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe giren “*Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme*”dir. Öyle ki bu sözleşme ile kişilerin insan onurundan kaynaklı doğuştan ve devredilemez haklara sahip olduğu belirtilerek, devletlere bu hakları sağlama ve tanınan haklara saygı gösterme yükümlülüğü getirilmiştir.⁷¹³ Üstelik bu sözleşme ile birlikte yaşam hakkı; kamusal ve cezai suçlamaların hızlı şekilde yargılanması; özel yaşamın gizliliği; hareket, örgütlenme, ifade, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü; barışçıl toplanma hakkı; aile yaşamına ve halkla ilişkilere katılım hakkı gibi hak ve özgürlükler koruma altına alınmıştır.⁷¹⁴

Bu konuda diğer bir örnek de 4 Ocak 1969 tarihinde yürürlüğe giren “*Her Türü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşmesi*”dir. Nitekim Nazi rejiminin devrilmesinin ardından yirmi yıldan daha az bir süre geçmişken, neo-Nazi

⁷¹¹ James W. DAVIS, Ursula JASPER, “*Nuclear Arms Proliferation and the Utility of the Nonproliferation Treaty Regime*”, Human Rights, Human Security, and State Security, edit. Saul Takahashi, Vol.1, Praeger, California, 2014, s.165.

⁷¹² SANCAK, a.g.e., s.129.

⁷¹³ (Erişim) https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/Medeni_Siyasi_Haklari_UI_Soz.pdf 18 Mayıs 2019

⁷¹⁴ Julie A. MERTUS, *The United Nations and Human Rights: A Guide for New Era*, Secon Edition, Routledge Global Institutions, edit. Thomas G. Weiss, London and New York, 2009, s.82.

duygularının Avrupa'da bir kez daha ırksal ve dinsel nefret şeklinde tezahür etmesinin yarattığı korku, BM'de ayrımcılığı yasaklayan yasal bir antlaşma yapılması gerektiğine yönelik tartışmalar başlatmıştır. Bunun sonucu olarak Ocak 1964'te başlayan hazırlık çalışmaları rekor bir hızla tamamlanmış ve Aralık 1965'te nihai hal almıştır.⁷¹⁵ Sözleşmenin başlangıç kısmında ırk ayrımcılığının uluslararası barışçıl ilişkiler için bir engel olduğu, dolayısıyla yan yana yaşayan halklar arasındaki barış ve güvenliği tahrip edebileceği belirtilmektedir.⁷¹⁶

Yine Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 9 Aralık 1988 tarihli kararıyla kabul edilen ve tüm devletler için tutuklulara ve mahkumlara nasıl muamele edileceğine dair uluslararası kabul görmüş ve uygulanabilir bir dizi standart içeren⁷¹⁷ "*Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü*" md.18'e göre avukatlarla irtibat hakkının, md.29'a göre ise hapisane ziyaretlerinin güvenlik ve kamu düzeni gerekçesiyle sınırlanabileceği ifade edilmiştir.⁷¹⁸

Bu konuda bir başka örnek de 10 Aralık 1984 tarihli İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'dir. Zira bu sözleşme ile kişilerin haysiyetine bağlı olarak meydana gelen ve tüm insanlık alemine ait olan eşit ve vazgeçilmez hakların, gayri insani ve küçültücü muamele veya cezalara karşı korunması hedeflenmiştir.⁷¹⁹ Bununla birlikte bu sözleşme vasıtasıyla işkenceyle elde edilen kanıtların kullanımı BM tarafından engellenmiştir.⁷²⁰

⁷¹⁵ Roger NORMAND, Sarah ZAIDI, Human Rights at the UN: The Political History of Universal Justice, Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis, 2008, s.260-261.

⁷¹⁶ (Erişim) https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/mevzuat_TIHB.htm 16 Mayıs 2019

⁷¹⁷ Roza PATI, Due Process and International Terrorism, Studies in Intercultural Human Rights, Vol.1, Martinus Nijhoff Publishers and VSP., Leiden, 2009, s.33.

⁷¹⁸ (Erişim) http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_24.pdf 18 Mayıs 2019

⁷¹⁹ (Erişim) <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/37-51.pdf> 18 Mayıs 2019

⁷²⁰ Jared GENSER, Kate BARTH, "*Targeted Sanctions and Due Process of Law*", The United Nations Security Council in the Age of Human Rights, edit.Jared Genser and Bruno Stagno Ugarte, Cambridge University Press, New York, 2014, s.231.

Tüm bu örneklerde görüldüğü üzere detant dönemi ile birlikte bloklar arası gerilim azalmış, Soğuk Savaş dönemine büyük ölçüde şekil veren nükleer silahlanma yarışında geri adım atılmıştır. Bu caydırıcılık ve askeri güç odaklı devlet merkezli güvenlik yaklaşımının terkin edilmesinin ilk aşamasıdır. Bununla birlikte İkinci Dünya Savaşı'nın ardından güvenlik literatürüne girerek hukukileşen, özgürlük ve temel hak gibi kavramların artık bir sözleşmenin parçası olarak değil, doğrudan bir sözleşme ile düzenlenmeye başlandığı görülmektedir.

c. Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Güvenlik Yaklaşımları

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte değişen tehdit ve tehlikeler nedeniyle dönemin güvenlik yaklaşımında değişiklikler yaşanmıştır. Nitekim biz ve öteki dengesi üzerine kurulan iki kutuplu dünya düzeninin yerini çok kutuplu küresel düzen almıştır. Bu bakımdan duvarın yıkılması sonrası meydana gelen yeni düzende tehdit tanımlamaları eskisi kadar kolay yapılamaz olmuştur.

Modern güvenlik yaklaşımının dönemin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması ile birlikte, klasik güvenlik yaklaşımının derinleştirilmesine ve genişletilmesine yoluna gidilmiştir. Zira güvenlik yaklaşımının genişletilmesi ile güvenliğin askeri ve siyasi boyutunu temsil eden ulusal güvenlik boyutunun yanında toplumsal güvenlik, çevresel güvenlik ve cinsiyet güvenliği gibi boyutlar eklenmiştir. Güvenliğin derinleştirilmesiyle birlikte ise devletin yanında bireyler de güvenliğin öznesi haline getirilmiştir.

Nitekim Soğuk Savaş döneminin son bulmasıyla birlikte devletler arasındaki karşılıklı bağımlılık artmış, bu durum ulus devletin egemenliğinin sınırlanmasına yol açmıştır. İletişim, teknoloji ve ekonomi alanında yaşanan gelişmeler devlet dışı aktörlerin önemini artırmış, bu durum kültürel alt kimlik, cinsiyet ve yaş gruplarına göre farklı topluluk ve bireyleri de güvenliğin öznesi haline getirmiştir.⁷²¹

Bu gelişmeler modern güvenlik anlayışının sorgulanmasına yol açmıştır. Keza Soğuk Savaş sonrası güvenlik yaklaşımlarından biri olan "*postmodern yaklaşım*" güvenlik

⁷²¹ ERGÜVEN, a.g.e., s.796.

paradigmasında küreselleşmeye paralel olarak yaşanan dönüşüme dikkat çekmektedir. Nitekim bu görüşe göre küreselleşme ile birlikte bir yandan zıtlıklar yakınlaşmakta, diğer yandan çatışmalar artmaktadır. Bunun sonucu olarak da güvenliğe ait kavram ve olgularda değişim yaşanmaktadır. Risk ve tehditler gittikçe daha karmaşık hale gelmekte, meydana gelen belirsizlikler nedeniyle dost-düşman ayrımı yapmak giderek zorlaşmaktadır. Dolayısıyla küresel sistemde yaşanan gelişmeler moderniteyi aşmakta, bu durum modern güvenlik yaklaşımının çağın ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığını göstermektedir. Postmodern yaklaşımın güvenlik çalışmalarına getirdiği diğer bir yenilik, güvenlik literatürüne psikolojik bakış açısını eklemesidir. Nitekim bu görüşe göre güvenlik kavramı sadece fiziksel güvenliği değil, psikolojilerin korunmasını da içermektedir. Öyle ki içinde bulunduğumuz dönemde insanlar şiddetin yıkıcı etkileri sıradanlaştırılmakta, böylece güvenliğin insani boyutu önemsizleştirilmektedir.⁷²²

Güvenliği şiddet eksenine alan **“feminist kuram”** güvensizliğin tanımını başta cinsiyet, sınıf ve ırk olmak üzere yapısal eşitsizlikler üzerinden tanımlamaktadır. Bununla birlikte devlet merkezli güvenlik yaklaşımına eleştiri getirmektedirler. Nitekim bu görüşe göre gerçekçi düşüncenin ortaya koyduğu ve devletin güvenliği için olmaz olmaz saydığı ulusal çıkar, güç ve egemenlik gibi olgular ideal erkek tipi üzerinden tasarlanmaktadır.⁷²³ Bu noktada kadınların yeni nesilleri barış konusunda eğitme potansiyelini vurgulayan feminist görüş, evrensel güvenliğin tesisi için güvenlik ile ilgili tüm mekanizmalarda kadınlara daha çok yer verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu noktada feminist görüşün devletin güvenliği yerine insan güvenliğine önem atfettiğini belirtmek gerekmektedir.⁷²⁴

“İnşacı (konstrüktivist) görüş” ise uluslararası arenada süjeler arasındaki etkileşimleri göz önünde tutmakta⁷²⁵ ve gerçekçiliğin yok saydığı cinsiyet, kimlik, göç, insan hakları, refah toplumu gibi normları dikkate almaktadır. Böylece kimliği merkeze alan bir güvenlik anlayışı inşa etmeye odaklanmaktadır. Bunun için modern güvenlik

⁷²² SANDIKLI, EMEKLİER, a.g.e., s.33-35.

⁷²³ SANDIKLI, EMEKLİER, a.g.e., s.36-38.

⁷²⁴ ÖZKÖSEDAĞ İÇİN, a.g.e., s.121-122.

⁷²⁵ ERGÜVEN, a.g.e., s.800.

yaklaşımının merkeze aldığı askeri kapasite gibi maddi güç unsurlarını ikinci plana atmaktadır.⁷²⁶

Dikkat çekici bir unsur da inşacıların güvenliği, aktörlerin tanımlaması ile meydana gelen bir fenomen olarak ele almasıdır. Nitekim inşacılar için güvenlik, normatif bir öze bağlı olan özneler arası bir olgudur. Bununla birlikte güvenlik, siyaset yapıcıların eylemlerini yönlendirdikleri bir niteliği vardır. Böylece var olan ya da var olduğuna ikna edilen tehditlerle mücadele için, acil ve istisnai önlemlerin alınmasını mümkün kılınmaktadır.⁷²⁷

İnşacı görüşü diğer güvenlik yaklaşımlardan ayıran en önemli unsur ise kimlik kavramına verdiği değerdir. Ayrıca teoriye verdiği önemle diğer güvenlik yaklaşımlarından ayrılmaktadır. İnşacı görüşü diğer güvenlik yaklaşımlarından ayıran diğer önemli unsur ise uluslararası sistemin süjeleri etkileyebileceği gibi süjelerin de uluslararası sistemi etkileyebileceği savıdır.⁷²⁸ Keza inşacı görüşe göre kimlik bir devletin diğer devletleri dost ya da düşman olarak kategorileştirmesinde yahut ötekileştirmesinde en önemli unsurdur. Bu kuramda tehdit ve güvenlik öncelikle algıda şekillenen bir modeldir. Dolayısıyla düşman olarak görülen bir devletin elindeki bir silah, dost olarak görülen devletin elindeki on silahtan daha tehlikeli görülmektedir.⁷²⁹

Bu bakımdan realizm ve liberalizm gibi teorilerin aksine inşacı görüş güvenliği daha çok algı ile şekillenen bir fenomen olarak değerlendirmektedir. Öyle ki inşacı görüş güç ve çıkar gibi olguların değişmez ve objektif olarak tanımlanamayacağını savunmaktadır. Nitekim tehdidi belirleyen asıl unsur devletlerin tarihsel ve kültürel geçmişleri ile oluşturdukları kimlikleridir.⁷³⁰ Böylece inşacı düşünürlerin ortaya attığı bu tezler devletlerin güvenlik politikalarını kimlikler ve algılar üzerine oluşturduklarını ortaya koymaktadır. Zira bu görüşe göre güvenlik politikaları sanal tehditlerle

⁷²⁶ SANDIKLI, EMEKLİER, a.g.e., s.40.

⁷²⁷ GÜNTER, a.g.e., s.5-6.

⁷²⁸ ERGÜVEN, a.g.e., s.801.

⁷²⁹ SANDIKLI, EMEKLİER, a.g.e., s.41.

⁷³⁰ SANCAK, a.g.e., s.127.

şekillendirilebilmekte, güvenlik nedeniyle alınan tüm önlemler bu bağlamda meşrulaştırılabilmektedir.⁷³¹

Tüm bu gelişmeler bireyleri güvenliğin öznesi haline getirerek, farklı kültürel alt kimlik, cinsiyet ve yaş gruplarına yönelik hukuki düzenlemeler yapılmasının önünü açmıştır. Zira gelişmekte olan ülkelerin daha hızlı gelişmesi, uluslararası iş birliğinin etkin bir şekilde teşvik edilmesi ve insan haklarının tam olarak gerçekleştirilmesi amacıyla düzenlenen 4 Aralık 1986 tarihli “*Gelişme Hakkına Dair Bildiri*”si bunun en önemli göstergelerinden biridir.⁷³² Öyle bu bildiri ile uluslararası barış ve güvenliğin ekonomik, kültürel, siyasal bir nitelik taşıyan gelişme hakkının gerçekleştirilmesi için temel unsurlar olduğu belirtilmiştir.⁷³³

Yine BMGK’nun 20 Aralık 1993 tarihli “*Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri*”⁷³⁴ ve 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe giren “*Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi*”⁷³⁵ vasıtasıyla kadınların tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam ve eşit olarak yararlanması ve kadınlara yönelen şiddetin önlenmesi hedeflenmiştir.⁷³⁶ Zira bu sözleşmeler vasıtasıyla kadınlara yönelik sosyal, kültürel ve diğer yapısal dezavantajlardan kaynaklanan cinsiyet ayrımcılığını da içeren her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır.⁷³⁷

⁷³¹ SANDIKLI, EMEKLİER, a.g.e., s.41.

⁷³² Stephen P MARKS, “*Human Rights And Development*”, Research Handbooks In International Law, edit. Sarah Joseph and Adam McBeth, Edward Elgar Publishing, Northampton, 2010, s.169.

⁷³³ (Erişim) <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/229-234.pdf> 18 Mayıs 2019

⁷³⁴ (Erişim) <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/221-227.pdf> 18 Mayıs 2019

⁷³⁵ (Erişim) <https://www.ohchr.org/documents/professionalinterest/cedaw.pdf> 18 Mayıs 2019

⁷³⁶ Kadınların korunması amacıyla düzenlenen hukuki metinler elbette bunlarla sınırlı değildir. Üstelik özellikle de 21.yy.dan itibaren kadınlar ile erkekler arasındaki eşitliğin ancak pozitif ayrımcılık yolu ile sağlanabileceği düşüncesi geliştirilmiştir. Örneğin 1.12.2019 tarihli Lisbon Anlaşması’nın 157.md. AB üyesi devletler tarafından, yeteri kadar temsil edilmeyen kadınların pozitif ayrımcılık yoluyla alınacak tedbirlerle erkekler kadar temsil edilmesinin sağlanabileceği belirtilmektedir. Detaylı bilgi için bkn.Devrim ULUCAN, “*Eşitlik İlkesi ve Pozitif Ayrımcılık*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:15, Özel Sayı, 2013, s.369.

⁷³⁷ UNITED NATIONS, “*Economic, Social and Cultural Rights*”, Handbook for National Human Rights Institutions, UN, New York and Geneva, 2005, s.119.

1 Temmuz 2000 tarihinde yürürlüğe giren “Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi”⁷³⁸ ile 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe giren “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”⁷³⁹ çocuk haklarına dair düzenlemelere örnek olarak verilebilir. Bu konuda bir diğer örnek de 25 Ekim 2007 tarihinde imzaya açılan “Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi”dir.⁷⁴⁰ Bu sözleşmeler vasıtasıyla çocuk haklarının tanımlanması, aralarında bir çatışma olması durumunda çocuklara tanınan bu hakların birbirine karşı dengelenmesi ve çocuk hakları ile yetişkin hakları arasında ortak bir hukuki çerçeve oluşturulması hedeflenmektedir.⁷⁴¹

Bireyi ve farklı grupları esas alan sözleşmeler genel olarak bu yöndedir. Bununla birlikte bu kuramlar, özellikle de postmodern güvenlik kuramı, klasik güvenlik anlayışının Batı merkezli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu da Batı’nın güvenliği için geri kalan herkesin güvenliğinin ikinci plana atıldığını göstermektedir. Örneğin uluslararası göç sorunu ele alındığında göç alan devletlerin güvenliği üzerinde durulurken, göç etmek durumunda kalan toplumların ve bireylerin güvenliği üzerinde durulmamaktadır. Dolayısıyla Batı devletlerinin güvenliği için geri kalan devletlerin güvenliği ihmal edilmektedir.⁷⁴²

Nitekim AB özelinde göç ve göçmen politikasının hukukileşme süreci incelendiğinde, kendini özgürlük ve demokrasinin beşiği olarak kabul eden Batı medeniyetinin tezat uygulamaları görülecektir. Zira kendi sınırları içinde serbest dolaşımı teşvik eden AB üyesi devletler, mültecilere karşı devletlerine girişi zorlaştırıcı, ancak sınır dışı edilmeyi kolaylaştırıcı kanunları yürürlüğe sokmaktadır. Üstelik 9/11’in ardından AB’de yaşanan gelişmeler bununla sınırlı kalmamıştır. Keza 3 Ekim 2005 tarihinde göreve başlayan Frontex (*Avrupa Birliği Sınır Güvenliği Birimi*) ile tüm AB sınırlarını koruyacak ve güvenliğini sağlayacak ortak bir sınır güvenlik birimi oluşturulmuştur. Diğer yandan bu

⁷³⁸ (Erişim) <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/375-384.pdf> 18 Mayıs 2019

⁷³⁹ (Erişim) <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/137-160.pdf> 18 Mayıs 2019

⁷⁴⁰ (Erişim) <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/201> 18 Mayıs 2019

⁷⁴¹ Jane FORTIN, *Children’s Rights and the Developing Law*, Third Edition, Cambridge University Press, New York, 2009, s.3-4.

⁷⁴² SANDIKLI, EMEKLİER, a.g.e., s.33-34.

devletlerin kendi devletlerinde sığınmacı sayısını azaltan devletlere ekonomik yardımda bulunduğu görülmektedir.⁷⁴³

Bu kapsamda Soğuk Savaş sonrası yaşanan sürecin devletin güvenlik karşısında yetersiz kaldığı bir dönem olarak öne çıktığı söylenebilir. Nitekim bu dönemde İkinci Dünya Savaşı ile birlikte ortaya çıkan hak ve özgürlük vurgusu zamanla yerini tekrar güvenlik vurgusuna bırakmıştır. Bu bağlamda 20.yy.ın son çeyreği devlet yerine bireyi merkeze alan güvenlik yaklaşımlarının ortaya çıktığı bir dönem olmakla birlikte, 21.yy. ile birlikte güvenliği ve devleti merkeze alan bir döneme girilmiş, böylece 16.yy. güvenlik devleti beş asır kadar sonra küllerinden yeniden doğmuştur.

2. Eleştirel Yaklaşımlar: Güvenlik Ekolleri

a. Genel olarak

Güvenlik çalışmalarının Soğuk Savaş dönemi boyunca klasik gerçekçiliğin etkisi altında kalmıştır. Nitekim bu döneme hakim olan güvenlik perspektifi tehdit, çıkar ve güç endekslidir. Ancak geçiş dönemi ile birlikte şiddet, korku ve risk gibi kavramların güvenlik literatürüne girdiği görülmektedir. Keza eleştirel güvenlik çalışmaları, güvensizliğin kaynağı ile ilgilenerek güvenliğin ekonomik, sosyal ve kültürel boyutunu da ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla eleştirel güvenlik çalışmalarının devlet yerine bireyi merkeze aldığı söylenebilir.⁷⁴⁴

Eleştirel kuram diğer yandan güvenlik paradigmasını tamamen ulusal güvenlikle eş tutan klasik güvenlik yaklaşımını sorgulamaktadır. Öyle ki eleştirel düşünürlere göre bireylerin güvenliğinin devletin güvenliği ile eş tutulması, güvenlik sebebiyle baskı ve şiddet uygulanmasına meşruiyet kazandırmaktadır. Oysa devletin varlık sebebi yurttaşlarının güvenliğidir.⁷⁴⁵ Bu çalışmalar, modern güvenlik yaklaşımının devletin güvenliğine

⁷⁴³ Taşkın DENİZ, “Uluslar Arası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye”, TSA, Cilt:18, S:1, Nisan 2014, ss.175-204.

⁷⁴⁴ Fikret BİRDİŞLİ, “Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu Ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 20, 2014, s.229.

⁷⁴⁵ SANDIKLI, EMEKLİER, a.g.e., s.29.

öncelik vermesi nedeniyle bireysel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiğini vurgulamaktadır. Keza bu görüşe göre hak ve özgürlükler, devlet güvenliğinin önündedir.⁷⁴⁶

Eleştirel kurama göre güvenlik subjektif bir olgudur. Bu bakımdan devletin bekası ile somutlaştırılan tekil güvenlik anlayışı, bireyin ve toplumun güvenliğini dışlamaktadır. Bununla birlikte eleştirel kuram küresel politikalarda baskın aktörlerin belirleyiciliğine dikkat çekmekte ve küresel güvenliğin tesisi için küresel dünya görüşüne önem atfetmektedir.⁷⁴⁷

Soğuk Savaş döneminin son yıllarına kadar gerçekleştirilen güvenlik çalışmaları ise genellikle devlet merkezlidir ve Stratejik Güvenlik Çalışmaları olarak adlandırılmaktadır. Diğer taraftan iki kutup arasındaki gerilimin azalması ve ardından Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte güvenlik çalışmalarında belirgin bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu değişimin bir sonucu olarak güvenlik çalışmalarında askeri nitelik taşımayan ve güvenliğin ekonomik, çevresel, toplumsal ve siyasi boyutlarını içeren analizler yapılmaya başlanmıştır. Bunun bir sonucu olarak da güvenlik çalışmalarına uzun süre hakim olan stratejik çalışmalar önemini yitirmiş, güvenliğin farklı boyutlarını da ortaya koyan güvenlik ekolleri öne çıkmıştır.⁷⁴⁸

Özellikle Barry Buzan ve Richard H.Ullman gibi düşünürlerin devlet ve güç odaklı güvenlik anlayışının dışına çıkmasıyla birlikte, güvenliğin ulus devletin sınırlarının aştığı açığa çıkmıştır. Nitekim Ullman klasik gerçekçi güvenliğin devlet merkezli, güç ve askeri analiz odaklı yaklaşımının yetersizliğini ortaya koyarak güvenlik tehditlerini yeniden tanımlamıştır. Öyle ki Ullman'a göre güvenliği tehdit eden unsurlar salt askeri tehditlerden çok, hükümetlerin siyasi tercihlerini daraltan hükümet dışı aktörlerdir. Bu aktörler kişiler olabileceği gibi bazı gruplar ya da şirketler de olabilir.⁷⁴⁹

⁷⁴⁶ Özlem ÖZKÖSEDAĞ İÇİN, “Değişen Güvenlik Anlayışının Uluslararası Örgüt Örnekleri Üzerinden Analiz Edilmesi”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl:13, Sayı:25, s.117-118.

⁷⁴⁷ SANDIKLI, EMEKLİER, a.g.e., s.32.

⁷⁴⁸ Sinem AKGÜL AÇIKMEŞE, “Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 8, Sayı 30, Yaz 2011, s.46.

⁷⁴⁹ Richard H. ULLMAN, “Redefining Security.” International Security, vol.8, no.1, 1983, s.133.

Buzan ise güvenlik kavramını kişisel güvenlik, uluslararası politika ve uluslararası ekonomi sistemi ile bir arada değerlendirerek, güvenliğin derinleştirilmesinde ve genişletilmesinde öncü olmuştur. Zira klasik gerçekçi yaklaşımın devlet merkezli güvenlik yaklaşımının aksine, güvenliğin derinleştirilmesini⁷⁵⁰ ve genişlettirilmesini sağlamıştır.⁷⁵¹ Keza bu görüşe göre devlet bireyin güvenliğini tehdit eden bir unsur olabilmekte, ayrıca bireyin güvenliğini korumak konusunda yetersiz kalmaktadır. Buzan ayrıca genel anlayışın aksine, güvenlik-güç ve güvenlik-savunma ikilemelerini ortaya koyarak klasik güvenlik söylevinin yetersizliğini açığa çıkarmıştır.⁷⁵²

Soğuk Savaş döneminden önce ortaya çıkan bir ekol olan Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte ortaya çıkan Galler ve Kopenhag Okulları gibi güvenlik ekolleri, güvenliğin derinleştirilmesi ve genişletilmesine önemli katkıda bulunmuşlardır. Keza ortaya koydukları ötekileştirme ve güvenikleştirme gibi kavramlarla değişen konjonktüre paralel olarak başkalaşım geçiren güvenlik paradigmasının açıklanmasına imkan tanımışlardır.

b. Aberystwyth Okulu: Özgürleşme ve ötekileştirme

Galler'de bulunan Aberystwyth Üniversitesinde ortaya çıkan güvenlik ekolünün epistemolojisini doğrudan Frankfurt Okulu'ndan aldığı görülmektedir. Zira Frankfurt Okulu'nun güvenlik literatürüne *irksal önyargı, saldırgan ulusçuluk, özgürleşme ve korku* gibi kavramları yerleştirdiği görülmektedir. Galler Ekolü ise Soğuk Savaş dönemi sonrası öne çıkan güvenlik okullarından biri olmakla birlikte Frankfurt Okulu'nun ortaya koyduğu öğretilerden oldukça etkilenmiştir. Bununla birlikte Aberystwyth Okulunun eleştirel çalışmaları özellikle iki unsur bakımından diğer eleştirel güvenlik çalışmalarından ayrılmaktadır. Nitekim bu unsurlardan ilki güvenliği *özgürleşme* kavramı üzerinden ele alması, ikincisi ise tehditleri kimlik sorunları ve *ötekileştirme* üzerinden çözümlenmesidir. Bu unsurlardan *özgürleşme*, bireyin önündeki engellerin kaldırılarak mutluluğunun

⁷⁵⁰ Barry BUZAN, *People, States and Fear*, The National Security Problem in International Realitions, Wheatseaf Books Ltd, Surrey, 1983, ss.24-29.

⁷⁵¹ BUZAN, a.g.e., ss.214-244.

⁷⁵² BUZAN, a.g.e., ss.156-201.

artırılması olarak tanımlanmaktadır. *Özgürleşme* ancak daha az otorite, dışlama ve güvensizlik duygusundan uzaklaşma ile sağlanabilir.⁷⁵³

Böylece klasik gerçekçi yaklaşımın devlete yüklediği amaçsal yaklaşım aşılarak, devlet sadece güvenliği sağlama aygıtı, yani bir araç olarak görülmüştür. Bu kapsamda bireylerin güvenliği özgürlükle ilintilendirilerek, devletin güvenliğine nazaran bireysel güvenliğin üzerinde durulmuştur. Böylece özgürlük eksenli bireysel güvenlik yaklaşımı ile birlikte güvenliğin derinleştirilmesi, güvenliğin küresel kapsamda ele alınması ile de genişletilmesi sağlanmıştır.⁷⁵⁴ *Ötekileştirme* ise Hitler dönemi Almanya'sından esinlenen bir kavramdır. Ancak bu kavram ABD hegemonyasını ve kendisini merkeze alarak kendi dışındaki dünyayı ötekileştiren Batı dünyasını çözümlmek için kullanılmaktadır.⁷⁵⁵ Zira Aberyswyth ekolüne göre ben ve öteki arasındaki sınırlar ancak bireylerin özgürleştirilmesi ile kaldırılabilir. Dolayısıyla ötekileştirmenin önüne geçerek bütünleşme, sadece güvene ve özgürlüğe dayalı düzen ile sağlanabilir.⁷⁵⁶

Bununla birlikte Aberyswyth Okulu'na göre ötekileştirme; yarattığı korku, yönlendirdiği davranışlar ve oluşturduğu tepkilerle, uluslararası arenada güvenlik değil, güvensizlik üretmektedir. Oysa gerçek güvenlik ortamı ancak bireylerin ve toplumların öğrenilmiş korkulardan arındırılması ve özgürleştirilmesi ile sağlanabilir.⁷⁵⁷

Aberyswyth Okulu'nun bu yöntemi, güvenliğin türetilmiş bir kavram olarak ele alındığını göstermektedir. Zira bu yöntem ile güvenlik perspektifi iki analitik düzlemde ele alınarak, güvenliğin derinleştirilmesi ve genişletilmesi kuramları ortaya koyulmuştur. Böylece devlet düzeyinin üstünde olan çevresel güvenlik ve devlet düzeyinin altında yer alan toplumsal, bireysel güvenlik gibi yaklaşımların temellendirilmesinin önü açılmıştır. Bu kapsamda sorunları güvenlik tehditlerine dönüştürmek ya da güvenlikleştirmek yerine, türetilmiş bir kavram olan güvenliğin siyasi yönünü ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.⁷⁵⁸

⁷⁵³ BİRDİŞLİ, a.g.e., s.230-245.

⁷⁵⁴ SANDIKLI, EMEKLİER, a.g.e., s.56.

⁷⁵⁵ BİRDİŞLİ, a.g.e., s.244-245.

⁷⁵⁶ SANDIKLI, EMEKLİER, a.g.e., s.56.

⁷⁵⁷ BİRDİŞLİ, a.g.e., s.250.

⁷⁵⁸ SANDIKLI, EMEKLİER, a.g.e., s.54-55.

Aberyswyth Okulu ayrıca güvenlik çalışmalarının çoğunun Batı'nın güvenliğini sağlamaya yönelik olduğunu belirtmektedir. Keza Batı'nın değerleri korunmaya çalışılırken, tüm tehdidin kaynağı Batı'nın dışında aranmaktadır. Üstelik Batı ve Doğu arasında asimetrik güç ilişkisi nedeniyle tehdidin kaynağı ile tehdit edilen arasında orantısız bir ilişki doğmaktadır. Dolayısıyla tüm bu güvenlik tanımları bir bakıma güvensizlik üretmektedir. Böylece Aberyswyth Okulu bir yandan uluslararası alandaki eşitsiz hiyerarşik yapıyı güvensizliğin asıl kaynağı olarak değerlendirirken, diğer yandan stratejik kültürü devletlerin tehdit algılarını biçimlendiren ana neden olarak görmektedir. Nitekim Aberyswyth Okulu düşünürlerine göre hegemonik devletler, uluslararası arenadaki politika ve eylemlerini kurtarıcı ulus retoriği ile meşrulaştırmaktadır.⁷⁵⁹

c. Kopenhag Okulu: Güvenikleştirme ve güvenlik dışılaştırma

Kopenhag Okulu, 1985 yılında Kopenhag Üniversitesi bünyesinde Barış ve Çatışma Araştırma Merkezi'nin kurulması ile ortaya çıkmıştır. Nitekim ekolün temeli, bu merkezde çalışmalarına devam eden Avrupa Güvenliği çalışma grubunun "*Avrupa Güvenliğinin Askeri Olmayan Boyutları*" başlıklı projesinin hayata getirilmesi ile atılmıştır.⁷⁶⁰ Okulun güvenlik çalışmalarına en önemli katkısı ise "*güvenikleştirme*" (*securitization*) ve "*güvenlik dışılaştırma*" (*desecuritization*) gibi kavramlarının güvenlik literatürüne sokulmasıdır.

Bu kavramlardan güvenikleştirme herhangi bir durumun, bir öznenin varlığına yönelik bir tehdit olarak değerlendirilerek, istisnai tedbirler alınmasını sağlayan bir kurgudur. Bu görüşe göre güvenlik özneler arası bir niteliğe sahiptir ve sosyal ilişkiler vasıtasıyla inşa edilir. Öyleyse güvenikleştirme, siyasi bir topluluk için referans nesnenin tehdit olarak tanımlanarak, bu tehditle mücadele için acil ve istisnai tedbirler alınması sürecidir. Bu süreçte güvenikleştiren aktör aktif olan taraftır ve olağanüstü önlemleri söylemleri ile meşrulaştırmaktadır. Kamuoyu ise olağanüstü önlemlerin alınabilmesi için ikna edilmesi gereken edilgen öznedir.⁷⁶¹

⁷⁵⁹ BİRDİŞLİ, a.g.e., s.245-248.

⁷⁶⁰ AKGÜL AÇIKMEŞE, a.g.e., s.57.

⁷⁶¹ SANDIKLI, EMEKLİER, a.g.e., s.52.

Dolayısıyla güvenlik var olan bir durumu nitelendirmemekte, söylev ile yeni bir gerçeklik inşa etmektedir. Kopenhag Okulu'nun bu yaklaşımı söz edimlerinin yeni bir gerçeklik inşa ettiğini savunan Austin ve Derrida çizgisindedir. Nitekim Kopenhag Okulu güvenlik konusunda sabit verili, objektif, olmazsa olmaz kriterlerin bulunmadığı görüşündedir.⁷⁶² Kopenhag Okulu'na göre güvenikleştirme süreci üç aşamada gerçekleştirilmektedir. Zira bu sürecin ilk aşamasında tehdit edilen ve hayatta kalması gereken öge ortaya koyulur. Ardından güvenikleştirici aktör devreye girerek güvenlik sorununu ilan eder. Böylece güvenlik sorunu güvenikleştirici aktör tarafından ortaya koyularak olağanüstü tedbirlerin önü açılır. Son aşamada ise işlevsel aktörler devreye girerek bu süreci hızlandırır ve kolaylaştırır.⁷⁶³

Bununla birlikte aynı süreci tersten işletmekte mümkündür. Öyle ki güvenikleştirme ile hak ve özgürlüklerin sınırlandırılabilmesi için meşru bir zemin yaratılabilmektedir, ancak aynı zamanda bazı konular da güvenlik gündeminden çıkartılabilmektedir. “*Güvenlik dışılaştırma*” (*desecuritization*) olarak tanımlanan bu süreçte tehdit algısı bertaraf edilmekte, böylece olağanüstü önlemlerin kaldırılmasıyla normalleşme sağlanmaktadır.⁷⁶⁴ Kopenhag Okulu'nun güvenlik çalışmalarına yaptığı bir diğer önemli katkı da güvenliği sadece devlet düzeyinde ele alınan bir olgu olmaktan çıkarmaktır. Zira Kopenhag Okulu her ne kadar bireye odaklanmasa da, devlet ve toplum arasında bir denge arayışına girmiştir. Askeri konulara politik, ekonomik, toplumsal ve ekolojik güvenlik konuları eklemeyerek genişletilmiş bir güvenlik anlayışı ortaya koymuşlardır. Diğer yandan devlet güvenliğinin yanında toplumsal güvenliği de ele alarak klasik güvenlik anlayışını genişletmişlerdir. Bununla birlikte bu okulun güvenliği güvensizlik üzerinden somutlaştırma girişimi dikkat çekicidir. Nitekim bu düşünceye göre potansiyel bir durumun tehdit olarak tanımlanması toplumsal güvensizlik oluşturmakta, dolayısıyla

⁷⁶² AKGÜL AÇIKMEŞE, a.g.e., s.65.

⁷⁶³ Başar BAYSAL, Çağla LÜLECI, Kopenhag Okulu ve Güvenikleştirme Teorisi, Güvenlik Stratejileri, Cilt:11, Sayı:22, 2015, s.77-80.

⁷⁶⁴ SANDIKLI, EMEKLİER, a.g.e., s.54.

toplumsal güvenlik bir tehdide karşı biz kimliklerinin vurgulanmasından ibaret olup devlet ötesi bir anlam taşımaktadır.⁷⁶⁵

d. Güvenlik okullarının güvenliğin dönüşüm ve hukukileşme sürecine etkisi

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte küreselleşme hızlanmış, modern egemenlik ve güvenlik yaklaşımında büyük değişiklikler yaşanmıştır. Ekonomik, sosyal, politik, kültürel, çevresel ve teknolojik alanda yaşanan gelişmeler, güvenlik alanında büyük bir dönüşüm yaşanmasına yol açmıştır. Zira bu dönemde küresel çapta gerçekleşen ekonomik ve siyasi krizler, etnik kökenli devlet çözümleri, medeniyet çatışmaları, küresel ısınma, siber saldırılar, kuş gripi gibi yeni sorunlar ortaya çıkarmıştır.⁷⁶⁶

Bu süreç esnasında eleştirel yaklaşım ortaya koyduğu argümanlarla güvenliği devlet ekseninden çıkarmıştır. Öyle ki güvenlik ekolleri vasıtasıyla güvenlik artık hem uluslararası boyutta, hem de birey ekseninde ele alınmaya başlamıştır. Böylece güvenlik yaklaşımının genişlemesi ve derinleşmesi sağlanmıştır. Üstelik bu bağlamda güvenliğin belirsizleşen kapsamı ortaya koyularak, çok boyutlu güvenlik yaklaşımının teorik temelleri atılmıştır

Bu kapsamda Aberyswyth Okulu'nun güvenlik çalışmalarında getirdiği en büyük yenilik güvenliğin siyasal boyutunu ortaya koymaktadır. Örneğin bu bağlamda HIV/AIDS'in küresel bir güvenlik konusu olarak ele alınması, hastalığın Afrika'daki zararlı etkilerin azaltılmasında etkili olmuştur. Bu güvenlik nedeniyle geliştirilen siyasal söylevlerin etkisini ortaya koymaktadır. Uluslararası göç sorunu ise bu konuda olumsuz bir örnek olarak ele alınabilir. Zira göç ve göçmen sorununun Batı Avrupa'ya alarmcı bir dilde sunulması, göç edenlerin göç alan topluma angajmanını zorlaştırmıştır.⁷⁶⁷

Bu göstermektedir ki güvenlik siyasal söylevle uluslararası bir problem haline getirilebildiği gibi, sosyal bir sorun haline de getirilebilmektedir. Bu bakımdan

⁷⁶⁵ SANDIKLI, EMEKLİER, a.g.e., s.45-51.

⁷⁶⁶ İbrahim ERDOĞAN, "Küreselleşme Olgusu Bağlamında Yeni Güvenlik Algısı", Akademik Bakış, Cilt::6 , Sayı:12, Yaz 2013, s.266.

⁷⁶⁷ Pınar BİLGİN; "Critical Theory", Security Studies: An Introduction, edit.Paul D. Williams, 2nd Edition, Routledge, New York, 2013, s.103.

Aberyswyth Okulu'nun güvenliğin çok boyutlu ve sınıraşan boyutunu siyasal perspektiften ortaya koymaktadır. Bu konuda başka bir örnek de 9/11 terörist saldırılarının ardından gerçekleştirilen müdahalelerdir. Zira bu müdahaleler İslami terörizm üzerinden iyinin kötüye karşı savaşı gibi gösterilmiştir. Böylece geliştirilen hegemonik söylemlerle oluşturulan “öteki”nin iç işlerine karışılması meşrulaştırılmıştır.⁷⁶⁸

Bu noktada Kopenhag Okulu düşünürlerinin güvenlik literatürüne getirdiği en büyük katkı güvenlikleştirme kavramını geliştirmektedir. Kopenhag Okulu'nun ortaya koyduğu üç aşamalı bu öğretiyi somutlaştırmak için Bush Hükümeti'nin 2003 Irak Savaşı'nı güvenlikleştirme süreci örnek olarak verilebilir. İlk aşamada 9/11 saldırıları sonrası ABD tehdit edilen ve hayatta kalması gereken öge olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda ikinci aşamada güvenlikleştirici aktör olan Bush Hükümeti, Saddam yönetiminin makro düzeyde dünya barışı için, orta düzeyde Batı medeniyeti için, mikro düzeyde ise Irak'ta yaşayan insanlar için tehdit olduğunu ilan etmiştir. Böylece müdahalesini hem ulusal, hem de küresel çapta meşrulaştırmayı hedeflemiştir. Sonrasında ise üçüncü aşamada medya işlevsel aktör olarak kullanılarak tüm bu sürece hizmet etmesi sağlanmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki, izlenme oranları bakımından aynı zamanda kendine de hizmet ediyor olması, medyanın işlevsel aktörlüğünü tartışmalı hale getirmektedir.⁷⁶⁹

Bu konuda diğer bir örnek de 9/11 sonrası Amerika'da ve İngiltere'de yürürlüğe sokulan terörle mücadele yasalarıdır. Nitekim 11 Eylül'ün hemen ardından ABD'de yürürlüğe giren bir giren terörle mücadele yasası olan USA Patriot Act (*ABD Vatansever Yasa*) aslında sadece dört yıllık bir süre için yürürlüğe sokulmuştur. Ancak 2005 yılına gelindiğinde bir olağanüstü hal kanunu olarak tasarlanan bu yasanın 16 maddesinden 14'ünün, 2006'nın sonuna kadar uzatılmasına karar verilmiştir. Bu tarihten itibaren ise

⁷⁶⁸ Ayla GÖL, Editor's introduction: views from the 'Others' of the War on Terror, *Critical Studies on Terrorism*, 3:1, 2010, s.4-5 (Erişim) <https://doi.org/10.1080/17539151003594160> 03 Haziran 2019.

⁷⁶⁹ BAYSAL, LÜLECİ, a.g.m., s.78-81.

yasanın en tartışmalı 3 maddesi önce Bush döneminde 31 Aralık 2009'a kadar, sonrasında ise Obama döneminde sırasıyla 28 Şubat 2011 ve 1 Haziran 2015'e kadar uzatılmıştır.⁷⁷⁰ Buna benzer bir örnek de İngiltere üzerinden verilebilir. Nitekim İngiltere'de 9/11 saldırıları gerçekleşmeden yaklaşık bir sene önce oldukça sert bir terörle mücadele yasası olan "*The Terrorism Act 2000*"⁷⁷¹ yürürlüğe sokulmuştur. Ancak 11 Eylül saldırıları okyanusun ötesinde gerçekleşmiş olmasına rağmen, bu saldırının hemen ardından yürürlüğe sokulan "*The Anti-Terrorism, Crime and Security Act 2001*"⁷⁷² ile bu yasa yürürlükten kalkmıştır. Bu durum güvenlikleştirmenin sadece siyasi değil, hukuki perspektifte kullanılan bir yöntem olduğunu ortaya koymaktadır. Zira güvenlikleştirme ile dış güvenlik kapsamında sınır ötesi operasyonlar meşrulaştırılabildiği gibi, iç güvenlik bağlamında özgürlük-güvenlik dengesi güvenlik lehine bozulabilmektedir.

B. Değişen Güvenlik Anlayışı Karşısında Ulus Devletin Yetersiz Kalması: Sınırları Aşan Güvenlik

1. Genel olarak

Modern güvenlik yaklaşımı uzunca bir süre ulus uluslararası arenada hâkim güvenlik anlayışı olarak kalmakla birlikte, I. Dünya Savaşı sonrası yaşanan gelişmeler bu anlayışta birtakım değişiklikler yaşanmasına yol açmıştır. Uluslararası ilişkilerin öneminin arttırdığı bu dönemde güvenlik açısından idealist düşüncenin öne çıktığı görülmektedir. İdealizm akımı, tıpkı gerçekçi güvenlik yaklaşımı gibi, devleti uluslararası sistemin temel öznese olarak kabul etmekte ve uluslararası arenaya anarşinin hâkim olduğunu savunmaktadır. Ancak uluslararası barışın sadece etik standartlara göre biçimlenmiş iş birlikçi bir yapıyla sağlanabileceği iddiası ile geleneksel güvenlik yaklaşımından ayrılmaktadır. Barış üzerine yoğunlaşan, hukuk devleti ilkesini öne çıkaran ve bilimsel

⁷⁷⁰ Faruk TURHAN, Muharrem AKSU, 11 Eylül Sonrası ABD'DE Özgürlük ve Güvenlik Dengesi Açısından Terörü Önleme Amaçlı Tedbirler/Özellikle PATRIOT Kanunu İle Getirilen Kısıtlamalar, S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi C.I, S.1, 2011, s.64.

⁷⁷¹ 2000 tarihli Terörizm Yasası için (Erişim) <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/contents> 20 Mart 2019

⁷⁷² 2001 tarihli Terörle Mücadele, Suç ve Güvenlik Yasası için (Erişim) <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2001/24/contents> 20 Mart 2019

yöntemi benimseyen idealist güvenlik yaklaşımını çalışma kapsamında önemli kılan nokta, tüm bu teorik çalışmaların yanında uluslararası hukuk ve uluslararası örgütlenme gibi somut konulara da eğilmesidir.⁷⁷³

Bununla birlikte gerçekçi güvenlik yaklaşımı ile idealist güvenlik yaklaşımı arasında ilk ortaya çıktıkları andan itibaren bir çekişme vardır. Nitekim Grotius'un 1625 yılında kaleme aldığı "*De Jure Belli ac Pacis*" ile Hobbes'un 1651 yılında yayınlanan kitabı Leviathan bu çekişmenin iki ucunu temsil etmektedir. Ancak bu çekişmenin galibinin modern güvenlik düşüncesine şekil veren güç ve devlet odaklı güvenlik yaklaşımı ile Hobbes'un olduğu açıktır. Bu noktada doktrinde Hobbes'un bu başarısının ardında Leviathan'ın yayınlanma zamanının yattığına dair görüşler bulunmaktadır. Zira Leviathan Avrupa'ya şekil veren 1648 tarihli Westphalia Barışının ardından 3 yıl gibi kısa bir süre sonra yayınlanmıştır.⁷⁷⁴

Ancak her ne kadar kökeni Grotius'a kadar götürülebilirsek de, idealizmin asıl etkili olduğu dönemin iki dünya savaşı arasında yaşanan dönem olduğu görülmektedir. Öyle ki ABD Başkanı Woodrow Wilson öncülüğündeki hızlı yükselişinin ardından, önce Avrupa'da faşist rejimlerin güç kazanması, ardından II. Dünya Savaşı'nın yol açtığı büyük yıkımlar gibi sebeplerle idealizm akımı önemini büyük ölçüde yitirmiştir.⁷⁷⁵

Üstelik varlık nedeni toplumu dış tehditlerden korumak olan ulus devlet modern güvenlik düşüncesi üzerine inşa edilmiştir. Öyle ki modern devlet gıda, giyecek ve barınak gibi temel ihtiyaçlar bakımından büyük ölçüde kendi kendine yetmektedir. Dolayısıyla güvenlik daha çok dışsal bir mesele olarak ele alınmaktadır. Bu bakımdan istila, işgal, yağma, köleleştirme, sömürgeleştirme gibi tehditler dış kaynaklı ve toplumun maddi mevcudiyetine ilişkin olarak görülmektedir.⁷⁷⁶

⁷⁷³ ERGÜVEN, a.g.e., s.781-782.

⁷⁷⁴ Bertrand BADİE, "*Realism under Praise, or a Requiem? The Paradigmatic Debate in International Relations*", *International Political Science Review* (2001), Cilt:22, Sayı:3, s.253. (Erişim) https://www.jstor.org/stable/1601485#metadata_info_tab_contents 01 Ocak 2019

⁷⁷⁵ ERGÜVEN, a.g.e., s.780.

⁷⁷⁶ Davut ATEŞ, "*Küresel şehirde güvenlik sorunu*", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 36 (Haziran), 2009, s.2-3.

Bu anlayış her ne kadar I. Dünya savaşı ile birlikte teorik anlamda bir süreliğine kesintiye uğramış olsa da, II. Dünya Savaşı ile birlikte modern güvenlik düşüncesine geri dönmüştür. Öyle 26 Temmuz 1947 tarihinde ABD’de ilan edilen Ulusal Güvenlik Kanunu güvenliğin tekrar ulusal bir mesele olarak ele alındığını göstermiştir. Keza ABD bu kanun ile ordu ve istihbarata ilişkin kurumlarını yeniden yapılandırmıştır. Böylece bu kurumlar arasında bir iş birliği sağlamıştır. Böylece ABD’ye dışarıdan gelecek tehditlerin bizzat ABD tarafından bertaraf edilmesi hedeflenmiştir.⁷⁷⁷

Bu kapsamda modern dönemde ortaya çıkan ve ulus devlete paralel olarak gelişen modern güvenlik yaklaşımı, Soğuk Savaş döneminin sonuna kadar hakim güvenlik görüşü olmaya devam etmiştir. Zira her ne kadar Soğuk Savaş dönemi ile birlikte güvenlik kavramı derinleşmeye ve genişlemeye başlamış olsa da, maddi güç ve devlet merkezli modern güvenlik yaklaşım, bu dönem boyunca hakim olan asıl görüş olmuştur

Ancak Hobbes’tan bu yana etkinliğini sürdüren ve güvenliği ulus devlet düzeyinde ele alan modern güvenlik yaklaşımının 20.yy.ın ihtiyaçlarını karşılama konusundaki yetersizliği, Soğuk Savaş dönemi boyunca kendisini hissettirmiştir. Bununla birlikte detant dönemi ile beraber yaşanan gelişmeler güvenlik eksenini ulusal boyuttan, uluslararası boyuta kaydırmıştır. Soğuk Savaş’ın sona ermesi, uluslararası arenada yeni güç dengelerinin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Yaşanan siyasi ve coğrafi belirsizlikler nedeniyle devletlerarası sınırlar ve güvenlik tehditleri gittikçe belirsizleşmiştir. Bu durum her devletin kendi güvenliğini sağlayabileceği şeklindeki klasik güvenlik düşüncesini temelden sarsmıştır. Nitekim güvenliğin çok boyutlu olarak ele alınması, güvenliğin devlet merkezli değil, birey merkezli olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır.

Bu değişim kendini güvenlik çalışmalarında da göstermiştir. Nitekim Soğuk Savaş dönemi boyunca akademik güvenlik çalışmaları ABD’de “Ulusal Güvenlik”, Avrupa’da ise “Stratejik Güvenlik” başlığı altında yürütülmüştür. Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte ise tüm bu çalışmalar “Uluslararası Güvenlik” başlığı altında

⁷⁷⁷ (Erişim) <https://www.britannica.com/topic/National-Security-Act>, <https://legcounsel.house.gov/Comps/National%20Security%20Act%20of%201947.pdf> 03 Ocak 2019

toplanmaya başlanmıştır.⁷⁷⁸ Keza Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte ulus devletinin tehdit algısında büyük bir değişim yaşanmış, bir devletin güvenliği için tek tehdidin sadece başka bir devlet olabileceği görüşü kökten sarsılmıştır. Böylece güç odaklı ve askeri tehdit merkezli tehdit yaklaşımı yerini genişletilmiş ve derinleştirilmiş bir tehdit serisine bırakmıştır. Öyle ki silahlanmanın yanı sıra çevre kirliliği, organize suçlar, insan ve uyuşturucu ticareti, göçmen kaçakçılığı, terörizm gibi kavramlar güvenlik literatüründeki yerini almıştır.

Bu noktada terörizm, çevre kirliliği, organize suç gibi kavramların Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte ortaya çıkan yeni kavramlar olmadığını belirtmekte yarar vardır. Diğer yandan devletlerin kendilerine koruma kabiliyetleri azaldıkça, diğer devletlerle iş birliğinin içinde bulunma ihtiyaçlarının artmıştır. Dolayısıyla küreselleşmenin hızlanması ile birlikte devletin temel özne olduğu geleneksel güvenlik anlayışının temelden sarsıldığı ve uluslararası güvenlik politikasının öne çıktığı söylenebilir. Nitekim sınırlar arasındaki geçişkenlik artıkça, iç ve dış güvenlik hatta devlet güvenliği ile birey güvenliği arasındaki ayırım büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Yerel tehdit algısının ulus devleti aşmasıyla birlikte de ulusal ve uluslararası güvenlik uygulamaları arasındaki sınır belirsizleşmiştir. Bu gelişmeler ulusal ve uluslararası alanın iç içe geçmesine yol açmıştır.⁷⁷⁹

Duvarın yıkılmasıyla birlikte iki kutup arasında yaşanan Soğuk Savaş yerini, devlet içi çatışmalarla nedeniyle yaşanan vahşete bırakmıştır. Bu gelişmeler uluslararası hukukta insan haklarını korumaya yönelik talebi artmıştır. Güvenlik bazında ulusal ve uluslararası alanda yaşanan bu gelişmeler, uluslararası ve bölgesel örgütlerin değişen güvenlik anlayışına uygun olarak yeniden kurumsallaşmasını gerektirmiştir.

Zira güvenliğini tek başına sağlayamayacağını anlayan devletler, bir yandan ortak savunma politikası güden örgütler oluşturmaya, diğer yandan mevcut örgütlerde ortak savunma politikaları geliştirmeye çalışmıştır. Böylece uluslararası güvenliğin ve insan haklarının korunması amacıyla, insani müdahale adı verilen ve müdahale edilen devletin egemenliğini ihlal edici nitelikte olan *ad hoc* bir çözüm ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla

⁷⁷⁸ BIRDİŞLİ, a.g.e., s.234.

⁷⁷⁹ ERGÜVEN, a.g.e., s.798-800.

güvenlik teorisindeki dönüşüm, yeni bir kurumsallaşmayı, bu kurumsallaşma da farklı bir pratiği doğurmuştur. Ancak uluslararası kurumların güvenliğe yönelik uygulamaları gerçekçi ve liberal düşünürler tarafından farklı yorumlanmıştır.

Öyle ki gerçekçi düşünürler uluslararası örgütleri, güçlü devletlere hizmet eden dış politika araçları olarak nitelendirmektedir. Nitekim gerçekçi görüşe göre I. Dünya Savaşı sonrasında hakim olan idealist düşünce bağlamında teşkil edilen Milletler Cemiyeti (*MC*), o dönemin güçlü devletleri olan Fransa ve İngiltere'nin dış politika aracı haline dönüşmüştür. Aynı şekilde II. Dünya Savaşı sonrası kurulan Birleşmiş Milletler (*BM*) ve Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (*NATO*) gibi uluslararası örgütler de ABD'nin dış politikasına hizmet etmektedir. Liberal gelenek ise bu örgütlerin özerk aktörler olduğunu savunmaktadır.⁷⁸⁰ Keza liberal görüşe göre bu örgütler, insan hak ve özgürlükleri ile demokrasinin dünya çapında korunmasına hizmet etmektedir.

2. Çok Boyutlu Güvenlik

Soğuk Savaştan sonra ortaya çıkan yeni güvenlik tehditlerinin ulus devleti yetersiz kılması üzerine, devlet odaklı modern güvenlik anlayışı terk edilerek insanı merkeze alan yeni bir güvenlik anlayışına geçilmiştir. Öyle ki 1994 yılına gelindiğinde BM tarafından İnsani Kalkınma Raporu ile "*İnsani Güvenlik Konsepti*"ne geçildiği duyurulmuştur. Bununla birlikte İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin giriş kısmında bahsedilen dehşetten ve yoksulluktan kurtulma, daha iyi yaşam şartlarında ve insan onuruna yaraşır biçimde yaşam sürme gibi ibarelerin de özünde insani güvenlik konseptine ilişkin olduğu düşünülmektedir.⁷⁸¹

Zira BM İnsani Kalkınma Raporu'nda insani güvenlik; ekonomik güvenlik, gıda güvenliği, sağlık güvenliği, çevre güvenliği, bireysel güvenlik, toplumsal güvenlik ve politik güvenlik olarak yedi başlık altında toplamıştır. Bu başlıklardan ekonomik güvenlik ile temel geçim kaynaklarını sağlanmayı, gıda güvenliği ile temel besinlere erişme imkanını, sağlık güvenliği ile hastalıklardan korumayı, çevre güvenliği ile doğanın tahrip

⁷⁸⁰ Muhittin ATAMAN, Mehmet ÖZTÜRK, "*Uluslararası Örgütlerin Devlet-İçi Çatışmalara Müdahale Edip Etmemesini Belirleyen Faktörler*", Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:33, 2016 Kış, s.104.

⁷⁸¹ Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, a.g.e., s.318.

edilmesini engellemeyi, bireysel güvenlik ile bireyleri devlet, devlet dışı veya diğer bireylerden gelebilecek tehlikelere karşı korumayı, toplumsal güvenlik ile etnik şiddeti ve kültür kaybını engellemeyi, politik güvenlik ile de insan haklarından tam ve eksiksiz olarak yararlanmayı ifade etmektedir.⁷⁸²

Bununla birlikte terör, organize suçlar, göç ve göçmen sorunları gibi tehditler, Soğuk Savaş öncesinde de var olan tehditler olmakla birlikte, duvarın yıkılmasının ardından uğradıkları değişim nedeniyle yeniden ele alınmak zorunda kalmıştır.⁷⁸³ Bu tehditlerin yanı sıra mikro milliyetçilik kökenli etnik çatışmalar, salgın hastalıklar, uyuşturucu ve silah ticareti, uluslararası suçlar, salgın hastalıklar, açlık, kıtlık, iklim değişikliği ve çevre kirliliği gibi tehditler güvenlik literatürüne eklenmiştir.⁷⁸⁴

Soğuk Savaş'ın ardından yaşanan bu gelişmelere paralel olarak, AB tarafından 2003 yılından Avrupa Güvenlik Stratejisi düzenlenerek terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, bölgesel çatışmalar, başarısız devletlerin yıkılması, organize suçlar yeni güvenlik tehditleri ve riskleri olarak tanımlanmıştır. Stratejide bu risk ve tehditlerin yanı sıra yoksulluk, açlık, küresel ısınma, siber güvenlik ve enerji güvenliği gibi sorunlara da değinilmiştir. Bu risk ve tehditler için alınacak tedbirler ise önleyici müdahale ve çok taraflı bütünselci yaklaşım olarak görülmüştür. Bu kapsamda iş birliğinin artırılmasının, askeri güçlerin daha esnek ve mobilize hale getirilmesinin, savunmaya daha fazla kaynak ayrılmasının önemi vurgulanmıştır.⁷⁸⁵

Dolayısıyla BM gibi AB'nin de değişen koşullara uyum sağlayarak yeni bir güvenlik stratejisi geliştirdiği ve güvenliği çok boyutlu olarak ele aldığı söylenebilir. Zira Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve küreselleşmenin hızlanması ile birlikte, güvenlik tehditlerinde hem niceliksel bir artış, hem de niteliksel bir dönüşüm yaşanmıştır. Böylece modern güvenlik yaklaşımına hakim olan tek boyutlu güvenlik algısının yerini, çok boyutlu ve asimetrik tehditlerle şekillenen yeni bir güvenlik anlayışı almıştır. Bu durum bir yandan

⁷⁸² Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, a.g.e., s.319.

⁷⁸³ ERDOĞAN, a.g.e., s.266.

⁷⁸⁴ ÖZKÖSEDAĞ İÇİN, a.g.e., s.103-104.

⁷⁸⁵ (Erişim) <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world>
13 Ocak 2019

güvenlik tehditlerinin kaynağını ve şeklini muğlaklaştırmış, diğer yandan ulus devleti güvenlik paradigmasının odağından çıkarmıştır. Nitekim artık güvenlik konusunda devletin yanı sıra bireyler ve devlet dışı aktörler de söz sahibidir.⁷⁸⁶

Bu kapsamda küreselleşme süreci ile birlikte güvenlik olgusunda gerçekleşen değişimin sadece tehdit boyutunda kalmadığı söylenebilir. Keza ortada bir tehdit varsa, bir de tehde uğrayan vardır. Dolayısıyla çok boyutlu güvenlik yaklaşımı ile tehdit sayısı arttığı gibi tehdit edilen sayısı da artmıştır. Bu bakımdan niceliksel artışa ve niteliksel dönüşüme uğrayan tek unsur, güvenliğin etken unsuru olan tehdit değildir. Zira tehdit unsuruna paralel olarak güvenliğin edilgen unsuru olan güvenlikleri sağlanacak süjelerde de, hem niceliksel bir artış, hem de niteliksel bir dönüşüm yaşanmıştır.

Nitekim hızlanan küreselleşme ile devlet gibi devlet altı örgütler, sivil toplum örgütleri ve hatta bireyler de güvenliğin edilgen unsurunu teşkil etmeye başlamıştır. Üretimin, piyasaların, paranın, sermayenin küreselleşmesi ile küreselleşmenin sağladığı faydalara bağımlı gruplar yaratılmıştır. Böylece devletin var oluş amacı salt vatandaşlarının fiziksel varlıklarını korumaya indirgenmekten çıkarılmak zorunda kalınmıştır. Öyle ki vatandaşların refahı, hak ve hürriyetlerin korunması ve mevcut yaşam şeklinin idamesi, devletin meşruiyet unsurları olarak görülmeye başlamıştır. Dolayısıyla güvenlik olgusu salt askeri ölçütlerle tanımlanamaz hale gelmiştir. Ekonomik, sosyal, kültürel, çevre ve sağlık gibi ölçütler ise güvenlik açısından dikkate alınması gereken ölçütler olarak öne çıkmıştır.⁷⁸⁷

Gelişmiş devletlerin vatandaşlarına sunduğu imkanların medya, internet gibi iletişim araçları vasıtasıyla dünyanın her noktasına iletilmesi ile birlikte bireylerin talepleri artmış, devletler tarafından karşılanamayan ihtiyaçlar yönetsel sorunlara yol açmıştır. Bireylerin artan taleplerini karşılama noktasında sivil toplum örgütleri gibi devlet dışı aktörler devreye girmiştir. Bu gelişmeler kamusal alanda değişiklik yaşanmasına neden

⁷⁸⁶ ULLMAN, a.g.m., s.133.

⁷⁸⁷ ERDOĞAN, a.g.e., s.270-271.

olmuştur. Zira bu dönemde kamusal alan her geçen gün daralmakta, bireysel ve toplumsal hak ve özgürlükler ulusal çıkarların önüne geçmektedir.⁷⁸⁸

Küreselleşme ile birlikte kimliklerin muğlaklaşması, bireylerin uluslarına yönelik aidiyetlerini azaltmış, ancak devlet altı etnik kimlikleri öne çıkarmıştır. Kimlik tanımlanmasındaki bu ikircikli gelişmeler, bireylerin hem devlet altı hem de sınır ötesi yasa dışı örgütler tarafından kolayca manipüle edilebilmesine imkan tanımıştır. Bu gelişmeler etnik temelli gruplar ve terör örgütlerinin güçlenmesine yol açmıştır.⁷⁸⁹

Dolayısıyla küreselleşmeye paralel olarak çeşitlenen tehditler zamanla uluslararası nitelik kazanmaya başlamış, böylece bir tek devlet tarafından çözülemeyecek boyutlara ulaşmıştır. Bu bakımdan Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan güvenlik tehditlerinin bölgesel, hatta uluslararası bir nitelik gösterdiği söylenebilir. Zira Somali, Sri Lanka, Sudan, Çeçenistan gibi istikrarın sağlanamadığı bölgelerde yaşanan çatışmalar sadece bölgelerini değil, tüm uluslararası düzeni etkilemektedir.⁷⁹⁰

Bununla birlikte Soğuk Savaş'ın ardından devletler arası çatışmaların azaldığı, ülke içi şiddetinse arttığı gözlemlenmektedir. Ülke içi çatışmalar büyük oranda gelişmemiş olarak nitelendirilen devletlerde yaşanmakta ve bir yönetim zafiyeti olarak değerlendirilmektedir. Üstelik bu çatışmaların büyük kısmı devlet ile silahlı gruplar arasında değil, silahlı grupların kendi içinde yahut devlet ile siviller arasında yaşanmaktadır. Dolayısıyla bu çatışmalarda büyük sivil kayıplar verilmektedir.⁷⁹¹

Nitekim Soğuk Savaş'ın ardından etnik ve dinsel kökenli çatışmaların sayısında büyük artış yaşanmıştır. Küreselleşme ile birlikte kimlik, ideoloji, din, inanç gibi değerler bir yandan iletişim araçları ile birbirine yakınlaşmakta, ancak bu durum diğer yandan farklı grupların iç bütünlükleri adına tüm diğer grupların dışlanmasına yol açmaktadır. Ortaya çıkan bu dışlama ise kırılğan bölgelerde çatışma yaşanmasına sebep olmaktadır. Bununla

⁷⁸⁸ ERDOĞAN, a.g.e., s.271-273.

⁷⁸⁹ ERDOĞAN, a.g.e., s.273-274.

⁷⁹⁰ İsmail MANTAR, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Gelişimi ve Genişleme Sürecindeki Translantik Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s.50-51.

⁷⁹¹ Burak TANGÖR, *"Kuramsal Tartışmalar Işığında İnsan Güvenliği ve Politikaları"*, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 8, Sayı: 30, 2012, s.76.

birlikte Ruanda, Bosna, Kosova, Çeçenistan, Karabağ, Filistin, Keşmir gibi bölgelerde çıkan çatışmaların etkilerini yerel boyutta kalmadığı, hatta etkisinin bölgesel hatta uluslararası boyuta ulaştığı görülmektedir.⁷⁹²

Silahlı çatışmaların yarattığı bu güvensizlik ortamı canları ve bedenleri tehdit ettiği gibi ekonomiyi ve çevreyi de tehdit etmektedir. Keza çatışmalar çevreye zarar vermekte, bu bölgelerde iktisadi işleyiş durmaktadır. Nitekim Etiyopya, Eritre, Somali, Kenya, Darfur ve Cibuti gibi devletlerde gerçekleşen çevre tahribatı sonucu toprak ve kaynaklar bozulmuş, ortaya çıkan kuraklık ise kıtlığa ve salgın hastalıklara neden olmuştur. Bu durum iç çatışmayı körüklemiş, iç çatışmalar ise gelen yardımın dağıtımını sekteye uğratmış ve bu durum da kıtlığa ve salgın hastalıklara yol açmıştır. Dolayısıyla çevrenin bozulması ile yoksulluk doğru orantılı olarak artmıştır. Kıt kaynaklar için girilen rekabet ise çatışmaları, çatışmalar ise tahribatı artmıştır. Bu bakımdan iç çatışmalar ile yoksulluk ve çevre tahribatı da birbirine paralel olgular olduğu söylenebilir.⁷⁹³

Öyle ki bu çatışmalar yetersiz beslenmeye, kıtlığa ve salgın hastalıklara yol açmakta, çatışma yoğunluklu bölgelerden dışarıya kitlesel göçler gerçekleşmektedir. Bununla birlikte bir devlette yaşanan iktisadi ve siyasi yıkımlar o ülkede iç çatışma riskini de artırmaktadır. Hatta yoksulluk ve terörizm arasında doğrudan bir bağ kurulamasa da, bu tip söylemler ile Somali ve Afganistan gibi etnik, ekonomik ve demokratik olarak kırılğan olduğu kabul edilen devletlerdeki halkın memnuniyetsizliğinden istifade edilmektedir. Böylece bu devletlere yapılan müdahalelerde, halkın ve dünya kamuoyunun desteği alınabilmektedir. Diğer yandan çevre güvenliği ile doğru orantılı olarak büyüyen sorunlar sadece iç çatışmalardan ibaret değildir. Nitekim özellikle nüfusun yoğun, su kaynaklarının ise görece kıt olduğu Güney Asya coğrafyasında, çevresel sorunların siyasi anlaşmazlıklara ve devletler arası çatışmalara yol açtığı görülmektedir. Öyle ki

⁷⁹² ERDOĞAN, a.g.e., s.284-285.

⁷⁹³ TANGÖR, a.g.e., s.76-78.

Hindistan'ın Pakistan (*Wular Barajı*), Bangladeş (*Farakka Barajı*) ve Nepal (*Mahakali Irmağı*) ile yaşadığı uzlaşmazlıklar bunun örneğidir.⁷⁹⁴

Bununla birlikte çevre güvenliğini tehdit eden en önemli tehlike ne çevre tahribatı ne de silahlı çatışmalar kaynaklıdır. Zira küreselleşme ile birlikte artan tüketimi karşılamaya ve karlarını arttırmaya yönelik ekonomik düzen, doğal kaynakların hızla kirlenmesine ve tükenmesine yol açmaktadır. Bu gelişmeler aynı zamanda hava, toprak ve su kirliliğine yol açtığı gibi ormanların hızla yok olmasına, nükleer kazalara ve ozon tabakasında incelmeye sebep olmaktadır. Bunun sonucu olarak dünyadaki biyolojik çeşitlik her geçen gün azalmakta, küresel ısınma sonucu okyanus seviyesi yükselmektedir. İşte tüm bu gelişmeler kıt kaynakları üzerinde rekabete ve dolayısıyla çatışmalara yol açtığı gibi salgın hastalıkları da tetiklemektedir.⁷⁹⁵

Keza özellikle de dünyanın yoksul bölgelerinde olmak üzere kötü yaşam koşulları, eğitimsizlik, yetersiz sağlık ve sosyal hizmetler gibi nedenlerle verem, sıtma, kolera gibi bulaşıcı hastalıkların yayılımı hızlanmaktadır. Diğer yandan AIDS, Ebola ve Hepatit C gibi hastalıklar zamanla yoksul bölgelerden zengin bölgelere doğru yayılmaya başlamıştır.⁷⁹⁶ Bu bakımdan Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan pratik göstermektedir ki, güvenlik çok boyutlu bir hal almıştır. Üstelik herhangi bir boyutta gerçekleşen güvenlik sorunu diğer boyutlara kolayca sirayet edebilmektedir. Ancak bu durum modern güvenlik yaklaşımının yetersizliğini göstermekten ziyade, gelişmiş devletlerin güvenlik çemberi genişlerken, gelişmemiş devletlerin güvenlik çemberinin daraldığını, hatta ortadan kaldırıldığını göstermektedir.

Aslında Soğuk Savaş henüz sona ermeden evvel ortaya koyulan, ancak pratik olarak uygulanmaya Soğuk Savaş sona erdikten geçen modern sonrası güvenlik yaklaşımı, modern devletin güvenlik konusundaki hakimiyetini sona erdirememiştir. Ancak

⁷⁹⁴ Amitav ACHARYA, *"Human Security"*, The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations, edit. John Baylis, Steve Smith and Patricia Owens, Oxford University Press, 2008, chapter 28, s.498-499.

⁷⁹⁵ ERDOĞAN, a.g.e., s.286-287.

⁷⁹⁶ Andrew T. PRICE-SMITH, *Contagion and Chaos: Disease, Ecology, and National Security in the Era of Globalization*, The MIT Press, Massachusetts, 2009, s.152.

güvenliğin askeri niteliğinin yanına politik, ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel nitelikler eklenmiştir.⁷⁹⁷ Bu gelişmeler modern sonrası güvenlik yaklaşımının teoride idealist ve eleştirel düşünceye yaklaştığını göstermektedir. Pratikte ise güçlü devletlerce güvenliğin, zayıf devletlere yönelik müdahaleleri meşrulaştırma aracı olarak kullanıldığını görülmektedir. Öyleyse devlet için güvenlik artık hayati bir amaç değil, siyasi bir araçtır. Bu bakımdan Soğuk Savaş ile birlikte ortaya çıkan konjonktürün zaman içerisinde “*devlet devletin kurdudur*” düşüncesine evirildiği söylenebilir.

Böylece ulus devletin yeni güvenlik tehditleriyle mücadele edemediği iddiası ile uluslararası örgütler tarafından gerçekleştirilen müdahaleler meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Modern güvenlik düşüncesinden sonra ortaya çıkan bu düşünceye göre, Soğuk Savaş sonrası beliren yeni tehditlerin kaynağı çoğunlukla belirsiz olduğu gibi, bu tehditler birbirini de tetikleyebilmektedir. Örneğin doğal kaynaklara yönelen bir tehdit kitlesel göçlere yola açabilmekte, ancak bu durum sadece göç veren değil, göç alan devletleri de tehdit edebilmektedir. Dolayısıyla bu tehditlerle mücadele devletlerarası iş birliğini gerektirmektedir.⁷⁹⁸

Bu bakımdan göç, Soğuk Savaş sonrasında en önemli güvenlik tehditlerinden biri olarak ele alınmaktadır. Üstelik yoksul devletlerden, gelişmiş devletlere yönelen göçler işsizlik, salgın hastalık gibi güvenlik problemlere yol açmakta, bu sorunlar gelişmiş devletlerde ırkçılığın hortlamasına sebep olmaktadır.⁷⁹⁹ Zira göç ve göçe bağlı sorunlarla birlikte zenofobi (yabancı korkusu) ve islamfobi gibi düşmanlığa varabilecek bir öteki korkusunun, her geçen gün daha da yaygınlaştığı görülmektedir.

Bu kapsamda bu tip ekonomik, siyasi ve sosyal değişikliklerin etnik ve dinsel kimliklerle ilişkili tehditlerde bir artış yarattığı söylenebilir. Öyle ki toplum içi ve toplumlararası ötekileştirici yaklaşımların çoğunlukla kolektif kimlik kökenli olduğu görülmektedir. Zira kimlik temelli güvenlik politikası belirli bir kesimin öteki olarak tanımlanarak, güvenlik tehdidi olarak inşa edilmesi üzerine kurulmaktadır. Böylece din, dil ve ırk gibi kolektif

⁷⁹⁷ ERGÜVEN, a.g.e., s.823-825.

⁷⁹⁸ ÖZKÖSEDAĞ İÇİN, a.g.e., s.119.

⁷⁹⁹ MANTAR, a.g.e., s.52-54.

kimlik unsurları güvenliğin nesnesi haline gelmektedir. Bu değişim maddi kapasite odaklı modern güvenlik anlayışını yetersiz, “biz” ve “öteki” ayırımına önem veren bir güvenlik yaklaşımının doğuşunu ise zorunlu kılmaktadır.⁸⁰⁰

Bu noktada kimlik temelli ayırımın her zaman etnisite üzerinden gitmediğini, etnisite dışında kadınlar ve çocuklar gibi toplumun daha savunmasız olan kesimlerine yönelik bir ayrımcılığın da söz konusu olabileceğini belirtmekte yarar vardır. Nitekim toplumun bu savunmasız kesiminin çatışma ve göç gibi olgulardan daha çok etkilendiği görülmektedir. Üstelik toplumun bu kesimi tecavüz, işkence ve insan ticareti gibi suçların da ilk hedefidir.⁸⁰¹

Bununla birlikte insan kaçakçılığı ve insan ticareti gibi suçlar aynı zamanda göçmenliğe bağlı olarak işlenebilen suçlardandır. Öyle ki 1990 sonrası dönemde devletler arasındaki sınırların belirsizleşmesi ve küreselleşmenin hızlanması ile birlikte uluslararası suç örgütlerinin faaliyetlerinde niceliksel bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Bu dönemde uyuşturucu ve silah kaçakçılığı olmak üzere, yasa dışı elmas ticareti, tüketim malı kaçakçılığı ve para aklama gibi suçların çeşitliliği bu düşüncüyü doğrulamaktadır.⁸⁰²

Bu bağlamda küreselleşmeye paralel olarak ekonomi alanında yaşanan gelişmelerin güvenlik tehditlerini çeşitlendirdiği söylenebilir. Nitekim küreselleşme ile birlikte sağlanan hareket serbestisi ve sınır kontrollerinin azaltılması, suç örgütlerinin etki alanlarını genişletebilmesine imkan tanımıştır. Böylece suç örgütleri hem faaliyet alanlarını genişletmiş, hem de gerçekleştirdikleri faaliyetlerin tespiti zorlaşmıştır. Suçlardan elde edilen paranın ekonomik hayata geri sokulmasının kolaylaşması ve terör örgütleri ile kurulan karmaşık ilişkiler, örgütlü suçları önemli bir güvenlik tehdidi haline getirmiştir.⁸⁰³

Terörizm ise Soğuk Savaş sonrası öne çıkan güvenlik tehditlerinden birisi olmakla birlikte kökeni çok daha eskilere dayanmaktadır. Zira MÖ 66-77 tarihleri arasında Filistin

⁸⁰⁰ Bülent Sarper AĞIR, “Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl:11, Sayı:22, s.112-126. Aynı yönde Bknz. ERDOĞAN, a.g.e., s.274.

⁸⁰¹ TANGÖR, a.g.e., s.83-84.

⁸⁰² Stefan MAIR, “The New World Of Privatized Violence”, International Politics and Society, 2/2003 , s.22.

⁸⁰³ ERDOĞAN, a.g.e., s.280-281.

topraklarında yaşanan Sicarii eylemleri de, MS 11-13 yy. arasında gerçekleştirilen Haşhaşi eylemleri de terör faaliyetleri olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte terörizm II. Dünya Savaşı sonrası büyük bir dönüşüm yaşamış ve blok devletleri tarafından bağımsız kalmak isteyen devletleri kendi politikalarını benimsemeye zorlama aracı olarak kullanılmıştır.⁸⁰⁴

Bu noktada terörizmin neden Soğuk Savaş sonrası öne çıkan bir güvenlik tehdidi olarak ele alındığını belirtmekte yarar vardır. Keza modern devlet düşüncesi ile birlikte ortaya çıkıp Soğuk Savaş müddetince hakimiyetini sürdüren modern güvenlik düşüncesi, devlet ve maddi güç odaklıdır. Bu maddi güç ise ordudur. Terör örgütleri ise hem devletler tarafından hukuken muhatap olarak ele alınmamaktadır, hem de terör örgütleri tarafından gerçekleştirilen asimetrik tehditler ordu kaynaklı değildir. Dolayısıyla bu tehditler iç güvenliğe ait meseleler olarak görülmektedir.

Ancak Soğuk Savaş'ın sona etmesiyle birlikte güvenlik tehditleri çeşitlenmekle kalmamış, mevcut tehditlerin nitelikleri büyük değişime uğramıştır. Nitekim duvarın yıkılmasının ardından değişime uğrayan güvenlik tehditlerinden birisi de terörizm olmuştur. Üstelik terör örgütleri giderek marjinalleşme eğilimindedir. Diğer yandan terör eylemlerinin şiddeti her geçen gün artmaktadır. Bununla birlikte bu eylemleri gerçekleştiren teröristlerin önemli bir kısmının örgüt hiyerarşisinde yer almayan kişiler olduğu görülmektedir.⁸⁰⁵ Bu gelişmeler terör tehdidinin her geçen gün daha asimetrik bir hal aldığını, bu bakımdan tespitinin ve çözümünün ulus devleti aştığını göstermektedir.

Zira küreselleşme tüm dünyada silahların dağıtımını kolaylaştırmıştır. Artan silah üretimi ve silah kaçakçılığı gibi yasa dışı uluslararası faaliyetlerle birlikte silah fiyatları ucuzlamıştır. Böylece terör örgütlerinin silah temini oldukça kolay bir hal almıştır. Bu durum bazı terör örgütlerinin birçok devletin ordusunda bulunmayan etkili silahları kullanabilmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler asimetrik bir güvenlik tehdidi olan

⁸⁰⁴ Selim KANAT, Timuçin KODAMAN, Adem Ali İREN, *"İnsani Güvenlik ve Terörizmle Mücadele"*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C:21, S:2, 2016, s.570-572.

⁸⁰⁵ KANAT, KODAMAN, İREN, a.g.e., s.582-583.

terörizmin sadece siyasi olarak değil, şiddetsel olarak da ulus devleti aşmasına neden olmuştur.⁸⁰⁶

Uluslararası terörizm sadece terörist eylemlerin değil, bu eylemlerin etkilerinin de ulus devleti aşması anlamına gelmektedir. Bununla birlikte uluslararası terörizmin diğer bir boyutu da, terörizmin bir devletin başka bir devlete yönelik baskı aracı olarak kullanılmasıdır. Nitekim uluslararası terörizm, BM Güvenlik Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi tarafından bir devletin desteği veya kontrolü altında gerçekleştirilen terörist eylemler olarak nitelendirilmektedir.⁸⁰⁷

3. Uluslararası ve Bölgesel Örgütler

a. Genel olarak

Uluslararası ve bölgesel örgütlerin oluşumları çok daha eskiye dayansa da, bu örgütlerin güvenlik açısından etkin olmaya başladıkları dönem Soğuk Savaş'ın sona erip, küreselleşmenin hızlandığı döneme rastlamaktadır. Nitekim uluslararası konjonktürde ve modern güvenlik yaklaşımında yaşanan dönüşüme paralel olarak, uluslararası ve bölgesel örgütlerde hem teoride hem de pratikte önemli değişiklikler yaşanmıştır. Öyle ki modern güvenlik yaklaşımındaki teorik değişimin BM, NATO ve AB gibi organizasyonların pratiği vasıtasıyla somutlaştığı görülmektedir.

Bu pratik devletlerin güvenlik konusunda artık otonom hareket eden aktörler olmadığını göstermiştir. Nitekim güvenlik bakımından devletler artık ana aktörler değildir. Aksine karşılıklı bağımlılık ilişkisine göre tasarlanan bir sistemin aktörlerinden biri olarak konumlanmaktadır. Bu durum güvenlik konusunda devleti merkezi alan modern güvenlik düşüncesini temelden sarsmıştır. Dolayısıyla bu dönem genel olarak klasik gerçekçi görüş yerine, idealist ve eleştirel güvenlik yaklaşımlarının öne çıktığı bir dönemdir.

Bununla birlikte 1990 sonrası yaşanan gelişmeler güvenlik konusunda ulus devletin yetersizliğini göstermekle kalmamış, uluslararası ve bölgesel örgütlerin güvenlik konusunda daha etkin hareket etmesini sağlamıştır. Örneğin Soğuk Savaş döneminde 15

⁸⁰⁶ ERDOĞAN, a.g.e., s.279-280.

⁸⁰⁷ Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, a.g.e., s.750.

barış gücü operasyonu gerçekleştiren BM, savaşın ardından çok kısa bir süre içerisinde 30 adet barış gücü operasyonu icra etmiştir.⁸⁰⁸

Diğer yandan Soğuk Savaş sonrası dönemde, mikro milliyetçilik temelli etnik grup çatışmaları sebebiyle güvensizlik bölgesel bir hal aldığı, ulus devlete yönelen tehditlerin devlet merkezli olmaktan çıkmaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde iç savaş ve terör eylemleri bazı devletlerin güvenliğini tehdit ederken, çevreleri için de güvensiz bir ortam yaratmaktadır. Bununla birlikte bazı devletlerin kendi vatandaşlarına uyguladığı şiddet nedeniyle, devletler insan güvenliği için en büyük tehdit haline gelmiştir. Bu bakımdan insan haklarına yönelik ihlaller, etnik ve din kökenli çatışmalar, terör eylemleri ve ekonomik istikrarsızlık gibi olguların yarattığı güvensiz ortam ulus devleti aşmakta ve kitlesel göç hareketlerini tetiklemektedir.⁸⁰⁹

Bu bağlamda çalışmada modern güvenlik yaklaşımdaki değişmelerin uluslararası ve bölgesel örgütlerdeki yansımaları NATO, BM ve AB bağlamında incelenecektir. Bu örgütlerden NATO doğrudan güvenlik amacı ile kurulmuş olmakla birlikte, BM ve AB'nin temel kuruluş nedeni güvenlik değildir. Güvenlik tehditlerinin asimetrik bir hal alması ve sınır aşan niteliği, ulus devleti güvenlik konusunda yetersiz kıldığı gibi, bu örgütlerin güvenlik stratejilerini de yetersiz bırakmıştır. Bunun sonucu olarak NATO gibi güvenlik amacıyla oluşturulmuş organizasyonlar, yeni strateji konseptleri belirleyerek güvenliğin farklı alanlarına vurgu yaparken, BM ve AB gibi kuruluş amacı güvenlik olmayan organizasyonlar da yeni güvenlik sorunları ile baş edebilmek adına kendilerini kurumsal olarak yenilemek durumunda kalmıştır.⁸¹⁰

b. AB güvenlik politikasının gelişim süreci

Soğuk Savaş döneminin ilk yıllarından itibaren Avrupa devletler tarafından ortak bir güvenlik politikası oluşturma çabası içine girilmiştir. Batı Avrupa Birliği (*BAB*), Avrupa Savunma Topluluğu (*AST*) ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (*AGSP*) gibi

⁸⁰⁸ AĞIR, a.g.e., s.119.

⁸⁰⁹ ÖZKÖSEDAĞ İÇİN, a.g.e., s.105-106.

⁸¹⁰ ÖZKÖSEDAĞ İÇİN, a.g.e., s.101-102.

oluşumlar bu çabanın göstergeleridir. Bununla birlikte AB bu anlamdaki en önemli adımı 1991 yılında Maastricht Antlaşması ile atmıştır.⁸¹¹

Nitekim Avrupa'nın Avrupalı devletler tarafından savunulması fikri ilk kez Fransa ve Birleşik Krallık tarafından 1947 tarihinde Dunkirk Antlaşması ile somut olarak ortaya koyulmuştur. 1948 yılına gelindiğinde ise Belçika, Lüksemburg ve Hollanda'nın, Fransa ve Birleşik Krallık'a katılımı ile Brüksel Antlaşması Teşkilatı olarak da bilinen Batı Birliği (*Western Union*) oluşturulmuştur.⁸¹²

Bu gelişmelerle eş zamanlı olarak daha sonra AB'ye evirilecek olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'na paralel şekilde, ortak bir bütçe ile fonlanacak bir Avrupa ordusunun kurulması öngörülmüştür. Bu ordunun Avrupa Savunma Konseyi'ne karşı sorumlu olması ve Avrupa Savunma Bakanı tarafından yönetilmesi planlanmıştır. Ancak 1952 yılında İtalya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda ve Batı Almanya tarafından imzalanan anlaşmanın 1954 yılında Fransa Parlamentosu tarafından reddedilmesi ile birlikte Avrupa Savunma Topluluğu fikri rafa kaldırılmıştır.⁸¹³

Diğer yandan Batı Birliği'nin oluşturulması ile birlikte de aslında Batı Birliği Savunma Örgütü'nün (*Western Union Defence Organisation*) oluşturulması hedeflenmiş, ancak NATO'nun kuruluşu ise bu fikri de işlevsiz hale getirmiştir. Bunun sonucu olarak Batı Birliği'nin askeri kanadı, NATO bünyesinde yer alan Avrupa Müttelik Kuvvetleri Yüksek Karargâhı'na (*Supreme Headquarters Allied Powers Europe*) devredilmiştir. 1954 yılına gelindiğindeyse İtalya ile Batı Almanya'nın katılımlarıyla birlikte, Batı Birliğinin bir uzantısı olan Batı Avrupa Birliği (*BAB*) oluşturulmuştur. BAB 1954 yılından 1973 yılına kadar Avrupa'da iş birliğinin geliştirilmesinde önemli bir rol üstlenmiş, 1973 yılından sonra ise görevlerini zamanla Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve Avrupa Konseyi'ne devretmiştir. 2000 yılına gelindiğinde ise Nice Antlaşması ile feshedilerek, yetkileri

⁸¹¹ Levent YİĞİTTEPE, "Avrupa Birliği'nin Güvenlik Politikaları", Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt:4, Sayı:7, 2017, s.15.

⁸¹² MANTAR, a.g.e., s.76-77.

⁸¹³ Yeliz ŞAHİN, "Brexit ve Trump Çağında AB Güvenlik ve Savunma Politikaları", İKV Değerlendirme Notu, İstanbul, Temmuz 2017, s.8.

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası kapsamına alınmıştır.⁸¹⁴ 2011 yılında ise faaliyetlerini tamamen sona erdirmiştir.⁸¹⁵

Soğuk Savaş dönemi boyunca Avrupalı devletler tarafından oluşturulan organizasyonların etkin bir savunma politikası geliştiremediği görülmektedir. Bunda en büyük etken Avrupalı devletlerin güvenlik konusunda egemenliklerinden taviz vermekten çekinmeleridir. Ancak Soğuk Savaş'ın son dönemlerinde ulus devletin güvenlik konusunda yetersiz kaldığı ortaya çıkmış, Avrupalı devletler ortak bir güvenlik politikası geliştirme ihtiyacı duymuşlardır. Bununla birlikte Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Almanya tekrar merkezi bir devlet haline gelerek Avrupa devlet sistemi içerisindeki yerini geri almıştır. Bu kapsamda 1992 yılında imzalanan Maastricht Anlaşması'nın J maddesi ile bir Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (*ODGP*) oluşturularak, ortak güvenlik politikası hayali hayata geçirilmiştir.⁸¹⁶ Zira anlaşmanın J.1.2. maddesine göre, birliğin ve üye devletlerin güvenliğinin güçlendirilmesi ve uluslararası barışın korunması hedeflenmektedir.⁸¹⁷

Bu bakımdan ODGP'nin, AB'nin güvenlik ve savunma politikası haline geldiği söylenebilir. Öyle ki ODGP kapsamında birçok organ teşkil edilmiştir. Bunlardan ilki 1992 yılında insani misyon ve barış operasyonlarına katkı vermesi için Avrupa Kolordusu olarak nitelendirilen EUROCORPS'un kurulmasıdır. 1995 yılına gelindiğinde ise uyuşturucu, organize suç, terörizm ve kaçakçılık gibi ulus devletin sınırını aşan suçlar konusunda istihbarat sağlanabilmesi amacıyla EUROPOL teşkil edilmiştir. Bununla birlikte 1992 yılında BAB'ın askeri birimlerinin insani yardım ve barış gücü askeri olarak kullanılmasını düzenleyen Petersberg Görevleri, 1997 yılında ODGP kapsamında kullanılmak üzere AB'ne devredilmiştir.⁸¹⁸

⁸¹⁴ MANTAR, a.g.e., s.76-79.

⁸¹⁵ (Erişim) <http://www.weu.int> 04 Ocak 2019

⁸¹⁶ William WALLACE, "European foreign policy since the Cold War: How ambitious, how inhibited?", The British Journal of Politics and International Relations, Vol.19(1), 2017, s.79.

⁸¹⁷ (Erişim) https://europa.eu/europeanunion/sites/europa.eu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf 09 Ocak 2019

⁸¹⁸ YİĞİTTEPE, a.g.e., s.15-17.

Aralık 1998’de ise Birleşik Krallık ve Fransa’nın ortak girişimiyle yayımlanan St. Malo Bildirisi ile AB’nin uluslararası krizlere cevap verebilecek hareket sahip bir askeri gücün oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Böylelikle Avrupa Savunma ve Güvenlik Politikası’nın temelleri atılmıştır.⁸¹⁹ 1999 yılına gelindiğinde bir Avrupa Savunma ve Güvenlik Politikası (*ASGP*) oluşturularak üye devletlerden 2003 yılına kadar Petersberg görevleri kapsamında AB liderliğindeki operasyonlarda görev almak üzere, 60 gün içinde konuşlanma ve en az 1 yıl görev yapabilme kapasitesine sahip 50.000-60.000 kişilik kuvvetlerin hazır edilmesi istenmiştir.⁸²⁰

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi (*AGİK*) ise Soğuk Savaşın etkisini yitirdiği detant döneminde, Avrupa’da güvenlik ve istikrarın sağlanmasına katkı vermesi amacıyla kurulmuştur. Konsey 1975 yılından 1990 yılına kadar faaliyetlerini konferans ve toplantılarla gerçekleştirmiştir. 1990 yılında düzenlenen Paris Zirvesi’nde kabul edilen “*Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı*” ile birlikte çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetimi konuları da çalışma alanı kapsamına sokulmuştur.⁸²¹ 1994 yılına gelindiğinde ise Konsey, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (*AGİT*) adını alarak uluslararası bir kuruluşa dönüşmüştür. Böylece değişen güvenlik anlayışının yansıması olarak silahların kontrolü, sınırların yönetimi, insan kaçakçılığı ve terörle mücadele, çevre ve ekonomi ile faaliyetler gibi alanlarda etkin olarak faaliyet göstermeye başlamıştır.⁸²²

c. NATO ve güvenlik politikası

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından güvenlik amacıyla oluşturulan organizasyonlardan bir diğeri de NATO’dur. Ancak Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından 1949 yılında kurulan bu örgütün varlık sebebi tartışılır olmuştur. Ancak Soğuk Savaş sonrası Avrupa’da yaşanan çatışmalarda gösterdiği etkinlik ile bu tartışmaların önüne geçmiştir.

⁸¹⁹ ŞAHİN, a.g.e., s.9.

⁸²⁰ Jolyon HOWORTH, *European integration and defence: the ultimate challenge?*, Institute for Security Studies Western European Union, Paris, November 2000, s.37-38.

⁸²¹ Tuba ERGÜL, “*Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)*”, *Uluslararası Hukuk Bülteni*, Sayı:9, Eylül-Aralık 2016, s.28-29. (Erişim) <http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/bultenler/blten9sayi/bulteneylul2016.pdf> 05 Ocak 2019

⁸²² ERGÜL a.g.e., s.29-30.

Bununla birlikte 1989 yılında gerçekleştirilen Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi'nin sonuç bildirisinde NATO'nun değişen güvenlik yaklaşımına uyum sağlamak amacıyla strateji değiştirdiği görülmektedir.⁸²³

Nitekim bu bildirin ilk iki maddesi NATO'nun 40 yıllık başarılarından bahsederken, sonraki üç maddesi zamanın ve dünyanın, dolayısıyla da şartların değiştiğinden bahsedilmektedir. Keza bu maddelerde duvarın yıkılmasının ardında ekonomik ve siyasi alanda yaşanan değişime vurgu yapılmaktadır. Sonuç bildirisinin 6 ile 9'uncu maddelerinde ise örgütün temel değerlerinden ve geleceği şekillendirmek adına geliştirilen uzun dönem hedeflerinden bahsedilmektedir. Bu noktada askeri güvenlik amacıyla kurulan bir örgütün temel değerlerden bahsetmesi, modern güvenlik anlayışındaki değişimin önemli bir göstergesidir. 10. maddeden itibaren ise örgütün çağın koşullarına uygun olarak güvenliğin sağlanmasına ne şekilde katkıda bulunulacağı belirtilmektedir.⁸²⁴

1991 yılına gelindiğinde ise Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (*KAİK*) oluşturularak NATO üyesi olmayan devletlerle gevşek ittifak çerçevesinde ilişki kurulması planlanmıştır. Bu faaliyetlerini Barış İçin Ortaklık (*BİO*) ismi altında sürdüren konsey, sadece askeri meselelerle ilgilenmemiş, siyasi ve çevresel meselelerle de ilgilenmiştir.⁸²⁵ Bununla birlikte 1999 yılında Washington'da gerçekleştirilen zirvede (17.madde ile) BAB, AGİK, AB, AK ile birlikte AGİT de iş birliğinde bulunulacak uluslararası organizasyonlardan biri olarak sayılmıştır.⁸²⁶

d. BM ve insani güvenlik yaklaşımı

BM ise Soğuk Savaş sonra insan güvenliği vurgusu ile öne çıkmaktadır. Keza BM'nin insan güvenliğinin sağlanması için uzmanlık alanları belirleyerek yeniden organize edilmiştir. Buna örnek olarak BM Kalkınma Programı (*UNDP*), Dünya Sağlık Örgütü

⁸²³ ÖZKÖSEDAĞ İÇİN, a.g.e., s.124.

⁸²⁴ (Erişim) https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23554.htm?selectedLocale=en 05 Ocak 2019

⁸²⁵ BRIEFING NO 31, Security and Defence and enlargement of the European Union, (Erişim) http://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/31a3_en.htm 04 Haziran 2019.

⁸²⁶ (Erişim) <https://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-064e.htm> 05 Ocak 2019

(WHO), Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Birleşmiş Milletler Kadınlar Kalkınma Fonu (UNIFEM)⁸²⁷ ve BM Güvenlik Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi (UN Security Council Counter-Terrorism Committee) verilebilir.

Nitekim modern güvenlik anlayışının aksine BM, devletin güvenliğini insan güvenliğinden önemli görmemektedir. Hatta insan güvenliğini tehdit eden devletlere müdahale edebilmektedir. Ayrıca BM'nin değişen güvenlik anlayışına uygun olarak küresel güvenliğin sağlanması adına yeniden yapılandığı görülmektedir. Bu noktada BM'nin çevre sorunları, salgın hastalıklar ve göçler gibi güvenliğin askeri olmayan boyutları ile ilgili çalışmalar da yaptığını belirtmekte yarar vardır.⁸²⁸

Zira BM'nin 1994 yılında yayınladığı İnsani Gelişme Raporu'nda yeni insan güvenliği konsepti belirlenmiştir. Raporda güvenliğin artık sadece devletler arasındaki çatışmalar çerçevesinde değerlendirilemeyeceği belirtilmektedir. Oysa uzunca bir süre güvenlik bir ülkenin sınırlarına yönelik tehdit olarak değerlendirilmiştir ve ulusların güvenliği ordularca korunmuştur. Ancak BM'ye göre insan güvenliği bununla sınırlı değildir ve ulustan ulusa değişebilmektedir.⁸²⁹

Örneğin yoksul uluslar için açlık bir tehditken, uyuşturucu ve yaygınlaşmış suç ise zengin uluslar için tehdittir. Bununla birlikte çevre tehditleri gibi bazı tehlikeler tüm uluslar için ortak olan tehditlerdendir. Ulus devletler salgın hastalıklar, etnik çatışmalar, sosyal ayrımcılık, terörizm, insan ve uyuşturucu ticareti gibi olgularda güvenliği sağlayamamaktadır. Dolayısıyla dünyanın bir köşesindeki güvenlik ihlali tüm dünyayı etkileyebilmektedir.⁸³⁰

Bununla birlikte raporda insan güvenliğini tehdit eden unsurların çok fazla olduğu, ancak bunların yedi kategoride toplanabileceği belirtilmektedir. Bunlar arasında ekonomik, gıda,

⁸²⁷ TANGÖR, a.g.e., s.81.

⁸²⁸ ÖZKÖSEDAĞ İÇİN, a.g.e., s.129-131.

⁸²⁹ Human Development Report, UNDP, Oxford University Press, 1994, s.3. (Erişim) http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf 05 Ocak 2019

⁸³⁰ Human Development Report, a.g.e., s.3.

sağlık, çevre, kişisel, toplumsal ve politik güvenlik bulunmaktadır.⁸³¹ Bu bakımdan BM'nin de NATO ve AB gibi değişen güvenlik anlayışına kurumsal ve stratejik olarak uyum sağladığı söylenebilir. Nitekim BM de, Soğuk Savaş sonrası ulus devletin kendi güvenliği sağlayamayacağı kabulünden hareketle birçok farklı faaliyet gerçekleştirilmiştir. Keza bu faaliyetlerden en öne çıkanı insani müdahale olmuştur.

4. İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu

İnsani müdahale kendi vatandaşlarının insan haklarını ağır biçimde ihlâl eden devletlere karşı bir devlet, devletler grubu ya da uluslararası örgütler tarafından kuvvet kullanılması ya da kullanma tehdidinde bulunulmasını ifade etmektedir. Bu kapsamda insani müdahaleyi, müdahale edilen devletin izni bulunmaksızın gerçekleştirilen askerî kuvvet kullanımı olarak nitelenmek de mümkündür. Ancak bunun için müdahale edilen devletin insan haklarını veya uluslararası insancıl hukuk kurallarını ağır ve yaygın biçimde ihlal etmiş olması gerekmektedir.⁸³²

Oysa ister modern, ister modern sonrası tüm güvenlik yaklaşımları için egemenlik ve müdahalesizlik bir devletin güvenliğinin esasıdır. Öyle ki Westphalia Barışı ile inşa edilen ulus devlet sistemine göre devletlerin egemenliğine karışmamak ve müdahale etmemek esastır.⁸³³ Ancak 1960'lardan itibaren, egemenlik ve temel insan hakları arasındaki ilişkinin uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde ele alınmaya başlamıştır.⁸³⁴

Zira devletler arası bağımlılıkların artması ve sınırların belirsizleşmesi ile devletlerin egemenlik alanları daralmıştır. Bununla birlikte doktrinde “*failed states*” olarak nitelendirilen başarısız devletlerin ortaya çıkması bazı bölgelerde düzensizliğe yol açmış, bu düzensizlik zamanla uluslararası boyut kazanmıştır. Bu gelişmelerin sonucu olarak BM dünyanın birçok yerinde “*kırılgan toplumlar*”ın korunması amacıyla insani müdahale

⁸³¹ Human Development Report, a.g.e., s.24-25.

⁸³² Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, a.g.e., s.320.

⁸³³ Kamil YILMAZ, “*İnsani Müdahale*”, Sosyal Bilimler Işığında Güvenlik Terimleri Ansiklopedisi, s.1. (Erişim) https://www.academia.edu/30442316/insani_Mudahale_Humanitarian_Intervention_, 13 Ocak 2019

⁸³⁴ YILMAZ, a.g.e., s.1.

kararı olarak, bu devletlerde gerçekleşen insan hakkı ihlallerini engellemeye, böylece uluslararası barış ve güvenliği sağlamaya çalışmıştır.⁸³⁵

Bu noktada belirtmek gerekir ki, müdahalesizliği öngören Westphalia Sistemi aslında BM Antlaşması'nda (*BMA*) da yer almaktadır. Keza BMA md.2/4'te BM'nin amaçları ile bağdaşmayacak bir şekilde, yani BM onayı ile yapılacak müdahaleler haricinde, başka devletlerin toprak bütünlüğüne veya siyasal bağımsızlığına yönelik kuvvet kullanımında veya kullanma tehdidinde bulunulamayacağı belirtilmektedir. Yine BMA md.2/7'de, Antlaşma'nın "*Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi*" başlıklı VII. Bölümü'nde öngörülmiş önlemler haricinde hiçbir devletin iç işlerine karışılmayacağı ifade edilmektedir.⁸³⁶ Dolayısıyla bu noktaya kadar insani müdahale BMA uyarınca hukuka aykırı bir görünüm sergilemektedir.

Ancak BMA'nın devletlerin iç işlerine müdahale etme imkanını tanıyan VII. Bölümü incelendiğinde md.39'da, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (*BMGK*) tarafından uluslararası barış ve güvenliğin bozulduğunun tespit edilmesi durumunda, tavsiyede bulunabileceği ya da md.41 ve md.42'de yer alan önlemlerinden birinin alınabileceği belirtilmektedir. Zira bu maddelerden md.41'de silahlı kuvvet kullanımı içermeyen, md.42'de ise silahlı kuvvet kullanımını içeren müdahalelerden bahsedilmektedir.⁸³⁷

Bununla birlikte md.40'de, md.39'da belirtilen tedbirlere başvurulmadan evvel bir takım geçici önlemlerin alınabileceği ifade edilmektedir. Bölümün altında yet alan diğer maddelerde (md.43 ile md.51 arası) ise, üye devletlerin alınacak önlemlere ilişkin yükümlükleri düzenlenmektedir.⁸³⁸ Bu bakımdan BMA göre esas olanın müdahalesizlik olduğu, ancak BMGK tarafından uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğinin tespit edilmesi durumunda, tavsiyede bulunma ya da önleyici tedbir alma kararı verilebileceği

⁸³⁵ Naim DEMİREL, "*Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu*", FSM İlimi Araştırmalar ve Toplum Bilimleri Dergisi, 2013 Bahar, s.153.

⁸³⁶ Birleşmiş Milletler Antlaşması, s.5-6. (Erişim) <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> 13 Ocak 2019

⁸³⁷ Birleşmiş Milletler Antlaşması, s.14-15.

⁸³⁸ Birleşmiş Milletler Antlaşması, s.15-16.

gibi, şartların ağırlığına göre silahlı kuvvet kullanımı içeren veya içermeyen müdahalelerde de bulunulabileceği söylenebilir.

Bu kapsamda doktrinde egemenlik kavramının mutlak olup olmadığı tartışmaya açılarak, insan haklarına ilişkin meselelerin devletin iç yetki alanını girip girmediği sorgulanmıştır. Bu tartışmalar neticesinde, kendi vatandaşlarının temel insan haklarını korumayan ya da ihlal eden devletlere müdahale edip edilemeyeceği sorusu gündeme getirilmiştir. Bu noktada insan haklarını ağır şekilde ihlal eden devletlerin meşruiyetini yitirdiği belirtilmiştir. Dolayısıyla insancıl hukuka aykırı davranışları ile egemenliklerini yitiren devletlerin üzerinde uluslararası kontrol uygulanması meşru görülmektedir.⁸³⁹

Öyleyse *de jure* olarak sahip olunan egemenlik hakkı, *de facto* olarak gerçekleştirilen hak ihlallerini meşrulaştırmamaktadır. Zira BMA göre devletlerin kendi vatandaşlarına yönelik sistematik ve ağır insan hakkı ihlalleri söz konusu olduğunda, dış güçlerce hedef devletin rızası beklenmeden insani amaçla kuvvet kullanılması mümkündür.⁸⁴⁰

Bu bağlamda BMGK'nin, VII. Bölümü uyarınca insani müdahalede bulunabilmesi için BMA'nın 39. maddesinde belirtilen şartların sağlanması, yani uluslararası barış ve güvenliğin tehdit altında olması gerekmektedir. Dolayısıyla bu tehdidin dar yorumlanması halinde, sistematik ve ağır insan hakkı ihlalleri söz konusu olsa dahi, insani müdahale kararı verilemeyecektir. Geniş yorumlanması durumunda ise, sistematik ve ağır insan hakkı ihlalleri bölgesel barış ve güvenliği tehdit etmektedir. İşte bu bakımdan BMGK, BMA VII. Bölüm uyarınca müdahale yetkisine sahip olacaktır. Zira tarihsel süreç BMGK'nin yetkisini geniş yorumladığını göstermektedir.⁸⁴¹

Bununla birlikte BM'nin 1960 ve 1970'li yıllarda gerçekleştirdiği müdahaleler ile 1990 yılından sonra gerçekleştirdiği müdahaleler arasında büyük fark vardır. Nitekim BMGK'nin bu konuya ilişkin ilk kararı, 1965 yılında Güney Rodezya olayında siyah halka ayrımcılık yapılması sonucu verilmiştir. Böylece barış ve güvenliğin tehdit edildiğini tespit eden BMGK, BMA md.41 uyarınca zorlama tedbiri almıştır. Yine benzer şekilde,

⁸³⁹ ERTUĞRUL, a.g.e., s.445.

⁸⁴⁰ YILMAZ, a.g.e., s.2.

⁸⁴¹ DEMİREL, a.g.e., 169.

1977 yılında ayrılıkçılığa son vermesi yönündeki ihtarlarını dinlenmeyen Güney Afrika'ya silah ambargosu uygulamıştır. Ancak BMGK'nin Güney Rodezya ve Güney Afrika olaylarına ilişkin aldığı bu kararlarda Soğuk Savaş döneminin siyasi etkisi unutulmamalıdır. Keza bu kararlarda batı bloğu için insan hakları ve demokrasinin ön plana çıkarıldığı, doğu bloğunda ise halkların kendi kaderini belirleme hakkının vurgulandığı görülmektedir. Bu bakımdan bu kararların insani müdahale olarak değerlendirilmesine imkan yoktur.⁸⁴²

1990'lara gelindiğinde ise ilk defa açıkça bağımsız bir devletin sınırları içinde gelişen olaylar insan hakkı ihlali olarak kabul edilmiştir. Ancak belirtmelidir ki 1991-1992 yılları arasında Birleşmiş Milletler'in Irak Kürtlerine ilişkin aldığı kararlar, aynı zamanda devlet egemenliği ile insan hakları arasındaki gerilimin bir tezahürüdür. Zira alınan karar insan haklarına yönelik ihlallerinin, artık devletin iç işlerine ait bir mesele olarak görülemeyeceğini ortaya koymaktadır. Diğer yandan BM'nin 1991'de Irak'a yönelik bu refleksi, birliğin bir devletin kendi halkına yönelik insan hakkı ihlallerine karşı silahlı ya da zorlayıcı önlem kararı alma yetkisine haiz olduğunu da ortaya koymuştur.⁸⁴³

BMGK, BMA VII. bölümü çerçevesindeki yetkisine yönelik en geniş yorumunu belki de Yugoslavya krizinin ardından yapmıştır. Ancak bu süreci üç aşamada ele almak gerekmektedir. Zira BMGK, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin dağılması öncesinde gerçekleşen ilk aşamada bir devletin sınırları içinde gelişen iç savaş, uluslararası bir boyut kazanmadıkça uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmediğine karar vermiştir. İkinci aşamada Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte söz konusu kriz bağımsız devletler arasındaki çatışmalara döndüğü için krizin uluslararası boyut kazandığını kabul edilmiştir. Üçüncü aşamada ise Bosna-Hersek içindeki etnik çatışmalar için insani bakış açısı getirilmiş, ancak kapsamlı bir barış çözümü getirilmemiştir.⁸⁴⁴

BMGK 1992 yılında Somali krizine ilişkin olarak aldığı kararda ise Somali'de mevcut bir hükümetin bulunmaması sebebiyle Somali'yi "*failed state*" olarak nitelendirmiştir.

⁸⁴² DEMİREL, a.g.e., s.153-169.

⁸⁴³ Kelly Kate PEASE, David P. FORSYTHE, "*Human Rights, Humanitarian Intervention, and World Politics*", Human Rights Quarterly, Vol. 15, No. 2 (May, 1993), ss.290-314.

⁸⁴⁴ DEMİREL, a.g.e., s.156-159.

Üstelik gerçekleşen insani trajedinin boyutu nedeniyle krizin uluslararası etkisi üzerinde durmaksızın, ilk kez sadece ağır ve sistematik insan hakları ihlallerine dayanılarak BMA'nın 39. maddesi çerçevesinde karar verilmiştir. Bu bakımdan söz konusu karar BMGK gerçek anlamdaki ilk insani müdahale kararı sayılabilir. Zira BMGK sonraki kararlarında da bu çizgiyi takip etmiştir. Nitekim 1994 yılında Ruanda'da gerçekleşen soykırımı sona erdirmek için verilen müdahale kararı da aynı yorum çizgisindedir.⁸⁴⁵

Bu noktada ayrıca belirtmek gerekir ki, BMGK'ya BMA'nın VII. Bölümü ile tanınan yetkiler dışında, 52. madde ile belli şartlar altında bölge devletleri ya da bölgesel kuruluşların, krizlerin çözümü için inisiyatif almasına olanak tanımaktadır. Buna ek olarak insani müdahale için ön şart teoride BMGK'nin kararı gibi gözükmekle birlikte, NATO'nun herhangi bir BMGK kararına dayanmayan müdahaleleri söz konusu olabilmektedir. Zira 1994 ve 1995 yıllarında Bosna'da ve 1999 yılında Kosova'da gerçekleştirilen müdahaleler bunun örneğidir. Bu müdahalelere ek olarak Fransa'nın 1994 yılında Ruanda'da ve 2012 yılında Mali'de gerçekleştirdiği müdahaleler ile ABD'nin 2003 yılında Irak'ta gerçekleştirdiği müdahale de benzer şekilde BMGK kararı bulunmaksızın gerçekleştirilen müdahalelerdendir.⁸⁴⁶

Ancak NATO şemsiyesi altında gerçekleştirilen bu müdahaleler yoğun şekilde eleştiri almıştır. Nitekim bu eleştirilere göre NATO bu müdahaleler ile BM Şartı'nı ihlal etmiştir. Zira BMGK'nin onayı olmadan gerçekleştirilen bu müdahaleler, büyük güçlerin emperyalist çıkarlarını yerine getirmek amacıyla kullanılmıştır. Dolayısıyla insani müdahale burada kötüye kullanılmıştır. Bu bakımdan büyük güçlerin çıkarlarını, uluslararası toplumun çıkarlarının üstüne koyulmuştur.⁸⁴⁷

Diğer yandan bu müdahalelerin NATO'nun tüm insanlığa karşı var olan ödevlerinin bir sonucu olarak görenler de vardır. Öyleyse bu birbirine zıt sonuçlara, hukuk ile ahlak arasında bir tercih yapılarak varıldığı söylenebilir. Keza NATO müdahalesini savunanlara göre bu operasyonlar, insancıl hukukun acil durumlara ilişkin kurallarına uygundur. Zira

⁸⁴⁵ DEMİREL, a.g.e., s.159, 169-170.

⁸⁴⁶ YILMAZ, a.g.e., s.4.

⁸⁴⁷ ATAMAN, ÖZTÜRK, a.g.e., s.106.

bu görüşe göre BMGK'nun sessiz kaldığı ya da veto ettiği durumlarda uluslararası insancıl hukuk devreye girmelidir. Dolayısıyla acil durumlarda, insani felaketlerin önlenmesi adına ve tüm diğer yollar tüketildikten sonra silahlı güç kullanılabilir.⁸⁴⁸

Nitekim uluslararası örgütler tarafından verilecek kararlar güçlü devletler tarafından engellenebilmektedir. BMGK'nin veto yetkisi bunun en iyi örneğidir. Öyle ki veto yetkisine sahip devletlerce gerçekleştirilen hak ihlallerine müdahale edilemediği gibi, zayıf devletlerde gerçekleşen ihlaller güçlü devletler arasında bir pazarlık söz konusu olabilmektedir. Zira tüm devletler BM'nin alacağı tedbirlerde evvela kendi çıkarını gözetmektedir. Üstelik kimi zaman insani müdahalelerde, üye devletler askeri birlik gönderme konusunda isteksiz davranabilmekte ya da bir devlet aynı dönemde gerçekleşen müdahalelerden birine katılırken, ötekine katılmayabilmektedir. Keza Kongo ve Ruanda örneklerinde bazı üye devletler askeri birlik gönderme konusunda isteksiz davranmıştır. ABD ise aynı dönemde gerçekleşen iki krizden birine müdahale ederken, diğerine müdahale etmemeyi tercih etmiştir. Zira Somali'ye müdahale eden ABD, Bosna-Hersek'e müdahale etmemiştir. Yine 2003'te Fransa ve İngiltere Sudan'a müdahale etmekten kaçınmıştır.⁸⁴⁹

Dolayısıyla ulus devletten küresel topluma evrilmesi beklenen süreçte, BM'ye ilişkin yapısal zorluklar yaşandığı görülmektedir. Bu bakımdan özellikle de batılı devletler paralarını ve askerlerinin canlarını riske etmek yerine, hedef ülkede gerçekleşen insan hakkı ihlallerine göz yummaktadır. Tabii benzer durum BMGK batılı olmayan daimi üyeleri Rusya ve Çin için de söylenebilir. BMGK aldığı kararlar, en fazla faydayı sağlama amacı güden bilinçli devlet politikalarının sonucunda verilmektedir. Buna ek olarak karar süreci üzerinde medyanın ve kamuoyunun etkisi de yadsınamaz. Bununla birlikte alınan kararlarda halkın desteğinin ve muhalefetin tepkisinin rolü de önemlidir.⁸⁵⁰ Bu bakımdan BMGK karar mekanizmasının salt uluslararası barış ve güvenliğin tesisi ile ağır ve sistematik insan hakkı ihlalleri neticesinde alınmadığı açıktır.

⁸⁴⁸ DEMİREL, a.g.e., s.166-167.

⁸⁴⁹ ATAMAN, ÖZTÜRK, a.g.e., s.112-115.

⁸⁵⁰ ATAMAN, ÖZTÜRK, a.g.e., s.113-128.

Ayrıca bu müdahaleler güçlü devletlerin emperyalist hırsları ve dış politika çıkarları nedeniyle de gerçekleştirilebilmektedir. Ancak kimi zaman insan hakları bakımından etkin bir koruma sağlayan bu müdahaleler, ahlaki açıdan doğru olmasa da insancıl hukuk açısından zorunlu olabilmektedir. Bu bakımdan söz konusu müdahaleler, müdahalecilerin saiklerinden bağımsız olarak değerlendirilmelidir.⁸⁵¹ Ancak insani müdahalenin Doğu Timor, Ruanda, Somali ve Serebrenika’da yaşanan katliamları önlemekte yetersiz kalması, güçlü devletlerin siyasi çıkarlarına hizmet etmesi ve egemenlik, iç işlerine karışmama, müdahalesizlik gibi prensipler ile çatışması nedeniyle hukukiliği ve meşruiyeti her dönem tartışmaya açık olacaktır.⁸⁵²

İnsani müdahalenin ahlaki ve hukuki olarak meşru bir zemine oturtulamaması, üstelik BMGK’nin veto yetkisi ve devletlerin çıkarları sebebiyle 1990’lı yıllarda yaşanan trajediler karşısında sessiz kalması nedeniyle ortaya yeni bir kavramın atılması gerekmiştir. Zira NATO’nun herhangi bir yetkilendirme olmaksızın Kosova’ya müdahale etmesi ve Ruanda’da gerçekleşen katliama sessiz kalınması gibi sebeplerle, insani müdahalenin yerini alacak yeni bir tedbirin geliştirilmesine yönelik çalışmalar başlamıştır. Nitekim insani müdahalenin yerini tutacak bu kavramdan ilk kez 2001 yılında Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu (*ICISS*) tarafından hazırlanan raporda bahsedilmiştir. Böylece koruma sorumluluğunun genel prensiplerinin somutlaştırılması ve BMGK daimi üyelerinin vetoya başvurmasının önüne geçilmesi hedeflenmiştir.⁸⁵³

2005 yılına gelindiğinde ise BM Dünya Zirvesi’nde “Koruma Sorumluluğu” (*R2P-Responsibility to Protect*) prensibinden bahsedilerek, vatandaşlarını koruma konusunda başarısız olan devletlere müdahale edilebilmesine zemin hazırlanmıştır. Keza burada her devletin kendi vatandaşlarına yönelik gerçekleşen soykırım, savaş suçları, etnik temizlik

⁸⁵¹ Ellen FURNARI, Understanding effectiveness in peacekeeping operations: Exploring the perspectives of frontline peacekeepers, National Centre for Peace and Conflict Studies University of Otago, Dunedin, 2014, s.124-138.

⁸⁵² Adem Ali İREN, Muharrem GÜRKAYNAK, Mustafa ATATORUN, “Mutlak Güç ya da Sınırsız Sorumluluk: Devlet Egemenliği ve Uluslararası Toplumun Koruma Sorumluluğu”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2016/2, Sayı:24, s.136-137.

⁸⁵³ ERTUĞRUL, a.g.e., s.442.

ve insanlığa karşı işlenen suçlardan sorumlu olacağı belirtilmiştir.⁸⁵⁴ Zira Dünya Zirvesi Sonuç Bildirisi'nin 138. paragrafına göre her devletin kendi vatandaşlarına yönelik gerçekleşen soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlardan sorumludur ve bu sorumluluk söz konusu suçların engellemesini de içermektedir. Bildirinin 139. paragrafında ise BM'nin bu konudaki uluslararası sorumluluğunun kapsamından ve bu sorumluluğu diplomatik, insani ve barışçıl yollarla yerine getireceğinden bahsedilmektedir.⁸⁵⁵

III. Olağanüstü halin olağanlaşması: Hukuk devletinden güvenlik devletine dönüş mü?

Genel olarak

Modern güvenlik yaklaşımı modern devletle birlikte ortaya çıkmış, ancak güvenliğin hukukileşme süreci liberal devletle başlamıştır. Diğer yandan 20. yüzyıla gelindiğinde döneme hakim olan güvenlik anlayışında modernden post-moderne doğru bir geçiş yaşanmıştır. Zira Birinci Dünya Savaşı sonrasına hakim olan idealist düşüncenin etkisi ile denenen, ancak başarısız olan kolektif güvenlik çalışmaları İkinci Dünya Savaşı sonrası kurumsallaşma emareleri göstermiştir.

Bu çalışmalar Soğuk Savaş sonrasındaysa hem *de jure*, hem *de facto* olarak işlevsel hale gelmiştir. Ancak 21.yy. liberal hukuk devletinin Hobbes çizgisine yaklaştığı bir dönem olmuştur. Nitekim bu dönem, bir önceki dönemin aksine, devletlerin güvenlikleri konusunda yetki paylaşımından kaçındığı bir dönemdir. Terörist devlet ve önleyici meşru müdafaa gibi kavramların güvenlik literatürüne eklendiği, olağanüstü halin olağanlaştığı bu dönem modern, liberal devletin aslında bir güvenlik devleti olduğunu açığa çıkarmıştır.

Dolayısıyla güvenlik devletinin uzak temelleri Hobbes'a götürülebilir. Bununla birlikte liberal devletin güvenlik devleti olduğunu savunan düşünürler, Neocleous ve Agamben gibi yakın dönem düşünürleri olsa da, güvenlik devletinin yakın temelleri Carl Schmitt, Leo Strauss ve Walter Benjamin gibi düşünürler tarafından oluşturulmuştur.

⁸⁵⁴ Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, a.g.e., s.321.

⁸⁵⁵ (Erişim) http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf. 14 Ocak 2019

Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünün düşünsel temeller kısmında evvela Leo Strauss ile Batı'nın 20.yy.da içine girdiği kriz ortaya koyulacaktır. Zira 21.yy.da liberal hukuk devletini güvenlik devleti olmaya iten süreci, bu krizi çözümlenmeden anlamak mümkün değildir. Bu bakımdan modernitenin içine düştüğü krizi çözümledikten sonra güvenlik devletinin kökeni Schmitt'in egemeni ve korku odaklı güvenlik yaklaşımında aranacaktır. Schmitt için "siyasal olan"ın ne olduğu güvenlik bağlamında inceledikten sonra, Benjamin ile devletin şiddeti nasıl meşrulaştırdığı ortaya koyulacaktır. Üstelik şiddetin meşruiyetini sorgulanmasının ardından, Derrida ile şiddet tekeli elinde bulunduran otoritenin mistik temelleri irdelenecektir.

Düşünsel temellerin son kısmında iyi bir Benjamin ve Schmitt okuyucusu olan Agamben'in ortaya koyduğu olağanüstü hal yaklaşımı incelenecektir. Böylece çalışmanın ikinci bölümü ile birlikte erken dönem kökeni açığa çıkarılan güvenlik devletinin, bu kez yakın dönem temelleri ortaya koyulacaktır. Çalışmanın son kısmında ise teorik kökeni ortaya çıkarılmış olan güvenlik devletinin hukuki boyutu ABD, İngiltere ve Fransa örnekleri üzerinden mukayeseli olarak ele alınacaktır.

A. Düşünsel Temeller

1. Carl Schmitt: "Siyasal olan"ın güvenlik aksiyomu üzerinden somutlaştırılması

a. Egemenin aşkın meşruiyeti ve güvenlik

Çalışmanın ikinci bölümünde güvenlik devleti düşüncesinin uzak dönem temelleri incelenmişti. Bu noktada Carl Schmitt ile birlikte güvenlik devletinin yakın kökenine değinilmeden evvel, Schmitt için "siyasal olan"ın ne olduğunu irdelenecektir. Zira güvenlik devletinin düşünsel temellerini teşkil eden Schmitt'in egemenini anlamak için siyasal olanın ne olduğunun Schmitt bağlamında anlaşılması gerekmektedir.

Öte yandan belirtmek gerekir ki, Schmitt'in düşüncelerini çalışma kapsamında değerli kılan ortaya koyduğu yöntem ya da öğretisi değildir. Hatta Schmitt'in ortaya bir güvenlik yaklaşımı koyduğu da söylenemez. Zira Schmitt'in amacı ne ortaya bir devlet kuramı koymak, ne de bir güvenlik öğretisi geliştirmektir.

Bununla birlikte Schmitt iyi bir filozof, siyaset kuramcısı, hukukçu, çağını ve ötesini iyi yorumlayan bir gözlemcidir. Bu sayede vermiş olduğu eserlerde liberalizme, demokrasiye, aydınlanmacı düşünceye, hukuka hatta hukuk devletine dair kavramları yeniden tanımladığı, hatta bu kavramları tersten okuduğu görülmektedir. Schmitt'in uyguladığı bu yöntem, onun modern devlet teorisi ve pozitif hukukun metafizik yönünü ortaya koymasını kolaylaştırmıştır.

Öyle ki daha 1914 yılında kaleme aldığı "*Devletin Değeri ve Bireyin Önemi*" (*Der Wert des Staates und die Bedeutung des Einzelnen*) isimli çalışmasıyla birlikte bireyi öne çıkararak, devleti hak koruyuculuğuna indirgeyen siyaset yaklaşımını eleştirmektedir. Ancak Schmitt'in "*desiyonizm*"⁸⁵⁶ ile anılmasına neden olacak çalışmaları sırasıyla siyasal romantizmi eleştirdiği 1919 tarihli "*Siyasi Romantik*" (*Politische Romantik*), 1921 tarihinde kaleme aldığı ve demokrasi ile diktatörlük arasındaki ilişkinin çerçevesini çizdiği "*Diktatör*" (*Diktatur*), 1922 yılında yayınladığı ve egemeni olağanüstü hale karar veren olarak tanımladığı "*Siyasi İlahiyat*" (*Politische Theologie*) adlı eserleridir.⁸⁵⁷

Ayrıca belirtmek gerekir ki, Schmitt'in fikirleri yaşadığı dönemden bağımsız olarak ele alınmamalıdır. Keza bu fikirler, olağanüstü halin olağanlaştığı Nazi iktidarı altında geliştirilmiştir. Nitekim Schmitt için dönemin Alman kamu hukukunun sözde pozitivizm ve normativizmi, doğal haklar ve aklın yasası yerine olgusal normlara dayanmaktadır. Bunun sonucu olarak hukuktan geriye kör ve yozlaşmış bir desizyonizm kalmaktadır. Schmitt'e göre bu gelişmeler kamu hukukunun sona erdiğini göstermektedir.⁸⁵⁸ Bununla birlikte ona göre Weimar Cumhuriyeti "*siyasal olan*" ile devlet arasındaki bağı koparması ve siyaseti nötr bir alan olarak parlamentoya indirgemesi bakımından bir devlet değildir. Zira güçler ayrılığı, hakimlerin bağımsızlığı ve hukukun üstünlüğü gibi meselleri siyasal

⁸⁵⁶ Schmitt tarafından ortaya atılan ve "*hukuki kararçılık*" olarak çevirebileceğimiz desizyonizm kavramı egemenin karar verici konumuna işaret etmektedir. Zira Schmitt'e göre desizyonizm en somut ifadesini Hobbes'un "*auctoritas, non veritas, facit legem*" yani "*yasayı otorite yapar gerçek değil*" ifadesinde bulur. Detaylı bilgi için bkn. M. Ertan KARDEŞ, Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı: Politik Felsefe Açısından Carl Schmitt ve Düşüncesi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s.217, Sibel YILMAZ; "*İstisna Hali' Üzerinden Bir Egemenlik Kavramı Tartışması*", TBB Dergisi (132), 2017, s.386.

⁸⁵⁷ Toros Güneş ESGÜN; "*Leviathan'ın Hayaletleri: Schmitt Ve Neumann'da Hukuk ve Devlet*", DTCF Dergisi, 58.1, 2018, s.908.

⁸⁵⁸ Carl SCHMITT, Siyasal Kavramı, çev.Ece Göztepe, Metis Yayınları, İkinci Basım, Aralık 2012, s.12.

iradenin üstüne yerleştirilmesi ile hukuk, siyasetten özerk bir hesaplama aygıtına dönüştürülmüştür.⁸⁵⁹

Öte yandan Schmitt'in amacı bir devlet teorisi geliştirmekten ziyade, var olan düzeni teorik zemine oturtmaktır. Zira Schmitt'in çalışmaları da olması gerekeni değil, olanı işaret etmektedir. Nitekim siyasal kavramının devlet kavramından önce geldiğini iddiası da bu görüşü doğrulamaktadır. Öyle ki modern devleti, belirli bir toprak parçası üzerinde örgütlenmiş bir halkın siyasal statüsü olarak ele alan Schmitt, bu tanımlamanın devleti kavramsallaştırmaktan ziyade betimlediğini ifade etmektedir. Böylece siyasal kavramının tartışıldığı yerde, devletin kavramsallaştırılmasına dahi lüzum görmemektedir.⁸⁶⁰

Hatta Schmitt'te bu vurgu öylesine açıktır ki, siyasal kavramının sınırlarını çizdiği “*Siyasal Kavramı*” adlı eserinin giriş cümlesinde, siyasal kavramının devlet kavramından önce geldiği açıkça ifade etmektedir. Siyasal kavramının genellikle devletle ilişkilendirildiğini hatta eş değer tutulduğunu belirten Schmitt, bu tip yaklaşımların siyasal olanla, devlete ilişkin olanın birbirine karıştırılmasına yol açtığını belirtmektedir.⁸⁶¹ Zira ona göre liberal siyaset kuramı istisnai hallere karşı kördür. Bu bakımdan Schmitt olağanüstü haller gibi öngörülemez durumlar karşısında egemenin aşkın meşruiyetini ve rasyonelliğe ihtiyaç duymayan karar alma gücünü, ilahi irade benzeri tinsel bir iradeye benzetmektedir.⁸⁶²

Diğer yandan Schmitt politik olanın tarih boyunca hukukun, dinin veya bilimin antitezi olarak ele alınmasını da hatalı bulmaktadır. Keza ona göre politik olan ahlak ya da din gibi alanlarla bağlı değildir. Aksine tek başına farklı bir alandır.⁸⁶³ Schmitt ayrıca devletin siyasal olanla eş değer olmadığını ve ayrı bir siyasal karakterinin bulunduğunu kabul etmektedir. Üstelik devletin tayin edici birlik konumunda olmasının sebebi siyasal karakterinde aramaktadır. Ancak Schmitt'e göre devlet basit bir siyasi birlikten ibaret de

⁸⁵⁹ ESGÜN, a.g.m., s.907.

⁸⁶⁰ SCHMITT, *Siyasal Kavramı*, s.49.

⁸⁶¹ SCHMITT, *Siyasal Kavramı*, s.50.

⁸⁶² ESGÜN, a.g.m., s.908.

⁸⁶³ Enes GÜRAN, Carl SCHMITT: Olağanüstü Halde Hukuk, Carl Schmitt Dosyası, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Arkivi, 46. Sayı, 2017/1, İstanbul, ss.21-40.

değildir. Zira devlet doğası gereği psikolojik saiklerden bağımsız olarak tayin etme erkine sahip en üstün güçtür.⁸⁶⁴ Diğer yandan Schmitt, devleti siyasal bir birlik olarak ele almakla birlikte, siyasal olanı koruma-itaat aksiyom üzerinden somutlaşmaktadır.⁸⁶⁵ Bu bakımdan da yasal olarak kabul görmüş otoriteye itaat etmek, Schmitt'in politik ve yasal felsefesinin temel dayanaklarından biri haline gelmektedir.⁸⁶⁶

Bu noktada Schmitt için siyasal kavramın tayin eden ölçütün dost düşman ayrımı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Zira Schmitt'e göre dost düşman ayrımının ortadan kalkması, siyasal yaşamın ortadan kalkmasına yol açacaktır. Üstelik ona göre bir halkın dünyaya gönderdiği dostluk mesajı ne dünyayı siyasetten arındırmaktadır, ne de saf ahlaki bir niteliğe sahiptir. Bu tip söylemler sadece bir halkın, siyasal varoluşunun gerektirdiği çabadan ve riskten kaçındığı anlamına gelmektedir. Ancak her zaman bu derece korkak bir halkın yerine bu yükü taşıyacak, yani bu halkı düşmana karşı koruyacak başka bir halk ortaya çıkacaktır.⁸⁶⁷

Ancak liberal düşüncesinin bireyci yaklaşımı, her bir örgütlenmenin karşısına başka bir örgütlenme çıkarmakta ve bu burum bitmek bilmez bir çatışma durumuna zemin hazırlamaktadır. Nitekim ona göre gerçekte siyasal toplumlar yahut örgütler yoktur. Sadece tek bir gerçek siyasal birlik vardır ki, o da siyasal topluluktur. Bu bakımdan bir siyasal birliğin içinde tek bir dost-düşman ayrımı yapabilecek güç bulunmaktadır. Bu da siyasal bir birlik olan devleti aynı zamanda en üstün güç konumuna getirmektedir. Schmitt'e göre bu tayin edici siyasal birlik savaşa karar verme gibi devasa bir yetkiyi kendinde toplamıştır. Bu yetki devasa bir yetkidir ki devletin sadece düşmanın üzerinde değil, vatandaşlarının yaşamları üzerinde de tasarrufta bulunabileceğine işaret etmektedir. Oysa liberal devlette güvenlik bir kamu hizmeti olarak, yani devletin egemenlik alanında güven ve düzeni sağlamak üzere hukukileşmiştir.⁸⁶⁸

⁸⁶⁴ SCHMITT, Siyasal Kavramı, s.57-58.

⁸⁶⁵ SCHMITT, Siyasal Kavramı, s.82.

⁸⁶⁶ Joseph W. BENDERSKY, Carl Schmitt: Theorist For The Reich, Princeton University Press, Princeton, 1983 s.28.

⁸⁶⁷ SCHMITT, Siyasal Kavramı, s.81-85

⁸⁶⁸ SCHMITT, Siyasal Kavramı, s.73-75.

Diğer yandan Schmitt 1934 yılında kaleme aldığı “*Führer Hukuku Korur*” (*Der Führer schützt das Recht*) başlıklı yazısında Nazi hukukunun *de facto* olduğunu ifade etmektedir. Zira Nazi Almanyası’nda Führer’in karar ve emirleri ile gerçekleştirilen eylemler, sonradan yasalar vasıtasıyla hukukileştirilmektedir. Yani önce eylem gerçekleştirilmekte, ardından ise gerçekleştirilen eylemler yasalar aracılığı ile hukukun içine sokulmaktadır. Örneğin ilk toplama kampı 1933 yılında oluşturulmuş, bu kampların yasal hale gelmesi ise 15 Eylül 1935 tarihli Alman Kanının ve Onurunun Korunması Yasası ile gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla Schmitt için yasalar bir hakimiyet tasarrufu olması bakımından somut bir irade ürünü olan emirlerden ibarettir. Bu bağlamda bu yasaların uygulayıcısı olan yargıçlar, liderin emirlerinin uygulayıcıları olmaları bakımından bağımsız olamazlar.⁸⁶⁹

Egemenin bu karar verici konumu, onun normlar vasıtasıyla normal olanı tespit ettiğini göstermektedir. Bu durum anayasal bir devlette toplumsal düzen ifadesinin, medeni hakları kapsayan toplumun kendisine karşılık geldiğine işaret etmektedir. Yani bir anayasadaki toplumsal düzen ifadesinin yaşamdaki karşılığı, toplumun hukuk düzenindeki konumuna denk düşmektedir. Bu da anayasaya yönelik saldırıların, anayasanın ve hukukun dışında yürütülmesi gerektiği anlamına gelmektedir.⁸⁷⁰ Nitekim normal olan normlar vasıtasıyla tespit edildiği için norma yönelik bir saldırı normal olana sirayet etmektedir. Bu bakımdan bu sorunun çözümü normda değil normalde aranmaktadır.

Üstelik Schmitt için anayasa ile anayasal norm birbirinden farklı kavramlardır. Keza anayasal norm, normlar hiyerarşisinin en üstünde yer alabilir, ancak her norm normal bir durumun varlığını gerektirir. Dolayısıyla bir normun hukuki geçerliliğini sağlayan başka bir norm değil, olağanlık durumudur. Bu bakımdan Schmitt’e göre Kelsen’in her normun geçerliliğini üst normdan alan yaklaşımı hatalıdır. Bu manada her sosyal gerçekliğin bir

⁸⁶⁹ ESGÜN, a.g.m., s.913-914.

⁸⁷⁰ SCHMITT, Siyasal Kavramı, s.76.

hukuki sonucu vardır. Bu hukuki sonuçsa karşımıza yasa, KHK ve tüzük gibi normatif düzenlemeler olarak çıkar.⁸⁷¹

b. Devletin meşruiyeti olarak korku ve güvenlik

Schmitt 1938 yılında kaleme aldığı “*Thomas Hobbes Teorisinde Leviathan: Siyasi Bir Sembolün Anlamı ve Başarısızlığı*” (*Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes: Sinn und Fehlschlag eines politischen Symbols*) adlı eserinde liberal görüş tarafından devletin, birey hak ve özgürlüklerine karşı feda edilmesi ile Leviathan’ın bir makineye indirildiğini belirtmektedir. Böylece 19.yy. totaliter devlet geleneğinin korkutucu simgesi Leviathan evcilleştirilerek hukuk devletine evrilmiştir.⁸⁷²

Keza Schmitt’e göre liberal yaklaşım anarşizm oluşmadan devlet müdahalesine karşı koymaktadır. Bu sebeple devletin toplumun hizmetine sokulması için insanın doğası gereği iyi olduğu argümanına başvurmaktadır. Bu bakımdan liberal görüş ortaya bir devlet teorisi koymak yerine, siyasal olanı ahlaka ve ekonomiye tabi kılmaya çalışmaktadır. Keza kuvvetler ayrılığı ve dengesi esasına dayanan liberal düzen, devletin sınırlanması ve denetlenmesine hizmet etmekte, ancak ortaya kendine özgü bir devlet reformu koymamaktadır. Bu da aslında bütün gerçek siyasal teorilerin insanı kötü varsaydığı ya da en azından tehlikeli bir varlık ele aldığını göstermektedir.⁸⁷³

Öyle ki Schmitt’e göre insanlık kavramına yönelik koşulsuz iyimserlik olanaksızdır. Hatta bu şekilde insanlığa dayanılmasının tek sebebi insanların aldatılmaya çalışılması olabilir. Keza doğal hukukçu ve liberal bireyci doktrinlerin evrensel insanlık kavramı anlayışı sadece ideal bir kurgudur. Nitekim evrensel toplumda ne siyasal birim olarak halk, ne de mücadele içinde olan sınıflar ve birbirine düşman gruplar yoktur. Ancak bu yaklaşım sadece gerçekçi olasılıkların ortadan kalktığı ve dost düşman ayrımının olanaksız kılındığı bir ortamda geçerlidir.⁸⁷⁴ Bu noktada Schmitt’in liberal siyaset teorisine getirdiği başlıca eleştirilerinden bir diğeri de liberalizmin bu durumu kabul etmemesidir. Keza liberal

⁸⁷¹ GÜRAN, a.g.m., s.34-35.

⁸⁷² ESGÜN, a.g.m., s.917-918.

⁸⁷³ SCHMITT, Siyasal Kavramı, s.91.

⁸⁷⁴ SCHMITT, Siyasal Kavramı, s.85-86.

düşünce insanlar arasındaki fikir ve çıkar tartışmalarının rasyonel bir akıl yürütme vasıtasıyla çözülebileceğini öne sürmektedir. Ancak Schmitt'e göre bu gerçeği göz önüne almayan tehlikeli bir yanılsamadır.⁸⁷⁵

Zira Hobbes, Spinoza, Pufendorf gibi düşünürler, devletlerin doğal durumlarında sürekli bir tehdit ve tehlike altında bulduklarını düşünmektedir. Machiavelli ise insanın doğası gereği kötü olduğuna değil, insanın içinde önlem alınmadığı takdirde arzudan çıkıp kötüye dönebilecek bir potansiyelin bulunduğuna işaret etmektedir. Schmitt bu düşünürlerin kötümserliğinin, dost ve düşman ayrımına ilişkin gerçekliği ortaya koyduğu fikrindedir. Bu düşünce her ne kadar korkunç ve hasta bir fantezinin ürünü olarak görülse de, sadece gerçek bir olasılığı baştan varsaymaktadırlar. Öyle ki sürekli bir düşman olasılığı vasıtasıyla güvenlik ihtiyacını korku üzerinden somutlaştırmaktadırlar.⁸⁷⁶

Ani insan çatışmaları temelde düşmanca bir yapıya sahiptir ve rasyonel tartışma ile çözülemez. Bu noktada önemli olan politik bir öteki yaratılmasıdır. Nitekim Schmitt için düşmanın ahlaki olarak kötü ya da estetik olarak çirkin olması önemli değildir. Bu düşman ticari bir rakip de olmayabilir. Hatta düşmanla ticari ilişki içinde bulunmak faydalı da olabilir.⁸⁷⁷ Schmitt'in dost düşman ayrımına yaptığı bu vurgu, onun devletin varoluşunu korku üzerinden temellendirdiğine işaret etmektedir. Öyle ki Schmitt'e göre "*protego ergo obligo*" (*korkuyorum o halde kendime bağlıyorum*) cümlesi, devletin "*cogito ergo sum*" ilkesine karşılık gelmektedir.⁸⁷⁸

Schmitt'in siyasal olanı bu şekilde dost düşman ayrımı üzerinden somutlaştırarak, devlet ile siyasal olan birbirinden nesnel olarak ayırdığı söylenebilir. Ancak buradaki çelişki bu ayrımı gerçekleştirilecek olanın devlet olmasıdır. Bu bakımdan söz konusu ayrımın duygu ve eğilimlerden arındırılarak gerçekleştirilmesi Schmitt'in modern güvenlik ekseninden ayrılmadığını göstermektedir.

⁸⁷⁵ Jacob Als THOMSEN, "Carl Schmitt-The Hobbesian Of The 20th Century?", MARS/SocialThought& Research, Vol.20, No.1-2, 1997, s.11.

⁸⁷⁶ SCHMITT, Siyasal Kavramı, s.89-96.

⁸⁷⁷ Can KARABÖCEK; "Carl Schmitt: Modern Devlet Düşüncesinde Şeytanın Avukatı", Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi, Sayı 21, Mart 2012, s.222.

⁸⁷⁸ SCHMITT, Siyasal Kavramı, s.82.

Diğer yandan Schmitt'in bu yaklaşımı, insanları doğası gereği kötü olduğu ön kabulü ile bir devlet teorisi ortaya koyma niyetinde olmadığını göstermektedir. Zira insanları doğası gereği iyi ya da kötü olduğu varsayımından yola çıkan bir sistem oluşturmamaktadır. Hatta ona göre bu tip ayrımlar ahlaki ya da etik olmaktan ziyade, insanın tehlikeli ya da riskli bir varlık olup olmadığı sorusuna ilişkin bir meseledir.⁸⁷⁹ Bu bakımdan Schmitt'in dost ve düşman kavramlarını da tamamen somut ve varoluşsal anlamları ile ele almaktadır. Dolayısıyla bu ayrımın altında herhangi bir metafor veya simgesel kullanım yatmamaktadır. Keza ona göre ekonomik, ahlaki ve psikolojik tasavvurların bu ayrımla ilişkilendirilmesi, yapılan ayrımı zayıflatacaktır.⁸⁸⁰

Ancak bu noktada liberal görüş devleti, ahlaka ve ekonomik kategorilere tabi kılmaktadır. Öyle ki liberal sistem merkezine hukuk devletini ve özel mülkiyeti konumlandırmaktadır. Böylece devlet, ekonomik bir birlik görünümde olan topluma dönüşmektedir. Devleti ve siyaseti bu tip kategorilere tabi kılmak, tüm siyasal kavramların özgül anlamından sapmasına yol açmaktadır. Nitekim Schmitt'e göre siyasal birlik gerektiğinde yaşamın feda edilmesini talep edebilmelidir. Oysa liberal görüşün tüm ıstırapı şiddete ve esarete karşı çıkmaktır. Liberal düşüncenin başından beri devlete ve siyasete şiddet ithamında bulunuyor olması da bu görüşü doğrulamaktadır. Bu anlamda liberalizm için devletten ve siyasetten arta kalan tek şey özgürlüklerin güvence altına alınmasıdır.⁸⁸¹

Bununla birlikte Schmitt'e göre liberal siyaset kuramının ortaya koyduğu eşitlik anlayışı tüm liberal demokrasilerin temel paradoksudur. Zira siyasi alan soyut insanların değil, öyle ya da böyle siyasi tercihte bulunan somut insanların karşı kaşıya geldiği alandır. Bu bakımdan siyasi alanda yapılan bu tip soyutlamalar anlamsızdır. Üstelik Schmitt'e göre sadece evrensel eşitlik iddiası değil, insanlık kavramı da politik bakımdan manasızdır. Keza insanlığın düşmanı yoktur. Dolayısıyla "*siyasal olan*"ı dost-düşman ayrımı üzerinden somutlaştıran Schmitt için insanlık adına politika yürütülmesi ya da savaşılmaması mümkün değildir. Düşmanını insanlık dışında göstererek, insanlık adına savaştıklarını

⁸⁷⁹ SCHMITT, *Siyasal Kavramı*, s.89.

⁸⁸⁰ Heiner BIELEFELDT, "*Deconstruction of the Rule of Law: Carl Schmitt's Philosophy of the Political*", *Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy*, Vol.82, No.3, 1996, s.385.

⁸⁸¹ SCHMITT, *Siyasal Kavramı*, s.102-103.

iddia edenlerse, bu kavramı emperyalist yayılmanın etik örtüsü olarak kullanmaktadırlar.⁸⁸² Bu bakımdan Schmitt'in, 1789 bildirisi ile başlayan ve insanı soyut bir kavram olarak ele alan, ardından onu bir ulus altında somutlaştırarak bir temel haklar ve özgürlükler demeti olarak sunan süreci yoğun olarak eleştirdiği söylenebilir.

Bu kapsamda Schmitt'in, istemeden de olsa, 21.yy. güvenlik devletinin temel argümanlarını, üstelik hukuk devleti güvenlik devletine dönüşmesine yarım asırdan fazla bir süre varken ortaya koyduğu söylenebilir. Zira 9/11 sonrası Leviathan'a dönüşecek olan hukuk devleti, insani müdahale ya da önleyici meşru müdafaa gibi hukukun dışına taşacak olan eylemlerini, insanlık ve demokrasi argümanları ile meşrulaştırma çabası içine girecektir. Bununla birlikte Schmitt'in ortaya koyduğu bu metodoloji, güvenliği öteki ile ilişkilendirerek eleştirel güvenlik çalışmaları ile Foucault'nun normdan normale giden disipliner yaklaşımını da öncelemektedir.

c. Modern devlet: Pozitif kanun yapmaya yönelmiş makine Tanrı

Siyasal kavramını bu şekilde ortaya koyan Schmitt, modern devlet kuramının dünyevileştirilmiş ilahiyat kavramları üzerine inşa edildiğini düşünmektedir. Schmitt bu düşüncesini, Barok felsefenin Tanrısı'na benzeyen 17.yy. monarşisinin, 19.yy.dan itibaren hükümler olan ama yönetmeyen tarafsız otoriteye dönüşümü ya da çekip çeviren ama yönetmeyen idari saf devlet tasarımının oluşumu gibi birçok farklı örnek üzerinden somutlaştırmaktadır.⁸⁸³

Örneğin ona göre Rousseau'nun egemeni Tanrı gibi her şeyi yapabilir ama kötülük isteyemez. 17.yy. devlet kuramı monarkı ise Kartezyen sistemin Tanrı'sı ile özdeşleştirilmiştir. Zira dünya tek bir Tanrı tarafından yönetildiği gibi en iyi anayasalar da tek bir kanun koyucunun eseridir. Hatta ona göre 18.yy. rasyonalizmini dahi devletin hukuki bir kurum olduğunu, ancak Tanrı'nın değişmez hükümleri taklit edilerek ortaya çıkarıldığını göstermektedir. Bununla birlikte tüm Aydınlanma Çağı boyunca mevcut otoriteyi meşrulaştıran görüşlerin, Fransız Devrimi ile birlikte yerini halkın egemenliği

⁸⁸² KARABÖCEK, a.g.m., s.227-228.

⁸⁸³ SCHMITT, Siyasal Kavramı, s.10.

düşüncesine bıraktığını belirtmektedir. 19.yy.a gelindiğindeyse monarşinin yerini demokrasinin almaya başladığını, böylece geleneksel meşruiyetin ortadan kalktığını ifade etmektedir. Zira bu durum desizyonist düşünürlerin diktatörlüğü tek çözüm olarak görmesine neden olmuştur.⁸⁸⁴

Bununla birlikte ona göre ilahiyatın her şeye kadir Tanrısı, modern devletin her şeye kadir koruyucusuna dönüşmüştür. Öyle ki monarkın kişisel egemenliğinin, tek Tanrıca ilahiyattan devralınan kıyaslarla ideolojik olarak desteklendiğini düşünmektedir. Zira Schmitt'e göre devlet her yere müdahale etmekte ya da en azından etmek istemektedir. Burada devlet bazen pozitif kanunun yapmaya yönelmiş bir makine Tanrı, bazen kendi kanunlarının üstünlüğü kanıtlayan lütufkâr bir hükümdar görünümündedir. Nitekim o hem kanun koyucu, hem yürütme gücü, hem polis, hem de af ve sosyal yardım merciidir. Dolayısıyla devlet karşımıza değişik kılıklarla ancak aynı kişi olarak çıkmaktadır.⁸⁸⁵

Böylece Schmitt ilahiyat ile hukuk arasındaki metodik benzerliğe işaret etmektedir. Öyle ki ona göre Kelsen'in devlet ve hukuki düzeni özdeş gören kuramı dahi doğal meşruluk ile normatif meşruluğu özdeşleştiren bir metafiziğe dayanmaktadır. Üstelik bu özdeşlik her türlü keyfiyeti reddeden salt pozitivist bir düşünceden doğmuştur.⁸⁸⁶ Zira hukuki pozitivism ile doğal hukuktaki aklın hakimiyeti yerini yasanın egemenliğine bırakmış, böylece siyaset hukuka bağlanmıştır. Bu bakımdan pozitif hukuk iddia edilenin aksine metafizik temellidir.⁸⁸⁷ Bu bakımdan Schmitt için modern devlet kuramına ilişkin kavramlar ilahiyat kaynaklı olduğu gibi hukuk devleti de metafizik kökenlidir. Keza ona göre modern devlet düşüncesi ilahiyat ve metafizikten aldığı miras ile deizm ve mucizeye karşı üstünlük kazanmıştır.⁸⁸⁸

Schmitt bu görüşlerini çeşitli düşünürlerin fikirleri ile somutlaştırmaktadır. Zira ona göre desizyonist düşünce ile betimlenen Leviathan, insanbiçimcilik ürünü mitolojik bir varlık

⁸⁸⁴ SCHMITT, Siyasi İlahiyat, s.49-55.

⁸⁸⁵ Carl SCHMITT, Siyasi İlahiyat, çev.Emre Zeybekoğlu, Dost Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Ankara, Kasım 2005, s.41-43.

⁸⁸⁶ SCHMITT, Siyasi İlahiyat, s.45.

⁸⁸⁷ ESGÜN, a.g.m., s.909.

⁸⁸⁸ SCHMITT, Siyasi İlahiyat, s.41.

olmaktan çok, Hobbes'un ortaya koyduğu öğretinin metodik ve sistematik gerekliliği sonucu ortaya çıkmıştır. Öyle ki bu öğretiye göre dünyanın mimarı aynı zamanda yaratıcı ve kanun koyucudur.⁸⁸⁹ Ancak Schmitt'e göre Leviathan politik birlik sağlama, bütünsellik ve bireysellik gibi konularda başarısız kalmıştır. Nitekim Hobbes'un devlet aygıtına yüklediği mutlaklık bireyin kendini koruma hakkıyla sınırlıdır. Bu bakımdan Schmitt Hobbes'un varsayımlarını kullanmakla birlikte onu bireyci bulur.⁸⁹⁰ Bu kapsamda Schmitt'in Hobbes'a karşı ikircikli bir tavır sergilediği söylenebilir. Keza bir yandan Hobbes'u devlet siyasetinin kararacı özünü hayata geçiren ilk politik düşünür olması bakımından kutlarken, diğer yandan onu pozitif hukuka dayanan anayasal devletin öncüsü yapan görüşleri nedeniyle eleştirmektedir.⁸⁹¹

d. Olağanüstü hal: Güvenlik nedeniyle hukukun dışına çıkabilme erki

Schmitt'in siyasal kavramı ve siyasal ilahiyat üzerine düşünceleri kısaca bu kapsamdadır. Çalışma kapsamında bu düşüncelerin önemi ise Schmitt'in egemenin hukuki konumudur. Nitekim Schmitt egemeni olağanüstü hale karar veren olarak nitelendirmektedir. Hatta bu tanımlama "*Siyasi İlahiyat*" adlı eserinin ilk cümlesi olarak kullanılmıştır. Ancak buradaki olağanüstü ifadesi ile olağanüstü hal kararnameleleri ya da diğer sıkıyönetim halleri değil, devlet kuramına ilişkin bir kavram ifade edilmektedir.⁸⁹²

Schmitt "*Diktatör*" isimli eserinde Bodin'in karar almayı egemenlik kavramının merkezine yerleştirdiğini belirtmektedir. Keza ona göre Bodin egemenliği sadece hukuki bir kavram olarak değil, hukukun ötesinde bir sınır durumu ve siyasa unsuru olarak ele almaktadır. Nitekim Schmitt'e göre Bodin'in egemeni kanunlarla sınırlıdır. Ancak bu sadece olağan durumlar için geçerlidir. Üstelik egemen yasayı hesap vermeksizin yürürlükten kaldırabiliyorsa egemendir. Dolayısıyla ona göre Bodin aslında egemenlik meselesini olağanüstü hal üzerinden tanımlamaktadır. Nitekim düzenin sürdürülmesi için

⁸⁸⁹ SCHMITT, *Siyasi İlahiyat*, s.51.

⁸⁹⁰ Armağan ÖZTÜRK; "Schmitt'in Liberalliği", *Felsefe Arkivi*, 46. Sayı, 2017/1, s.84.

⁸⁹¹ THOMSEN, a.g.m., s.11.

⁸⁹² SCHMITT, *Siyasi İlahiyat*, s.13.

olağan durumlarda uygulanmayan bazı tedbirlerin uygulanması egemenin karakteristik özelliğidir.⁸⁹³

Bununla birlikte Schmitt'e göre genel norm mutlak istisnayı asla içermeyeceğinden, olağanüstü hal hukukun içinde yer alamaz. Bu da olağanüstü halin devletin varlığını tehdit eden ve hukuk düzeni tarafından öngörülemez bir hal olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla hukuk devleti anlayışında olağanüstü hale ilişkin bir yetki bulunması mümkün değildir. Anayasaların yapabileceği tek şey ise böyle durumlarda kimin müdahale etmeye yetkili olacağını belirlemekten ibarettir. Üstelik Schmitt için olağan durumda genel normlar mutlak istisnaları içermeyeceğinden, olağanüstü hal ilanına ilişkin bir karar hiçbir zaman kusursuz bir temele sahip olamayacaktır.⁸⁹⁴

Bu noktada hukuki anlamda bir karar var olmakla birlikte, bu karar aslında bir normun içeriğinden çıkmamaktadır. Dolayısıyla bu karar kusurlu bir temele dayanmaktadır. Zira kamusal çıkarın, devlet çıkarının, kamu güvenliğinin, kamu düzeninin veya kamu selametinin neyi kapsadığına kimin nasıl karar vereceği belirsizdir. Bu kapsamda olağanüstü hal, devletin varlığını tehdit eden bir durum olarak tanımlanabilmekle birlikte, gerçeğe uygun olarak tarif edilmesi mümkün olmayan bir kavramdır. Bu bakımdan hukuk devletinde olağanüstü hale aslında yer yoktur.⁸⁹⁵ Bununla birlikte olağanüstü haldeki hukuku askıya alma durumu devletin kendini koruma refleksidir.⁸⁹⁶

İşte Schmitt'in egemen vurgusu da bu noktada başlamaktadır. Schmitt'in çalışma kapsamında önemi de egemeni olağanüstü hal üzerinden tanımlamasıdır. Nitekim Schmitt'in egemeni dost ve düşmana ayırmasına karar verdiği gibi olağanüstü hale de karar verendir. Schmitt'e göre olağanüstü hal sistematik olarak ve hukuki mantık açısından egemenlik ile büyük ölçüde bağdaşmaktadır. Öyle ki Schmitt'in karardan kastı tam olarak olağanüstü hal ilanı için verilen karardır.⁸⁹⁷

⁸⁹³ KARDEŞ, a.g.e., s.106-108.

⁸⁹⁴ SCHMITT, Siyasi İlahiyat, s.14.

⁸⁹⁵ SCHMITT, Siyasi İlahiyat, s.14.

⁸⁹⁶ KARDEŞ, a.g.e., s.108.

⁸⁹⁷ SCHMITT, Siyasi İlahiyat, s.13.

Anayasalar ise sadece olağanüstü hale karar vereni işaret etmekte, ancak bu kararın verilmesi ile birlikte işlevsizleşmektedir. Bu da olağanüstü halin hukuka ait olmakla birlikte hukuk düzenin dışında olduğunu göstermektedir. Zira anayasanın tümüyle askıya alınmasına imkan tanıyan yine anayasadır. Böylece olağanüstü hal devlet otoritesinin özünü net bir şekilde ortaya koymaktadır ki burada egemen hukuki normdan ayrılmaktadır. Dolayısıyla egemen bir bakıma hukuk üretebilmektedir.⁸⁹⁸ Bu bağlamda diktatörler de olağandıdır. Ancak aynı zamanda anayasal bir organdır.⁸⁹⁹

Hukukun üstünlüğünü savunan hukuk devleti düşüncesinde ise kralın gücünün yerini hukukun üstünlüğü almıştır. Burada güce devlet değil, hukuk sahip olmuştur. Bu noktada devletin görevi ise menfaatlerin hukuki değerini tespit ederek hukuku oluşturmaktır. Bu bakımdan devletin sadece hukuk üretmekle sınırlandırıldığı söylenebilir. Ancak bu üretim hukukun içeriğini oluşturmaya değil, menfaatlerin hukuki değerini tespit etmeye yönelik bir üretimdir.⁹⁰⁰ Dolayısıyla yasa hakimiyetine önem verilmesi aslında kralın buyruklarına karşı geliştirilmiş bir tedbirdir. Ancak liberal görüşün zaafı yasanın tarafsızlığına duyduğu inançtır. Bu inanç sebebiyle soyut bir tümel olarak gördüğü yasanın bir baskı aracı olarak kullanabileceğini öngörememiştir.⁹⁰¹

Bu kapsamda Schmitt'in Hobbes'un çizgisini sürdürdüğü söylenebilir. Bununla birlikte Schmitt, Hobbes'un hukukun egemenliği vurgusu ile hukuku değil, hukuk normlarını koyan ve uygulayan insanların egemenliğini işaret ettiğini düşünmektedir.⁹⁰² Keza Schmitt için egemen olağanüstü hale karar vererek anayasayı askıya alma erkine sahiptir. Bu durum Schmitt'in egemeninin yasanın dışında ama yasaya içkin bir noktada konumlanmasına yol açmaktadır. Zira egemen bu noktada güvenlik sebebiyle hukuk yaratabilmektedir.

⁸⁹⁸ SCHMITT, Siyasi İlahiyat, s.15-17.

⁸⁹⁹ KARDEŞ, a.g.e., s.117-118.

⁹⁰⁰ SCHMITT, Siyasi İlahiyat, s.20-29.

⁹⁰¹ KARDEŞ, a.g.e., s.254.

⁹⁰² SCHMITT, Siyasal Kavramı, s.97.

2. Walter Benjamin: Şiddetin meşruiyeti ve otoritenin mistik kökeni

a. Şiddetin eleştirisi ve meşruiyeti üzerine

Güvenlik devletinin teorik temellerini incelediğimiz çalışmanın bu bölümünde, Carl Schmitt'in hemen ardından Walter Benjamin'i ele alınması tesadüf değildir. Nitekim Schmitt'in 1922 yılında olağanüstü hal kuramını tesis ettiği “*Siyasal İlahiyat*” adlı eserini, Benjamin'in 1921 yılında kaleme aldığı “*Şiddetin Eleştirisi Üzerine*”(ŞEÜ) isimli çalışması bağlamında okunduğunda, Benjamin'in Schmitt üzerindeki etkisi açıkça görülecektir. Ancak diğer yandan Benjamin de 1928 yılında yayınladığı “*Alman Tragedyasının Kökeni*” adlı eserinde, Schmitt'in egemenlik kuramından yararlanmışır.⁹⁰³

Bu bağlamda Benjamin'in güvenlik devletinin teorik temellerinden birini teşkil edecek eseri olan ŞEÜ ele alındığında ise hukuk ile adalet arasındaki amaç-araç ilişkisine işaret edildiği görülmektedir. Keza Benjamin bu ilişkiden yola çıkarak hukuku ve devleti, adalet olmaksızın meşrulaştırabilecek bir araç olarak ele almaktadır. Bununla birlikte Benjamin'e göre hukuk ile adalet arasındaki bu ilişki, şiddeti hem doğal hem de pozitif hukuk açısından işlevsel hale getirmektedir. Bu manada ona göre şiddet, devletin ve iktidarın kökeninde yer alan bir unsurdur.⁹⁰⁴

Zira Benjamin için hukuk ilkesel düzeyde adil bir araç olarak kullanılsa bile, bu aracın ahlaki olup olmadığı her zaman tartışmalı olacaktır. Benzer şekilde devlet bağlamında ele alınan şiddet başlı başına bir amaç olmaktan ziyade, amaçların elde edilmesi uğruna kullanılan bir araçtır. Bu da hukukun ilkesel düzeyde adil olsa bile ahlaki olamayabileceğini göstermektedir. Hukuk ile adalet arasındaki ilişkiyi bu şekilde ortaya koyan Benjamin, bu noktadan itibaren şiddeti doğal hukuk ile pozitif hukuk bağlamında karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. Bu kapsamda doğal hukukun şiddeti, adil amaçlar uğruna kullanılan bir araç olarak gördüğünü belirtmektedir. Zira ona göre doğal hukuk devlet teorisi, bireylerin doğa halinde *de facto* olarak sahip oldukları şiddet yetkisini *de*

⁹⁰³ Giorgio AGAMBEN, “*Olağanüstü Hal*”, Şiddetin Eleştirisi Üzerine, der.Aykut Çelebi, Metis Defterleri, İstanbul, İlk Basım, 2010, s.172.

⁹⁰⁴ Aykut ÇELEBİ, “*Sunuş*”, Şiddetin Eleştirisi Üzerine, s.15.

jure olarak devlete devrettiğini ifade etmektedir. Öyleyse doğal hukuk bireyin, pozitif hukuk ise devletin şiddet kullanımını meşrulaştırmaktadır.⁹⁰⁵

Ancak doğal hukuk şiddeti doğal bir hal olarak ele alırken, pozitif hukuk tarihsel bir oluşum olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla pozitif hukuk amaçların vazgeçilmezliğine, doğal hukuk ise araçların tarihsel belirlenmişliğine karşı kördür. Bununla birlikte doğal hukuk amaçların adilliği vasıtasıyla araçları meşrulaştırmakta, pozitif hukukun ise araçların hukuka uygunluğu ile amaçların adilliğini güvence altına almaktadır. Bu durum, doğal hukukun aksine, pozitif hukuk açısından hukuka uygun ve hukuka aykırı şiddet ayrımının açık olmadığını göstermektedir. Diğer yandan amaçların haklılığı ile kullanılan aracı meşrulaştıran doğal hukuk anlayışı daha en baştan reddedilmelidir.⁹⁰⁶ Bu bakımdan ŞEÜ'nün şiddet bağlamında bir pozitif hukuk eleştirisi, doğal hukuk açısından ise bir reddiye olduğu söylenebilir.

Pozitif hukuk ve doğal hukuk açısından şiddeti bu şekilde ele alan Benjamin, bir sonraki adımda bireyi hukukun süjesi olarak ele alan modern hukuk bağlamında bir değerlendirme yapmaktadır. Nitekim ona göre modern hukuk açısından bireylerin doğal amaçlarına ulaşmak için kullandıkları şiddet, hukuku yok edebilecek kadar büyük bir tehlikedir. Dolayısıyla devletin şiddet tekeli ele geçirmekle hedeflediği menfaat herhangi bir hukuki amacın değil, hukukun kendisinin korunmasıdır. Öyleyse hukuk dışı şiddet, korunmak istenen değerler nedeniyle değil, salt hukuk dışı olması nedeniyle hukuku tehdit etmektedir.⁹⁰⁷

Pozitif hukuk ve doğal hukuk bağlamında şiddetin ne olduğunu bu şekilde ortaya koyan Benjamin şiddet türleri arasında bir ayrım yapmaktadır. İlk ayrım kurucu ve koruyucu şiddet arasında gerçekleşmektedir. Öyle ki Benjamin'e göre doğal amaçlara yönelmiş her şiddet, hukuk yaratan bir niteliğe sahiptir. Bu kapsamda şiddetin ilk işlevi hukuk yaratmaktır. Ancak şiddetin diğer önemli bir işlevi de var olan hukuku korumaktır. Hatta hukuk, hukuku koruyan şiddete yönelik saldırıları ahlaki nedenlerle değil, bizzat şiddetin

⁹⁰⁵ Benjamin WALTER, Şiddetin Eleştirisi Üzerine, Şiddetin Eleştirisi Üzerine, Çev. Ece Göztepe, Metis Defterleri, İstanbul, 2010, s.19-20.

⁹⁰⁶ WALTER, a.g.e., s.20-22.

⁹⁰⁷ WALTER, a.g.e., s.22-23.

kendisinden korktuğu için önlemeye çalışmaktadır. Zira burada amaç mevcut hukukun ihlal edilmesini cezalandırmaktan çok hukukun kendisi korunmaktır.⁹⁰⁸

Kurucu ve koruyucu şiddet modern devlet bağlamında ele alındığında ise modern devletin şiddetin her iki işlevini de polis gücü ile yerine getirebildiği görülmektedir. Keza kolluk gücünün hukuku koruyucu niteliği açıktır. Diğer yandan bu güç düzenleyici işlemler vasıtasıyla hukuk da yaratabilmektedir. İşte kolluk gücünün güvenlik sebebiyle gerçekleştirdiği müdahalelerin temelinde şiddetin bu boyutu yatmaktadır. Benjamin kurucu ve koruyucu şiddet ayrımından bahsettikten sonra bu ayrımı mitik-ilahi şiddet ayrımı bağlamında ele almaktadır. Nitekim ona göre arkaik anlamıyla mitik şiddet cezalandırmaktan çok hukuku kurmaya yöneliktir. Öyle ki mitik şiddet Tanrıların amaçlarına hizmet eden bir araçtır. Benjamin'e göre Niobe efsanesi bunun mükemmel yakın bir örneğidir. Zira burada Apollon ve Artemis'in Niobe'nin çocuklarını öldürerek gerçekleştirdikleri eylem bir ceza gibi görünebilmekle beraber, getirdiği kefaretle hukuk kurmayı amaçlar.⁹⁰⁹

Antik dönem bağlamında ilahi şiddet ise tam olarak mitik şiddetin karşısındadır. Nitekim mitik şiddet hukuk yaratmakta, yükümlülük ve kefaretle getirmekte, kurban istemektedir. İlahi şiddet ise hukuku ve kefareti ortadan kaldırmakta ve kurbanları kabul etmektedir. Üstelik mitik şiddet tehditkar ve kanlı iken, ilahi şiddet vurucu ve kan dökmeden öldürücüdür. Zira Niobe efsanesinde Apollon ve Artemis'in eylemleri ile cereyan eden ve kefaretle getirmeye yönelen mitik şiddet karşısında ilahi şiddetin, kavimlerin helak olması ile sonuçlanarak kefareti ortadan kaldırdığı görülmektedir. Bu noktada Benjamin mitik şiddet ile hukuk kuran şiddetin özdeş olduğunu ifade etmektedir. Nitekim ona göre hukuk kurma şiddetten arınmış değildir. Aksine şiddet kendini iktidar adı altında hukuk biçiminde ortaya koyar. Hukuk kurmak ise iktidar kurmak demektir. Öyleyse adalet ilahi amacın ilkesi ise, iktidar da mitik hukuk kurma ilkesidir. Ancak mitik şiddetin kefaretle ödeten gücü insanlar tarafından algılanabilir değildir.⁹¹⁰

⁹⁰⁸ WALTER, a.g.e., s.27-36.

⁹⁰⁹ *Ibid*

⁹¹⁰ WALTER, a.g.e., s.38-41.

Bununla birlikte Benjamin ne olursa olsun insanın çıplak hayata indirgenemeyeceğini belirtmektedir. Nitekim insan ne olursa olsun bedensel kişiliğe indirgenemez. Bu bakımdan mitin hukukun iktidar biçimi haline gelmesi hukuku soysuzlaştırmaktadır. Bu aynı zamanda hukuku koruyan şiddetin de soysuz olduğu anlamına gelmektedir. Mitik şiddeti bu şekilde eleştiren Benjamin'e göre ilahi şiddet ise ancak hükmeden şiddet olarak adlandırılabilir.⁹¹¹

b. Jacques Derrida: Adalet-hukuk ilişkisi üzerinden bir şiddet eleştirisi

Bu noktaya kadar Benjamin'in ŞEÜ adlı eseri şiddet-hukuk ilişkisi bağlamında ele alındı. Derrida ise Benjamin'in bu metnini şiddet üzerinden değil, meşru otorite üzerinden okumaktadır. Derrida bu yaklaşımının sebebini metnin Almanca başlığı olan "*Zur Kritik der Gewalt*" üzerinden açıklamaktadır. Zira bu başlıktaki "*gevalt*" kelimesi meşru iktidar, otorite ve kamusal güç anlamına gelmektedir. Bu manada güç sadece hukukun hizmetinde bir araç olarak ele alınamaz. Keza güç hukukun gerçekleşmesini sağlaması bakımından, aynı zamanda hukukun özünü de oluşturmaktadır. Bu da güç ile şiddet arasındaki ayrımın ne olduğu sorusunu gündeme getirmektedir.⁹¹²

Derrida bu ayrımı adalet-hukuk ilişkisi üzerinden ele almaktadır. Derrida'ya göre adalet kimi zaman hukuku aşmakta, hatta hukukla çelişebilmektedir. Bununla birlikte hukukun zorlayıcı boyutu, yani güç kullanma imkanı hiçbir zaman reddedilmemektedir. Hukuki güç meşrudur, ancak adaletsiz güç tirancadır. Bu bakımdan Derrida'ya göre adil olan güçlü ya da güçlü olan adil olmalıdır. Yasalar ise adil olmaları bakımından değil, sadece yasa olmaları bakımından güvenilirdir. Dolayısıyla hukuk demek, adalet demek değildir. Derrida'ya göre bu durum otoritenin mistik kökenine işaret etmektedir.⁹¹³

Bu bakımdan Derrida'nın yasa ile şiddet arasındaki ilişkiyi Montaigne'nin yasalara adil oldukları için değil, sadece yasa oldukları için uyulur desturundan yola çıkarak okuduğu söylenebilir. Bu noktada Derrida'nın başvurduğu ikinci kaynak ise, geleneğin adalet

⁹¹¹ WALTER, a.g.e., s.41-42.

⁹¹² Jacques DERRIDA, "*Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli*", Şiddetin Eleştirisi Üzerine, Çev. Ece Göztepe, Metis Defterleri, İstanbul, İlk Basım, 2010, s.48.

⁹¹³ DERRIDA, a.g.e., s.47-56.

yaratma kudretine sahip olması bakımından adil olduğunu söyleyen Pascal'dır. Bu kapsamda Derrida şiddetin ve yasanın “*dekonstrüksiyonist*” (*yapı bozumcu*)⁹¹⁴ teorisini ortaya koyduğu söylenebilir. Öyle ki Derrida için yasa daima zor eşliğinde uygulanır ve yasanın bir norm olarak gücünü kendinden alarak uygulanıldığı her durumda şiddet vardır.⁹¹⁵

Nitekim Derrida'ya göre hukuk kurma ve yasa yapma işlemi bir yönüyle tamamen şiddet içeriklidir. Ancak bu şiddet ne adaletli ne de adaletsizdir. Keza gerçekleşen şiddeti güvence altına alacak ya da geçersiz kılacak bir otorite henüz mevcut değildir. Bu noktada Derrida'nın Hobbesyen bir yaklaşımla adalet ve haksızlık kavramlarının doğuşu için devletin doğuşuna göndermede bulunduğu söylenebilir. Derrida'ya göre otoritenin kökeni, yani kurma ve yasa koyma işlemleri sadece şiddetten müteşekkildir. Öyle ki bu şiddetin tek dayanağı sadece kendisidir. Dolayısıyla yasal, yasa dışı, adaletli ya da adaletsiz değildir. İşte bu noktada kurucu şiddet ile koruyucu şiddet arasındaki ayrım ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte kurucu şiddet bir kere ortaya çıktıktan sonra daima ve zorunlu olarak koruyucu şiddet tarafından temsil edilecektir.⁹¹⁶

Derrida bu kapsamda Benjamin'in izinden giderek, kurucu ve koruyucu şiddet ayrımını, mitik ve ilahi şiddet ayrımı üzerinden somutlaştırarak, adalet ile iktidar arasındaki ayrıma ulaşmaktadır. Zira ona göre ŞEÜ meşru bir şiddet reddiyesi olmak için değil, şiddetin kendi kendini yargılamasının önüne geçmek üzere kaleme alınmıştır. Keza Benjamin şiddetin bir araç olarak kullanımıyla, yani bizzat şiddet pratiği ile ilgilenmektedir. Dolayısıyla kavramsal şiddetle, yani şiddetin adil ve ahlaki boyutu ile ilgilenmemektedir. Bununla birlikte Derrida'ya göre Benjamin de tıpkı Schmitt gibi kendini Avrupa hukuku verileri ile sınırlamıştır. Bu kapsamda bireysel şiddetin yasayı tehdit etmesi ile değil,

⁹¹⁴ Yapıbozum aslında bir karşı okuma tekniğidir. Nitekim Derrida ortaya koyduğu bu teknikle Batı düşüncesinin hakim düşünme mantığının temelsizliğini göstermeye odaklanmaktadır. Bu bağlamda yönlendirici ve belirleyici merkez bir düşünceye dayanan tüm fikirleri çürütmeyi amaçlar. Üstelik ona göre Batı düşüncesi merkezine şiddeti yerleştirmiştir. Bu bakımdan bu düşünce tekniğinin öncelikli hedefi şiddete dayalı her fikrin temelsizliğini ortaya koymaktır. Detaylı bilgi için bkn. Evren Erman RUTLİ, “*Derrida'nın Yapısökümü*”, TEMAŞA, Sayı:5, Temmuz 2016, ss.53.

⁹¹⁵ Aykut ÇELEBİ, “*Şiddete Karşı Siyaset Hakkı*”, Şiddetin Eleştirisi Üzerine, Metis Defterleri, İstanbul, 2010, s.293-294.

⁹¹⁶ DERRIDA, a.g.e., s.58-81.

hukuk düzenini tehdit etmesi ile ilgilenmektedir. Ayrıca hukukun şiddet tekeli ele geçirmekte menfaati bulunduğunu düşünmektedir. Üstelik Benjamin'e göre şiddet hukuk düzenini dışarıdan değil, içeriden tehdit etmektedir. Bu durum devletin hukuk dışı şiddetten değil, hukuku dönüştürmeye muktedir olan kurucu şiddetten korkmasına yol açmaktadır.⁹¹⁷

Hukuk kuramaya muktedir şiddet ile mevcut hukuk, yeni bir hukuk kurmak üzere kesintiye uğrar. Bu bakımdan söz konusu şiddetin hukuku askıya alma kudretine sahiptir. Dolayısıyla bu şiddet var olan hukuka yabancıdır. İşte bu bakımdan Derrida'ya göre kurucu şiddet, Kafka'nın ifade ettiği yasa önünde olma durumuna benzer. Keza burada aşkın bir yasa vardır ve yasayı kuran(lar) dışında bu yasaya dokunmak ya da katılmak mümkün değildir. Bu noktada Derrida'ya göre koruyucu şiddet ile kurucu şiddet arasında bir fark yoktur. Zira kurucu şiddet koruyabilmek adına her zaman yeniden kurucu olmaktadır. Nitekim iktidarın elindeki şiddet tekeli Derrida'nın bu düşüncesini doğrulamaktadır. Öyle ki modern hukuk bireyi her türlü şiddet kullanımından men etmektedir. Böylece kitlelerin tek bir büyük suçlu karşısında hayranlıkla titremesi sağlanmaktadır.⁹¹⁸

Ancak kurucu ve koruyucu şiddet arasındaki bu ilişki, hukukun kendisi için de tehdit oluşturmaktadır. Zira hukukun bu konumu polis gücünde açıkça somutlaşmaktadır. Nitekim polis yasanın zor gücüdür. Yasa polis kuvveti ile yani zor ile uygulanmaktadır. Ancak diğer yandan polis yasa yapma gücüne de sahiptir. Polis bu gücü yönetmelikler vasıtasıyla ve yasaların açık olmadığı her durumda kullanabilir.⁹¹⁹

Bu kapsamda şiddetin meşruiyetini ve otoritenin mistik temellerini bu şekilde somutlaştıran Benjamin ve Derrida'nın, izledikleri yöntem ile şiddetin hukukun kökeninde yer aldığını ortaya koydukları söylenebilir. Şiddetin hukuki konumu ise güvenlik sebebiyle alınan tedbirlerin hukuki boyutuna ve güvenlik devletinin teorik temellerine ışık tutmaktadır.

⁹¹⁷ DERRIDA, a.g.e., s.88-93.

⁹¹⁸ DERRIDA, a.g.e., s.94-100.

⁹¹⁹ DERRIDA, a.g.e., s.102-104.

3. Leo Strauss: Batı medeniyetinin modernite krizi ve siyasal olanın dost düşman ayrımında somutlaştırılması

Ortaya attığı fikirler ile güvenlik devletinin düşünsel temellerinden birini teşkil eden Strauss'un çalışma kapsamında önemi, Batı'nın içinde bulunduğu krizi pratik değil, teorik bir kriz olarak ele almasıdır.⁹²⁰ Zira çalışmanın 9/11 sonrası güvenlik paradigmasını inceleyeceğimiz kısmında, Strauss'un Batı düşüncesine getirdiği bu eleştirilerin güncelliğini koruduğu görülecektir. Bu kapsamda modern düşüncüyü üç farklı döneme ayıran Strauss, Machiavelli ile başlattığı ilk dönemi Hobbes ve Locke bağlamında değerlendirmektedir. Ona göre modernitenin ikinci dalgasını ise Rousseau, Hegel, Marx oluşturmaktadır. Modernitenin üçüncü ve son dalgasını ise Nietzsche özelinde incelemektedir

Bununla birlikte Strauss'un yaşadığı dönemde, Batı medeniyetine ilişkin evrensel toplum, özgürlük ve eşitlik gibi idealler tiranlıklarla son bulduğunu hatırlatmakta yarar vardır. Bu bakımdan Batı'nın evrensel refah toplumu gibi düşleri birer kabama dönüştüğü söylenebilir. Ayrıca belirtmek gerekir ki bu dönem, kendi amacını tüm insanların ortak amacı olduğu inancında olan Batı'nın, kendine olan bu inancının derinden sarsıldığı bir dönemdir.⁹²¹

Üstelik Strauss'a göre Batı kendi değerlerini tüm dünyada geçerli kılma niyetindedir. Ancak bu değerlerden emin değildir. İşte bu durum Batı'nın modernite krizi içinde olmasına yol açmaktadır.⁹²² Zira kadim ilerleme pratik sonuçlardan bağımsız teorik bir entelektüel ilerleme iken, modern düşünce entelektüel ilerleme vasıtasıyla sosyal ilerlemeyi garantileyeceği inancındadır. Ancak yaşananlar bunun tam aksini göstermiştir. Öyleyse Batı'nın modernite krizi; bilim, felsefe ve teknolojinin sosyal refah ve barışı sağlayacağına dair olan inancın sarsılması nedeniyle yaşanan bir krizdir.⁹²³

⁹²⁰ Funda GÜNSOY KAYA, Carl Schmitt ve Leo Strauss'ta Politik Olan Kavramı, Doktora Tezi, İzmir, 2009, s.133.

⁹²¹ GÜNSOY KAYA, a.g.e., s.133-134.

⁹²² Leo STRAUSS, The City and Man, The university of Chicago Press, Chicago/London, 1978, s.3.

⁹²³ Leo STRAUSS, Modern Judaism, Vol. 1, No. 1, Oxford University Press, 1981, s.27. (Erişim) https://www.jstor.org/stable/1396371?seq=1#metadata_info_tab_contents 07 Şubat 2019

Nitekim Strauss'a göre modern düşünce insanı olması gerektiği gibi değil, olduğu gibi kabul eden bir düşünce şeklidir. Böylece doğayı basit bir kontrol ve hakimiyet nesnesine dönüştürmektedir. Oysa Klasik düşünceye göre doğa iyidir, doğrudur ve adaletin ölçüsüdür. Strauss Batı düşüncesindeki bu değişimin modernite krizine yol açtığı kanaatindedir.⁹²⁴

Bununla birlikte kadim düşüncesinin aksine modern düşünce, felsefi hakikat arayışının tüm insanlar iyi olduğu öncülüne dayanmaktadır. Üstelik yeryüzünde evrensel barışın aydınlanmış filozoflar ile değil, tüm yurttaşların aydınlatılması ile sağlanabileceğini savunmaktadır.⁹²⁵ Strauss bu değişimin altında insan aklının tanrılaştırılmasının yattığını düşünmektedir.⁹²⁶

Bu bakımdan Strauss, modernite adı verilen ve kadim geleneklerden kopuşu temsil eden seküler süreci tersine çevirmektedir. Keza ona göre modernite krizinin temelinde bilgi değil, inanç problemi yatmaktadır. Üstelik modern bilimin, inancın yerine bilgiyi koyduğu tezi de basit bir yanılısamadır. Öyle ki Strauss'a göre modernite inancın yerine bilgi koymaktan ziyade, inancın yerine başka bir inanç ikame etmiştir.⁹²⁷

Ayrıca ifade etmek gerekir ki modern politika felsefesi, kadim politika ideasını pozitif bir gerçekliğe dönüştürmeye çabalamaktadır. İşte Strauss'un modern politika felsefesinin kurucusu olarak Machiavelli'yi görmesinin temel sebebi de budur.⁹²⁸ Ancak ona göre Machiavelli'nin düşüncelerini başarısını garantileyen kişi Hobbes'tur. Tabii bu noktada Hobbes'un adalet kavramını Machiavelli'den daha çok ciddiye alarak, ünlü doğa hali doktrinini geliştirdiği unutulmamalıdır.⁹²⁹

Hobbes'un Strauss bakımından önemli görüldüğü bir diğer noktada, politik olanı yaşamın korunmasına ve güvenlik ihtiyacına indirgemiş olmasıdır. Modernitenin ilk dalgasının bir

⁹²⁴ Çınar ÖZEN, Hakan TAŞDEMİR, Yeni Muhafazakâr Amerikan Dış Politikası ve Türkiye, Odak Yay., Ankara, 2006, s.20.

⁹²⁵ GÜNŞOY KAYA, a.g.e., s.164.

⁹²⁶ ÖZEN, TAŞDEMİR, a.g.e., s.20.

⁹²⁷ GÜNŞOY KAYA, a.g.e., s.146.

⁹²⁸ Leo STRAUSS, What Is Political Philosophy? And Other Studies, The University of Chicago Press Edition, Chicago/London, 1988, s.40.

⁹²⁹ STRAUSS, What Is Political Philosophy?, s.48.

diğer düşünürü olan Locke ise Hobbes'un ortaya koyduğu bu öğretiyeye mülkiyet kavramını eklemiştir.⁹³⁰ Bu bakımdan Locke için politik olanın refahın artırılması ve mülkiyet ihtiyacı olduğu söylenebilir.⁹³¹

Modern politika düşüncesinin doğuşunu bu şekilde tasvir eden Strauss, Machiavelli için toplum öncesi bir düzen olmadığını, bu bakımdan prensin bir toplum inşa ederek insanların birbirini boğazlamasının önüne geçtiğini ifade etmektedir. Bu bakımdan Machiavelli'ye göre adaletin temelinde adaletsizlik, ahlakın temelinde ahlaksızlık ve hatta özgürlüğün temelinde tiranlık vardır. Bu bakımdan güdülen amacın kullanılan aracı meşru kıldığını düşünen Machiavelli modern bir tiranlık teorisi ortaya koymaktadır.⁹³²

Bu noktada Strauss'un Batı'nın yaşadığı krizi "politik olan"ın anlamında meydana gelen değişimden hareketle açıkladığını belirtmek gerekmektedir. Nitekim Machiavelli ile başlattığı modernitenin ilk dalgasında "politik olan" Hobbes için güvenlik iken Locke için mülkiyettir. İkinci dalgada ise "politik olan" Rousseau ile genel iradeye, Hegel ve Marx'da ise rasyonel tarihe indirgenmiştir. Üçüncü ve son dalgada ise Nietzsche üstün insanı "politik olan" kapsamında ele alarak, politik ateizmin temelini atmıştır. Öyleyse Strauss'un modernite krizini bir teolojik-politik kriz olarak ele aldığı açıktır.⁹³³

Bununla birlikte Strauss için modern liberal çağda yaşanan modernite krizinin arka planında, politik olanın yeniden keşfedilmesi yatmaktadır. Keza Strauss için politik olanın keşfi demek, felsefenin de yeniden keşfi demektir. İşte bu bakımdan çareyi politik olanı dost düşman ayrımında somutlaştıran "*polis*"e dönüşte bulmaktadır.⁹³⁴ Dolayısıyla Batı'nın güvenlik gerekçesi ile politik olanı yeniden keşfetmesi, sadece politik olana dönüşü değil, aynı zamanda felsefeye dönüşü de ifade etmektedir. Bu kapsamda siyasal olanı güvenliğe indirmek, Batı'nın mevcut modernite krizinin temel nedeni olarak değerlendirilebilir.

⁹³⁰ STRAUSS, What Is Political Philosophy?, s.49.

⁹³¹ GÜNŞOY KAYA, a.g.e., s.165.

⁹³² GÜNŞOY KAYA, a.g.e., s.150-155.

⁹³³ GÜNŞOY KAYA, a.g.e., s.178.

⁹³⁴ GÜNŞOY KAYA, a.g.e., s.282-283.

4. Michel Foucault: Bir iktidar teknolojisi olarak güvenlik

a. Güvenliğin biyo-iktidar kavramı üzerinden çözümlenmesi

Paris ekolü, Fransa'nın Cezayir ve Tunus gibi sömürgelerinden aldığı yoğun göç nedeniyle ortaya çıkan göçmen sorunları üzerine ortaya çıkan bir güvenlik ekolüdür.⁹³⁵

Bu bağlamda Foucault Paris Okulu'nun doğuşuna etki eden düşünürlerden biri olarak sayılabilir. Bununla birlikte okul adını, Didier Bigo ve Espeth Guild'in birlikte yayınladığı *“Sınırların Kontrolü: Avrupa'ya ve Avrupa'da Serbest Dolaşım” (Controlling Frontiers: Free Movement into and within Europe)* isimli çalışma ile duyurmuştur.⁹³⁶

Ancak çalışma kapsamı bakımından Paris Okulu'nu Foucault ekseninde ele almakla yetinilecektir. Bu noktada çalışmanın ilk bölümünde güvenlik kavramındaki dönüşümün tarihi izinin kadim dönemlere kadar sürüldüğünü hatırlatmakta yarar vardır. Nitekim Foucault da güvenlik kavramını iktidarın jenerolojisi bağlamı üzerinden ele alarak, yönetilen ile yöneten arasındaki ilişkinin izini Mezopotamya'nın kadim uygarlıklarına kadar sürmektedir.

Öte yandan Foucault'nun, çalışmanın ikinci bölümünde ele alınan diğer düşünürlerin aksine, iktidarın devredilebilir bir sözleşme nesnesi olduğuna ilişkin görüşlere karşı çıktığının altını çizmek gerekmektedir. Nitekim Foucault, Hobbes'un izlencesini takip ederek, sözleşme ya da yasayı temellendirmek yerine, iktidar mekanizması altında işleyen ikincil metinlerle ilgilenmektedir. Dolayısıyla güvenliği toplum sözleşmesi üzerinden değil; tüzük, yönetmelik ve nizamnameler üzerinden ele almaktadır.

Zira bu görüşlerini 1976 yılında verdiği derslerde, biyolojinin devletleşmesi olarak nitelediği *“biyo-iktidar”* tezi ile ortaya koymaktadır. Keza 1976'nın son dersinde ortaya koyduğu biyo-iktidar hipotezinden yola çıkarak, bedenleri disipline eden tekniklerle nüfusun idare edilmesini güvenlik başlığı altında toplamıştır. Foucault tarafından ortaya koyulan biyo-iktidar kavramı özetle insan türünü oluşturan şeylerin politikaya dahil eden mekanizmalar bütünü olarak tanımlanabilir. Nitekim 1976'dan itibaren anatomik

⁹³⁵ BİRDİŞLİ, a.g.e., s.237

⁹³⁶ Uygur SARAÇLIGİL, Paris Okulu Güvenlik Yaklaşımı, s.1. (Erişim) https://www.academia.edu/37124428/PARIS_OKULU_GUVENLIK_YAKLASIMI 27 Aralık 2018

iktidardan biyo-politiğe geçerek, normalleştirici ve şiddeti doğrudan kullanmayan bu yeni iktidar biçimini üzerinde durmuştur.⁹³⁷

Bu bakımdan Foucault tarafından 1978 yılında Collège de France'ta “*Güvenlik, Toprak ve Nüfus*” başlığı altında işlenen dersler bu çalışma kapsamında oldukça önemlidir. Zira Foucault bu derslerde yönetimselliği kavramlaştırmakla kalmamış, iktidar mekanizmasının işleyişi ile döneme hakim olan güvenlik anlayışını ilişkilendirerek, güvenliği iktidar üzerinden çözümleme çabasına girişmiştir. Öyle ki Foucault'ya göre hükümlerlik sınırları belirli bir toprağın, disiplin ise bireylerin bedenlerinin üzerinde uygulanmaktadır. Güvenlik ise nüfusa ilişkin bir mesele olarak ele alınmaktadır.⁹³⁸

Bu noktada Foucault için nüfus kavramının ne olduğunu açıklamak gerekmektedir. Fransız düşünürüne göre nüfus, içinde yaşadığı maddi çevreyle biyolojik olarak bağlı olan bireylerin toplamından oluşmaktadır. Biyo-iktidar ise bu ortamın doğa yasasıdır. Dolayısıyla güvenlik mekanizmaları vasıtasıyla nüfus üzerinde kurduğu dolaylı etki ile nüfusu olabildiğince serbest bırakmakta, ancak nüfusun içinde yaşadığı ortamı düzenleyerek tüm davranışları yönlendirmektedir. Böylece iktidar “şey”leri idare ederek insanları yönetmektedir.⁹³⁹ Keza Foucault bu iktidar biçimini bir ideoloji olarak değil, bir iktidar teknolojisi olarak nitelendirmektedir.⁹⁴⁰

Nitekim bu iktidar biçimi nüfusu bedenleri üzerinde değil, ortamları üzerinde tasarrufla bulunarak, yani yaşam alanlarını düzenleyerek yönetmeye çalışmaktadır. Ancak bir direniş ile karşılaştığında, devlet aklı bu kez elindeki şiddet tekeline kullanmayı tercih etmektedir. Foucault bu durumun eski iktidar biçimlerini akıllara getirdiğini belirtmektedir. Öyleyse devlet idaresi vatandaşlarını serbest bırakabileceği gibi, olağanüstü hal olarak nitelendirdiği durumlarda özgürlükleri askıya alabilecektir.⁹⁴¹

⁹³⁷ FOUCAULT, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, Collège De France Dersleri (1977-1978), Önsöz Ferhat Taylan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Aralık 2013, s.3-22.

⁹³⁸ FOUCAULT, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, s.12.

⁹³⁹ TAYLAN, Önsöz, s.22.

⁹⁴⁰ FOUCAULT, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, s.48.

⁹⁴¹ TAYLAN, Önsöz, s.26-27.

b. İktidar, disiplin ve güvenlik mekanizmaları

Foucault “*Güvenlik, Toprak, Nüfus*” başlığı altında işlediği derslerde iktidar, disiplin ve güvenlik mekanizmalarını aynı perspektiften ele almaktadır. Öyle ki Foucault güvenliği üç farklı biçimde ele almakta ve bunu hırsızlık, hastalık, şehir planlaması gibi olgular üzerinden tartışmaya açmaktadır. Güvenliğin ilk biçiminde, iktidar tarafından yasalar koyulur ve bunu çiğneyenler cezalandırılır. Yani ilk biçim hukuki mekanizmanın işletilmesinden ibarettir. İkinci mekanizma ise disiplinci mekanizmadır. Bu mekanizma bireylerin gözetilmesini, teşhis edilmesini ve dönüştürülmesini içermektedir. Üçüncü biçimde ise cezalandırmak ya da disipline etmekten çok, normal kabul edilen sınıırın aşılmasına özen gösteren güvenlik düzenekleri ele alınmaktadır.⁹⁴²

Foucault’ya göre güvenlik biçimleri özetle bu şekildedir. Ancak güvenlik çözümlerine geçmeden evvel Foucault için yasa, disiplin ve güvenlik mekanizması arasındaki farklılıkları ortaya koymak gerekmektedir. Bu bakımdan da öncelikle yasa ile disiplin arasındaki fark incelenecektir. Zira yasa ile yasaklanan ve izin verilen şeylerin zorunlu ve tam listesi verilmektedir. Disiplin ise her an ne yapılmasını söylemek zorunda olan bir mekanizmadır. Bu noktada yasanın olumsuzun hayalini kurduğu, disiplinin ise gerçeğin tamamlayıcısı olarak çalıştığı söylenebilir.⁹⁴³

Yasa ile disiplin arasındaki farkı bu şekilde tanımlayan Foucault, güvenlik ile disiplin arasında da bazı karşıtlıklar olduğunu belirtmektedir. Keza Foucault’ya göre disiplinlerde önce bir norm saptanmakta, böylece anormal olanın normal olandan ayrıştırılması sağlanmaktadır. Yani disiplinler yaklaşımda normal, ortaya koyulan norma uygun olmalıdır. Güvenlik modelinde ise önce normal olan saptanmakta ve bu normalden bir norm çıkarılmaktadır. Dolayısıyla norm normal olan vasıtasıyla tespit edilmektedir.⁹⁴⁴

Öyleyse disiplinler model önce normlar koymakta, sonra koyduğu bu normlar vasıtasıyla yönetme işlemini gerçekleştirmektedir. Foucault bu faaliyeti normlama olarak adlandırmaktadır. Güvenlik modelinde ise norm üretilmemekte, normalden norm

⁹⁴² FOUCAULT, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, s.6-8.

⁹⁴³ FOUCAULT, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, s.44-45.

⁹⁴⁴ FOUCAULT, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, s.56.

çıkarılmaktadır. Yani güvenlik modelinde normal olan normdan önce gelmektedir. Normal ise istatistiklerde diğer öğelere nazaran baskın olandır. Bu bakımdan Foucault'ya göre asıl normalleştirme eylemi de budur.⁹⁴⁵

Bununla birlikte güvenlik düzenekleri herhangi bir fenomeni, bir dizi olayın tek bir parçası olarak ele almaktadır. Böylece her fenomen bir masraf hesabına dahil edilmekte ve hesaplanan masrafın ötesine geçmemesi için bu fenomene bir sınır çizilmektedir. Örneğin hırsızlığı bir fenomen olarak ele alırsak, iktidar hırsızlığı tamamen ortadan kaldırmak için değil optimal kabul edilen sınırın ötesine geçmemesi için çaba harcayacaktır. Bu anlamda güvenlik düzenekleri hırsızlığı cezalandırmak ya da disipline etmekten çok hırsızlık konusunda kabul edilebilirlik sınırını aşılmasına özen gösterecektir.⁹⁴⁶

Güvenlik biçimlerine yönelik diğer bir örnek de hastalık iktidar ilişki üzerinden verilmektedir. Foucault her dönem en çok öne çıkan hastalıkların önlenmesine ilişkin nizamnameleri inceleyerek, o dönemin güvenlik mekanizmalarını çözümlenmektedir. Böylece nizamname gibi ikincil nitelikte bir hukuk metin üzerinden bir güvenlik pratiği ortaya koymaktadır. Örneğin Ortaçağ boyunca yayımlanan nizamnamelerde, cüzam hastalarının toplumdan dışlandığı görülmektedir. Foucault bunu güvenliğin ilk biçimine, yani yasa koyan ve yasayı çiğneyeni cezalandıran iktidara benzetmektedir.⁹⁴⁷

16.-17. yy.lardaki veba nizamnameleri incelendiğinde ise hastalığın yaygın olduğu bölgelerin dışarı ile irtibatının tamamen kesilmektedir. Yani hastalar şehirlerden çıkarılmamakta, şehirler hastaların üzerine kapatılmaktadır. Güvenliğin bu karantina pratiği ise ikinci güvenlik biçimi olan disiplinci mekanizmaya bir örnektir. Foucault'nun bu konudaki üçüncü örneği ise 18.yy.dan itibaren ortaya çıkan aşılama pratiğidir. Keza burada hastalık bir fenomen olarak ele alınarak bir masraf hesabına dahil edilmektedir.⁹⁴⁸

Dolayısıyla önce hastalığın normal dağılımı saptanmakta, sonrasında ise var olan sapmalar genel eğriye yakınlştırılmaya çalışılmaktadır. Burada oluşturulan güvenlik mekanizmasının amacı ise çocuklardaki hastalanma ve ölümü ortadan kaldırmak değil,

⁹⁴⁵ TAYLAN, Önsöz, s.21-22.

⁹⁴⁶ FOUCAULT, Güvenlik, Toprak, Nüfus, s.8.

⁹⁴⁷ FOUCAULT, Güvenlik, Toprak, Nüfus, s.11.

⁹⁴⁸ Şükran GÖLBAŞI, "Güvenlik, Toprak, Nüfus", Mülkiye Dergisi, 39 (2), 2015, s.329.

ortalama orana çekmektir.⁹⁴⁹

Foucault'nun bu konudaki bir diğer örneği ise şehirler üzerinden somutlaşmaktadır. Zira şehirler başlangıçta çevresinden yalıtılmış hukuki ve idari yapılardır. Ancak şehrin yakın çevresi ile ekonomik ilişkiler kurma zorunluluğunu toprak hükümranını disipline edilen mekânın mimarına dönüştürmektedir. Böylece sınırların yahut hudutların çizilmesinden ziyade dolaşımın mümkün kılınması ve güvence altına alınması amaçlanmıştır. Bu noktada devreye giren güvenlik mekanizmaları ise ortam daha yalıtılmadan evvel ortamın kendisini yaratmak ve güvenliği bir masraf hesabına dahil etmektedir.⁹⁵⁰

Dolayısıyla burada güvenlik mekanizmalarının amacı bir toprağı sabitlemek değil, dolaşımını serbest bırakmaktır. Ancak bunu dolaşıma içkin tehlikeleri ortadan kaldıracak şekilde yapacaktır. Bu kapsamda bir yasak dayatmaktan ziyade kabul edilebilir sınırların saptanması sağlanacaktır. Nitekim güvenlik mekanizmalarının harekete geçtiği nokta ne hükümran, ne tebaa eksenine, ne de yasaklama formudur. Öyle ki burada Machiavelli gibi Prens'in ya da modern güvenlik yaklaşımı gibi devletin güvenliği değil, nüfusun yani yönetilenlerin güvenliği söz konusudur.⁹⁵¹

c. Güvenlik için toplumun devletleşmesinden, devletin yönetimselleşmesine

Foucault 1 Şubat 1978 tarihli dersinde, dersinin adını o gün itibariyle koysa, bu adın "*Güvenlik, Toprak, Nüfus*" değil, "*Yönetimsellik Tarihi*" olacağını belirtmektedir. Bu büyük değişim ihtiyacını kavrayabilmek için Foucault'nun yönetimsellik ile neyi kast ettiğini anlamak gerekmektedir. Zira Foucault yönetimselliği temel hedefi nüfus, temel teknik aracı ise güvenlik düzenekleri olan karmaşık bir iktidar biçimi olarak ele almaktadır.⁹⁵²

Bu tarihe kadar dersini, toprak ile ilgilenmeyi bırakıp nüfusa yönelen iktidar üzerinden işleyen ve güvenliği buna paralel olarak tanımlayan Foucault, bu tarihten itibaren bu biyo-iktidar tekniğinden yönetimsellik tekniğine doğru bir geçiş yapmaktadır. Dolayısıyla artık

⁹⁴⁹ FOUCAULT, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, s.57.

⁹⁵⁰ GÖLBAŞI, a.g.e., s.329-330.

⁹⁵¹ FOUCAULT, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, s.59-60.

⁹⁵² FOUCAULT, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, s.97.

toplumun devletleştirilmesi değil, devletin yönetimleştirilmesi süreci ile ilgilenmeye başlamıştır.

Bu bakımdan bu tarihten itibaren Foucault yönetim fikrinin tarihi izini sürmeye başlamıştır ki ona göre insanların yönetilmesi fikri ne Yunanlılara ne de Romalılara ait bir fikir değildir. Zira bu uygarlıklarda yöneticiler insanları değil, şehirleri yönetmektedir. Dolayısıyla bu uygarlıklar için kralın işlevi geminin dümenini tutan kaptana benzemektedir. Nitekim kaptanlar da gemidekileri değil, gemilerini yönetmektedirler.⁹⁵³ Bu noktada Foucault'ya göre hükümlerliliği amacı kendindedir ve bu amaca yasayla ulaşır. Keza 18.yy. fizyokratlarının metinlerinde de ortaya koyduğu üzere bir arı kovana hükmederken iğneye ihtiyaç duymaz. Öyleyse iktidardaki hükümdarın da şiddet aracına ihtiyacı yoktur.⁹⁵⁴

İşte bu noktada insanların yönetilmesi fikrinin kökenlerini doğuda bulan Foucault, kralın insanların çobanı olarak görülmesi geleneğini pastoral iktidar olarak adlandırmaktadır. Keza bu iktidar bir toprak üzerinde değil, bir sürü üzerinde kurulmaktadır. Öyle ki çoban sürünün her bir üyesine ilgi göstermekte, gerekirse bir koyun için sürüyü hatta kendini feda etmektedir. Üstelik Foucault'ya göre bu iktidar biçimi Katolik kilisesi ile Roma İmparatorluğuna girerek kurumsallaşmıştır. Dolayısıyla doğudan gelen bu yönetim biçimi zamanla batıya da hakim olmuştur.⁹⁵⁵

Bununla birlikte Foucault'ya göre Ortaçağ devleti, feodal düzende doğmuş yazılı ve sözlü yasalar toplamından ibaret bir adalet devletidir. Ancak bu devlet 15. ve 16. yy.dan itibaren, sınıra dayalı bir topraktan doğmuş nizamname ve disiplin toplumuna denk gelen idari devlete dönüşmüştür. Ardından ise işgal edilen yüzeyle değil, bir kitle ile tanımlanan yönetim devleti ortaya çıkmıştır.⁹⁵⁶

Zira 16. yy. gelindiğinde ruhların pastoral yönetiminden insanların politik yönetimine geçilmeye başlanmıştır. Machiavelli'nin ortaya koyduğu tezlerin yoğun olarak tartışıldığı

⁹⁵³ FOUCAULT, Güvenlik, Toprak, Nüfus, s.106-109.

⁹⁵⁴ GÖLBAŞI, a.g.e., s.332.

⁹⁵⁵ FOUCAULT, Güvenlik, Toprak, Nüfus, s.109-117.

⁹⁵⁶ FOUCAULT, Güvenlik, Toprak, Nüfus, s.97-99.

bu dönemde devlet akli meselesi yönetimsellik tarihinin içine yerleşmiştir. Böylece devlet kendisini yönetim pratikleri bütünü olarak ele almaya başlamıştır. Bu durum halkı nüfus olarak ele alan ve polis tarafından yönetilen döneme kadar sürmüştür. Nitekim 17.yy.da devlet askeri ve diplomatik bir aygıt olarak görülmekle birlikte, polis aygıtı olarak da görülmeye başlamıştır. Foucault burada polis kavramını, devletin düzenini bozmadan güçlerini artırmaya yönelik araçların tümü olarak ele almaktadır.⁹⁵⁷

Bununla birlikte Foucault 18. yy. öncesi iktidarı hükümler iktidar olarak ele almakta ve tebaanın canının hükümdarın iki dudağı arasında olduğunu belirtmektedir. 18. yy. sonrası iktidarı ise bir normalleştirme iktidarındır ve devletler nüfuslarını yaşatmaya yönelik politikalar izlemektedir. Böylece yeni bir devlet akli ve politik alana dair yeni bir rasyonalite ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla öldürmeyi değil, yaşatmayı tercih eden disiplinler bir iktidar biçimi doğmuştur.⁹⁵⁸

Görüldüğü üzere Foucault'nun "*Güvenlik, Toprak, Nüfus*" başlığı altında işlemeye başladığı dersinin amacı başlangıçta, 18.yy.da ortaya çıkmış olan ve nüfusu bütünü tehlikelerden koruyan bir iktidar teknolojisidir. Bu bakımdan yöntemi nüfus ile ortam arasındaki ilişkilerin irdelenmesinden, güvenlik tekniğı ile nüfus arasındaki ilişkilerinin irdelenmesine evrilmiştir. Nitekim bu durum onu giderek biyo-iktidar kavramından, yönetimsellik kavramını incelemeye itmiştir.⁹⁵⁹

5. Giorgio Agamben: Bir güvenlik pratiğı olarak istisna hali

a. İstisna hali üzerinden getirilen bir güvenlik devleti eleştirisi

Agamben, Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesinin ardından "*İstisna Hali*" adlı eserini kaleme alarak, Batı siyasal pratiğinin demokrasi ile totalitarizm arasında belirsiz bir bölgede yer aldığı ortaya koymayı hedeflemiştir. Düşünür bu kapsamda kamu hukuku, hukuk düzeni ve siyasal olan gibi kavramlar üzerinden incelediğı istisna halini bir güvenlik pratiğı olarak ele almıştır. Agamben yapmış olduğu bu çalışmada istisna halinin kimi devletler tarafından doğrudan anayasa ile, kimi devletler tarafından ise sadece yasa

⁹⁵⁷ TAYLAN, Önsöz, s.25.

⁹⁵⁸ TAYLAN, Önsöz, s.18-21.

⁹⁵⁹ FOUCAULT, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, s.333-336.

ile düzenlendiği sonucuna ulaşmıştır. Ona göre devletler tarafından istisna haline bu şekilde farklı yaklaşılmasının sebebi, kavramın bir norma sokulup sokulamayacağı konusunun tartışmalı olmasıdır.⁹⁶⁰

Bununla birlikte Agamben'in hukuku askıya almaya muktedir düzenlemelerin tamamını, istisna hali genel başlığı altında incelemeyi tercih ettiği görülmektedir. Ancak bu noktada ifade etmek gerekir ki, Agamben bu tercihe istisna haline ilişkin kavramsal ve terminolojik belirsizlikler nedeniyle gittiğini ifade etmektedir. Ayrıca Agamben'e göre istisna haline ilişkin ortak bir terminoloji bulunmamakla birlikte, kullanılan kavramların büyük kısmı istisna hali ile benzerlik göstermektedir. Nitekim bu kapsamda kuşatma hali ve direniş hukuku gibi güvenliğe ilişkin bazı hukuki düzenlemelerden bahsetmektedir.⁹⁶¹

Agamben diğer yandan istisna halinin kamu hukuku bağlamında, hukuki bir düzenlemeden çok fiili bir sorun olarak ele alındığını ifade etmektedir. Hatta bu anlamda istisna halinin kamu hukuku ile siyasal olgu arasında bir dengesizlik noktası oluşturduğu düşüncesindedir. Ancak ona göre bu durum istisnai halinin hukuk düzleminde çelişkili bir bölgede yer almasına neden olmaktadır. Zira bu anlamda istisna hali, tam olarak yasal biçimi ol(a)mayan yasal bir düzenlemedir ki bu istisna halinin yasa ile yaşam arasında belirsiz bir noktada konumlandığını göstermektedir. İstisna halinin bu şekilde demokrasi ile mutlakiyet arasında belirsiz bir noktada konumlanması, geleneksel anayasa anlayışını kökten değiştirebilecek nitelikte bir gelişmedir. Keza istisna hali her geçen gün biraz daha bir yönetim paradigması haline gelerek, yeni bir yönetim tekniğine dönüşmektedir.⁹⁶²

Agamben bu dönüşümün en iyi örneği olarak Nazi Almanya'sını işaret etmektedir. Nitekim Hitler iktidarı ele geçirir geçirmez "*Halkın ve Devletin Korunması Kararı*"nı ilan etmiş ve yürürlükte olan anayasanın kişisel özgürlüklere ilişkin maddelerinin tamamını askıya almıştır. Üstelik bu karar hiçbir zaman yürürlükten kaldırılmamıştır. Bu bakımdan Hitler iktidarı hukuki açıdan on iki yıllık bir istisna hali olarak tanımlanabilir.⁹⁶³

⁹⁶⁰ AGAMBEN, İstisna Hali, s.7-18.

⁹⁶¹ *Ibid*

⁹⁶² YILMAZ, a.g.m., s.391-392.

⁹⁶³ AGAMBEN, İstisna Hali, s.10.

Agamben bu noktada Batı demokrasilerinin, daha önce benzeri görülmemiş bir şekilde, güvenlik gerekçesi ile doğrudan istisnai hali ilan etmek yerine, yönetim tekniklerini genişletmeyi tercih ettiğini belirtmektedir. Ancak bu durum parlamentoların, yürütme erkinin çıkardığı kararnameleri onaylamakla görevli bir onay makamına indirgenmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla bu değişim cumhuriyetlerin teknik anlamda artık yasama değil, yürütme erkine dayandığını göstermektedir.⁹⁶⁴

Bu bağlamda hükümetler siyasal kriz anlarında acil durum kararnameleri ile yurttaşların haklarını yasayla sınırlamakta, ancak kriz sona erdikten sonra bu yasalar yürürlükte bırakılarak olağanüstü hal olağanlaştırılmaktadır.⁹⁶⁵ Böylece güvenlik paradigması parlamenter demokrasiyi yürütmeye dayalı bir yapıya dönüştürmektedir. İşte bu noktada hukuki ve fiili durum birbirine karışmaktadır. Öyle ki istisnai hali bir zorunluluk hali olarak ele alındığında, fiili durumun hukuka dönüştüğü görülmektedir. Nitekim burada yaşanan fiili durum yürütme tarafından tespit edilerek hukukileştirilmektedir. Ancak diğer yandan yasama organı tarafından onaylanmadığı müddetçe fiili durum hukukun içine sokulamamaktadır.⁹⁶⁶

Dolayısıyla bu durum istisnai halinin yasama erki ile yürütme erki arasında belirsiz bir noktada konumlandığını göstermektedir. Agamben ayrıca istisnai halini doğrudan ya da dolaylı olarak hukuka bağlamaya çalışan tüm doktrinleri hatalı bulmaktadır. Keza bu ona göre istisnai hali, kamusal alan ile özel alan arasındaki ayrımın ortadan kalktığı hukuki bir boşluk alanında, bir yasadızlık bölgesinde yer almaktadır.⁹⁶⁷

Bununla birlikte Agamben'e göre istisnai halini dolaylı olarak hukuka bağlamaya çalışan Schmitt, istisnai hali üzerinden bir egemenlik doktrini ortaya koymaktadır. Zira Schmitt için istisnai haline karar veren egemen, bir yandan istisnai halini hukuk düzeninin içine sokarken, diğer yandan kendini hukuk düzeninin dışında tutmaktadır. Nitekim Schmitt'e göre egemen anayasayı askıya alabilir. Bu da egemenin hukuk düzeninin dışında ama hukuka içkin bir noktada konumlandığını göstermektedir. Bu bakımdan Schmitt'in istisnai

⁹⁶⁴ AGAMBEN, İstisnai Hali, s.25-27

⁹⁶⁵ YILMAZ, a.g.m., s.398.

⁹⁶⁶ AGAMBEN, İstisnai Hali, s.39.

⁹⁶⁷ AGAMBEN, İstisnai Hali, s.63.

halinin yasalaştırılmasına imkan tanımak için, hukukun içine bir yasadızlık bölgesi soktuğu söylenebilir.⁹⁶⁸ Bu noktada belirtmeliyiz ki Agamben de 21.yy. güvenlik devletinin egemenlik anlayışını ne “*nomos*”da ne de sözleşmede bulmamaktadır. Zira Agamben de istisnaya karar verme kudretini egemenliğin alametifarikası olarak görmektedir.⁹⁶⁹

b. Güvenlik devletinin hukuki kökenleri

Schmitt’in egemeni üzerinden istisna halini bu şekilde değerlendiren Agamben, bu noktadan itibaren Schmitt ve Benjamin’in fikirleri üzerinden istisna halinin hukuki boyutunu tartışmaya açmaktadır. Keza Agamben’e göre, Schmitt egemeni istisna haline karar veren olarak konumlandırmakta, böylece hukuk düzeni ile ilişkilendirmektedir. Bunun aksine Benjamin ise egemeni ele alış biçimi ile istisna halini hukuk düzeninden dışlamaktadır. Bununla birlikte Schmitt için hukuki düzenin işleyiş, hukukun kendisi askıya alınarak sağlanabilir. Zira Agamben’e göre Schmitt’in bu yaklaşımın ardında, şiddeti hukuki bağlamla ilişkilendirme isteği yatmaktadır. Oysa Benjamin’in tüm çabası şiddeti hukukun dışına çıkarmaktadır.⁹⁷⁰

Bu kapsamda Schmitt ve Benjamin’in bu görüşlerinin, 1933’da ilan edilen istisna halinin bir daha yürürlükten kalkmadığı Nazi Almanya’sına paralel olarak geliştirildiğini hatırlatmakta yarar vardır. Keza Hitler Almanya’sı on iki yıl boyunca ne Weimar Anayasası’nı, ne de istisna halini yürürlükten kaldırmıştır. Bu durum Nazi Almanyası’nda kuralın istisnaya dayandığını, hatta istisnanın kural haline geldiğini göstermektedir. Ancak Agamben’e göre kuralın istisna ile belirlenmesi mümkün değildir. İşte bu noktada Agamben’e göre Schmitt’in egemeni istisna halinde karar verici konumundan çıkmakta ve böylece Schmittyen yaklaşım kendi kendini çürütmektedir. Benjamin’e göre ise yeryüzü temellük edilemeyen ve hukukileştirilemeyen bir mülktür. Bu bakımdan adalet

⁹⁶⁸ AGAMBEN, İstisna Hali, s.46-47.

⁹⁶⁹ Mete Ulaş AKSOY, “Kutsal İnsan: Giorgio Agamben’in Egemenlik Anlatısında Kurbansal Durum, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi”, sayı: 22, 2016, ss.16-40.

⁹⁷⁰ AGAMBEN, İstisna Hali, s.69-73.

ile hukukun aynı şey olamayacağını ifade eden Benjamin, istisna halini hukukun farklı bir kullanım biçimi olarak ele almaktadır.⁹⁷¹

İstisna hali Agamben için ise hukuka ait bir kavram olmaktan çok, hukukun siyaset tarafından kullanılmasına imkan tanıyan hukuki bir belirsizlik noktasıdır. Öyle ki Agamben her ne kadar Schmitt'in istisnayı hukuka bağlama çabasını eleştiriyor olsa da, hukukun hak ve adalet görüntüsünün göstermelik olduğunu da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Agamben için hukukun gerçek kimliği hakları askıya alma gücünde, yani istisna halinde somutlaşmaktadır.⁹⁷²

Zira Agamben bu düşüncesini somutlaştırmak için istisna haline ilişkin kavramların izini Roma dönemine kadar sürmektedir. Nitekim bu kapsamda bir ayaklanma ya da savaş durumunda devletin güvenliği için senato tarafından ilan edilen "*iustitium*"u istisna hali ile ilişkilendirmektedir. Bu noktada Agamben "*iustitium*"un sadece idarenin değil, tüm hukuk düzeninin askıya alınmasına hizmet ettiğini belirtmektedir. Bununla birlikte Agamben'e göre Roma'da hukukun en önemli işlevi kamu esenliğinin yerine getirilmesidir. Ancak diğer yandan acil bir durum söz konusu olduğunda hukuk tamamen devre dışı bırakılabilmektedir. Öyleyse bu tip acil durumlarda hukuk sorunun çözümü için yetersiz değil, sorunun çözümüne engel olarak görülmektedir. Nitekim acil durumlarda hukuk ihlal edilmemekte, aksine "*iustitium*" aracılığı ile askıya alınarak devreden çıkarılmaktadır.⁹⁷³

Bu kapsamda "*iustitium*" hukuki düzenin tamamının askıya alınmasına yol açması bakımından, otokratik bir hükümet biçimi olan diktatörlük kurumundan oldukça farklıdır. Agamben bu vurgusu ile istisna haliyle diktatörlük rejiminin birbiri ile karıştırılmaması gerektiğinin altını çizmektedir.⁹⁷⁴ "*Iustitium*" kavramını bu şekilde ele alan Agamben, bu noktadan itibaren yaşayan yasa (*nomos empsykhos*) hükümdar kavramına değinmektedir. Zira bu kavram yani hükümdarın yaşayan yasa olması, onun hem yasanın yükümlülüğünde olmadığını, hem de yasayla özdeşleştiğini göstermektedir. Dolayısıyla

⁹⁷¹ AGAMBEN, İstisna Hali, s.70-78.

⁹⁷² AKSOY, a.g.m., s.32-33.

⁹⁷³ AGAMBEN, İstisna Hali, s.53-58.

⁹⁷⁴ YILMAZ, a.g.m., s.399.

hükümdar yasa ile ilişkisini korur ve hukuk düzeninin yasadışı niteliğini edinir. Bu anlamda Yeni Pythagorasçı çerçevede geliştirilen “yasa olan hükümdar” (*basileus*) yaklaşımı Agamben’e göre modern egemenlik kuramının erken dönem tohumlarını oluşturmaktadır.⁹⁷⁵

Bu noktada Benjamin’in egemeni yaratıklar arasında üstün yaratık iken, Schmitt’in egemeni ise Kartezyen Tanrı ile özdeşleşmektedir.⁹⁷⁶ Keza bu durum Agamben’in Antik Yunan ve Roma düşüncesi ile Schmitt ve Benjamin’i bir arada ele almasını anlamlı kılmaktadır. Nitekim Agamben “*iustitium*” ve “*nomos empsykhos*” kavramlarını bu şekilde ortaya koyduktan sonra “*potestas*” ve “*auctoritas*” kavramlarına değinerek, senatonun “*iustitium*” ilan etme erkinin kökeninde “*auctoritas*” kavramının bulunduğu sonucuna ulaşmaktadır.⁹⁷⁷

Zira Agamben’e göre Schmitt de bu düşüncede olacak ki, 1931 tarihli ve “*Anayasa’nın Bekçisi*” (*Der Hüter der Verfassung*) isimli çalışmasında, Reich şansölyesinin istisna halindeki gücünü “*auctoritas*” ve “*potestas*” kavramları üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Agamben bu noktada Bodin ve Hobbes’un da bu ayrımın farkında olduğunu, hatta Arendt’in otorite ile özgürlüğü iki uca yerleştiren görüşünün de kaynağında bu ayrımın bulunduğunu düşünmektedir. Agamben bu noktada Jesus Fueyo’un “*auctoritas*” ile “*potestas*” kavramlarının birbirine karıştırılmasının, modern devlet kuramında tutarsızlığa yol açtığına dair görüşlerine de yer vermektedir.⁹⁷⁸

Ancak ifade edilmelidir ki “*auctoritas*” ile “*potestas*”ın kökenleri ve aralarındaki ayrıma ilişkin yapılacak detaylı bir inceleme çalışmanın kapsamını aşacaktır. Bununla birlikte bu iki kavramın istisna hali bakımından önemli olması nedeniyle de aralarındaki ayrıma kısaca değinilmesi gerekmektedir. Nitekim çalışma kapsamında bu ayrımın en önemli noktası “*auctoritas*”ın hukuki konumudur. Keza “*auctoritas*” aslında hukuk gibi yürürlükte değildir; ama yine de hukuku askıya alabilen ve yeniden yürürlüğe sokabilen bir güçtür. Dolayısıyla “*auctoritas*”, “*potestas*”ı askıya alabilir ya da tekrar yürürlüğe

⁹⁷⁵ AGAMBEN, İstisna Hali, s.82-84.

⁹⁷⁶ AGAMBEN, İstisna Hali, s.70.

⁹⁷⁷ AGAMBEN, İstisna Hali, s.89.

⁹⁷⁸ AGAMBEN, İstisna Hali, s.90.

sokabilir. Bu bakımdan hukuk bütünüyle askıya alınsa bile hukuktan geriye ”*auctoritas*” kalacaktır.⁹⁷⁹ Bu durum ”*auctoritas*”ın hukuki konumunun istisna hali ve güvenlik devleti açısından önemini göstermektedir

”*Auctoritas*”ın hukuki konumu bu şekilde olmakla birlikte, Nazi Almanya’ında Führer’in otoriter-karizmatik erkinde somutlaştığı görülmektedir. Bu noktada çalışmada Savigny’in ”*hukuk, özel bir bakış açısından değerlendirilmiş yaşamdan başka bir şey değildir*”⁹⁸⁰ deyişine yer veren Agamben, istisna halini hukukileştirme çabalarının tamamını, iktidar sahibinin karizmasının hukuk ile yaşama eklemlenme çabası olarak görmektedir.

Zira ona göre ”*auctoritas*” ya da hükümler kararları ile hukuk düzeni bütünüyle geçersiz kılınmadan askıya alınabilmektedir. Dolayısıyla ”*auctoritas*” doğrudan yaşama gönderme yapmakta ve bu bakımdan aslında hukuktan değil, yaşamdan kaynaklanmaktadır. Öyle ki Agamben Batı hukuk sistemini ikili bir yapı olarak ele almakta ve hukukun normatif yönünü ”*potestas*”, hukukun ötesinde olan yasadışı yönünü ise *auctoritas* ile somutlaştırmaktadır. Bu anlamda da istisna halinin yasadışılık ile yasa, yaşam ile hukuk, ”*auctoritas*” ile ”*potestas*” arasında belirsiz bir konuma oturduğunu ifade etmektedir.⁹⁸¹

Bu durum istisna halinin tıpkı ”*auctoritas*” gibi hukuk düzeni ile ilişkili olmakla birlikte, normu askıya alma erkine sahip kurmaca bir temele sahip olduğunu göstermektedir. Ancak ona göre istisnanın kural haline gelerek olağanlaşması, hukuki-siyasal sistemin ölümcül bir makinaya dönüşmesine yol açmaktadır. Keza Agamben’e göre güvenlik sebebi ile ilan edilen ancak yürürlükten kalkmayan bir istisna hali ile hukukun yürürlükte olduğu bir şiddet rejimi yaratmak mümkün görülmektedir. Böylece hukukun normatif yönü işlevsiz kılınarak, siyasetin şiddet ile hukuk arasındaki bağı kesen bir silah olarak kullanılmasına imkan tanınmaktadır.⁹⁸²

⁹⁷⁹ AGAMBEN, İstisna Hali, s.95-96.

⁹⁸⁰ AGAMBEN, İstisna Hali, s.101.

⁹⁸¹ AGAMBEN, İstisna Hali, s.102-103.

⁹⁸² AGAMBEN, İstisna Hali, s.103-105.

B. Hikmet-i hükûmetin yerini güvenlik hikmetlerinin alması

1. Genel olarak

Hikmet-i hükümet fikrinin kökenini, devlet aklını yasanın hem hizmetkarı hem de efendisi olan kralın akli ile bir tutan Ortaçağ düşüncesine götürülebilecek olmakla birlikte,⁹⁸³ Giovanni Botero'nun 1589'da yayınlanan "*Della Ragion di Stato*" adlı eserinin başlığında bu kavramı kullandığı düşünüldüğünde, terimin evvela İtalya'da yerleştiği ve çevre devletlere buradan yayıldığı düşünülmektedir.⁹⁸⁴

Yine Giovanni Antonio Palazzo'nun 1606 tarihli "*Yönetim ve Gerçek Devlet Akli Söylevi*" (*Discorso del govemo e della ragion vera di Stato*) adlı eserinde, Cumhuriyet'in devlet aklının komuta ettiği bir yönetim tarafından korunmazsa ayakta kalamayacağı belirtilmektedir. Dolayısıyla Palazzo'nun bu saptamasına göre devlet akli, devletin varlığı ve muhafazası ile ilişkilidir. Devlet akli Bogislavv Philipp von Chemnitz'in 1647 tarihli metnine göre ise, devletin bekası ve esenliği için sahip olunması gereken politik duyarlılıktır. Foucault ise bu noktada bir adım daha ileri giderek devlet aklını devletin özü olarak tanımlamaktadır.⁹⁸⁵

Bu bağlamda devlet akli kavramının ilk ortaya atıldığı andan itibaren bir hükümet hikmeti olarak nitelendirildiği söylenebilir. Nitekim Chemnitz devlet akli kavramının yasaların dışında kalmaya izin veren konumuna işaretlerle, devlet aklının gerekirse yasalara komuta edebileceğini belirtmektedir. Böylece devlet aklının yasaları aştığını ve yasalara tabi olmadığını ortaya koymaktadır. Foucault'ya göre bu durum devlete has aklın yasası olarak konumlandırılan devlet aklının bir zaruret yasası olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla her ne kadar kuramcılar tarafından doğrudan ilahi yasayı aştığı belirtilmese de, doğal hukuku aştığı sonucuna varılabilir.⁹⁸⁶

Bu noktada 20.yy.dan itibaren olağanüstü halin, tüm Avrupa'da totaliter iktidarın kurulma tertibatı haline getirildiğini hatırlatmakta yarar vardır. Zira Hitler öncesi dönemden

⁹⁸³ Ernsy H. KANTOROWICZ, *Kralın İki Bedeni-Ortaçağ Siyaset Teolojisi Çalışması*, Çev. Ümit Hüsrev Yolsal-Cengiz İskender Özkan, BilgeSu Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2018, s.148-152.

⁹⁸⁴ Mithat SANCAR, "Devlet Akli" Kısacasında Hukuk Devleti, İletişim, 8. Baskı, İstanbul, 2016, s.16.

⁹⁸⁵ FOUCAULT, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, s.221-225.

⁹⁸⁶ FOUCAULT, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, s.228-229.

itibaren hükümetlerin olağanüstü hal tedbirine sıklıkla başvurduğu görülmektedir. Ancak olağanüstü hali olağanlaştıranlar sadece totaliter devletler değildir. Keza 21.yy. gelindiğinde korkuyu ayakta tutarak olağanüstü hali olağanlaştıran Batı demokrasileri güvenlik devletine evrilmiştir. Nitekim Agamben'e göre bu yeni hükümet biçiminin henüz detaylı bir tahlili yapılmamış olmakla birlikte, güvenlik devleti bakımından güvenlik hikmetleri, hikmet-i hükûmetin yerini almıştır. Bu kapsamda güvenlik devleti ne liberal hukuk devletidir, ne de Foucault'un disiplin toplumdur. Hatta modern devletin düşünsel temelleri bağlamında düşünüldüğünde, güvenlik devleti modern devlet ile örtüşmemektedir. Öyle ki Hobbes'un ortaya koyduğu sürecin aksine, güvenlik devleti korkuyu son veren olarak gelen değildir. Aksine korku üzerine kurulu olması bakımından meşruiyetini korkuyu ayakta tutmasına borçludur. Dolayısıyla güvenlik devleti modern devlet şemasını tersyüz etmektedir.⁹⁸⁷ Bu bağlamda güvenlik devletinin polis ya da jandarma devleti olmadığını da belirtmek gerekmektedir. Zira güvenlik devleti aslında liberal hukuk devletinin olağanüstü halin olağanlaştırması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan güvenlik devletinin istisnanın kural haline getirildiği hukuk devleti olduğu söylenebilir.

Peki korkuyu ayakta tutarak olağanüstü hali olağanlaştıran güvenlik devleti bu hukuksal dönüşümü nasıl gerçekleştirmektedir? Totaliter devlet ile liberal devletin bu konuda izlediği yöntem aynıdır. Olağanüstü hal uzatılarak ve OHAL yasaları kalıcı hale getirilerek güçler ayrılığı ilkesi yürütme lehine bozulmaktadır. Buna paralel olarak Federal devletlerde eyaletlere ait yetkiler federal hükümet lehine daraltılmaktadır. Böylece oluşturulan olağanüstü yetkili kurumlar ve gelişmiş gözetleme/denetleme teknikleri ile nüfus kontrol altına tutulmaktadır. Güvenlik devleti bu hukuksal dönüşümü disipline etme görevini, görev alanı olağanüstü yetkilerle genişletilmiş kolluk güçleri vasıtasıyla yerine getirmektedir. Bu noktada silahlı kuvvetler ise kolluk gücü gibi

⁹⁸⁷ Giorgio Agamben'in bu konudaki görüşlerinin tamamı (Erişim) https://www.lemonde.fr/idees/article/2015/12/23/de-l-etat-de-droit-a-l-etat-desecurite4836816_3232.html, <https://medyascope.tv/2019/01/06/giorgio-agamben-hukuk-devletinden-guvenlik-devletine/> 07 Mart 2019

kullanılabilmektedir. Üstelik tüm bu dönüşüm hukuk vasıtasıyla yapılmaktadır. Böylece istisnai normlar kural haline getirilmekte, olağanüstü hal olağanlaştırılmaktadır.⁹⁸⁸

Güvenlik devletinin hukuki konumu ile birlikte egemenlik biçimi de modern devletten oldukça farklıdır. Zira modern devletin egemenliği sınırları belirli bir toprak parçası üzerindedir. Güvenlik devleti ise bu sınırların içindeki bireyler üzerinde egemenlik kurmaktadır. Güvenlik devletinin bu konumu, güvenliğin hukuki boyutundan çok siyasi boyutu ile ilgilenilmesine yol açmaktadır. Bunun sonucu olarak güvenlik iktidara ilişkin bir meseleden çok, hukuk üretimine ilişkin bir mesele olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla güvenlik devleti için güvenlik hukuka ilişkin bir mesele değil, hukuk üretimine ilişkin bir meseledir. Neocleous bu durumu, Hobbes'un "*auctoritas non veritas facit legem*" (yasayı hakikat değil otorite yapar) deyişine atıfla, - "*securitas non veritas facit legem*" (yasayı hakikat değil güvenlik yapar) deyişi ile özetlemektedir.⁹⁸⁹

2. 9/11 Sonrası Değişen Güvenlik Algısı: “İnsan insanın kurdudur”dan “Devlet devletin kurdudur”a

a. ABD'nin güvenliği bağlamında yeni dünya düzeni

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte uluslararası alanda çift kutuplu yapıya dayalı denge ortadan kalkmıştır. Nitekim duvarın yıkılması ile birlikte ABD Başkanı George H.W. Bush'un "*Yeni Dünya Düzeni*" olarak adlandırıldığı yeni bir döneme girilmiştir. Bununla birlikte uluslararası arenada tek başına kalan ve hatta süper güç haline gelen ABD tarafından 1991 yılında hazırlanan "*Ulusal Güvenlik Stratejisi*" ile uluslararası alanda ABD'nin güvenliğini merkeze alan bir güvenlik stratejisi geliştirmiştir.⁹⁹⁰

Böylece bu yeni dönemin ABD'nin hegemonyası altında geçeceğinin ilk işaretleri verilmiştir. Nitekim 1991 tarihli Körfez Savaşı ile 1995 tarihli Bosna-Hersek ve 1999

⁹⁸⁸ Oyan ALTUNTAŞ EKİN, "*Kapitalizmin Doğal Bir Evresi Olarak Totaliter-Polis Devletinin Yükselişi ve ABD Örneği*", Uluslararası İlişkiler, Cilt 9, Sayı 35 (Güz 2012), s. 35-60.

⁹⁸⁹ Mark NEOCLEOUS, Güvenlik, Şiddet ve Savaş, çev Gül Çorbacıoğlu, Ersin Embel, Dipnot Yayınları, 2012, s.8-9.

⁹⁹⁰ MANTAR, a.g.e., s.42.

Kosova müdahaleleri bu yeni stratejinin ve oluşturulmak istenen düzenin bir sonucu olarak yorumlanabilir. Zira Sovyetler Birliği'nin dağılması ile zengin petrol yataklarına sahip bölgelerin ve bu kaynakların ihraç edileceği güzergahların bulunduğu geçiş yollarının ABD'nin dikkatini Orta Asya, Orta Doğu ve Balkanlara çektiği açıktır.

Bu durum 1990 yılı sonrasında oluşan yeni dünya düzeni için ekonomik güvenliğin, askeri ve siyasi güvenlik kadar önem arz ettiğini göstermektedir. Ancak diğer yandan bu bölgelerde oluşan ve/veya oluşturulmak istenen ABD hegemonyası; Fransa, Almanya, Çin, Rusya ve İran gibi devletlerin tepkisini çekmiştir. Bununla birlikte 1990 sonrası ortaya çıkan tartışma konularından bir diğeri de başarısız devletler (*failed states*) olmuştur. Keza iç savaş gibi nedenlerle merkezi otoritenin sağlanamadığı ve teröristler tarafından sığınak haline getirilen bu devletlere, başta BM olmak üzere birçok farklı bölgesel güvenlik örgütü tarafından müdahale edilmiştir.⁹⁹¹

Duvarın yıkılmasının ardından, gelişmiş devletler ile gelişmemiş/gelişmekte olan devletler arasında hali hazırda var olan ekonomik uçurumun, bütünleşmeyi değil ayrıklaşmayı tetiklediği görülmüştür. Dolayısıyla küreselleşme ile toplumlar arasındaki bütünleşme yerine kutuplaşma hızlanmıştır. Bu dönemde bir yanda batı karşıtlığı artarken, diğer yanda yabancı düşmanlığını (*zenofobi*) yaygınlaştırmıştır. Üstelik bu ikircikli yapı uluslararası ilişkilerde genel bir güvensizlik ortamının yaşanmasına neden olmuştur.

11 Eylül sonrası inşa edilen “*Siyasal İslam*” tehdidi karşısında ortaya atılan “*Teröre Karşı Küresel Savaş*” (*GWOT-Global War on Terrorism*) doktrini ise yaşanan bu gelişmelerin hem nedeni, hem sonucudur. Öyle ki 9/11 sonrası gerçekleşen müdahaleler ile hem Batı'nın kırılğan/başarısız devletlere (*failed states*) karşı uyguladığı baskı ve şiddetin, hem de söz konusu baskı ve şiddete karşı gösterilen tepkinin arttığı görülmektedir. Ayrıca eklemek gerekir ki, bu dönemde bir yanda Batı'da yaygınlaşan yabancı düşmanlığına, diğer tarafta Batı'nın müdahale ettiği alanlarda gerçekleşen geniş çaplı insan hakkı ihlallerine tanıklık edilmiştir. Bu gelişmeler uluslararası alanda sürekli bir güvensizlik ortamının yaşanmasına neden olmuştur.⁹⁹²

⁹⁹¹ SANCAK, a.g.e., s.130.

⁹⁹² BİRDİŞLİ, a.g.e., s.248.

Bu noktada Batı dünyasının söylevleri ile ortaya koyduğu pratiğin birbiri ile uyuşmadığı gerçeğine değinmek gerekmektedir. Nitekim Batı'nın Doğu'da uyguladığı pratiğin kökenlerine inildiğinde; özgürlük, demokrasi, liberal ekonomi ve uluslararası düzen gibi değerlerin, Batı'nın kendisini merkezî konuma alan ve böylece diğer toplumları ötekileştiren kimlik politikasını inşa etmek için bir araç olarak kullanıldığı görülecektir.⁹⁹³

Bu bakımdan yeni dünya düzeninin, Batı tarafından aslında Batı'nın tekelinde olmayan insan hakları ve demokrasi gibi değerlerin, bir takım siyasi amaçlarla “öteki”ye dayatıldığı bir düzen olarak dizayn edildiği söylenebilir. Zira 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de gerçekleşen terör saldırıları sonrasında inşa edilen “İslami terör tehlikesi” ile sıradan insanların potansiyel teröriste dönüştürülmesi, bu indirgemeci ve ötekileştirici yaklaşımın en somut örneğidir.⁹⁹⁴ Dolayısıyla 11 Eylül saldırıları sonrasında ortaya çıkan bu yaklaşımın, Batı kimliğinin yeniden oluşturulma sürecinin olumsuz temsili olduğu söylenebilir.⁹⁹⁵

Bununla birlikte 9/11 sonrası yeni dünya düzenine yön veren asıl unsurun güvenlik olduğu açıktır. Keza 17 Eylül 2002 tarihinde George W. Bush'un başkanlığında yayınlanan “ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi”nin başlıkları incelendiğinde, ABD'nin yeni güvenlik politikası ile dünya siyasetine ne şekilde yön verdiği görülecektir. Öyle ki söz konusu belgenin ilk başlığında insan onuruna, ikinci başlığında küresel terörizmle mücadeleye, üçüncü başlığında bölgesel çatışmalara ve kitle imha silahlarına, dördüncü başlığında serbest piyasa ve küresel ekonomiye, beşinci başlığında demokratik olmayan devletlere demokrasi götürülmesine, altıncı başlığında müttefiklerle gerçekleştirilecek ortak eylemlere, yedinci başlığında ise teşkil edilecek güvenlik kurumlarına değinilmektedir.⁹⁹⁶

⁹⁹³ Stephen M WALT, “The Myth of the American exceptionalism”, *Foreign Policy Magazine*, November Issue. 198, 2011, Washington: p. 74.

⁹⁹⁴ Ayla GÖL, “Editor's introduction: views from the ‘Others’ of the War on Terror”, *Critical Studies on Terrorism*, 2010, p. 2, (Erişim) <http://dx.doi.org/10.1080/17539151003594160> 20 Mart 2019

⁹⁹⁵ Marie Breen SMYTH, Jeroen GUNNING, Richard JACKSON vd., “Critical Terrorism Studies an Introduction”, *Critical Studies on Terrorism*, 2008, s.2, (Erişim <http://dx.doi.org/10.1080/17539150701868538>) 20 Mart 2019

⁹⁹⁶ The National Security Strategy Of The United States Of America, September 2002, The White House (Erişim) <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>. 25 Mart 2019

2002 tarihli bu belgenin Başkan tarafından kaleme alınan giriş kısmı incelendiğinde ise; özgürlük, demokrasi, serbest girişim, temel insan hakları, politik ve ekonomik özgürlük, ifade özgürlüğü, çalışma ve mülkiyet hakkı gibi değerlerle birlikte, ABD'nin dünya üzerindeki askeri, ekonomik ve politik hegemonyasına vurgu yapıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra dünyanın daha güvenli bir hale getirilmesi için teröristlere ve tiranlara karşı girişilecek olan bir savaşta, bu üstünlüğüne dayanmak yerine, müttefiklerle iş birliği içinde bulunulacağı dile getirilmektedir. Çalışma kapsamında asıl dikkat çekici olan ise düşman harekete geçmeden önce düşmana karşı gerçekleştirilecek eylemlerin, güvenliğe giden tek yol olarak gösterilmesidir. Böylece ilk kez bir hukuki metinde önleyici meşru müdafaaaya yönelik bir ifade açıkça kullanılmıştır.⁹⁹⁷

Bu noktada ABD'nin 2002 yılından yayınlandığı ulusal strateji belgesinde ortaya koyduğu yeni güvenlik stratejisini biraz daha açmakta yarar vardır. Nitekim 9/11 sonrası devlet kaynaklı simetrik tehdit algısının asimetrik bir hal aldığı bu dönemde, doktrinde önleyici savaş, önleyici müdahale ya da önleyici meşru müdafaa olarak ifade edilen bir pratik ortaya çıkmıştır.⁹⁹⁸

Aslında kökenlerini Gentili'ye kadar götüreceğimiz bu yaklaşıma göre, taaruz hazırlığı yapan düşmana karşı gerçekleştirilen saldırı meşrudur.⁹⁹⁹ Hatta Gentili'ye göre böyle bir saldırı hazırlığı olmasa dahi, büyüyen iktidarları ve artan toprak edinimleri nedeniyle tehdit haline gelen devletlere karşı açılan savaşlar ilahi adaletin gereğidir.¹⁰⁰⁰ Zira ABD'nin 11 Eylül sonrası Afganistan ve Irak'a karşı gerçekleştirdiği müdahalelerin de, tehdidi veya saldırıyı gerçekleşmeden önce etkisiz hale getirmeyi hedefleyen müdahaleler olarak gerçekleştirildiği görülmektedir.¹⁰⁰¹

Ancak 9/11 sonrası Gentili'nin ortaya koyduğu “önleyici savaş” doktrininin büyük ölçüde değiştiğini belirtmek gerekmektedir. ABD'nin müdahalelerinin gerçekleştiği bu dönem,

⁹⁹⁷ The National Security Strategy Of The United States Of America, September 2002, The White House (Erişim) <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> 25 Mart 2019

⁹⁹⁸ SANCAK, a.g.e., s.130.

⁹⁹⁹ GENTILI, a.g.e., Book I, s.61.

¹⁰⁰⁰ ROLFE, Intro., s.37a.

¹⁰⁰¹ SANCAK, a.g.e., s.130.

savaşın tanımının deđiřtiđi ve dūřmanın belirsizleřtiđi bir dōnemdir. Bununla birlikte bu dōnemde gūvenlik meselesi kamusal alandan ōzel alana kaymıřtır. Keza geliřen gūvenlik endūstrisi, řiddetin meřruiyetinin devlet tekelinden alıp, bir gūvenlik ekonomisi inřa etmeye koyulmuřtur.¹⁰⁰²

Ūstelik gūvenlik bu řekilde militarize edilerek, geleneksel gūvenlik yaklařımından uzaklařmıřtır. Bōylece Amerikan dıř politikası daha saldırgan ve tek yanlı bir hale getirilmiřtir. Hatta bu sūreçte gūvenlik uđruna temel hak ve ōzgūrlūklardan vazgeçilip vazgeçilemeyeceđi sorusu gūndeme getirilmiřtir. Kūresel terōrle mūcadele ve demokrasi yayma gibi gerekçeler ve oluřturulan gūvenlik fetiřizmi ile ABD global bir sōmūrū ve kontrol politikasına yōnelmiřtir. Bu durum G.W. Bush dōnemi dıř politikası izlendiđinde aēıkça gōrūlecektir. Zira bu dōnemde terōrle savař, askeri gūcūn geliřtirilmesi ve yeni petrol yataklarının ele geēirilmesi politikaları tek bir gūvenlik konsepti altında birleřtirilmiřtir.¹⁰⁰³

Bu geliřmeler yeni dūnya dūzenini belirleyen gūvenlik konseptinin, tehlikeyi belirsiz varsayan bir doktrine dayandıđını gōstermektedir. Literatūrde sūrekli savař doktrini olarak anılan bu ōđretide toplum, sermaye ve devlet tarafından biēimlendirilmesi gereken bir unsurdur. Bu noktada toplumun kurumsal řiddete teslim olması beklenmektedir. Bu durum askeri mūdahale mantıđının siyaset ve sermaye ile iē iē geētiđine iřaret etmektedir. Kapitalizmin bu sonu gelmez gūvenlik arzusu inřası, bir gūvenlik devleti ūretimini kaēınılmaz kılmıřtır. Bu da liberal demokrasilerin fařist eđilimlerden daha tehlikeli bir potansiyeli iēinde barındırdıđını gōstermektedir.¹⁰⁰⁴

Nitekim 9/11 sonrası ABD'nin terōre destek veren tūm devletleri "*haydut devletler*" (*rogue states*) olarak nitelendirerek bir dūřman listesi oluřturması, gūvenlik devletinin bu potansiyelinin aēık bir gōstergesidir. Ōyle ki Afganistan'daki Taliban rejimi Usame Bin Ladin ve El Kaide'ye destek verdiđi gerekçesi ile ilk hedef olarak seēilmiřtir. Ayrıca İnan,

¹⁰⁰² Zuhul ÇALIK, "*Yeni Gūvenlik Kavramı*", 8-9 Ekim 2013 Uluslararası Gūvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı, 2014, s.643.

¹⁰⁰³ Kūbra Deren EKICI, "*11 Eylūl'ūn ABD Gūvenlik Politikasına Etkileri*", 8-9 Ekim 2013 Uluslararası Gūvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı, 2014, s.743-745.

¹⁰⁰⁴ NEOCLEOUS, Gūvenlik, řiddet ve Savař, s.12-13.

Irak ve Kuzey Kore'nin kitle imha silahlarına sahip olmaları gerekçesiyle dünya barışını tehdit ettikleri belirtilmiştir.¹⁰⁰⁵ Bu noktada Bush yönetimi ABD'nin gerekirse tek başına, yani NATO ve diğer uluslararası örgütlerden bağımsız olarak hareket edeceğini açıkça ifade etmiştir. Ancak 11 Eylül sonrası bir anda hortlayan güvenlik sorunlarının ve yaratılan terör mitinin arkasında ise ABD'nin dünya imparatorluğu hayalinin yattığı düşünülmektedir. Keza ABD'nin Afganistan ve Irak'ı işgal edişinin ardında ABD hegemonyasının küreselleştirilmesi ve pekiştirilmesi düşüncesinin yattığı savunulmaktadır.¹⁰⁰⁶

Bu noktada güvenlik devletinin güvensizlik üretmek zorunda olduğu tekrar vurgulanmalıdır. Zira ABD'nin 26 Mayıs 2003'te başarılı bir şekilde gerçekleştirilen askeri operasyonun ardından Irak topraklarından çekilmediği hatta bu bölgeye kalıcı olarak yerleştiği görülmektedir. Öyle ki bu noktadan itibaren Irak'ın şirketler tarafından işgali başlamıştır. Üstelik şirketler tarafından gerçekleştirilen bu işgale paralel olarak, yeni bir kapitalist ekonomik model oluşturmak için Irak hukukunu temelden değiştiren düzenlemeler yürürlüğe sokulmuştur.¹⁰⁰⁷

George W. Bush'un başkanlığının ilk döneminde yayınlanan güvenlik stratejisi ile gerçekleşen Afganistan ve Irak müdahalelerin ardından ise ikinci başkanlık dönemi ile birlikte yeni bir güvenlik stratejisi yayınlanmıştır. 2006 tarihli bu stratejinin Bush tarafından kaleme alınan giriş kısmında ABD'nin 2002 yılından bu yana güvenlik sebebiyle Irak ve Afganistan başta olmak üzere gerçekleştirdiği müdahalelerden söz edilmektedir. Bununla birlikte yeni güvenlik stratejisinin iki temel dayanağının bulunduğu belirtilmektedir. Mart 2006 tarihli "*ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi*"ne göre bu dayanakların ilki tiranlıkların sonlandırılarak özgürlük, adalet, insan onuru ve demokrasinin desteklenmesi; ikincisi ise kitle imha silahları, terörizm, insan ticareti, salgın hastalıklar gibi güvenliğin sınır aşan boyutları ile mücadele edilmesidir. Dolayısıyla Mart 2006'da yayınlanan güvenlik stratejisi ile 2002 yılında yayınlanan stratejinin büyük

¹⁰⁰⁵ EKİCİ, a.g.e., s.740-742.

¹⁰⁰⁶ EKİCİ, a.g.e., s.740-742.

¹⁰⁰⁷ NEOCLEOUS, Güvenlik, Şiddet ve Savaş, s.115-117.

ölçüde benzer olduğu söylenebilir.¹⁰⁰⁸

Ancak 2006 yılında yayınlanan stratejinin, 2002 yılı stratejisine kıyasla diplomatik çözüm yollarına ve uluslararası iş birliğine daha fazla vurgu yapmaktadır. Diğer yandan 2006 yılı belgede de önleyici meşru müdafaadan açıkça ve detaylı olarak bahsedilmektedir. Üstelik benzer bir stratejiyi George W. Bush'un ardından ABD başkanlığına seçilen Barack Obama'nın da sürdürdüğü söylenebilir. Nitekim Obama başkanlığında 2010 yılında yayınlanan strateji belgesinde ABD'nin ulusal çıkarları; "güvenlik", "refah", "değerler" ve "uluslararası düzen" kapsamında ele alınmıştır. Bunun yanı sıra 2010 yılı "*Ulusal Güvenlik Stratejisi*"nde uzun mesafelerde büyük çaplı askeri operasyonlar planlayabilecek ve bunları sürdürebilecek güçteki tek devletin ABD olduğu belirtilerek, ABD'nin küresel liderlik stratejisini takip edeceği vurgulanmıştır.¹⁰⁰⁹

Bush ile Obama'nın güvenlik yaklaşımında birtakım benzerlikler bulunduğu gibi, bazı farklılıklar da yer almaktadır. Zira her iki başkan döneminde yayınlanan güvenlik strateji belgelerinde de "*kırılgan demokrasi*" (*fragile democracy*) ve "*kırılgan devlet*" gibi tabirlerin ortak olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak "*önleyici eylem*" (*preemptively act*) ve "*haydut devletler*" (*rogue states*) gibi tabirler Obama döneminde terk edilmiştir.¹⁰¹⁰ Bununla birlikte küresel ekonomi ve terörle mücadele gibi konularda Bush ile aynı fikirde olan Obama, güvenlik konusunda ise askeri müdahalelerin yanı sıra ekonomik ve refah artırıcı önlemlere de önem vermektedir. Dolayısıyla Obama'nın Bush'a oranla biraz daha diyalog yanlısı ve yöntem konusunda daha yumuşak olduğu söylenebilir.¹⁰¹¹

Bu durum Obama'nın başkanlığının ikinci döneminde yayınlanan "*Ulusal Güvenlik Stratejisi*"nde açıkça görülmektedir. Öyle ki Obama tarafından kaleme alınan giriş kısmında ulusal güvenlik için ekonomik gücün önem kazandığı vurgulanmaktadır. Ayrıca

¹⁰⁰⁸ The National Security Strategy of the United States of America, The White House, March 2006, (Erişim) <https://www.state.gov/documents/organization/64884.pdf> 02 Mart 2019

¹⁰⁰⁹ Sibel KAVUNCU, "*Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejileri*", 8-9 Ekim 2013 Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı, 2014, s.724-725.

¹⁰¹⁰ National Security Strategy, May 2010, The White House, Ekici, a.g.e., <http://nssarchive.us/NSSR/2010.pdf> 02 Mart 2019

¹⁰¹¹ EKİCİ, a.g.e., s.759-760.

Irak ve Afganistan’da yaklaşık 180.000 kişi civarında olan askeri personelin 15.000 kişiye kadar düşürüldüğü ifade edilmektedir. Ancak diğer yandan Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) ve El-Kaide ile mücadelenin de sürdüğünün altı çizilmektedir. Bununla birlikte bu mücadelede uluslararası işbirliği vurgusunun Bush doktrininden daha fazla olduğu söylenebilir. Giriş kısmında ayrıca küresel ısınmaya, ebola virüsüne, işkencenin önlenmesine ve bazı özgürlüklere vurgu yapılmaktadır. Bu noktada ABD’nin çıkarları olarak vatandaşlarının ve müttefiklerinin güvenliğinin sağlanması, ABD ekonomisinin uluslararası serbest ekonomi sisteminde gelişmeye devam etmesi, evrensel değerlere tüm dünyada sahip çıkılması ve iş birliğinin geliştirilmesi gösterilmiştir.¹⁰¹²

Aralık 2017’de Trump başkanlığında yayınlanan “*Amerika Birleşik Devletleri’nin Güvenlik Stratejisi*”nin kapsamı ise beş sütun altında belirlenmiştir. Bunlardan ilki Amerikan halkını, vatanını ve Amerikan yaşam tarzını korumak, ikincisi Amerikan refahını artırmak, üçüncüsü güç vasıtasıyla barış getirmek, dördüncüsü Amerikan’ın global tesirini artırmaktır. Son sütunda ise ABD’nin uluslararası arenada bölgesel stratejileri tek tek belirlenmiştir. Bununla birlikte stratejinin “*Amerikan halkı beni Amerika’yı tekrar büyük yapmak için seçti*” (*The American people elected me to make America great again*) cümlesi ile başladığı görülmektedir. Zira önceki strateji belgelerinin aksine Trump başkanlığında belirlenen güvenlik stratejisi, maddi güç ve iç siyaset odaklıdır. Öyle ki bu belgede Trump göreve geldiğinde haydut olarak nitelendirdiği Kuzey Kore gibi rejimlerin, geliştirdikleri nükleer silahlar ile tüm dünyayı tehdit ettiğini, Irak ve Suriye İslam Devleti (ISIS) İslami radikal terör örgütlerinin serpiildiğini, Ortadoğu’nun teröristlerin kontrolü altında olduğunu ve rakip güçlerin saldırgan bir tavırla Amerika’nın global çıkarlarını önünü kestiğini iddia etmektedir. Bununla yanı sıra Trump’a göre korunaksız sınırlar ve etkisiz göçmen yasaları vatani zayıflatmaktadır.¹⁰¹³

¹⁰¹² National Security Strategy, February 2015, The White House, February 2015, (Erişim) https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf 02 Mart 2019

¹⁰¹³ National Security Strategy of the United States of America, The White House, December 2017, (Erişim) <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>, 02 Mart 2019

b. AB kapsamında Avrupa güvenlik konsepti

11 Eylül sonrası ABD'nin güvenlik politikası genel olarak bu şekilde olmakla birlikte aynı dönemde AB'nin güvenlik politikasının da benzer minvalde ilerlediği gözükmektedir. Zira 9/11'in hemen ardından 2002 yılında alınan "Terörizmle Mücadele Çerçeve Kararı" ve 2004 yılında kabul edilen "Avrupa Tutuklama Emri" bunun en açık göstergesidir. Böylece hem terörle mücadele ile ilgili ortak bir tanım ve cezalandırma sistemi etrafında birleşilmesi, hem de suçluların iadesi sisteminin daha basit bir hale getirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda alınan bir diğer önlem de, yeni vize veri tabanı ve havayolu yolcu listeleri vasıtasıyla uluslararası insan hareketlerinin kontrol edilmeye çalışılmasıdır.¹⁰¹⁴

Diğer yandan AB'nin de ABD tarafından yayınlanan güvenlik stratejisine paralel bir güvenlik stratejisi belirlediği görülmektedir. Nitekim AB Konseyi tarafından 12 Aralık 2003 tarihinde Brüksel'de düzenlenen "Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi"nde "Daha İyi Bir Dünyada Güvenli Bir Avrupa" başlığı ile "Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi" kabul edilmiştir. Böylelikle AB tarihinde ilk kez bir Avrupa Güvenlik Stratejisi (AGS) belirlenmiştir.¹⁰¹⁵

Bu gelişmenin hemen ardından "Avrupa Güvenlik ve Strateji Politikası"nın (AGSP) "Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası"na (OGSP) dönüştürme çabası başlamıştır. Keza 2007 yılı Lizbon Antlaşması'yla AB'nin siyasi iş birliğinin artırılması girişimi bunun ilk aşamasıdır. Lizbon Antlaşması'yla AGSP ile ilgili hükümler AB reform antlaşmasının kapsamı içine alınmıştır. Öyle ki Lizbon Antlaşması'nın 42. maddesi ile OGSP, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP)'nin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmiştir.¹⁰¹⁶

2008 yılına gelindiğinde ise Avrupa Güvenlik Stratejisi (AGS)'nin uygulamasının gözden geçiren ve AB'nin ilk Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) Yüksek Temsilcisi olan

¹⁰¹⁴ YİĞİTTEPE, a.g.e., s.18-19.

¹⁰¹⁵ (Erişim) <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world>. 03 Mart 2019

¹⁰¹⁶ YİĞİTTEPE, a.g.e., s.20-21.

Javier Solana liderliğinde hazırlanan raporun¹⁰¹⁷ onaylandığı görülmektedir. Raporla AB'nin tam olarak verimli olabilmesi için daha muktedir, daha tutarlı ve daha aktif bir Avrupa'ya ihtiyaç duyulduğunun belirtilmesi dikkat çekmektedir.¹⁰¹⁸ Bu noktada üye devletlerin ortak bir güvenlik stratejisi konusundaki uzlaşma sürecinin beş sene sürdüğü gözden kaçmamalıdır. Bu gelişmenin ardında, üye devletlerin ortak bir strateji belirlemekten çok asgari müşterekte buluşmaya çalışmalarının yattığı düşünülmektedir. Bu durum aynı zamanda üye devletlerin güvenlik politikalarını kendilerinin belirlemeyi tercih ettiğini ve bu konuda yetki paylaşımından çekindiklerini ortaya koymaktadır.¹⁰¹⁹

29 Haziran 2016 tarihine gelindiğinde ise AB'nin "*AB Küresel Stratejisi*" (ABKS) adlı belge ile ikinci kez bir güvenlik stratejisi belirlenmiştir. İki belge mukayese edildiğinde 2003 yılı belgede riskler ve hedefler başlığı altında terörizmin, kitle imha silahlarının yayılmasının, bölgesel çatışmaların başarısız devletlerin yıkılmasının ve organize suçların ele alındığı görülmektedir. 2016 yılı belgede ise bu risk ve tehditler yerine dış ilişkilerdeki öncelikler belirlenerek, birliğin güvenliği için bütünselci yaklaşım, bölgesel iş birliği ve küresel yönetim gibi yöntemlerin uygulanacağı dile getirilmektedir. Bununla birlikte 2003 yılı belgede belirtilen risk ve tehditlere karşı alınması düşünülen tedbirler; önleyici müdahale, bütünselci yaklaşım ve çok taraflılıktır. Bu noktada 2016 tarihli stratejide AB vatandaşlığı ifadesine sıklıkla yer verilerek birlik seviyesinde bir bütünleşme çağrısı yapılmıştır. Bu bağlamda AB ile ABD'nin güvenlik stratejileri mukayese edildiğinde AB'nin çok taraflı, ABD'nin ise tek taraflı yaklaşımdan yana olduğu söylenebilir.¹⁰²⁰

Diğer yandan Kasım 2016'da AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini tarafından "*Güvenlik ve Savunma Kış Paketi*" başlığı altında açıklanan ve güvenlik alanında önemli girişimler içeren paketin, Aralık 2016'da AB liderleri tarafından kabul edildiği görülmektedir. Böylece AB savunma fonu oluşturulması

¹⁰¹⁷ (Erişim) https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/reports/104630.pdf. 03 Mart 2019

¹⁰¹⁸ Sibel KARABEL, Avrupa Birliği'nin 2016 Güvenlik Strateji Belgesi, BİLGESAM Analiz/Avrupa, No: 1308, 31 Mart 2016, s.1.

¹⁰¹⁹ KARABEL, a.g.e., s.2.

¹⁰²⁰ KARABEL, a.g.e., s.3-4.

ve ortak bir operasyonel karargah kurulması gibi hedefler için ilk adım atılmıştır.¹⁰²¹ Bununla birlikte Brexit kararı ve ABD'nin Trump sonrası öngörülmesi mümkün olmayan bir dış politika pratiği geliştirmesi, AB'nin güvenlik ve savunma konusunda daha fazla sorumluluk almasını zorunlu kılmıştır. Nitekim bu kapsamda gözler AB antlaşmalarında yer alan ancak bugüne kadar kağıt üzerinde kalan araçlara çevrilmiştir.¹⁰²²

Özellikle Lizbon Antlaşması ile ODGP kapsamında atılan adımlar bu kapsamda ele alınabilir. Zira Lizbon Antlaşması'nın dayanışma (*solidarity clause*), dış tehditlere karşı karşılıklı savunma/yardım (*mutual assistance/defence clause*), istekli ve kabiliyete sahip ülkeler arasında daimi yapısal işbirliği (*The Permanent Structured Cooperation-PESCO*) ve AB Muharebe Grupları (*EU Battlegroups*) ile ilgili hükümlerden, PESCO ve Muharebe Gruplarına dair hükümler kâğıt üzerinde kalan hükümlere örnektir. Diğer yandan karşılıklı savunma hükmüneyse ilk kez 2015 yılında Paris'te gerçekleşen terör saldırıları üzerine Fransa tarafından başvurulmuştur. Ancak o dönem önemi henüz anlaşılamamış olan bu mekanizmalar Brexit kararı sonrası tekrar gündeme gelmiştir.¹⁰²³

Bu gelişmelere ek olarak 7 Haziran 2017 tarihinde yayınlanan “*Avrupa Savunmasının Geleceği*” başlıklı düşünce belgesinde, 2025 yılına kadar güvenlik alanında öngörülen üç farklı savunma senaryosu belirlenmiştir. Bu senaryolardan ilki güvenlik ve savunma konusunda iş birliğini, ikincisi güvenlik ve savunma dayanışmasını, üçüncü ve sonuncusu ise ortak savunma ve güvenlik politikasını öngörmektedir. Bununla birlikte ulusal egemenliğin paylaşımı konusundaki isteksizlik nedeniyle, ortak anayasa ve ordu kurulması konusundaki çekincelerin devam ettiği görülmektedir.¹⁰²⁴

9/11 sonrası yaşanan tüm bu gelişmeleri toplum sözleşmesi bağlamında ele alındığında, toplumların kuruluşunda yer alan şiddet kullanımının artık sosyal kurama yerleştiği açığa çıkmaktadır.¹⁰²⁵ Nitekim şiddet artık sadece halkı korumak için değil medeniyet projesi adına kullanılmaktadır. Bu noktada 11 Eylül sonrası medeniyet fikrinin merkezine asker

¹⁰²¹ ŞAHİN, a.g.e., s.19-20.

¹⁰²² ŞAHİN, a.g.e., s.21.

¹⁰²³ ŞAHİN, a.g.e., s.9-10.

¹⁰²⁴ ŞAHİN, a.g.e., s.24-28.

¹⁰²⁵ NEOCLEOUS, Güvenlik, Şiddet ve Savaş, s.257.

ve polis şiddetinin yerleştirdiği düşünüldüğünde, şiddetin hukuk vasıtasıyla güvenlik devletinin temeline yer aldığı görülecektir.¹⁰²⁶ Böylece güvenlik devleti ile birlikte, modern devletin kökenini ortaya koyan “*insan insanın kurdudur*” ifadesi yerini “*devlet devletin kurdudur*” deyişine bırakmıştır.

3. Korkunun Ayakta Tutulması: Karşılaştırmalı hukuk perspektifinden olağanüstü halin olağanlaştırılması

21.yy. boyunca hakim olan ideolojinin güvenlik eksenli olduğu görülmektedir. Bu bakımdan güvenlik çağı olarak adlandırabileceğimiz bu dönem, devlet şiddetinin barış ve güvenlik maskesi altında, demokrasi ve özgürlük adına kullanıldığını bir dönemdir. Üstelik teoride güvenlik hukuk düzeni içinde inşa ediliyor gibi gözükmekte, ancak tarihsel süreç istisnanın norm haline getirildiğini göstermektedir. Zira liberal demokrasilerin olağanüstü hal pratiği, olağanüstü halin geçici ya da istisna olmaktan çıkarak kalıcı bir nitelik kazandığını göstermektedir.¹⁰²⁷

Örneğin tarihler 1992 yılını gösterdiğinde, Kuzey İrlanda’da olağanüstü hal ilan etmek isteyen İngiliz kabinesi beklemediği bir engelle karşılaşmıştır. Keza bu öneri Kuzey İrlanda’da sıkıyönetim kanununun hali hazırda yürürlükte olduğu gerekçe gösterilerek reddedilmiştir.¹⁰²⁸ Bununla birlikte 1916 tarihinde ilan edilen Sıkıyönetim Kanunu’nun o dönemde dahi fiili olarak uygulanma imkanı olmadığı görülmüştür. Öyle ki bu dönemde isyancı liderler Sıkıyönetim Kanunu’na uygun olarak Askeri Mahkemeler’de değil, 1914 tarihli Bölge Savunma Kanunu kapsamında olağan mahkemelerde yargılanmışlardır. Bu durum Sıkıyönetim Kanunu kaldırılrsa bile ülkedeki istisnai halinin devam ettiğini göstermektedir.¹⁰²⁹ Bu konuda Kuzey İrlanda’da bir başka örnek olarak da polise ve İçişleri Bakanlığı’na geniş yetkiler veren 1922 tarihli Sivil Otoriteler yasası verilebilir.¹⁰³⁰

¹⁰²⁶ NEOCLEOUS, Güvenlik, Şiddet ve Savaş, s.314-315.

¹⁰²⁷ NEOCLEOUS, Güvenlik, Şiddet ve Savaş, s.17-41.

¹⁰²⁸ Fabian TRACT, Emergency Powers: A Fresh Start, An Informal Group, Fabian Tract 416, Fabian Group, London, 1972, s.5. (Erişim) <https://digital.library.lse.ac.uk/objects/lse:diq323cun> 04 Mart 2019

¹⁰²⁹ NEOCLEOUS, Güvenlik, Şiddet ve Savaş, s.174-175.

¹⁰³⁰ (Erişim) <https://cain.ulster.ac.uk/hms0/spa1922.htm> 04 Mart 2019

Zira aslen bir yıllık bir süre için yayınlanan bu kanun 1928 tarihine kadar her sene yenilenmiş, bu tarihten itibaren de kalıcı hale getirilmiştir.¹⁰³¹

Bu noktada İngiliz kolonilerinde 1946 ile 1950 tarihleri arasında yirmi dokuz ayrı durumda olağanüstü hal ilan edildiğinin altı çizilmelidir. Böylece bu topraklarda yaşayan insanların kontrol edilmesine, mülklere el koyulmasına, yayınların yasaklanmasına, siyasi örgütlerin lağvedilmesine ve hatta yargının askıya alınmasına cevaz verilmiştir.¹⁰³² Bu konuda İngiliz uygulamasından verilecek bir diğer örnek de, 1974 tarihli Britanya Terörü Önleme Yasası'dır. Zira bu yasadaki geçici hükümlerin dönemsel olarak yenilenmeleri neticesinde kalıcı hale geldiği görülmektedir. Öyle ki bir yıllığına ilan edilen bu yasa 1975 ve 1983 tarihlerinde değiştirilmiş, 1984 tarihinde tekrar yürürlüğe sokulmuş, 1989'de ise kalıcı hale gelmiştir. Bu noktada Kuzey İrlanda için 1973 tarihinde ilan edilen olağanüstü hal yasasının da benzer bir serüvenle geçici bir yasa olarak ilan edildiği, ancak yapılan uzatma ve değişikliklerle yirmi altı sene boyunca yürürlükte kalmaya devam ettiğini belirtmekte yarar vardır.¹⁰³³

İngiliz hükümeti bu yaklaşımını postkolonyal devletler üzerinde de sergilemektedir. Nitekim olağanüstü halin olağanlaşmasına dair bir diğer örnek de, 1952 yılından 1960 yılına kadar sekiz yıllık bir olağanüstü hal dönemi yaşayan Kenya verilebilir.¹⁰³⁴ Bununla birlikte Kenya'da 1959 yılında sekiz yıllık bir olağanüstü hal ilan edeceği açıklanmış olmasına rağmen, bu süre sonunda yayınlanan kararnameler ile istisnai hale süreklilik kazandırılmıştır. Benzer şekilde Malezya'da da 1969 yılında ilan edilen OHAL hiçbir zaman yürürlükten kaldırılmamıştır. Bunun benzeri bir örnek de 1962 tarihinden beri OHAL durumunda olan Brunei'de yaşanmıştır.¹⁰³⁵

Olağanüstü halin olağanlaşmasına dair İngiliz hükümet pratiğinin bir benzeri de ABD'de yaşanmıştır. Zira 1970'li yılların başlarında ABD'de 9 Mart 1933'ten beri süregelen

¹⁰³¹ Jessie BLACKBOURN, *Anti-Terrorism Law and Normalising Northern Ireland*, Routledge, New York, 2015, s.71

¹⁰³² Mark NEOCLEOUS, *Critique Of Security*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2008, s.57-58.

¹⁰³³ NEOCLEOUS, *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, s.185.

¹⁰³⁴ NEOCLEOUS, *Critique Of Security*, s.57-58.

¹⁰³⁵ NEOCLEOUS, *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, s.187-191.

yaklaşık kırk yıllık olağanüstü halin sona erdirilmesi için bir komite kurulmuştur. Komite tarafından yapılan incelemede 1933 yılında Roosevelt, 1950 yılında Truman, 1970 ve 1971 yıllarında ise Nixon'ın ilan ettiği olağanüstü haller ile birlikte dört yüz yetmiş farklı olağanüstü düzenlemenin yasalaştığı ortaya çıkmıştır. Ancak bu noktada dikkat çekici olan kırk yıllık olağanüstü halin durdurulması için başlatılan bu çalışma sonucunda, 1976 yılı Ulusal Aciliyetler ve 1977 yılı Uluslararası Acil Durum Ekonomik Gücü yasalarının yürürlüğe girmiş olmasıdır.¹⁰³⁶ Böylece olağanüstü hale ilişkin tedbirler bu yasalar vasıtasıyla olağanlaştırılmıştır.

Tüm bu gelişmeler olağanüstü halin kalıcılaştığını göstermektedir. Ancak başka bir görüş bu örneklerde olağanüstü halin aslında olağanlaşmadığını, çünkü zaten ortada artık olağan zamanlar diye bir durum bulunmadığını belirtmektedir.¹⁰³⁷ Zira tarihi süreç de bu görüşü doğrulamaktadır. Nitekim 1933, 1950, 1970 ve 1971 yıllarında ilan edilen olağanüstü hal durumları sona erdirilip, 1976 ve 1977 tarihli acil durum yasaları yürürlüğe girdikten kısa bir süre sonra bir olağanüstü hal daha ilan edilmiştir. Üstelik 1979 yılında Tahran Amerikan Büyükelçiliği'nin işgal edilmesiyle birlikte ilan edilen bu olağanüstü halden, 9/11'e kadar otuz olağanüstü hal ilanı daha yaşanmıştır. Bununla birlikte 14 Eylül 2001'de ilan edilen olağanüstü halin ardından 27 Kasım 2018 tarihine kadar geçen süreçte ise, olağanüstü hal niteliğinde olan otuz farklı düzenlemenin yürürlüğe girdiği görülmektedir. Dolayısıyla ABD'de 1979 ile 2018 yılları arasındaki kırk yıllık sürede, elli dokuz kez olağanüstü hale ilişkin durum yaşanmıştır.¹⁰³⁸

Bu noktada belirtmek gerekir ki olağanüstü halin olağanlaşmasını, sadece OHAL ilanlarının sürekliliği üzerinden yorumlamak eksik bir değerlendirme olacaktır. Keza bu süreç sadece OHAL ilanları ile değil, bu ilanlar ile yapılan geçici düzenlemelerin kalıcı hale getirilmesiyle de işlemektedir. Hatta olağanüstü hali olağanlaştıran asıl süreç budur. Bu sürecin en iyi örneklerinden biri yine ABD'de yaşanmıştır. Nitekim 2001 yılında ilan

¹⁰³⁶ NEOCLEOUS, Critique Of Security, s.59-60.

¹⁰³⁷ Jules LOBEL, Emergency Power and the Decline of Liberalism, The Yale Law Journal, Vol: 98, No: 7, May 1989, s.1400.

¹⁰³⁸ 11.14.1979-27.11.2018 tarihleri arasında ABD'de ilan edilen olağanüstü hallerin sıralı listesi için (Erişim) <https://www.brennancenter.org/sites/default/files/analysis/NEA%20Declarations.pdf> 05 Mart 2019

edilen Vatansever Yasası'nın¹⁰³⁹ birçok hükmü Mart 2006'da kalıcı hale gelmiştir.¹⁰⁴⁰ Olağanüstü halin kalıcılığının en bariz örneklerinden bir diğeri ise İsrail'de yaşanmıştır. Öyle ki İsrail kuruluş tarihinden yani 1948'ten itibaren kesintisiz olarak olağanüstü hal durumundadır. Keza 1992 tarihli anayasal devrim de bu konuda büyük bir değişiklik yaratmamıştır. Bu bakımdan İsrail bağlamında olağanüstü hal istisnai bir durum değildir. Hatta aksine İsrail bakımından istisna kural haline gelmiştir.¹⁰⁴¹

Apartheid Güney Afrika da olağanüstü hal hükümlerini yasalaştırarak, olağanüstü hali olağanlaştıran örneklerden bir başkasıdır. Zira bu rejimin, olağanüstü hal hükmü olarak getirdiği doksan günlük tutukluluk süresini yüz seksen güne çıkararak, olağanüstü bir hükmü olağan hukuk sisteminin parçası haline getirdiği söylenebilir. Üstelik bu hüküm, terörist olma şüphesi ile tutuklanan kişilerin belirsiz süreler boyunca alıkoyulabileceğini düzenleyen 1967 yıllı Terörizm Yasası ve önleyici tutuklama hükmünü getiren 1976 yıllı İç Güvenlik Tedbil Yasası ile güçlendirilmiştir. Bu bakımdan Güney Afrika da OHAL hükümlerinin yasalaşması ile olağanüstü halin norm haline getiren örneklerden bir diğeri.¹⁰⁴²

Üstelik Afrika kıtasındaki örnekler Güney Afrika örneği ile sınırlı değildir. Zira 1964 ile 1991 yılları arası OHAL durumunda bulunan Zambiya ve 1965 ile 1990 arası bu süreci yaşayan Zimbabve de istisnayı kural haline getiren devletlerdendir. Olağanüstü halin olağanlaştığı örnekleri çoğaltmak mümkündür. Öyle ki Kolombiya kırk yıl kadar süren OHAL ile Şili, Arjantin, Uruguay, Peru ve El Salvador gibi devletler de kurumsallaşmış OHAL süreçleri ile Güney Amerika'da olağanüstü halin olağanlaştığı devletlerdendir.¹⁰⁴³

¹⁰³⁹ The USA PATRIOT Act: Preserving Life and Liberty (Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism) için (Erişim) <https://www.justice.gov/archive/ll/highlights.htm> 05 Mart 2019

¹⁰⁴⁰ NEOCLEOUS, Güvenlik, Şiddet ve Savaş, s.41.

¹⁰⁴¹ Oren GROSS, Providing for the Unexpected: Constitutional Emergency Provisions, Israeli Yearbook on Human Rights, Vol.33, 2003, s.1-4. (Erişim) https://www.researchgate.net/publication/228160721_Providing_for_the_Unexpected_Constitutional_Emergency_Provisions 05 Mart 2019

¹⁰⁴² NEOCLEOUS, Güvenlik, Şiddet ve Savaş, s.187-188.

¹⁰⁴³ NEOCLEOUS, Güvenlik, Şiddet ve Savaş, s.190-191.

Bu noktada Fransa Avrupa’da olağanüstü hali olağanlaştıran en güncel örneklerden biridir. Zira 13 Kasım 2015 tarihli Charlie Hebdo saldırısının ardından ilan edilen ve altı kere uzatılarak iki yıla yakın bir süre boyunca yürürlükte kalan olağanüstü halin, 01 Kasım 2017’de Fransız İç Güvenliği Güçlendirme ve Terörle Mücadele Yasası’nın yürürlüğe girmesiyle sona erdiği görülmektedir. Ancak yasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte olağanüstü hal sürecinin sona ermediğine, aksine olağanüstü halin norm haline getirildiğine yönelik tartışmalar yaşanmıştır. Nitekim Fransız Terörle Mücadele Yasası ile bölge koruması, ev tutuklaması ve ibadethanelerin kapatılması gibi olağanüstü hal önlemlerinden ilham alan birtakım önlemlerin yasalaştığı görülmektedir. Yasa ayrıca teknik araçlarla izlemeye ve sınır kontrolüne dair birtakım düzenlemeler de içermektedir. Bu düzenlemelerin hukuk devleti ilkesini zedelendiği ve olağanüstü hali olağanlaştırdığı ifade edilmektedir.¹⁰⁴⁴

Bu gelişmeler istisnai bir hal nedeniyle açığa çıkan olağanüstü yetkilerin zamanla hukuk düzeninin işleyişinin bir parçası haline getirildiğini göstermektedir. Böylece güvenlik nedeniyle yürürlüğe giren sert düzenlemeler, özgürlüklerin sınırlandırılmasına yol açmakta ve bu durum gündelik hayatın olağanı haline gelmektedir. Diğer yandan her liberal demokratik anayasanın temel hak ve özgürlükleri askıya alabilecek halleri ayrıca düzenlediği düşünüldüğünde, istisna halinin güvenlik zemininde ve liberal manada hukukileştiği açığa çıkmaktadır.¹⁰⁴⁵

Bu noktada güvenlik gerekçesi ile yapılan bu düzenlemelerin hukuk düzleminde hak ve özgürlükleri sınırlandırdığını belirtmekte yarar vardır. Bu bağlamda devlet tarafından gerçekleştirilen şiddet eylemleri olağanüstü hal kapsamında meşrulaşmaktadır. Nitekim olağanüstü halin bir gereği olarak yürütme işlevinin hızlandırılması gerekmekte ve bunun için işe temel hak ve özgürlükleri askıya almakla başlanmaktadır. Böylece kanun hükmüne kararnameler vasıtasıyla, yasayı ihlal etmeden istisna kural haline getirilmektedir. Unutulmamalıdır ki olağanüstü hal ilanı ile getirilen yetkilerin tümü anayasaya uygundur. İşte bu bakımdan güvenlik devletinin korkuyu sürekli olarak ayakta

¹⁰⁴⁴ Olivia TAMBOU, The New French Antiterrorism Law: Towards a Balance between Security and Liberty after the State of Emergency, European Data Protection Law Review, Vol:3, No:3, 2017, s.518-519.

¹⁰⁴⁵ NEOCLEOUS, Güvenlik, Şiddet ve Savaş, s.41.

tutarak olağanüstü hali olağanlaştırmaya ihtiyacı vardır.¹⁰⁴⁶ Dolayısıyla bu sürecin, kısaca şiddeti hukukileştiren ve istisnayı kural haline getiren liberal devletin güvenlik devletine dönüşüm süreci olduğu söylenebilir.

4. 9/11 Sonrası Terörle Mücadele Hukuku

a. ABD örneği üzerinden yasayı yapan olarak güvenlik (*Securitas facit legem*)

9/11 sonrası yaşanan süreç kuvvetler ayrılığı sisteminin büyük ölçüde zarar gördüğüne işaret etmektedir. Nitekim BM ve uluslararası hukukun göz ardı edildiği, yasadışı tutuklamaların gerçekleştiği, Ebu Garip ve Guantanamo'da bulunan tutuklulara işkence yapılmasının önünün açılmaya çalışıldığı bu dönemde, Bush'un hukuki müşavirleri tarafından ortaya *üniter yürütme teorisi (unitary executive theory)* atılmıştır. Keza bu teoriye göre ABD başkanı bir güvenlik ihtiyacı vuku bulunduğunda, başkomutanlık yetkisine dayanarak, kongre ve yargının denetimine tabi olmadan karar verebilmektedir.¹⁰⁴⁷

Bu teori G.W. Bush döneminde bir başkanlık direktifi olmakla birlikte yasa hükmünde olan idari emirler (*executive order*) ile uygulamaya koyulmuştur. G.W. Bush diğer yandan, ABD başkanlarının bir yasayı imzaladıktan sonra verdikleri beyan niteliğinde olan imza beyanını (*signing statements*) da bir yasa kısıtlama aracı olarak kullanmıştır. Bu bakımdan ABD'de G.W. Bush'un başkanlık dönemi için emperyal başkanlık benzetimi yapılmaktadır. Nitekim bu dönemde imza beyanı ile yasa metninden işkence tabiri çıkarılarak, terör suçlarına işkence yapılabilmesinin önü açılmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra idari emirler ile iç güvenlik bakanlığı kurulmuş, Ulusal Güvenlik Teşkilatına uluslararası elektronik posta ve telefon görüşmelerini denetleme emri verilmiştir. Bu dönemde ayrıca başkumandan olması nedeniyle anayasanın başkana gizlilik yetkisi tanıdığı öne sürülmüştür. Böylece mahkeme izni olmadan gerçekleştirilen dinlemelerin önü açılmıştır.¹⁰⁴⁸

¹⁰⁴⁶ NEOCLEOUS, Güvenlik, Şiddet ve Savaş, s.194-202.

¹⁰⁴⁷ EKİCİ, a.g.e., s.756.

¹⁰⁴⁸ EKİCİ, a.g.e., s.756-757.

Bununla birlikte 9/11'in ABD'de yarattığı güvensizlik ortamının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve genel olarak istihbarat edimine, acil plan eylemlerine, terörle mücadeleye ve kamu güvenliğine ilişkin olarak çıkarılan sert yasalarla, yaşamın her alanına el atılarak bir kontrol mekanizması oluşturulmuştur.¹⁰⁴⁹ Bu kapsamda ele alacağımız ilk yasa ABD'de 02.10.2001 tarihinde yani 9/11 saldırılarının hemen ardından yürürlüğe giren ve ceza yasalarında, göçmenlik işlemlerinde, bankacılık ve istihbarat alanında birçok değişiklik yapılmasına neden olan “*Terörizmi Engellemek ve Yok Etmek için Gerekli Araçları Sağlayarak Amerika'ya Birleştirme ve Güçlendirme*” (*Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism*) yasasıdır.¹⁰⁵⁰

Bu noktada dikkat çekici olan husus, tamamen güvenliğe ilişkin olan bu yasanın başlığında güvenlik kelimesinin bulunmamasıdır. Diğer yandan bu uzun başlığın ilk harflerini birleştirilmesi ile ortaya çıkan kısaltma ise “*Patriot*” yani “*Vatansever*”dir. Bu bakımdan söz konusu kısaltma yasanın yapılaş amacını açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim yasa sadece ulusal güvenlikle değil, ulusal kimlik ile de bağıntılıdır. Dolayısıyla hiçbir vatansever yasaya karşı çıkmamalıdır.¹⁰⁵¹

PATRIOT'ın genel olarak üç alanda düzenleme yaptığı görülmektedir. Bu alanlardan ilki bilgi edimini ve paylaşımına ilişkindir. İkinci alan ise özellikle terör suçluların araştırılması ve terörle bağlantılı suçların cezalarının sertleştirilmesine ilişkin ceza hukukuna getirilen değişiklikleri içermektedir. Son alan ise sınır kontrolü ve göçmenlik prosedürleri ile ilgilidir.¹⁰⁵² Terörizmle mücadele edebilmek adına federal hükümete farklı alanlarda birçok yeni araç sağlayan yasanın bu araçları on başlık altında düzenlediği görülmektedir. Zira ilk başlıkta teröre karşı mücadelede iç güvenliğin kuvvetlendirilmesine ilişkin genel ifadeler yer almaktadır.¹⁰⁵³ İkinci başlıkta ise posta,

¹⁰⁴⁹ Didem YAMAN, “11 Eylül Sonrasında ABD: Algılamalar”, Psikolojik Yansımalar ve Yasal Düzenlemeler, Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, Cilt:1, No:1, 2005, s.136.

¹⁰⁵⁰ NEOCLEOUS, Güvenlik, Şiddet ve Savaş, s.80.

¹⁰⁵¹ NEOCLEOUS, Güvenlik, Şiddet ve Savaş, s.80.

¹⁰⁵² YAMAN, a.g.e., s.13.

¹⁰⁵³ USA PATRIOT ACT'in tam metni için (Erişim) <https://www.congress.gov/107/plaws/publ56/PLAW-107publ56.pdf> 10 Mart 2019

elektronik posta, sesli posta, telefon ve bilgisayar yoluyla haberleşme gibi iletişim faaliyetlerini izlemek için hükümete önemli yeni yetkiler veren genişletilmiş bir gözetleme ve dinleme prosedürü geliştirilmiştir.¹⁰⁵⁴

Bu noktada PATRIOT ile Yabancı İstihbaratı Gözetim Kanunu (*The Foreign Intelligence Surveillance Act-FISA*) bünyesinde getirilen sınırlamaları büyük ölçüde genişletildiğini belirtmekte yarar vardır. Nitekim 1978 yılında yürürlüğe giren bu yasa ile kolluk kuvvetleri tarafından yabancılara yönelik istihbarat sağlamak amacıyla gerçekleştirilen, önleyici dinlenme ve izlenme, elektronik gözetim, fiziksel arama ve iş kayıtlarına ulaşma gibi faaliyetleri düzenlenmektedir.¹⁰⁵⁵ Ancak FISA'nın bu düzenlemeleri sadece katalog suçlar bakımından ve hakim onayı ile geçerli olabilmektedir. Üstelik hakim kararı için katalog suçlardan birinin ciddi olarak işlenmiş olma şüphesi gereklidir.¹⁰⁵⁶

PATRIOT katalog suçlara terörizm ve siber suçlara ilişkin bir dizi suçu eklemekle birlikte, bu suçlardan birinin işlendiğine dair ciddi şüphe yerine, bir kimsenin yabancı bir güç adına çalışabileceğine dair makul şüpheyi yeterli görmektedir. Dolayısıyla karar alma süreci kolaylaştırılmıştır. Bununla birlikte söz konusu yetki sadece hakkında karar alınan kişi ya da bu kişiye ait olan araçlar bakımından değil, başkalarına ait olan araçlar bakımından da geçerlidir. Örneğin başkasına ait ya da bir kuruma ait bilgisayarların kullanılması halinde, bu araçlara ilişkin takip kararı da alınabilmektedir. Bu bakımdan PATRIOT'un "Gezici Takip Sistemi" cihazlarına müsaade ettiği söylenebilir.¹⁰⁵⁷

İkinci kısımdaki maddeleri incelediğimizde ise 201. bölüm ile iletişimin denetlenmesine imkan veren kataloğa yeni suçlar eklendiğini görmekteyiz. Bölüm 202 ile Bilgisayar Sahtekârlığı ve Kötüye Kullanım Kanunu'na (*Computer Fraud and Abuse Act*) çocuk pornografisi ve kimlik hırsızlığı gibi yeni suçlar eklenmiştir.¹⁰⁵⁸ Bölüm 203 ise devlet kuruluşları arasında istihbari bilgilerin paylaşımını kolaylaştıran bir düzenlemeye yer

¹⁰⁵⁴ Roger Dean GOLDEN, Güvenliğin Maliyeti Nedir? ABD Vatandaşlık Kanunu ve Amerika'nın Özgürlük Ve Güvenlik Arasındaki Dengesi, çev: Muharrem AKSU, S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi C.2, S.2, 2012. S.119-120.

¹⁰⁵⁵ TURHAN, AKSU, a.g.m., s.66-67.

¹⁰⁵⁶ GOLDEN, a.g.e., s.122.

¹⁰⁵⁷ GOLDEN, a.g.e., s.120-122.

¹⁰⁵⁸ TURHAN, AKSU, a.g.e., s.70-71.

verilerek, özel hayata ilişkin mahrem bilgilerin dolaşımına imkan tanınmıştır. Ayrıca bölüm 206 ile kişinin iletişim araçlarını değiştirirse bile, değiştirilen bütün araçların takip edilebilmesine olanak tanıyan bir düzenleme getirilmiştir.¹⁰⁵⁹

Bunun yanı sıra bölüm 207 ile ABD vatandaşı olmayan kişiler için yapılacak gözetimin süresi 90 günden 120 güne çıkarılmıştır. Yine bu madde ile fiziksel aramalarla ilgili süre vatandaşlar bakımından 45 günden 90 güne, vatandaşlar olmayanlar için 120 güne artırılmıştır.¹⁰⁶⁰ 209. bölüm ise Telekulak (*Wiretap Act*) ve Depolanmış Komünikasyon (*Stored Communication Act*) kanunlarında yaptığı değişiklikler ile kolluk kuvvetlerinin sesli mesajlara ulaşmak için ihtiyaç duyduğu hakim izninin koşullarını hafifletmiştir.¹⁰⁶¹

Bununla birlikte 210. bölüm ile Depolanmış İletişim Kanunu'na getirilen değişiklikler, telefon şirketleri ve internet servis sağlayıcılarının müşteri bilgilerine ulaşma imkanı tanımıştır. Üstelik 210. bölüm ile kolluk kuvvetlerine verilen bu yetki için hakim kararı aranmamaktadır. Ayrıca 211. bölümde Kablo Kanunu'na (*Cable Act*) eklenen düzenleme ile kablolu iletişim servis sağlayıcıları tarafından tutulan kayıtlara erişim kolaylaştırılmıştır.¹⁰⁶² Diğer yandan bölüm 212'nin Depolanmış İletişim Yasası'na (*Stored Communications Act*) getirdiği değişiklikle, acil ölüm veya ciddi fiziksel yaralanma riski içeren durumlarda, abone iletişiminin içeriğinin ve bu abone hakkındaki bilgilerin hakim kararı olmaksızın ifşa edilmesine imkan tanınmıştır.¹⁰⁶³

Hakim onayını ortadan kaldıran bir başka düzenleme olan bölüm 213 ise, kolluk kuvvetlerine özel konutta ve eşyada fiziksel ya da elektronik arama yapma imkanı getirilmektedir. Üstelik bu imkan için mülk sahibine haber verilmesi dahi gerekmemektedir. Bunun yanı sıra “*Sneak and peak*” yöntemi ile bilgisayar verileri incelenen ve indirilen, belgeleri kopyalanan, dokümanları fotoğraflanan kişilere yapılacak bildirim ertelenmesine imkan tanınmıştır. Zira yapılan düzenlemeye göre şüphelinin

¹⁰⁵⁹ Charles Doyle, Terrorism: Section by Section Analysis of the USA PATRIOT Act, CRS Report For Congress, 2006, s.5. (Erişim) <https://www.epic.org/privacy/terrorism/usapatriot/RL31200.pdf> 10 Mart 2019

¹⁰⁶⁰ DOYLE, a.g.e., s.7.

¹⁰⁶¹ TURHAN, AKSU, a.g.e., s.71.

¹⁰⁶² TURHAN, AKSU, a.g.e., s.71-72.

¹⁰⁶³ Robert A. PIKOWSKY, “An Overview of the Law of Electronic Surveillance Post September 11, 2001”, Law Library Journal, Vol:94, No:4, 2002, s.610.

kaçması, delillerin yok edilmesi ya da karartılması, tanıkların korkutulması gibi soruşturmayı ciddi şekilde riske edecek ya da yargılamayı haksız yere geciktirecek ihtimallerin bulunması söz konusu ise bildirim yükümlülüğü tamamen askıya alınabilmektedir.¹⁰⁶⁴

Bölüm 215 ile kolluk güçlerinin, terör ya da herhangi bir kriminal faaliyetle ilişkisi olduğunu düşündüğü bir kişi hakkında, üstelik herhangi bir gerekçe ya delil göstermeden, bilgi toplayabileceği belirtilmektedir. Bununla birlikte bölüm 216 vasıtasıyla Numara ve Rota Tespit Kanunu'na (*Pen Register or Trap and Trace Devices Act*) getirilen değişiklik ile kolluk kuvvetlerine elektronik postayla ilgili IP adresi gibi bilgileri elde etme imkanı tanınmaktadır.¹⁰⁶⁵

218. bölüm ise elektronik gözetim ve fiziksel aramalara ilişkin mahkemelerden alınacak izin için gerekli olan, istihbari bilginin öncelikli olma şartını ortadan kaldırmaktadır. Keza bu değişikliğe göre mahkemelerden alınacak izin için artık yabancı istihbaratı bilgi elde etme amacının öncelikli değil, önemli olması yeterlidir. İkinci kısımda ele alacağımız son madde olan 220. bölüme göre ise kolluk kuvvetleri artık herhangi bir mahkemeden aldığı kararla tüm ülke çapında elektronik posta denetimi yapılabilmektedir.¹⁰⁶⁶

PATRIOT'un üçüncü kısmı ise uluslararası kara para aklanmanın önlenmesi ve anti-terörizm finansmanı konularını ele almaktadır. Nitekim burada yapılan düzenlemelerle bankalar başta olmak üzere finansal kuruluşlara, şüpheli buldukları işlemleri devlet kurumlarına rapor etme yükümlülüğü getirilmektedir.¹⁰⁶⁷ Zira 355. ve 356. bölümler şüpheli mali hareket bildirim yükümlüğünü düzenlemektedir. 316., 317. ve 319. bölümlerde ise terör örgütlerinin para kaynaklarının kurutulmasına dair önlemler yer almaktadır.¹⁰⁶⁸

Vatansever Yasa'nın dördüncü başlığında ise ABD sınırlarının korunması için gerekli görülen tedbir hükümleri bulunmaktadır. Ancak bu başlıkta terörizmin tanımının geniş

¹⁰⁶⁴ DOYLE, a.g.e., s.9-10.

¹⁰⁶⁵ TURHAN, AKSU, a.g.e., s.69-73.

¹⁰⁶⁶ PIKOWSKY, a.g.e., s.610-616.

¹⁰⁶⁷ GOLDEN, a.g.e., s.122-124.

¹⁰⁶⁸ TURHAN, AKSU, a.g.e., s.77.

tutulması nedeniyle bireylerin keyfi olarak gözaltına alınmasına imkan tanındığı görülmektedir. Öyle ki bu düzenleme ile ABD'nin güvenliğini tehlike atacağına dair *makul* gerekçe, bireylerin terörist şüphesi ile gözaltına alınması kriteri olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla bu hükme göre kolluk hiçbir somut delil ve gerekçe ortaya koymadan herhangi birini gözaltına alabilecektir. Vatansaver Yasa'nın beşinci başlığı ise terör soruşturmalarının önündeki tüm engellerin kaldırılmasını hedeflemektedir.¹⁰⁶⁹

Bununla birlikte beşinci başlık altında bölüm 504 ile istihbarat kurumları ile kolluk kuvvetleri arasındaki bilgi paylaşımı ve koordinasyonun artırılmasına yönelik bir düzenleme getirilmiştir. Ayrıca 505. bölüm ile Federal Soruşturma Bürosu'na (*Federal Bureau of Investigation-FBI*) kişilerin mali ve işletme kayıtlarına erişme imkanı tanınmıştır. Üstelik FBI bu imkanı suç işlendiğine dair hiçbir delil veya mahkeme kararı sunmaksızın kullanabilecektir. 507 ve 508. bölümler ise eğitimle ilgili kayıtlara ulaşma yetkisini düzenlemektedir.¹⁰⁷⁰

Vatansaver Yasa'nın altıncı başlığında kişisel özgürlüklere ilişkin bir düzenleme bulunmamakta ve sadece terör mağdurlarına ilişkin finansal menfaatler yer almaktadır. Yedinci başlıkta federal, eyalet ve yerel kolluk kuvvetleri arasındaki bilgi paylaşımını artırıcı önlemler bulunmaktadır. Sekizinci başlık ise ceza hukukuna ilişkin düzenlemelere dairdir. Zira bu başlıkta belirli terör suçları bakımından zaman aşımının ortadan kaldırdığı gibi, kimi suçlar bakımından da cezaların üst limitlerinin artırıldığı görülmektedir. Dokuzuncu başlıkta ise terörizme karşı istihbaratın geliştirilmesine yönelik önlemler düzenlenmektedir. Nitekim bu başlıktaki düzenlemelerle Kongreye istihbarat toplama faaliyetlerine ilişkin yapılması gereken bildirimler yumuşatılmıştır. Onuncu ve son başlık ise kişi özgürlüklerinin korunmasına dair hükümler ile birlikte çeşitli düzenlemeleri barındırmaktadır.¹⁰⁷¹

PATRIOT'un terör örgütlerinin alt yapılarını zayıflatma imkanını artırdığı açıktır. Keza Vatansaver Yasa'dan önce FBI yetkilendirilmedikçe herhangi bir konu üzerinde

¹⁰⁶⁹ GOLDEN, a.g.e., s.122-124.

¹⁰⁷⁰ TURHAN, AKSU, a.g.e., s.66-75; GOLDEN, a.g.e., s.123-124.

¹⁰⁷¹ GOLDEN, a.g.e., s.124-125.

soruşturma yapamamakta ve edindiği istihbarati bilgileri diğer güvenlik birimleriyle paylaşamamaktaydı. Bununla birlikte söz konusu hükümlerin PATRIOT'un özgürlük güvenlik dengesinde tercihini güvenlik yönünde kullandığı görülmektedir. Öyle ki terörün tanımının genişletilmesi, ev ve iş yerlerinin habersiz aranabilmesi, kişilere ait bilgilere izinsiz olarak ulaşılabilmesi ve iletişim denetlenmesinin kolaylaştırılması gibi örnekler bunun en açık göstergesidir.¹⁰⁷²

Bu noktada PATRIOT olağanüstü halin olağanlaşmasının en iyi örneği örneklerinden biri olduğunu belirtmekte yarar vardır. Zira Vatansever Yasa'nın 202., 209., 212., 217. ve 220. bölümler ile birlikte toplam 16 bölümünün dört yıllık bir süre için yürürlükte kalması planlanmıştır. Ancak bir olağanüstü hal kanunu olarak tasarlanan Vatansever Yasa'nın bu 16 maddesinden 14'ünün, 21 Temmuz 2005 tarihinde "*USA PATRIOT Improvement and Reauthorization Act of 2005*" yasası ile 10 Mart 2006'ya kadar uzatıldığı görülmektedir. Üstelik bu ilk uzatmadan sonra söz konusu hükümler "*USA PATRIOT Act Additional Reauthorizing Amendments Act of 2006*" yasası ile 31 Aralık 2006'ya kadar tekrar uzatılmıştır. Bu tarihten itibaren ise "Gezici Telefon Dinleme" (Roving Wiretaps), "*İş Kayıtları*" (*Business Records*) ve *Yalnız Kurt (Lone Wolf)* uygulamalarının önce Bush döneminde 31 Aralık 2009'a kadar, sonrasında ise Obama döneminde sırasıyla 28 Şubat 2011 ve 1 Haziran 2015'e kadar uzatılmıştır.¹⁰⁷³

Vatansever Yasa'nın belki de en tartışmalı üç düzenlemesi olan bu üç bölümü incelediğimizde şüpheli kişilerin haberi olmaksızın o kişiyle ilişkili maddi bilgilere, elektronik kayıtlara, telefon görüşmelerine ve internet yazışmalarına erişim imkanı tanındığı görülmektedir. Bu düzenlemeler terör ile ilişkisi olduğundan şüphelenen ve ABD vatandaşı olmayan kişilerin hiçbir kanıt olmaksızın izlenebilmesine olanak tanınmaktadır.¹⁰⁷⁴ Ancak 11 Eylül'den sonra ABD'de güvenlik nedeniyle alınan tedbirler PATRIOT ile sınırlı değildir. Nitekim 13 Kasım 2001 tarihinde verilen *askeri buyruk (military order)* terörist faaliyetlerde bulunduğu şüphelenen ve Amerikan vatandaşı

¹⁰⁷² YAMAN, a.g.e., s.137.

¹⁰⁷³ TURHAN, AKSU, a.g.e., s.64.

¹⁰⁷⁴ Oyan ALTUNTAŞ EKİN, "*Kapitalizmin Doğal Bir Evresi Olarak Totaliter-Polis Devletin Yükselişi ve ABD Örneği*", Uluslararası İlişkiler, Cilt 9, Sayı 35 (Güz 2012), s.42-43.

olmayan kişilerin süresiz olarak alıkoyulabileceğini ve bu kişilerin askeri komisyonlarca yargılanacağını belirtmektedir.¹⁰⁷⁵

Üstelik bu buyruk PATRIOT'un terör şüphelilerini makul gerekçe ile gözaltına alınmasına imkan kılan hükmüne rağmen verilmiştir. Keza Vatansever Yasa ulusal güvenliği tehlikeye sokma şüphesi bulunan her yabancıнын gözaltına alınmasını mümkün kılmakta, ama bu kişilerin göçmenlik yasasını ihlal etmek ya da sınır dışı edilmesine neden olacak herhangi bir başka suçla suçlanamaması durumunda yedi gün içinde salıverileceğini belirtmektedir. Ancak bu buyruk ile bireyin hukuki statüsü ortadan kaldırılmaktadır. Dolayısıyla askeri buyruk karşısında terör suçluları Amerikan yasalarından yararlanamadığı gibi Cenevre Konvansiyonu uyarınca savaş tutuklusı statüsünden de yararlanamayacaktır.¹⁰⁷⁶ Bu bakımdan söz konusu kişilerin başkanın buyruğu ile hukuki anlamda insan olmaktan çıkarıldığı söylenebilir.

Bununla birlikte 9/11'in hemen ardından ABD'de güvenlik sebebiyle yürürlüğe sokulan bazı diğer önemli hukuki düzenlemelere örnek olarak 24 Eylül 2001 tarihli Terörist Finansmanı Üzerine İdari Emir¹⁰⁷⁷, 8 Ekim 2001 tarihli Yurt Savunmasında Etkin Olarak Kullanılacak Özel Bir Birimin Kurulması Konusunda İdari Emir¹⁰⁷⁸, 18 Eylül 2001 tarihinde verilen Askeri Kuvvet Kullanımına Yetki Verme Hususunda Müşterek Karar¹⁰⁷⁹, 23 Temmuz 2001 tarihli 2002 Mali Yılı İçin Ulusal Savunma Yetkilendirme

¹⁰⁷⁵ (Erişim) <https://www.govinfo.gov/content/pkg/WCPD-2001-11-19/pdf/WCPD-2001-11-19-Pg1665.pdf> 12 Mart 2019

¹⁰⁷⁶ AGAMBEN, İstisna Hali., s.11-12.

¹⁰⁷⁷ Fact Sheet on Terrorist Financing Executive Order için (Erişim) <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010924-2.html>, 12 Mart 2019

¹⁰⁷⁸ Executive Order Establishing Office of Homeland Security Executive Order için (Erişim) <https://www.dhs.gov/executive-orders-protecting-homeland> 12 Mart 2019

¹⁰⁷⁹ Joint Resolution for Authorization for Use of Military Force için (Erişim) <https://www.congress.gov/bill/107th-congress/senate-joint-resolution/23> 12 Mart 2019

Yasası¹⁰⁸⁰ ve 22 Eylül 2001 tarihli Hava Taşımacılığı Güvenliği ve Sistem İstikrarı Yasası¹⁰⁸¹ verilebilir.¹⁰⁸²

b. Terörle mücadele yasaları bağlamında olağanüstü halin olağanlaştırılması

9/11'den sonra güvenlik sebebi ile ABD'de gerçekleşen yasal düzenlemeler genel olarak bu şekildedir. Ancak güvenliğin yasayı yapan haline geldiği tek liberal demokrasi örneği ABD değildir. Nitekim ABD'de Vatansever Yasa'nın yürürlüğe girmesinden kısa süre sonra Kanada'da "Anti-terrorism Act 2001" ve Yeni Zelanda'da "Terrorism Suppression Act"¹⁰⁸³, Avustralya'da "Security Legislation Amendment (Terrorism) Act"¹⁰⁸⁴ ve "Australian Security Intelligence Organisation Legislation Amendment (Terrorism) Act"¹⁰⁸⁵, Güney Afrika'da "*Protection of Constitutional Democracy Against Terrorist and Related Activities Bill*"¹⁰⁸⁶ yürürlüğe girmiştir.¹⁰⁸⁷ Bununla birlikte 11 Eylül'ün hemen ardından Kasım reformları ile Fransız ceza ve olağanüstü hal mevzuatında önemli değişiklikler yapılmıştır.¹⁰⁸⁸

İngiltere ise güvenlik sebebiyle en çok yasal düzenleme yapan Batı demokrasilerinden biridir. Keza 9/11 öncesi İngiliz hükümeti tarafından yürürlüğe sokulan "*The Terrorism Act 2000*"¹⁰⁸⁹, 11 Eylül saldırıları sonrası "The Anti-Terrorism, Crime and Security Act

¹⁰⁸⁰ National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2002) için (Erişim) <https://www.congress.gov/107/plaws/publ107/PLAW-107publ107.pdf> 12 Mart 2019

¹⁰⁸¹ Air Transportation Safety and System Stabilization Act için (Erişim) <https://www.congress.gov/bill/107th-congress/house-bill/2926>, 12 Mart 2019

¹⁰⁸² YAMAN, a.g.e., s.137-141.

¹⁰⁸³ 2001 tarihli Anti-Terörizm Yasası için (Erişim) <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/a-11.7/page-1.html>. 20 Mart 2019

¹⁰⁸⁴ 2002 tarihli Güvenlik Mevzuat Değişikliği (Terörizm) Yasası için (Erişim) <https://www.legislation.gov.au/Details/C2004A00978>. 20 Mart 2019

¹⁰⁸⁵ 2003 tarihli Avustralya Güvenlik İstihbarat Teşkilatı Mevzuat Değişikliği (Terörizm) Yasası için (Erişim) <https://www.legislation.gov.au/Details/C2004A01162> 20 Mart 2019

¹⁰⁸⁶ 2005 tarihli Terörist ve İlgili Faaliyetlerden Anayasal Demokrasinin Korunması Yasası için (Erişim) https://www.saps.gov.za/resource_centre/acts/downloads/juta/terrorism_act.pdf 20 Mart 2019

¹⁰⁸⁷ TURHAN, AKSU, a.g.e., s.50.

¹⁰⁸⁸ Jacqueline HODGSON, French Criminal Justice-A Comparative Account of the Investigation and Prosecution of Crime in France, Hart Publishing, Oxford and Portland, 2005, s.46.

¹⁰⁸⁹ 2000 tarihli Terörizm Yasası için (Erişim) <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/contents> 20 Mart 2019

2001¹⁰⁹⁰ ile yürürlükten kalkmıştır. Ancak güvenliğin yasa yapıcı haline geldiği İngiltere’de terörle mücadele yasaları bununla sınırlı kalmamıştır. Keza 2001 sonrası “Prevention of Terrorism Act 2005”¹⁰⁹¹, “Terrorism (Northern Ireland) Act 2006”¹⁰⁹², “Counter Terrorism Act 2008”¹⁰⁹³, “Terrorist Asset Freezing etc Act 2010”¹⁰⁹⁴, “Terrorism Prevention and Investigations Measures Act 2011”¹⁰⁹⁵, “Protection of Freedoms Act 2012”¹⁰⁹⁶, “The Justice and Security Act 2013”¹⁰⁹⁷, “Counter Terrorism and Security Act 2015”¹⁰⁹⁸ ve “Counter-Terrorism and Border Security Act 2019”¹⁰⁹⁹ gibi yasaların yürürlüğe sokulduğu görülmektedir.¹¹⁰⁰ Bu bağlamda sadece İngiliz mevzuatı ele alındığında hemen her yıl güvenliğe dair yeni bir yasanın yürürlüğe sokulduğu söylenebilir. Bu durum güvenliğin yasa yapan haline geldiği Batı demokrasilerinin içinde bulunduğu güvenlik çıkmazının en açık göstergesidir.

İngiltere’de yürürlüğe giren bu yasaları genel olarak incelediğimizde ise göze çarpan ilk nokta birçok faaliyetin terör suçu kapsamına alınmasıdır. Nitekim 2000 tarihli “Terrorism Act” in 11 ile 13. bölümleri arasında yasaklanmış bir kuruluşa destek vermek, para toplamak veya bağış yapmak ya da yasaklanmış bir kuruluşun üyesi olmak, terörizm

¹⁰⁹⁰ 2001 tarihli Terörle Mücadele, Suç ve Güvenlik Yasası için (Erişim) <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2001/24/contents> 20 Mart 2019

¹⁰⁹¹ 2005 tarihli Terörizmi Önleme Yasası için (Erişim) <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/2/contents> 20 Mart 2019

¹⁰⁹² 2006 tarihli (Kuzey İrlanda) Yasası için (Erişim) <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/28/contents> 20 Mart 2019

¹⁰⁹³ 2008 tarihli Terörle Mücadele Yasası için (Erişim) <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/38/contents> 20 Mart 2019

¹⁰⁹⁴ 2011 tarihli Terör Finansmanını Durdurma Yasası için (Erişim) <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/23/contents/enacted> 20 Mart 2019

¹⁰⁹⁵ 2012 tarihli Özgürlüklerin Korunması Yasası için (Erişim) <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2012/9/contents> 20 Mart 2019

¹⁰⁹⁶ (Erişim) <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2012/9/contents/enacted> 20 Mart 2019

¹⁰⁹⁷ 2013 tarihli Adalet ve Güvenlik Yasası için (Erişim) <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/18/contents> 20 Mart 2019

¹⁰⁹⁸ 2015 tarihli Terörle Mücadele ve Güvenlik Yasası için (Erişim) <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/6/contents/enacted> 20 Mart 2019

¹⁰⁹⁹ 2019 tarihli Terörle Mücadele ve Sınır Güvenliği Yasası için (Erişim) <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2019/3/contents/enacted> 20 Mart 2019

¹¹⁰⁰ İngiltere terör mevzuatının tamamı için (Erişim) <http://www.legislation.gov.uk/all?title=terrorism> 20 Mart 2019

amaçlı mal ya da para toplamak veya temin etmek, teröristlerin kara para aklamasını kolaylaştırmak, terör gruplarının üniformalarını giymek ve terör finansman suçları ilgili şüpheli bir durumu polise bildirmemek gibi faaliyetler terör suçu kapsamına alınmıştır. Bunun yanı sıra 54 ve 58. bölümler arasında terör amacıyla ateşli, patlayıcı, biyolojik ve nükleer silahlar üzerine eğitim vermek ya da almak, bu silahları terör amacıyla bulundurmak, terörist faaliyetler için bilgi toplamak gibi faaliyetler de terör suçu kapsamına sokulmuştur.¹¹⁰¹

Düzenlenen terör suçları bakımından 2006 tarihli Terörizm Yasası incelediğimizde ise terör eylemleri için hazırlık yapmak, terörizm eğitimi vermek ya da almak, İngiltere içinde ya da dışında terör eğitiminin uygulandığı herhangi bir yerde bulunmak, terör eylemlerini teşvik eden ve yücelten ifadeler kullanmak ya da yayınlamak dahil olmak üzere terörizmi teşvik etmek gibi faaliyetlerin terör suçu kapsamına alındığını görülmektedir. Diğer yandan 2010 tarihli Terör Finansmanı Engelleme Yasası'nda terör finansmanı için fon, finansal hizmet veya ekonomik kaynaklar sağlamak ve bu amaçla sahip olunan veya kontrol edilen fonlar ya da ekonomik kaynaklar ile ilgilenmek de terör suçu olarak tanımlanmıştır.¹¹⁰²

Üstelik İngiltere'de yürürlüğe sokulan terörle mücadele yasaları ile sadece terör suçunun kapsamı genişletilmemiş, bu yasalar ile güvenlik özgürlük dengesinde tercih güvenlik yönünde kullanılmıştır. Nitekim 2000 tarihli "Terrorism Act" 5. bölüm 41. kısımda yetkisiz tutuklama düzenlenmektedir. Bu düzenlemeye göre polis herhangi bir kişiyi yetki müzekkeresi bulunmaksızın ve sadece bu kişinin terörist olduğu yönünde makul bir şüpheye dayanarak tutuklayabilecektir. Ancak bu gözaltı süresi 48 saati geçemeyecektir.¹¹⁰³ Bununla birlikte 43. kısma göre makul şüphe ile terörist olma ihtimali

¹¹⁰¹ Detaylı bilgi için (Erişim) http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/pdfs/ukpga_20000011_en.pdf. 20 Mart 2019

¹¹⁰² Detaylı bilgi için (Erişim) https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/611149/Chapter1_Module4.pdf. 20 Mart 2019

¹¹⁰³ (Erişim) <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/section/41>. 20 Mart 2019

bulunan kişiler herhangi bir somut delile dayanmaksızın durdurulabilecek ve aranabilecektir.¹¹⁰⁴

2000 tarihli “Terrorism Act” in Kuzey İrlanda’ya dair düzenlemelerin bulunduğu 7. bölümünde de benzer hükümler yer almaktadır. Zira 81. kısımda polisler makul şüpheye dayanarak terör şüphelisinin bulunma ihtimali bulunan her tür bina ve eklentisine müzekkeresiz bir şekilde girme ve araştırma yapma imkanı tanınmıştır. 82. kısım ise makul şüphe ile tutuklama ve arama yetkisini içermektedir. Bu yetkilerden Silahlı Kuvvetler mensupları için düzenlenenler 83. kısımda tek tek belirtilmiştir.¹¹⁰⁵

2001 tarihli “Anti-Terrorism Crime and Security Act” md.30/2’de ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi md.15’e uygun olarak, AİHS md.5’i yani hak ve özgürlüklerin askıya alınabileceği ifade edilmektedir.¹¹⁰⁶ Bununla birlikte 2005 tarihli “Prevention of Terrorism Act” ile özgürlüklerin hakim kararı olmaksızın kısıtlanmasına imkan verilmiştir.¹¹⁰⁷

Bu noktada 2005 tarihli yasanın görüşmeleri esnasında gerçekleşen bir tartışmaya değinmekte yarar vardır. Nitekim bu görüşmeler sırasında devletlerin her zaman uyrukları ve yabancılar arasında ayırım yaptığı belirtilerek, güvenlik nedeniyle alınacak önlemler bakımından vatandaşlar ile vatandaş olmayanlar arasında ayırım yapılabileceği öne sürülmüştür. Ancak Lordlar Kamarası bu öneriyi AİHS’de yer alan ayrımcılık karşıtı hükümleri ihlal ettiği gerekçesi ile reddetmiştir. Lordların bu kararının ardından, İngiliz hükümeti AİHS’nin ayrımcılık yasağına uymak için gözaltı tedbirlerini tüm terör şüphelilerine uygulanacak şekilde düzenlemiştir.¹¹⁰⁸

¹¹⁰⁴ (Erişim) <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/section/43>. 20 Mart 2019

¹¹⁰⁵ (Erişim) <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/part/VII/crossheading/powers-of-arrest-search-c/enacted>. 20 Mart 2019

¹¹⁰⁶ (Erişim) https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2001/24/pdfs/ukpga_20010024_en.pdf. 20 Mart 2019

¹¹⁰⁷ Muhammet Celal KUL, “Birleşik Krallık’ta Organize Suçla Ve Terörizmle Mücadeleye İlişkin Gelişmeler ve Yasal Düzenlemeler”, 10. Yıl’a Armağan, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:11, Sayı: 22, Güz 2012/ 2, s.449-452.

¹¹⁰⁸ Claudia ARADAU, Forget Equality? Security and Liberty in the "War on Terror", Alternatives: Global, Local, Political, Vol. 33, No. 3 (July-Sept. 2008), s.309

Üstelik İngiliz hükümetinin güvenlik sebebiyle insan haklarını ihlal etmeye göze aldığı öneriler bununla sınırlı kalmamıştır. Keza “Terrorism (Northern Ireland) Act 2006” ile terör şüphesi ile göz altına alma süresi 14 günden 28 güne çıkarılmıştır. Burada dikkat çekici olan, hükümetin 90 günlük gözaltı süresi talebinin Lordlar Kamarası tarafından reddedilmesidir.¹¹⁰⁹ Diğer yandan 28 günlük gözaltı süresi yetersiz bulunarak, bu sürenin 42 güne çıkarılması yönündeki tartışmalar bu düzenlemenin yasalaşmasının ardından devam etmiştir.¹¹¹⁰

Nitekim “Counter Terrorism Act 2008”in görüşmeleri sırasında 28 günlük gözaltı süresinin 42 güne çıkarılması tekrar gündeme gelmiştir. Keza hazırlanan yasa taslağında terör şüphelilerinin belirli durumlarda gözaltı süresinin 28 günden 42 güne uzatılmasına imkan tanınmıştır.¹¹¹¹ Ancak bu öneri de uzun tartışmaların ardından Lordlar Kamarası’nın yaptığı değişiklikle 28 günle sınırlı tutulmuştur.¹¹¹²

“Counter Terrorism Act 2008”in taslak metninde olan ancak Lordlar Kamarası tarafından reddedilen bir diğer hüküm, adli tıp soruşturmacılarının ulusal güvenliğe dair meselelerde jüri onayı olmadan soruşturma ve tahkikat yapabileceğini belirtmektedir.¹¹¹³ Bu hüküm de Lordlar Kamarası tarafından reddedilmiştir.¹¹¹⁴ Ancak Lordlar Kamarası tarafından reddedilen bu hüküm 2009 tarihli “The Coroners and Justice Act” md.7 ile yasalaşmıştır.¹¹¹⁵

9/11’in ardından İngiltere’de yürürlüğe giren bir diğer terörle mücadele yasası olan “Terrorism Prevention and Investigations Measures Act 2011” ise serbest dolaşım ile ilgili çeşitli kısıtlamalar içermektedir. Zira İngiliz kamu makamlarının Kuzey İrlanda’daki

¹¹⁰⁹ Detaylı bilgi için Bknz. The Government Reply To The Fourth Report From The Home Affairs Committee Session 2005-06 HC 910, (Erişim) https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/272333/6906.pdf, 20 Mart 2019

¹¹¹⁰ M. Kerem OSMANOĞLU, “Ceza Adalet Sisteminde Yapılan Değişiklikler Ve Türk Adalet Sistemindeki Yansımaları”, Ankara Barosu Dergisi, 2012/ 2, s.436.

¹¹¹¹ (Erişim) <https://services.parliament.uk/bills/2007-08/counterterrorism.html>. . 20 Mart 2019

¹¹¹² (Erişim) <https://publications.parliament.uk/pa/ld200708/ldbills/096/08096.1-4.html>. 20 Mart 2019

¹¹¹³ (Erişim) <https://services.parliament.uk/bills/2007-08/counterterrorism.html>. 20 Mart 2019

¹¹¹⁴ (Erişim) <https://publications.parliament.uk/pa/ld200708/ldbills/096/08096.1-4.html>. 20 Mart 2019

¹¹¹⁵ 2009 tarihli Adli Tıp Soruşturmacılarına ve Adalet Sistemine Dair Yasa için (Erişim) https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2009/25/pdfs/ukpga_20090025_en.pdf. 20 Mart 2019

çatışma yıllarında kontrol kararları ile aldığı bu önlemler önce “Prevention of Terrorism Act 2005”, sonrasında ise “Terrorism Prevention and Investigations Measures Act 2011” ile kademeli olarak yasalaşmıştır. Böylece ev hapsi, elektronik etiketleme, atanmış konut ve zorla yer değiştirme gibi zorlayıcı tedbirler ile seyahat özgürlüğünü kısıtlama imkanı getirilmiştir.¹¹¹⁶ Üstelik bu yetkilere “Counter Terrorism and Security Act 2015” vasıtasıyla eklenen yeni yetkiler ile operasyonel kuruluşların, terörist olduğundan şüphe duyulan kişilerin eylemlerini izleme ve kontrol etme becerileri arttırılmıştır.¹¹¹⁷

9/11 sonrası terörle mücadele mevzuatında gerçekleşen bu değişim, liberal hukuk devletinin güvenlik devletine dönüşümünün hukuki yönünü ortaya koymaktadır. Zira ABD ve İngiltere örneklerinde görüldüğü üzere, liberal hukuk devletleri 9/11 ardından güvenlik özgürlük dengesindeki tercihini güvenlik yönünde kullanmaktadır. Ancak bu durum liberal devletin temel varoluş sebebinde bir sapma yaşanmasına neden olmaktadır. Nitekim 11 Eylül sonrası devletin temel görevi artık güvenliği sağlamak değildir. Keza modern devlet güvenliği tek başına sağlayamamaktadır. Modern devleti güvenlik devletine götüren bu gelişmeler devleti güvenlik için zorunlu bir aygıt olmaktan çıkararak, güvenliği devlet için zorunlu bir araç haline getirmiştir. Güvenlik devletini doğuran bu süreçte güvenlik artık yasayla korunan değil, bizzat yasa yapandır.

¹¹¹⁶ Laurent MAYALI, John YOO, A Comparative Examination of Counter-Terrorism Law and Policy, Journal of Korean Law, Vol. 16, December 2016, s.136.

¹¹¹⁷ (Erişim) <https://www.gov.uk/government/collections/terrorism-prevention-and-investigation-measures-act>. 20 Mart 2019

SONUÇ

Güvenlik, ilkel çağdan modern çağa kadar sürekli olarak değişim içinde olan bir kavramdır. Nitekim Antik Yunan'da ve Ortaçağ'da devlet erdem ve ahlak için vardır. Bu noktada güvenlik de devletin varoluş nedenlerinden biridir. Bununla birlikte güvenliğin devletin kökenine yerleştirilmesi Hobbes ile gerçekleşmiştir. Diğer yandan liberal ve legalist düşünürlerden itibaren bir özgürlük-güvenlik dengesi oluşturma çabası içine girilmiştir. 21.yy. ise güvenlik devleti yeniden mi yükseliyor sorularının gündeme geldiği bir dönem olmuştur.

Bu durum güvenliğin tehdide ve ortama göre şekil alan, hatta şekil veren bir kavram olduğunu göstermektedir. Zira güvenliğin en başta doğaya karşı kendini savunma düşüncesi bağlamında geliştiği görülmektedir. Ancak toplumlar arası etkileşimin artması ve yerleşik hayata geçilmeye başlanması ile birlikte, farklı toplumlara karşı alınan önlemler üzerinden anlaşılmaya başlanmıştır. Diğer yandan ilkel imparatorluklar ile beraber, güvenlik konseptinde fiziki tedbirlerin ve askeri gücün önemi artmıştır.

Antik Yunan dönemindeyse güvenlik kavramı Site'nin korunması ve yurttaşların emniyeti fikrinde somutlaşmıştır. Lakin bu dönem için üzerinde asıl durulması gereken nokta güvenliğin somut bir fikirden çok, soyut bir düşünce olarak ele alınmasıdır. Keza bu dönemde güvenlikten anlaşılan endişe ve korkunun yokluğudur. Bu durum güvenlik kavramı karşılayan bir kelimenin henüz üretilmediği düşünüldüğünde daha anlamlı gelecektir. Zira güvenlik kavramının karşılığı olarak "*securitas*"ı ilk kez kullan Roma dönemi düşünürü Cicero olacaktır.

Elbette Antik Yunan'da da güvenlik devletin varlık nedenleri ve amaçları arasında zikredilmiştir. Fakat devletin asıl amacı güvenlikten ziyade erdemdir. Keza bu dönem siyasetin ve devletin ahlakın hizmetinde olduğu bir dönemdir. Bu noktada Roma döneminde güvenlikten anlaşılanın "*Pax Romana*" olduğu görülmektedir. Bununla birlikte "*Pax Romana*"nın sona ermesi ile beraber güvenlik paradigmasında bir dönüşüm daha yaşanmıştır. Zira Aziz Augustine'den itibaren güvenlik kuşkudan muaf olma durumunu, yani inancın güvencesini ifade etmek üzere kullanılmaya başlanmıştır.

Böylece “*securitas*” (*security*) yaklaşık on asırlık bir süre için yerini “*certitudo*”(*certainty*) kavramına bırakmıştır.

Kavramsal olarak gelişmeler bu şekilde olmakla birlikte olgusal olarak bakıldığında, Batı Roma İmparatorluğu’nun sona ermesi ile birlikte ortaya bir otorite boşluğunun çıktığı görülmektedir. Nitekim bu otorite boşluğunun yarattığı güvensiz ortam nedeniyle insanlar, bölgesel iktidarlar altında toplanmak zorunda kalmış, bu durum feodal düzenin doğmasına neden olmuştur. Merkezi otoritenin bulunmadığı, nispeten korku ve kaos hakim olduğu bu dönem, aynı zamanda burjuva sınıfının ortaya çıkmaya başladığı dönemdir. Bununla birlikte ortaya çıkan burjuvazi de, özellikle can ve mal güvenliği için, merkezi bir otoriteye ihtiyaç duymaktadır.

İşte bu noktada Machiavelli, Bodin ve Hobbes gibi düşünürler, devlet ve egemenlik gibi kavramları ortaya atarak, modern devletin doğuşuna zemin hazırlamışlardır. Zira özellikle de Hobbes ile somutlaşan düşüncede devlet öncesi döneme kaos ve korku hakimdir. Devlet ise bu iğreti ortama son verecek kurum olarak doğacaktır. Diğer yandan Hobbes aynı zamanda “*securitas*”ı yüzyıllar sonra tekrar ortaya çıkararak “*devlet tarafından sağlanan sükûnet ve barış durumu*” anlamında kullanan ilk düşünür olacaktır.

Dolayısıyla “*securitas*” Hobbes ile beraber yeniden doğmakla kalmamış, bizzat devletle birlikte somutlaşan bir kavram haline gelmiştir. Bu durum modern devlet ile modern güvenlik devletinin aynı anda ortaya çıktığını göstermektedir. Bu bakımdan modern devletin bir güvenlik devleti olarak doğmasına şaşırılmamalıdır. Bu bağlamda 16.yy. güvenlik devletinin dönemin mutlak iktidarını simgelediği söylenebilir. Nitekim Hobbes’un Leviathan’ı bir güvenlik devleti olarak yeryüzünün ölümlü Tanrısı’dır. Öyle ki Hobbes’un teorik temellerini ortaya koyduğu öğretiyeye göre egemenlik mutlak, sınırsız, bölünemez ve devredilemez bir erktir.

Diğer yandan güvenlik merkezli egemenlik düşüncesi sadece mutlakiyet yanlısı düşünürler tarafından ortaya atılmış da değildir. Zira güvenlik ihtiyacı legalist ve liberal düşünürlere göre de devletin varlık nedenlerinden biridir. Ancak bu düşünürler, mutlakiyet yanlısı düşünürlerin aksine, yasa ve özgürlük vurgusu ile sınırlı egemenlik düşüncesinden yanadır. Keza legalist düşünürler egemenin pozitif yasayla sınırlı olduğu

görüştüğüdür. Bu noktada liberal düşünürler ise güvenlik ihtiyacının devletin varlık nedeni olarak görmeye beraber, doğal hak ve özgürlüklerin devlet tarafından dokunulamayacak alanlar olarak belirlemişlerdir. Bu güvenlikte özgürlük arayan anlayıştan, özgürlükte güvenlik arayan anlayışa geçiş sürecidir.

Bununla birlikte liberal hukuk devletiyle beraber, bireyin özgürlüğü ve mutluluğu merkeze alınmaya başlamıştır. Bu bakımdan artık güvenlik yerine özgürlük devletin varoluş sebebi olarak görülmektedir. Dolayısıyla güvenlikte özgürlükte arayan anlayıştan, özgürlükte güvenlik arayan anlayışa geçilmiştir. Bu durum liberal anayasacılık hareketlerine de yansımış, güvenlik özgürlüğün sınırı olarak hukukileşmiştir. Diğer yandan çekirdek haklar da bu sınırın sınırını teşkil etmiştir. Öyleyse liberal hukuk devleti için güvenlik ihtiyacı artık devletin varoluş sebebi değil, özgürlükleri sınırlandırma aracıdır. Bu noktada çekirdek haklar ise güvenlik ihtiyacı nedeniyle de olsa, liberal hukuk devletinin hiçbir gerekçeyle müdahale edemeyeceği alanı teşkil eder.

20.yy.a gelindiğinde ise iki büyük dünya savaşının yarattığı belirsizlik ortamı sadece siyasi güç dengelerini değiştirmekle kalmamış, döneme hakim olan güvenlik yaklaşımlarında farklılaşma yaratmıştır. Nitekim Soğuk Savaş döneminin çift kutuplu yapısı, başlangıçta modern güvenlik yaklaşımında büyük bir değişim yaratmasa da, detant dönemi ile birlikte birçok farklı güvenlik yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede önce devlet eksenli güvenlikten toplumsal güvenliğe, ardında da insani güvenliğe doğru bir kayış gerçekleşmiştir. Bu bağlamda modern güvenlik yaklaşımından post-modern güvenliğe doğru bir geçiş yaşanmıştır.

Bunun yanı sıra Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve küreselleşmenin hızlanmasıyla beraber ulus devlet güvenlik konusunda yetersiz kalmıştır. Zira güvenlik paradigması terör, göç, mülteci sorunu gibi tehditlerle sınır aşan; çevre, salgın hastalıklar, açlık gibi tehlikelerle birlikte çok boyutlu bir hal almıştır. Bu durum modern devletin egemenlik anlayışında bir dönüşüm yaratarak, güvenlik konusunda uluslararası ve bölgesel örgütlerin öne çıkmasına neden olmuştur.

Bununla birlikte 9/11 saldırıları tüm bu şemasının ters yüz olmasına neden olmuştur. Nitekim 11 Eylül sonrası liberal hukuk devleti özgürlük yerine güvenliği merkeze almıştır.

Öyle ki bu dönem temel hak ve özgürlüklerin güvenlik gerekçesiyle sıklıkla ihlal edildiği bir dönemdir. Bu bakımdan liberal devletin özgürlükçü söylevi ile güvenlikçi pratiği birbiriyle çelişmektedir. Nitekim 11 Eylül'ün ardından ABD, İngiltere ve Fransa gibi Batı demokrasilerinde, hemen her yıl terör ve olağanüstü hal ile ilgili yeni bir gelişme yaşanmaktadır.

Bu manada 21.yy. korku ve kaos odaklı güvenlik yaklaşımına geri dönüldüğü bir dönemdir. Bu noktada 21.yy. güvenlik devleti teorik temelleri, ulus devleti güçlendirmek için egemeni yasanın dışında ama yasaya içkin bir yerde konumlandıran Schmitt'den almaktadır. Keza küreselleşme ile ortaya çıkan sorunların üstesinden tek başına gelemeyen devlet çareyi Schmitt'in ortaya koyduğu tezlere sarılmakta bulmaktadır.

Öte yandan 9/11 sonrası beliren güvenlik devleti hukuki çerçevesi ile mutlak devlet ve liberal hukuk devletinden ayrılmaktadır. Zira 21.yy. güvenlik devleti yasayla sınırlı olması bakımından, Hobbesyen bir tabirle ifade edecek olursak, barış ve savunmamızı borçlu olduğumuz ölümlü Tanrı değildir. Ayrıca güvenlik özgürlük dengesindeki tercihini güvenlik yönünde kullanması bakımından ideal anlamda liberal olduğu da söylenemez.

Diğer yandan güvenlik devletinin egemenlik biçimi de modern devletten oldukça farklıdır. Zira modern devletin egemenliği sınırları belirli bir toprak parçası üzerindedir. Güvenlik devleti ise bu sınırların içindeki bireyler üzerinde egemenlik kurmaktadır. Dolayısıyla güvenliğin hukuki boyutuyla değil, siyasi boyutu ile ilgilenmektedir. Bu bakımdan güvenlik iktidara ilişkin bir meseleden çok hukuk üretimine ilişkin bir mesele olarak görülmektedir. Keza uzayan ve sık sık ilan edilen olağanüstü haller ile sonradan yasalaşan olağanüstü hükümler bu görüşü doğrulamaktadır.

Öte yandan 11 Eylül terör saldırıları sonrası güvenlik mevzuatında gerçekleşen değişim, liberal hukuk devletinin güvenlik devletine dönüşümünün farklı bir boyutunu ortaya koymaktadır. Keza ABD, İngiltere ve Fransa örneklerinde görüleceği üzere, liberal hukuk devleti 9/11'in ardından güvenlik özgürlük dengesindeki tercihini güvenlik yönünde kullanmaktadır. Bu durum modern devletin sadece siyasi değil hukuki olarak da bir dönüşüme ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

Zira 21.yy. güvenlik devleti yasayla sınırlı olması bakımından 16.yy. güvenlik devletinden ayrılmaktadır. Diğer yandan temel hak ve özgürlükleri ikinci plana almasıyla liberal hukuk devletinden uzaklaşmaktadır. Bu bağlamda liberal hukuk devletinin hikmeti hükümetin yerine güvenlik hizmetlerini koyarak, 21.yy. güvenlik devletine evirildiği söylenebilir. Modern devleti güvenlikçi devlete götüren bu süreç, devleti güvenlik için zorunlu bir aygıt olmaktan çıkararak, güvenliği devlet için zorunlu bir araç haline getirmiştir. Güvenlikçi devleti doğuran bu süreçte güvenlik artık yasayla korunan değil, bizzat yasa yapandır.

KAYNAKÇA

AGAMBEN, Giorgio, İstisna Hali, Çev. Kemal Atakay, Otonom Yay., 1.Basım, 2006, İstanbul.

AGAMBEN, Giorgio; “*Olağanüstü Hal*”, Şiddetin Eleştirisi Üzerine, Der: Aykut Çelebi, Metis Defterleri, İstanbul, İlk Basım, 2010, ss.165-175.

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali; “*Fransız Devriminde Birey-Devlet İlişkisi*”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:44, Sayı:3, 1989, ss.197-228.

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, KÖKER, Levent, İmparatorluktan Tanrı Devletine: Siyasal Düşünceler, İmge Kitabevi, Ankara, 1991.

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, AKAL, Cemal Bali, KÖKER, Levent, Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı, İmge, 1994.

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, Filiz Çulha ZABCI, Reyda ERGÜN, Kral Devletten Ulus Devlete, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2009.

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, Ulus Devlet ya da Halkın Egemenliği, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2010.

AĞCAN, Muhammed A., “*İnsanlık, Sosyo-politik Topluluk ve Evrensellik/Farklılık: Andrew Linklater, Eleştirel Kuram ve Küresel Siyaset*”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 10, Sayı 37 (Bahar 2013), ss.3-35.

AĞIR, Bülent Sarper; “Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl:11, Sayı:22, ss.97-131.

AKAD, Mehmet, VURAL DİNÇKOL, Bihterin, BULUT, Nihat, Genel Kamu Hukuku, Der Yayınları, 13. Basım, İstanbul, 2018.

AKAL, Cemal Bali, Devlet Kuramı, Dost Kitabevi, Ankara, 2000.

AKAL, Cemal Bali, İktidarın Üç Yüzü, Dost Kitabevi, Ankara, 1998.

AKAL, Cemal Bali, Modern Düşüncenin Doğuşu: İspanyol Altın Çağı, Dost Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 1997.

AKGÜL AÇIKMEŞE, Sinem; “Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 8, Sayı 30, (Yaz 2011), ss.43-71.

AKIN, İlhan, Devlet Doktrinleri, Beta, 3. Baskı, İstanbul, 2016.

AKKAYA KİA, Rukiye, Moderniteden Postmoderniteye Egemenlik ve Hukuk, Beta, 2. Baskı, İstanbul, Nisan 2001.

AKSOY, Mete Ulaş, “Kutsal İnsan: Giorgio Agamben’in Egemenlik Anlatısında Kurbansal Durum, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi”, sayı: 22, 2016, ss.16-40.

ARADAU, Claudia; “*Forget Equality? Security and Liberty in the ‘War on Terror’*”, Alternatives: Global, Local, Political, Vol. 33, No. 3 (July-Sept. 2008), ss.293-314.

ARASLI, Utku, Anayasa Mahkemesi İptal Kararları Açısından: Anayasal Temel İlke ve Kavramlar, TBB Yayınları, Ankara, Ocak 2015.

ACHARYA, Amitav, “*Human Security*”, The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations, edit. John Baylis, Steve Smith and Patricia Owens, Oxford University Press, 2008, chapter 28, ss.492-505.

ARCHER, Christon I., John R. FERRIS, Holger H. HERWIG, Timothy H.E. TRAVERS, Dünya Savaş Tarihi, çev: Cem Demirkan, Akyüz Yayın Grubu, İstanbul, 2006.

ARENDS, J. Frederik M.; “*Homeros’dan Hobbes ve Ötesine: Güvenlik Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları*”, Uluslararası İlişkiler, Cilt:6, Sayı:22, (Yaz 2009), ss.3-33.

ARİSTO, Politika, çev. Mete Tunçay, Remzi Kitapevi, Birinci Basım, İstanbul, 1975.

ARISTOTELES, Politics, trans. Benjamin Jowett, Batoche Books, Kitchener, 1999.

ARISTOTLE, Athenian Constitution, trans.F.G.KENYON, G.Bell and Sons Ltd., London, 1912.

ARSLAN, Ahmet, İlkçağ Felsefe Tarihi 1: Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi, İstanbul Bilgi Yayınları, İstanbul, 2006.

- ARSLAN, Ahmet, İlkçağ Felsefe Tarihi 2: Sofistlerden Platon'a, İstanbul Bilgi Yayınları, İstanbul, 2006.
- ARSLAN, Ahmet, İlkçağ Felsefe Tarihi 3: Aristoteles, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.
- ARSLAN, Ahmet, İlkçağ Felsefe Tarihi 4: Heleilistik Dönem Felsefesi: Epikuroşular, Stoacılar, Septikler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.
- ASLAN, Zühtü; *“Temel Hak Ve Özgürlüklerin Sınırlanması: Anayasa'nın 13.Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler”*, Anayasa Yargısı, Cilt:19, ss.139-155.
- ATAMAN, Muhittin, ÖZTÜRK, Mehmet; *“Uluslararası Örgütlerin Devlet-İçi Çatışmalara Müdahale Edip Etmemesini Belirleyen Faktörler”*, Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:33, 2016 Kış, ss.103-135.
- ATEŞ, Davut; *“Küresel şehirde güvenlik sorunu”*, ODTÜ Gelişme Dergisi, 36 (Haziran), 2009, ss.1-23.
- AYBAY, Rona, Genel Kamu Hukuku: Devlet (18.-20. Yüzyıl), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017.
- BADİE, Bertrand; *“Realism under Praise, or a Requiem? The Paradigmatic Debate in International Relations”*, International Political Science Review (2001), Cilt:22, Sayı:3, ss.253-260.

- BAHARÇİCEK, Abdulkadir, İNAN, C. Emek, “*Dış Politika'nın Belirlenmesinde Ulusal Güvenlik Algısının Rolü*”, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Cilt:4, Sayı:1, 2013, ss.101-120.
- BAYSAL, Başar, LÜLECİ, Çağla, “*Kopenhag Okulu ve Güvenikleştirme Teorisi*”, Güvenlik Stratejileri, Cilt:11, Sayı:22, 2015, ss.61-96.
- BEEKE, Joel; “*Martin Luther On Assurance*”, A Quarterly Journal for Church Leadership, Reformation & Revival, Volume 7, Number 4, Fall 1998, ss.165-171.
- BENDERSKY, Joseph W., Carl Schmitt: Theorist For The Reich, Princeton University Press, Princeton, 1983.
- BENJAMIN, Walter; “*Şiddetin Eleştirisi Üzerine*”, Şiddetin Eleştirisi Üzerine, der. Aykut Çelebi, Metis Defterleri, İstanbul, İlk Basım, 2010, ss.19-43.
- BERGER, Mark T.; “*From Pax Romana to Pax Americana? The history and future of the new American Empire*”, International Politics, Vol.46, 2/3, 2009, ss.140–156.
- BIELEFELDT, Heiner, “*Deconstruction of the Rule of Law: Carl Schmitt's Philosophy of the Political*”, Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy, Vol. 82, No. 3 (1996), ss. 379-396.
- BİLGİÇ, Ali, “*Dünya Politikasında Güvenlik İkilemleri: Çatışan Anlayışlar, Değsen Örnekler ve Kavramın Geleceğine Yönelik Bir Çalışma*”, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 11, Sayı: 44, 2011, ss.1-32.

BİLGİN, Pınar; “*Critical Theory*”, Security Studies: An Introduction, edit.Paul D. Williams, 2nd Edition, Routledge, New York, 2013, ss.90-107.

BİRDİŞLİ, Fikret; “*Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu Ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü*”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 20, 2014, ss.229-256.

BLACKBOURN, Jessie, Anti-Terrorism Law and Normalising Northern Ireland, Routledge, New York, 2015.

BODIN, Jean, Six Books Of The Commonwealth, trans. M. J. Tooley, Alden Press Bound by The Kemp Hall Bindery, Oxford, (Erişim) <http://www.constitution.org/liberlib.htm> 24 Kasım 2018.

BRAUCH, Hans Günter, “*Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü*”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), ss.1-47

BRIEFING NO 31, Security and Defence and enlargement of the European Union, (Erişim) http://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/31a3_en.htm 04 Haziran 2019.

BULUT, Nihat, “*Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılma Nedeni Olarak Genel Ahlak*”, AÜEHFD, Cilt:4, Sayı:1-2, 2000, ss.29-42.

BULUT, Nihat, Feodaliteden Küreselleşmeye Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi, Seçkin, Ankara, 2003.

- BULUT, Nihat; “*Ortaçağdan Yeniçağa Geçiş Süreci Bağlamında Ekonomik Zihniyet Değişiminin Siyasal Düşünceye Etkisi*”, AÜEHDD, Cilt:6, Sayı:1-4, 2002, ss.17-32.
- BULUT, Nihat; “*Sahte Bir Karşıtın Çözümü Hukuk Devletinde Özgürlük Güvenlik İlişkisi*”, Prof.Dr. Mehmet Akad’a Armağan, Der Yayınları, İstanbul, 2012, ss.297-318.
- BULUT, Nihat; “*Ölümüne Rekabetten Barış İçinde Yarışa: Hobbes’un Eşitlik Anlayışı*”, Prof. Dr. Ömer Teoman'a 55. Yaş günü Armağanı, İstanbul, 2002, ss.1377-1397.
- BURTON, Paul J.; “*Pax Romana/Pax Americana: Views of the New Rome from Old Europe*”, InternationalJournal of The Classics, Vol.20, Nu:1-2, 2013, ss.15-40.
- CALVIN, Jean, Commentary On The Epistles Of Paul The Apostle To The Corinthians, trans. John Pringle, Vol.2, Calvin Translation Society, Edinburgh, 1869.
- CARRUTHERS, Amelia, Writers on... Death, Read Publishing Ltd, British Library Catalogue, Read Publishind Ltd, 2014.
- CAŞIN, Mesut Hakkı, ÖZGÖKER, Uğur, ÇOLAK, Halil, Avrupa Birliği : Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi, Nokta Kitap, İstanbul, 2007.
- ÇEÇEN, Anıl; “*Devlet ve İnsan Hakları*”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 1989/6, ss.826-845.

ÇELEBİ, Aykut, “Şiddete Karşı Siyaset Hakkı”, Şiddetin Eleştirisi Üzerine, Metis Defterleri, İstanbul, 2010, ss.255-312.

CICERO, On the Commonwealth and On the Laws, edit. James E. G. Zetzel, Columbia University in the City of New York, Cambridge University Press, New York, 1999.

CICERO, Tullius, De Officiis, trans. Walter Miller, Harvard University Press, Cambridge, London, 1913.

CICERONIS, De Re Pvblica, De Legibus, Cato Maior De Senectute, Laelius De Amicitia, edit. J. G. F. Powell, Oxford University Press, Oxford, 2006.

CONZÉMÍUS, Max, Private Security in Ancient Rome, Pétange, 2013.

ÇALIK, Zuhar; “Yeni Güvenlik Kavramı”, 8-9 Ekim 2013 Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı, 2014, ss.638-645.

ÇETİN, Halis; “Liberalizmin Tarihsel Kökenleri”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 2002, ss.79-96.

DAVIS, James W., JASPER, Ursula, “Nuclear Arms Proliferation and the Utility of the Nonproliferation Treaty Regime”, Human Rights, Human Security, and State Security, edit. Saul Takahashi, Vol.1, Praeger, California, 2014, ss.157-180.

DEMİREL, Naim, “Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu”, FSM İlmî Araştırmalar ve Toplum Bilimleri Dergisi, 2013 Bahar, ss.152-172.

- DENİZ, Taşkın, “*Uluslar Arası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye*”, TSA, Cilt:18, S:1, Nisan 2014, ss.175-204.
- DERRIDA, Jacques; “*Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli*”, Şiddetin Eleştirisi Üzerine, Çev. Ece Göztepe, Metis Defterleri, İstanbul, İlk Basım, 2010, ss.43-134.
- DİNÇKOL, Bihterin, “*Atina Demokrasısından Roma Cumhuriyetine-"Demos"tan "Populus Romanus"a*”, MÜHF-HAD, Cilt:23, 2017, ss.751-765.
- DİNÇKOL, Bihterin, “*Seküler Düşüncenin İlkelerinde: Dante*”, Prof.Dr. Nuri ÇELİK’e Armağan, Beta Basım, İstanbul, 2001, ss.226-236.
- DİNÇKOL, Bihterin, “*Siyasal İktidarın Kişiselleşmesi*”, Prof.Dr. Mehmet Akad’a Armağan, Der Yayınları, İstanbul, 2012, ss.915-927.
- DOĞAN, İlyas, *Sivil Toplum Anlayışı ve Siyasal Sistemler*, 3.Baskı, Astana Yayınevi, Ankara 2013.
- DUGUIT, Leon, *Kamu Hukuku Dersleri*, çev. Süheyp Derbil, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstiklal Matbaacılık, Ankara, 1954.
- EGEMENOĞLU, Alaaddin, *Genel Güvenliğin Kasten Tehlikeye Sokulması Suçu*, Adalet, Mayıs 2017.
- EKİCİ, Kübra Deren; “*11 Eylül’ün ABD Güvenlik Politikasına Etkileri*”, 8-9 Ekim 2013 Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı, 2014, ss.730-767.

- ELMALI, Osman, “*Platon ve Russell’a Göre Devletin Baba Yerine Geçmesi Problemi*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,, Cilt:5, Sayı:1, 2005, ss.419-428.
- EPIKÜR, Mektuplar ve Maksimler, çev. Hayrullah ÖRS, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1962.
- ERDOĞAN, İbrahim; “*Küreselleşme Olgusu Bağlamında Yeni Güvenlik Algısı*”, Akademik Bakış, Cilt6 , Sayı:12, Yaz 2013, ss.265-292.
- EREN, Abdurrahman; “*Anayasa Değişiklikleri Kapsamında 13. maddeye İlave Edilen ‘Laik Cumhuriyetin Gerekleri’ Yönündeki Değişikliğin Anlamı ve Sonuçları*”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2002/3, ss.37-69.
- ERGÜL, Ozan, ABDULLAYEV, Cavid; “*Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası*”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 47, Sayı: 1, 1998, ss.221-278.
- ERGÜL, Tuba; “*Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)*”, Uluslararası Hukuk Bülteni, Sayı:9, Eylül-Aralık 2016, ss.30-37.
- ERGÜVEN, Nasih Sarp; “*Uluslararası Hukuk Açısından Güvenlik Kavramının Teorik Temelleri*”, Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi, Cilt:65, Sayı: 3, 2016, ss.771-835.
- ERKİNER, Hakkı Hakan; “*Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Klâsik Öğretinin Kuruluşu: Hugo Grotius Ve Postgrotien Yazarlar Samuel Von Pufendorf, Richard Zouche, Cornelius Van Bynkershoek ve Samuel Rachel’e İlişkin İnceleme Ve Değerlendirme*”, MÜHF-HAD, Cilt:18, Sayı:3, ss.3-140.

- ERTUĞRUL; Ümmühan Elçin, “*Koruma Sorumluluğu: İnsanı Müdahaleyi Makyajlamak*”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:20, Sayı:2, 2016, ss.441-470.
- ESGÜN, Toros Güneş; “*Leviathan'ın Hayaletleri: Schmitt Ve Neumann'da Hukuk ve Devlet*”, DTCF Dergisi, 58.1, 2018, ss.905-930.
- FORTIN, Jane, *Children’s Rights and the Developing Law*, Third Edition, Cambridge University Press, New York, 2009.
- FOUCAULT, Michel, *Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collige De France Dersleri (1977-1978)*, çev. Ferhat Taylan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Aralık 2013.
- FURNARI, Ellen, *Understanding effectiveness in peacekeeping operations: Exploring the perspectives of frontline peacekeepers*, National Centre for Peace and Conflict Studies University of Otago, Dunedin, 2014.
- GEMALMAZ, Mehmet Semih, *Uluasüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri*, Legal Yayıncılık, Ekim 2011.
- GENSER, Jared, BARTH, Kate, “*Targeted Sanctions and Due Process of Law*”, *The United Nations Security Council in the Age of Human Rights*, edit.Jared Genser and Bruno Stagno Ugarte, Cambridge University Press, New York, 2014.
- GOLDEN, Roger Dean, “*Güvenliğin Maliyeti Nedir? ABD Vatanseverlik Kanunu ve Amerika’nın Özgürlük Ve Güvenlik Arasındaki Dengesi*”, çev. Muharrem AKSU, S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi C.2, S.2, 2012, ss.109-134.

GÖLBAŞI, Şükran; “*Güvenlik, Toprak, Nüfus*”, Mülkiye Dergisi, 39 (2), 2015, ss.327-340.

GÖL, Ayla, Editor's introduction: views from the ‘Others’ of the War on Terror, Critical Studies on Terrorism, 3:1, 2010, ss.1-5.

GÖREN, Zafer; “*Temel Hakların Sınırlanması-Sınırlamanın Sınırları*”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:6, Sayı:12, Güz 2007/2, ss.39-59.

GÖZE, Ayferi, Liberalden Marksiste Faşist Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet, Beta, 8. Baskı, İstanbul, 2016.

GÖZE, Ayferi, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta, 17. Bası, İstanbul, 2017.

GÖZLER, Kemal; “*Anayasa Değişikliğinin Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması Bakımından Getirdikleri ve Götürdükleri: Anayasanın 13'üncü Maddesinin Yeni Şekli Hakkında Bir İnceleme*”, Ankara Barosu Dergisi, Yıl 59, Sayı 2001/4, ss.53-76.

GÖZLER, Kemal, Türk Anayasa Hukuku, Ekin, Bursa, 2000.

GROTIUS, Hugo, De Jure Belli Ac Pacis Libri Tres, Vol. II, The Classics Of International Law, trans. Francis W. Kelsey, Oxford, London, 1925.

GÜRAN, Enes, Carl SCHMITT: Olağanüstü Halde Hukuk, Carl Schmitt Dosyası, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Arkivi, 46. Sayı, 2017/1, İstanbul, ss.21-40.

HACİFEVZİOĞLU, Ahmet Umut, Padova'lı Marsilius'da İktidarın Dünyeviliği, Kilikya Felsefe Dergisi (3), 2017, ss.74-84.

HERZ, John H.; “*Idealist Internationalism and the Security Dilemma*”, World Politics, Cilt:2, Sayı:2, The Johns Hopkins University Press, 1950, ss.157-180.

HOŞ, Hasan Serdar; “*Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku (Genel Kamu Hukuku), Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.

İREN, Adem Ali, GÜRKAYNAK, Muharrem, ATATORUN, Mustafa; “*Mutlak Güç ya da Sınırsız Sorumluluk: Devlet Egemenliği ve Uluslararası Toplumun Koruma Sorumluluğu*”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2016/2, Sayı:24, ss.134-158.

HOBBS, Thomas, De Cive, Oxford University Press, 1987.

HOBBS, Thomas, Leviathan, çev. Selim Lim, Kazım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi, YKY Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2007.

HODGSON, Jacqueline, French Criminal Justice: A Comparative Account of the Investigation and Prosecution of Crime in France, Hart Publishing, Oxford and Portland, 2005.

HOLDER, R.Ward, John Calvin and the Grounding of Interpretation: Calvin's First Commentaries, Brill, Boston, 2006.

HOWORTH, Jolyon, European integration and defence: the ultimate challenge?, Institute for Security Studies Western European Union, Paris, November 2000.

HUME, David, Essays: Moral, Political, and Literary, edit. Eugene F. Miller, Indianapolis: Liberty Fund 1987.

HUME, David, A Treatise of Human Nature, The Floating Press, 2009.

HYMAN, Arthur, WALSH, James J., WILLIAMS, Thomas; Philosophy in the Middle Ages: The Christian, Islamic, and Jewish Traditions, Third Edition, Hackett Publishing Company Inc., Indianapolis/Cambridge, 2010.

İBN-İ HALDUN, Mukaddime, Cilt:1, çev. Halil Kendir, Yeni Şafak Kültür Armağanı, Ankara, 2004.

KANAT, Selim, KODAMAN, Timuçin, İREN, Adem Ali; “İnsani Güvenlik ve Terörizmle Mücadele”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C:21, S:2, 2016, ss.567-588.

KANTOROWICZ, Ernsy H., Kralın İki Bedeni-Ortaçağ Siyaset Teolojisi Çalışması, çev. Ümit Hüsrev Yolsal-Cengiz İskender Özkan, BilgeSu Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2018.

KARABÖCEK, Can; “Carl Schmitt: Modern Devlet Düşüncesinde Şeytanın Avukatı”, Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi, Sayı 21, Mart 2012, ss.219-234.

- KARDEŞ, M. Ertan, Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı: Politik Felsefe Açısından Carl Schmitt ve Düşüncesi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- KAVUNCU, Sibel; “Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejileri”, 8-9 Ekim 2013 Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı, 2014, ss.714-729.
- KOÇAK, Mustafa, Batı'da ve Türkiye'de Egemenlik Anlayışının Değişimi Devlet ve Egemenlik, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2006.
- KORKMAZ, Vişne; “Asya'da Bölgesel Güvenlik Ve Kimlik Kurgusu, Kuram, Anlatı Ve Uygulama”, Marmara Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ABD Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2008.
- KRIEGEL, Blandine, Klasik Siyasi Felsefe Metinleri, çev. Zühre İlkelen, İletişim, İstanbul, 2010.
- KUL, Muhammet Celal; “Birleşik Krallık'ta Organize Suçla Ve Terörizmle Mücadeleye İlişkin Gelişmeler ve Yasal Düzenlemeler”, 10. Yıl'a Armağan, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:11, Sayı: 22, Güz 2012/ 2, ss.445-470.
- LOBEL, Jules; “Emergency Power and the Decline of Liberalism”, The Yale Law Journal, Vol: 98, No: 7, May 1989, ss.1385-1433.
- LOCKE, John, Yönetim Üzerine İkinci İnceleme Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme, çev. Fahri Bakırcı, Ebabil Yayınları, Ankara, 2012.

LOCKE, John, Two Treatises of Government, Printed for Thomas Tegg and others, London, 1823.

LOEWENSTEIN, Karl, The Governance of Rome, Martinus Nijhoff, The Hague, Netherlands, 1973.

LOUGLIN, Martin, Kamu Hukukunun Temelleri, çev. Dilşad Çiğdem Sever-Kıvılcım Turanlı, Dipnot Yayınları, Ankara, 2017.

MACHIAVELLI, Niccolo, Art of War, trans. Christopher Lynch, The University of Chicago Press, Chicago&London, 2003.

MACHIAVELLI, Niccolo, Discourses On Livy, trans. Harvry C.Mansfield and Nathan Tarcov, The University of Chicago Press, Chicago&London, 1996.

MACHIAVELLI, Niccolo, Il Principe, Letteratura italiana Einaudi, Torino, 1961.

MACHIAVELLI, Niccolo, The Prince, trans. James B. Atkinson, Hackett Publishing Company, Indianapolis/Cambridge, 2008.

MACHIAVELLI, Niccolo, Prens, çev. Nazım Güvenç, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994.

MAIR, Stefan, “*The New World Of Privatized Violence*, International Politics and Society, 2/2003 , ss.11-28.

MANTAR, İsmail, “*Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Gelişimi ve Genişleme Sürecindeki Translantik Etkisi*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.

MARCHANT, R.V., CHARLES, Joseph F., Cassel’s Latin Dictionary, Funk&Wagnalls Company, New York, 1953.

MARKS, Stephen P., “*Human Rights And Development*”, Research Handbooks In International Law, edit. Sarah Joseph and Adam McBeth, Edward Elgar Publishing, Northampton, 2010, ss.167-196.

MARSILIUS of Padua, The Defender of the Peace, Trans. Annabel Brett, Cambridge University Press, 2005.

MAYALI, Laurent, YOO, John; “*A Comparative Examination of Counter-Terrorism Law and Policy*”, Journal of Korean Law, Vol. 16, December 2016, ss.93-146.

MERTUS, Julie A., The United Nations and Human Rights: A Guide for New Era, Second Edition, Routledge Global Institutions, edit. Thomas G. Weiss, London and New York, 2009.

NEOCLEOUS, Mark, Critique Of Security, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2008.

NEOCLEOUS, Mark, Güvenlik, Şiddet ve Savaş, Çev. Gül Çorbacıoğlu-Ersin Embel, Dipnot Yayınları, 2012.

- NORMAND, Roger, ZAIDI, Sarah, Human Rights at the UN: The Political History of Universal Justice, Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis, 2008.
- OKANDAN, Recai G., Umumi Amme Hukuku: Devletin Doğuşu, Pozitif ve Teorik Gelişmesi, Unsurları, Fakülteler Matbaası, 1976.
- ORWELL, George, Bin Dokuz Yüz Seksen Dört, çev. Celal Üster, Can, 31. Baskı, İstanbul, Ankara, 2011.
- OSMANOĞLU, M. Kerem; “*Ceza Adalet Sisteminde Yapılan Değişiklikler Ve Türk Adalet Sistemindeki Yansımaları*”, Ankara Barosu Dergisi, 2012/2, ss.430-443.
- OYAN ALTUNTAŞ, Ekin; “*Kapitalizmin Doğal Bir Evresi Olarak Totaliter-Polis Devletin Yükselişi ve ABD Örneği*”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 9, Sayı 35 (Güz 2012), ss.35-60.
- ÖKTEM, Niyazi, TÜRKBAĞ, Ahmet Ulvi, Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet, Der Yayınları, 7.basım, İstanbul, 2017.
- ÖNEN, Ergun; “*Geçmişten Günümüze Özgürlük*”, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1-2, 2002, ss.114-126.
- ÖZEN, Çınar, TAŞDEMİR, Hakan, Yeni Muhafazakâr Amerikan Dış Politikası ve Türkiye, Odak Yay., Ankara, 2006.
- ÖZKÖSEDAĞ İÇİN, Özlem; “*Değişen Güvenlik Anlayışının Uluslararası Örgüt Örnekleri Üzerinden Analiz Edilmesi*”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl:13, Sayı:25, ss.99-148.

ÖZTÜRK, Armağan; “*Schmitt’in Liberalliği*”, Felsefe Arkivi, 46. Sayı, 2017/1, ss.71-88.

PATI, Roza, Due Process and International Terrorism, Studies in Intercultural Human Rights, Vol.1, Martinus Nijhoff Publishers and VSP., Leiden, 2009.

PEASE, Kelly Kate, FORSYTHE, David P., “*Human Rights, Humanitarian Intervention, and World Politics*”, Human Rights Quarterly, Vol. 15, No. 2 (May, 1993), ss.290-314.

PIKOWSKY, Robert A., “*An Overview of the Law of Electronic Surveillance Post September 11, 2001*”, Law Library Journal, Vol:94, No:4, 2002, ss.601-620.

POGGI, Gianfranco, Devlet Doğası, Gelişimi ve Geleceği, çev. Aysun BABACAN, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014.

POLYBİUS, The Histories, trans. W.R.Paton, Harvard University Press, London, 1966.

PLATON, Devlet, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, XX. Baskı, İstanbul, 2010.

PLATON, Devlet Adamı, çev. Behice Boran-Mehmet Karasan, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1992.

PLATON, Laws, trans. R. G. Burry, Cambridge, Massachusetts Harvard University Press London, 1961.

PLATON, The Republic, trans. Paul Shorey, Cambridge, Massachusetts Harvard University Press London, 1937.

PRICE-SMITH, Andrew T., Contagion and Chaos: Disease, Ecology, and National Security in the Era of Globalization, The MIT Press, Massachusetts, 2009.

PUFENDORF, Samuel, De Jure Naturae Et Gentium Libri Octo, Volume Two, The Classics Of International Law, edit. James Brown Scott, trans. C.H. and W.A. Oldfathers, Oxford University Press, 1934.

RANDALL, John Herman; “The Development of Scientific Method in the School of Padua”, Journal of the History of Ideas, Vol. 1, No. 2 (Apr., 1940), ss.177-206

ROSS, W. D., Aristoteles, çev. Ahmet Arslan, KABALCI, İstanbul, 2011.

RUTLİ, Evren Erman, “Derrida'nın Yapısökümü”, TEMAŞA, Sayı:5, Temmuz 2016, ss.49-68.

SALİHPAŞAOĞLU, Yaşar; “Mutlak Monarşiye Laik Savunma: Tevratın Canavarı Leviathan”, AÜHFD, 62 (3), 2013, ss.819-853.

SANCAK, Kadir; “Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar Ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 6, 2013, ss.123-134.

SANDIKLI, Attila, EMEKLİER, Bilgehan; “Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm”, Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri, BİLGESAM Yayınları, İstanbul, 2012, ss.1-67.

- SAYGILI, Abdurrahman; “*Jean Bodin’in Egemenlik Anlayışı Çerçevesinde Kralın İki Bedeni Kuramına Kısa Bir Bakış*”, AÜHFD, 63 (1) 2014, ss.185-198.
- SAYGILI, Abdurrahman, Kutsal Canavar Devlet, İmaj Yayınevi, 3. Baskı, Ankara, 2015.
- SCHUILENBURG, Marc, STEDEN, Ronald van, Positive Criminology:Reflections on Care, Belonging and Security, Eleven International Publishing, 2014.
- SCHMITT, Carl, Siyasal Kavramı, çev. Ece Göztepe, Metis Yayınları, İkinci Basım, Aralık 2012.
- SCHMITT, Carl, Siyasi İlahiyat, çev. Emre Zeybekoğlu, Dost Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Ankara, Kasım 2005.
- SENEMOĞLU, Olkan; “*Antik Yunan Siyasal Düşünüşünde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı: Platon ve Aristoteles*”, İnsan&İnsan, Yıl: 3, Sayı: 10, Güz 2016, ss.42-63.
- SMITH, Adam, An Inquiry into the Nature and Causes of “The Wealth of Nations”, edit. Edwin Cannan, ElecBook Classics, London, (Erişim) www.elecbook.com 04 Kasım 2018.
- SMYTH, Marie Breen vd.; “*Critical Terrorism Studies an Introduction*”, Critical Studies on Terrorism, 2008, ss.1-4.
- SORANLAR, Osmanlıca-Türkçe Sözlük, Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul, 2015.

SPINOZA, Benedict de, Chief Works Of Benedict De Spinoza Vol. 1, trans. Elwes, R. H. M., Tr., George Bell and Sons, York Street Covent Garden, London, 1883.

SPINOZA, Baruch, Tractatus Politicus, Politik İnceleme, çev. Murat Erşen, Dost, 3.Baskı, Ankara, 2012.

SPINOZA, Baruch, Tractatus Theologico-Politicus ya da Tanrıbilimsel Politik İnceleme, çev. Betül Ertuğrul, Biblos Kitabevi, İstanbul, 2008.

STRAUSS, Leo; “*Modern Judaism*”, Vol. 1, No. 1, Oxford University Press, 1981, ss.17-45.

STRAUSS, Leo, The City and Man, The university of Chicago Press, Chicago/London, 1978.

STRAUSS, Leo, What Is Political Philosophy? And Other Studies, The University of Chicago Press Edition, Chicago/London, 1988.

ŞAHİN, Yeliz, Brexit ve Trump Çağında AB Güvenlik ve Savunma Politikaları, İKV Değerlendirme Notu, İstanbul, Temmuz 2017.

ŞENEL, Alâeddin, İlkel Topluluktan Uygur Topluma: Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982.

- ŞENEL, Alâeddin, Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarih Öncesinde, İlkçağda, Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum Ve Siyasal Düşünüş, Bilim ve Sanat Yayınları, Dördüncü Basım, Ankara, 1995.
- TANGÖR, Burak; “*Kuramsal Tartışmalar Işığında İnsan Güvenliği ve Politikaları*”, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 8, Sayı: 30, 2012, ss.59-92.
- TASLAMAN, Feryal Kalkavan; “*Geçmişten Günümüze “Haklı Savaş” Kavramının Yorumu*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, Güvenlik Terimleri Sözlüğü, 2. Baskı, Mart 2017.
- THOMAS, Aquinas, Summa Theologica, trans. Fathers of the English Dominican Province, Benziger Bros. edition, 1947.
- THOMSEN, Jacob Als, “*Carl Schmitt-The Hobbesian Of The 20th Century?*”, MARS/SocialThought& Research, Vol.20, No.1-2 , 1997, ss.5-28.
- THRASHER, John; “*Reconciling Justice and Pleasure in Epicurean Contractarianism*” Ethical Theory & Moral Practice, Cilt:16, Sayı:2, 2013, ss.423-436.
- TRACT, Fabian, Emergency Powers: A Fresh Start, An Informal Group, Fabian Tract 416, Fabian Group, London, 1972.
- TURHAN, Faruk, AKSU, Muharrem; “*11 Eylül Sonrası ABD’DE Özgürlük ve Güvenlik Dengesi Açısından Terörü Önleme Amaçlı Tedbirler/Özellikle PATRIOT Kanunu*

İle Getirilen Kısıtlamalar”, S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi C.I, S.1, 2011, ss.47-90.

ULLMAN, Richard H., “*Redefining Security*”, International Security, vol. 8, no. 1, 1983, ss.129-153.

ULUCAN, Devrim; “*Eşitlik İlkesi ve Pozitif Ayrımcılık*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:15, Özel Sayı, 2013, ss.369-383.

UNDP, Human Development Report, Oxford University Press, 1994.

UNITED NATIONS, “*Economic, Social and Cultural Rights*”, Handbook for National Human Rights Institutions, UN, New York and Geneva, 2005, s.119.

URHAN, Veli, “*Aristoteles’in Siyaset Felsefesinde Anayasal Yönetim*”, Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, Sayı:27, Güz 2016, ss.211-230.

UYGUN, Oktay, 1982 Anayasasında Temel Hak ve Özgürlüklerin Temel Rejimi, İstanbul, Kazancı Yayınları, 1992.

UYGUN, Oktay, Devlet Teorisi, On İki Levha, İstanbul, 2019.

UYGUN, Oktay; “*Küreselleşme Ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi*”, Anayasa Yargısı Dergisi, Cilt: 20, 2003, ss.250-284.

- WALLACE, William, “*European foreign policy since the Cold War: How ambitious, how inhibited?*”, The British Journal of Politics and International Relations, Vol.19(1), 2017, ss.77–90.
- WALTZ, Kenneth, Theory of International Politics, Addison-Wesley Series in Political Science, Addison-Wesley Publishing Company, California, 1979.
- YAMAN, Didem; “*11 Eylül Sonrasında ABD: Algılamalar, Psikolojik Yansımalar ve Yasal Düzenlemeler*”, Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, Cilt:1, No:1, 2005, ss.117-142.
- YILMAZ, Sibel; “*İstisna Hali Üzerinden Bir Egemenlik Kavramı Tartışması*”, TBB Dergisi, Sayı:132, 2017, ss.387-410.
- YİĞİTTEPE, Levent; “*Avrupa Birliği’nin Güvenlik Politikaları*”, Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt:4, Sayı:7, 2017, ss.12-27.
- ZABUNOĞLU, Yahya Kazım, Kamu Hukukuna Giriş: Devlet, Tarım-Kaynak-Unsurlar, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No.328, Sevinç Matbaası, Ankara, 1973.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.academia.edu/>
<http://www.adalet.gov.tr>
<https://ausconstitution.peo.gov.au/>
<http://www.bilgesam.org/>
<https://www.brennancenter.org/>
<https://www.congress.gov/>
<https://www.conseil-constitutionnel.fr/>
<http://www.constitution.org>
<https://www.constituteproject.org/>
<https://digital.library.lse.ac.uk/>
<https://www.dhs.gov/>
<https://www.epic.org/>
www.elecbook.com
<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov>
<https://www.gov.uk/>
<https://www.government.nl/>
<https://www.govinfo.gov/>
<http://hdr.undp.org/>
<https://www.ikv.org.tr>
<http://www.inhak.adalet.gov.tr>

<https://www.justice.gov/>
<https://www.knesset.gov.il/>
<https://laws-lois.justice.gc.ca/>
<https://www.legislation.gov.au>
<https://www.legislation.gov.uk>
<http://www.mevzuat.gov.tr/>
<http://nssarchive.us/>
<https://obamawhitehouse.archives.gov/>
<http://oll.libertyfund.org/>
<https://www.parliament.gov.to>
<http://www.perseus.tufts.edu/>
<https://publications.parliament.uk/>
<https://www.refworld.org>
<https://www.researchgate.net/>
<https://www.saps.gov.za/>
<https://services.parliament.uk/>
<http://sozluk.gov.tr>
<https://www.state.gov/>
<https://www.tbmm.gov.tr/>
<https://www.thefloatingpress.com/>
<https://www.unicef.org/>
<https://www.whitehouse.gov/>